

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİM ve SANAT DERGİSİ

NİSAN 1976 ● YIL : 1 ● SAYI : 5

TÖB-DER adına sahibi : **Cemil ÇAKIR** ● Sorumlu Müdürü : **Rüştü APAYDIN** ● Genel Redaktör : **Hasan GÜRKAN** ● Fiyatı : 20 Lira ● Abone: Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ● Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 Demirtepe - Ankara ● Tel : 174927- 251452 ● Dizgi-Baskı-Cilt: **ÇARK Matbaası**

KURULUŞUNUN 36. YILINDA

KÖY ENSTİTÜLERİ

ÖZEL SAYISI

Köy Enstitüleri, kuruluş, uygulama ve kapatılışıyla, ürünleriyle toplumumuzda geniş yankılar uyandıran, üzerinde değişik açılardan tartışmalar sürdürülen bir olgu.

Biz, bu özel sayıda Enstitüler gerçeğini çeşitli yönleriyle topluca değerlendirmeyi amaçladık. Tasarladığımız program, ısmarladığımız çalışmaların bazılarının ya zamanında elimize geçmemesi, ya da bize hiç gelmemesi nedeniyle, bütünüyle gerçekleşmedi. Bununla birlikte, Enstitüler konusunu boyutlu olarak irdeleyen bir özel sayı gerçekleştirdik.

Bu sayıda yayınladığımız yazılar konusunda şu noktayı belirtmeyi zorunlu görüyoruz: Yazılarda ileri sürülen düşünceler değişik dünya görüşlerinden kaynaklanıyor. Enstitüler olgusunun abartılmadan ya da küçümsenmeden ortaya konmasından yanayız. Böyle bir değerlendirme için, işçi sınıfı bilimi çerçevesinde sınıf pusulasının kılavuzluğu gerekli. Bunu her yazardan isteyemez ve bekleyemezdik. Yazıların ideolojik bir bütünlük taşımayışının asıl nedeni bu. Bu yüzden ileri sürülen düşünceler açısından her yazı, yazarını bağlıyor.

Özel sayı dört ana bölümden oluşuyor. Birinci bölüm: Köy Enstitüleri Gerçeği. Bu bölümde kuruluş yıllarında Türkiye'nin sosyo - ekonomik yapısı, sınıfsal açıdan Enstitüler, kuruluş ve kapatılışları, TBMM'deki tartışmalar gibi konular işleniyor. Siyasal parti ve sendika liderlerine yöneltilen, Enstitüler konulu bir soruşturmanın cevapları ikinci bölümde. Bunu izleyen bölümde, Enstitülerde müdürlük yapanlar kısa hayat hikâyeleri ile tanıtılıyor. Müdürlerin Enstitülerle ilgili anı, izlenim ve düşüncelerini yayınlıyoruz. Köy Enstitülü Sanatçılar ve Eserleri bölümünü Mehmet Bayrak hazırladı. Önce, Enstitü çıkışlı sanatçılar ve eserleri topluca değerlendiriliyor. Ardından 15 sanatçı eserlerinden kendi seçtikleri örneklerle tek tek ele alınıyor. Bu bölümün sonunda tek tek ele alınamayan Enstitülü sanatçıların toplu bir dökümü veriliyor.

Dördüncü bölüm: Enstitülerle ilgili bibliyografya. Şevket Gedikoğlu bu titiz çalışmasında, Enstitülerle ilgili olarak bu güne kadar yayınlanmış kanun, yönetmelik, genelge, broşür, kitap, gazete ve dergilerde çıkan yazıların toplu bibliyografyasını veriyor. Bu geniş çalışmanın Enstitülerle ilgilenen araştırmacı ve bilim adamlarının ilgisini çekeceğini umuyoruz.

Özel sayıda bunların dışında Köy Enstitüleriyle, onların önderleri Hasan Ali ve Tonguç'la ilgili fooğraf ve şiirler yer alıyor.

Elinizdeki dergi «imece» bir çalışmanın ürünü. Emeği geçen herkes sağolsun.

Enstitüler konusunun önümüzdeki yıllarda daha kapsamlı ele alınması umut ve dileğiyle.

Yeni Toplum

KÖY ENSTİTÜLERİ GERÇEĞİ

Köy Enstitüleri ve Getirdikleri

•

Hürrem ARMAN

1 — KÖY ENSTİTÜLERİNİN AMACI :

1936 da, Saffet Arıkan'ın Bakanlığı döneminde açılan ilk Eğitmen Kursu ve bunları izleyen dört Köy Öğretmen Okulundan alınan olumlu sonuçlara dayanılarak, Hasan Ali Yücel'in Bakanlığı sırasında, 17 nisan 1940'ta çıkarılan 3803 sayılı yasa ile bu kurumlar köy öğretmeni ve köylere yararlı diğer meslek erbabını yetiştirmek için açılmışlardır. 1941 de çıkarılan 4274 sayılı yasa ve izahnamesiyle örgütlenme ve bu enstitülerden yetişenlerin köylerinde giderek başarmakla yükümlü oldukları görevleri ayrıntılariyle belirtilmiştir. (10 Mad.) Sağlık Memurları ve

Ebeleri yasası ile de köye yararlı diğer meslek erbabının enstitülerde yetiştirilmesine başlanmıştır.

Tüm ülke tabanını kapsayan ve titizlikle yürütülen bir örgütlenme içinde bu yasaların ve köy enstitüleri uygulamalarının tümünün içeriği; **amacın, tabanda bir yapı değişikliğine her yönden uygun bir ortamın ve koşullarının hazırlanması olduğunu göstermektedir.**

2 — KURULUŞ ÖZELLİKLERİ :

Saffet Arıkan, Atatürk'ün isteği ve geçerli bir köy eğitimi kurma direktifi ile Millî Eğitim Bakanlığına getirilmiş, çavuşlardan yararlanma ve (Eğitmen) sözcüğü de kendisi tarafından önerilmiştir. (Bak : Eski Bir Öğretmenin Anıları, Süleyman Edip Balkır, sayfa 156) Yeni Bakan, ilk iş olarak bu konuda yetkili ve güvenilir bir eğitken aramış, yakınlarınca önerilen bu işin gerçek adamını, İsmail Hakkı Tonguç'u bulmuştur. (Bak : Tonguç'a Kitap, Say 42-43)

Tonguç, İlköğretim Genel Müdür Vekili olarak işe köy incelemeleriyle başlamış, o günlere kadar yapılanları, verilen raporları değerlendirmiş, önerileri üzerine Çifteler'de ilk Eğitmen Kursu açılarak yeni, anlamlı, yapımıza ve yukarda belirttiğimiz amaca uygun bir deneye girişilmiş: İyi sonuçlar alınması üzerine Eğitmenler Yasası çıkarılarak bu kurslar çoğaltılmış ve aynı ilkeleri genişletilmiş biçimde uygulayan Kızılçullu, Çifteler, Kepirtepe ve Gölköy Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. Bu arada Tonguç, yapıları oldukça bize benzeyen dış komşu ülkelerde de yaptığı incelemelerle Köy Enstitüleri atılımına götüren deneyler sürecini tamamlamış; alınan sonuçların değerlendirilmesiyle gerekenleri ittifaka almayı da başararak, taslakları ayrıntılarına kadar kendisince hazırlanan söz konusu yasaların çıkmasını sağlamıştır.

1940'ta önce, eğitmen kurslariyle işe başlanan 14 yerde birden, dört köy öğretmen okulunun adları da değiştirilerek, Köy Enstitüleri kurulmuş ve kısa aralıklarla bunlara katılan 7 Enstitü ile sayıları 21'e çıkarılmıştır. Bu arada 6 Enstitüde Sağlık kolları ve Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır.

Enstitülerin tümü geçici derme çatma barınak ve binalarla ve bazısı da çadırlarda işe başlamıştır. Herbiri, kesim köylerinden aldıkları, ilkel de olsa üretici ortamların gözü pek çocukları, eğitmen adayları, öğretmenler, usta öğreticiler, köylünün katkı-

sı ve diğer Enstitülerin imecesiyle, planlı bir işbirliği içinde, doğa ile savaşarak, tam bir özgürlük içinde tartışarak, okuyarak, inceleyerek yaşam ortamlarını kurmuşlar ve her üretimle olanaklarını arttırmışlardır.

3 — İŞLEYİŞLERİ :

İnsanın evrim sonucu ulaştığı yapıya, yurt gerçekleri ve gereksinmelerine uygun böyle bir kuruluş süreci içinde; bu kurumlarda, genel düzene rağmen, toplumların ve toplumumuzun da özlemini çektiği bir düzenin kurulması, maddesel üretimle birlikte ona paralel gelişen fikirsel bir üretim de sağlanmıştır.

Tonguç'un «iş içinde, iş vasıtasiyle, iş için eğitim» biçiminde sloganlaştırdığı, üretimin bulunmadığı yerde eğitim de yoktur, bilimsel anlayışına uygun bir işleyiş ve ayrıntılarına kadar eşit yaşam koşulları içinde herkes görevine, yapı ve yeteneğine göre üretime katkıda bulunmakta ve gereksinmesi oranında tüketimden yararlanmaktadır. Devlet bütçesinden verilen ödenekler ve döner sermaye ile işletilen işliklerden ve yapımdan elde edilen ranttan herkes yararlanmakta, her tür tarım ve deniz ürünleri üretiminden sağlanan artı-değer bunu yaratanlara giysi, ek besin, sağlık ve ders araçları olarak dağıtılmaktadır. Enstitülerde bürokrasi ve buna bağlı hiyerarşi yok edilmiş, arttırma eksiltme yasasına bağlı olmadıkları için her tür alım ve yapımda müteahhit yoluna gidilmemiştir.

Baştan beri yaptığımız bu kısa açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Enstitüler, genel düzene rağmen ve onunla her yönden çelişen özel yasalarla da belirlenmiş kuruluş ve amaca uygun ayrı bir üstyapıya göre, kendi içlerinde ayrıntılarına kadar çelişkisiz toplumcu bir düzen kurmuşlar ve geliştirerek işletmişlerdir.

Her Enstitü bulunduğu ortamın iklim, üretim alanlarının özellik ve olanaklarına, diğer özelliklerine göre yıllık, aylık, haftalık ve günlük esnek planlamalarla, herkesin günde sekiz saat çalışma kuralına dayanan bir işleyiş içindedir. Bu zamanın yarısında kümelere ayrılmış öğrenciler kendi düzeylerindeki konularda kültür ders ve çalışmalarında, dörtte birinde işliklerde, yapımda zanaat ve diğer dörtte birinde de tarım alanlarındaki uygulamaları da yaparken öğrenme süreci içinde yetişmektedirler. Günün sekiz saat uyku dışında kalan diğer zamanları mutalaa, temizlik, eğlenme, yemek ve küme başlariyle birlikte bir saatlık serbes okumaya ayrılmıştır. Bu saatlarda o günlerde bulunabilen, kümelerin düzeylerine göre seçilmiş, kalburüstü yapıt-

lar topluca okunur, tartışılarak özetler çıkarılarak değerlendirilir.

Öğrencilere, köylerinde ailelerinin üretimine de yardımcı olabilecekleri ve Enstitüdeki işleri de aksatmayacak biçimde değişik zamanlarda, kümeler halinde 45 gün izin verilir. Öğretmenler de sıra ile izinlerini kullanırlar. Cumartesi günleri öğleden sonra herkesin katıldığı bir genel temizliğe ayrılmıştır. O günün akşamları yapılan genel oturumda haftanın işleri eleştirilip değerlendirilir, yeni haftanın planları üzerinde durulur, tartışılır. Bundan sonra her hafta sonu yeniliklerle dolu genel eğlence başlar.

Kuruluş gününden sıfırdan başlayarak barınak ve sonra planlı binalara, tarım alanları ve işliklere, ahır, kümes, arılık ve ağıllara, elektrik üretimine, spor alanları, kanalizasyona ve açık hava tiyatrolarına kadar tırmanan üretim ve yaşam alanlarındaki çalışmalar, folklor inceleme ve değerlendirmeleri ve bunlara paralel gelişen fikirsel ürünler ve sanat dallarındaki yaratıcılıklar, değerli yapıtlar böyle bir düzen içinde oluşmuş, gelişmiş, kesim köylerine de aktarılmaya başlanmıştır.

4 — AÇILIŞ VE KAPANIŞ NEDENLERİ :

Tonguç gibi bilinçli, gerçekçi bir halk liderinin tutumu ve başarısıyle ilköğretimi yayma sınırlarını aşıp yukarıdaki maddelerde kısaca değindiğimiz işleyiş ve amaçlara yöneltilmiş bulunan Köy Enstitüleri örgütü ve düzeninin kuruluşu olağandışı görülebilir. Kapatılışları ise olağandır. Olağandışılığın nedeni genel düzenle her yönden çelişen bir düzen kurmuş, örgütlü uygulamalar yapmış olmalarındandır.

İsmet İnönü, eğitmen girişimini, bunun yaygınlaştırılmış gelişimi olan dört Köy Öğretmen Okulunu, Cumhurbaşkanı olunca işler buldu. Eğitmenler yasası çıkmış, % 80'e varan çoğunluğumuzun yaşadığı köylerimizin çağdışı ve her yönden yoksunluk içinde bulunduğunu elle tutulur bir biçimde belgeleyen çalışmalar yapılmış, bunlar eğitmen atılımının gerekçeleri olarak basınla da yansıtılmıştı. Kuşkusuz bunları izleyen yeni Cumhurbaşkanına konuyu benimsetmek için gerçekçi Tonguç birçok davranışlar yaptı. Bunların ilki, İnönü'nün Kastamonu gezisi fırsatından yararlanılarak yaptığı, Gölköy'deki tanıtma olayıdır. (Bak : Eski Bir Öğretmenin Anıları, Say. 285-293)

İkinci Dünya Savaşının yarattığı yalnızlık, dışa yaslanma olanağının tümüyle ortadan kalkışı, tek parti yöneticilerini ve özellikle İnönü'yü, kendi gücümüze dayanan bu atılımı benim-

setmeye zorlamıştır. Haklı olarak harbe girmeme kararında olan İnönü, harbin bitiminde nasıl bir dünya doğacağının hesabı içindedir. Deneyleri, bilgisi ve gerçekçiliği ile Hitler'in yenileceğine kesinlikle inanmaktadır. Bu durumda biz batı bloku içinde yerimizi alır ve çok partili bir düzene girmek zorunda kalırız. Başlamış bir atılım ve işin başında da Tonguç gibi bir kişi varken, ucuza mal olacak bir eğitim seferberliği ile köylerin okula, öğretmene kavuşması, okur-yazarlığın artması çok partili bir dönem için iyi bir hazırlık olacaktır. İnönü, bu hesapla birlikte bir başka düşüncesini de açığa vuran, kendisinden işittiğim, kaygılı bir soru ile, çok partili bir dönemde Köy Enstitüsü mezunlarının köylerde Halk Partisini tutup tutmayacaklarının da hesabı içinde olduğunu gösteriyordu. Bu kanıya vardıran tanığı olduğum soru 1944 17 Nisan'ında Hasanoğlanda Hasan Âli Yücel'e şu biçimde sorulmuştu : «Yücel, bu çocuklar köylerine gidince bizi tutacaklar mı?» Bu soru İnönü'nün ve sanırım bazı Halk Partililerin, Köy Enstitü mezunlarının köylerde Halk Partisinin birer militanı olarak da görev yapacakları umudu içinde olduklarını gösterir. Ama, Köy Enstitülerinde uygulanan düzeni, böyle bir düzenin içinde yoğurulan, kökenleri de tabanda olan gençlerin ne duruma geleceklerini kestiren, hattâ bilen ve hiç açık vermeyen Tonguç'u kendi yöntemleriyle iyi tanıyan İnönü, bu konuda haklı olarak kuşkuludur. Sonraları, mezunlar köylerinde göreve başlayınca onun bu kuşkusundaki gerçekçiliği anlaşıldı. Tonguç'un ve Köy Enstitülerinin getireceklerini doğru yorumlayacak bir yetenekte olan İnönü, bu gidişi kendi düzeni paralelinde bir yola sokmaya hiç zorlamadı, uygulamaların hiçbirine müdahale etmedi —kuşkusuz edemedi denemez,— sürekli yardımcı oldu. Hattâ, o dönemlerde genel düzene ters düşen olayları doğal saydı ve büyütülmemelerini sağladı.

Bunlar ayrıntılariyle bilinince İnönü'nün yukarda sözünü ettiklerimizden başka, küçük bir ihtimale de dayansa, başka yan hesapları da olduğu sonucuna varılır. Bunlardan biri şudur : İkinci Dünya Savaşı sonrasında Hitler'i yenen müttefikler, kendi aralarında yapacakları pazarlıkta ülkemizi doğu komşumuzun etki alanında bırakırlarsa, Köy Enstitüleri ve Tonguç uyum için yararlı olabilir. Diğer yan bir hesabının da —sonraki tutumuyla görüldüğü gibi— sonuna kadar savunur görünerek, bu kurumları ve kurucularını kurdun ağzına teslim etme kolaylığıdır. Başında bulunduğu bir düzenle ayrıntılarına kadar çelişen örgütlü bir düzenin kurulmasına, burada yoğun ve etkin bir insan gücünün yetiştirilmesine, otoriter bir Millî Şef, olacağı bildiği, gördüğü, kuşku da duyduğu halde hangi nedenlerle, Partisi içinde

bile direnmeler başlamasına rağmen, el atmaz, kendi çizgisine sokmaz, diye düşününce, doğal olarak bu sonuçlara varıyor insan.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar sanırız, amaç, kuruluş ve işleyiş biçim ve nedenleriyle birlikte Köy Enstitülerinin kapanış nedenlerini de oldukça içermektedir.

Savaşın bitiminde sömürücü sınıfların temsilcisi olan iktidar ve mühalefeti ile, onların çıkar ve isteklerine uygun bir çok partili dönem başlatıldı. Tan matbaalarının tahribi ve iki sol partinin ve kurucularının yok edilmesiyle, sömürüye bir kılıf olarak getirilen bir tür demokrasi ile, kapitalist blok içinde yer aldık ve emperyalizme teslim olduk. Tüm devrim denilen ilkelerden «rötuşlar» yapılarak, her tür anti-demokratik hortlamalara ortam hazırlandı. İç sömürü olanakları çok sınırlı olduğundan, dış yardımlara avuç açıldı. Dolaylı ve uzun vadeli bir iç sömürü niteliğinde olan dış borçlanma yarışına girişildi. Daha fazlasının sağlanması için ve bunun bir yolu olarak, komünizmle savaş perdesi arkasında tam bir terör başlatıldı, Kore'de kan vermeye kadar gidildi.

Böyle bir ortamda Köy Enstitüleri yaşatılmaz ve yaşayamazdı. 1950 seçimlerinden sonra gelen DP gerçek yapısına uygun bir tutumla, revizyon görünümü içinde, Enstitüleri tüm ilkelerinden saptırıp öğretmen okullarına dönüştürdü, örgütü yok etti. İsimlerine dokunmayı göze alamadı. Yüksek Köy Enstitüsünü kapattı. Tonguç başta olmak üzere, yaptıklarına ihanet etmeyeceği bilinen kurucular kurumlardan uzaklaştırıldı. Jurnallar ve baskınlarla Enstitülerde bir terör başlatıldı. Yüksek Köy Enstitüsü mezunlarından 23 kişi çavuş çıkartıldı, tüm mezunlar baskı altına alındı. Kitaplıklardaki kitaplar ayıklandı, yakıldı, son iki sayısı birarada çıkarılan Köy Enstitüleri Dergisinin onbinlere varan sayısı İzmit Kâğıt Fabrikasında hamur edildi. 1950 iktidar değişikliğinde, Reşat Semsettin Sirer'i ve Tahsin Banguoğlu'nu tamamlayan Tevfik İleri, terörü daha da ilerleterek kurucular ve mezunlara yaygın bir kıyım ve faşizm uygulamasına girişti. Açtığı, üç yıl süren «Köy Enstitüleri İdeolojik tahkikatı» ile, mezunlardan zorlanarak arkadaşları ve öğretmenleri hakkında belgeler alınmaya çalışılmasına rağmen mahkemeye verilecek bir kişi bile çıkarılamadı. 1954'te çıkarılan bir yasa ile Köy Enstitülerinin adı da (İlköğretime dayalı İlköğretmen okulları) na dönüştürüldü.

Zaman zaman yoğunlaşarak bu günlere kadar sürüp gelen (Öğretmen Kıyımı) bu dönemlerden başlar. Dikkat edilirse yapıları gereği sömürücü bir düzenin uygulayıcısı olan iktidarlar

özellikle halkın sömürülecek durumu çok kısırlaştığı, dış desteklere kesin gerek gördükleri en sıkışık dönemlerinde, diğer gerçek güçlerle birlikte öğretmenlere saldırırlar. Bu mesleğimizin kaçınılmaz, ama bilinçle övünç duyulacak, yapısal bir gereğidir.

Bilindiği ve bu kısa açıklamalarla da belirtildiği gibi Köy Enstitüleri zorlayıcı nedenlerle, egemenlerin bir takım hesaplariyle açılmış ve sınıfsal nedenlerle kapatılmıştır. Ama, on yıl kendi içlerinde çelişkisiz uyguladıkları düzen ve bilimsel oldukları için ölümsüz amaç, ilke ve getirdikleri önerilerle etkinliklerini sürdürmektedirler, sürdüreceklerdir.

5 — KÖY ENSTİTÜLERİNİN ÜRÜNLERİ VE GETİRDİKLERİ :

Köy Enstitüleri'nin ürünleri çok incelendi ve yazıldı. Bu konuda dökümanlar toplamak ve bilimsel çalışmalar yapmak amaciyle kurulmuş bulunan (17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği)nin yayımladığı (Köy Enstitüleri Defteri 1 ve 2) de bunlar ayrıntılariyle bulunabilir.

21 Köy Enstitüsünün bugün de yararlanılan varlıkları, köy okulu, okur yazar ve öğretmen sayılarında bugünlere de etkili, ulaşılamıyacak nitelikteki büyük artışlar, mezunların her alanda, örgütlenme atılım ve eylemlerinde, sanat alanlarında yurt sınırlarını aşan başarıları somut olarak ortadadır. Biz burada, bugüne kadar inceleme konusu olarak ele alınmamış, uygulayayarak getirdikleri bilimsel önerilere, araştırmacılara ipuçları vermek amaciyle, kısaca değinmekle yetineceğiz.

Köy Enstitülerinin uygulamalarla getirdiği bu öneriler yalnız toplumumuz ve geri bıraktırılmış diğer toplumlar için değil, tüm toplumlar için geçerlidir.

a) Enstitülerde uygulanan insanca düzenle getirilen öneriler emekçilerin yönetime ağırlıklarını koymayı başaracakları yakın bir gelecekte, derinliğine incelenerek yeni uygulamalarda yararlanacak niteliktedir. Yalnız örgün eğitim için değil, yığınların eğitiminde de yaparken öğrenme, iş eğitimi uygulamalarının ayrıntıları ilerde yerli uygulamalar ve veriler olarak önem kazanacaktır.

b) Enstitüler; kültür, kültürlü insan kavramlarına uygulamalariyle ve alınan sonuçlarla ülkemiz için yepyeni boyutlar getirmiştir. Bunu tanımlamaya çalışırsak: Kültür, kendini, çevreyi değiştirmeye, yenilemeye, güzelleştirmeye, topluma yararlı olmaya, her alanda bilinçli ve örgütlü bir üretimi sağlayan yeteneklerin genel toplamıdır, diyebiliriz. Kültürlü insan da bu yeteneklere kavuşturulmuş ve onları kullanan insandır.

Köy Enstitüleri düzeni, onun koşulları içinde çalışma ve yaşama olanağına kavuşmuş bulunanların, genel düzenin ve etkisi altında kalıp şartlandıkları ortamların yerleştirdiği, terslik, hastalık ve uyumsuzluklardan hızla kurtulup arınıyorlardı. İlkel de olsa, üretici köy ve aile ortamından gelen öğrencilerde uyum daha çabuk gerçekleşiyordu.

Bu tür kültür veren ve uyum sağlayan, bir (kültür devrimi) niteliğindeki oluşumu sağlayan nedenlerin incelenmesi de yarınlar için önemlidir.

c) Köy Enstitüleriyle ülkemizde ilk kez tüm köyleri kapsayan, gereksinmelere uygun, imece temeline dayanan üretici bir örgüt kurulmuştur. Köy okulları ve bunların ortasında kurulan bölge okulları kesimleri içine girdikleri Köy Enstitüleri'ne bağlıdırlar. Okul yerlerinin saptanmasından yapımına, mezunların işbaşında ya da Enstitülerine çağırılarak sürekli yetiştirilmeleri, her tür yardımlar, denetlemelere kadar sürekli işleyen bir bağıntı kurulmuştur. Gezici başöğretmenler, müfettişler teknik konularda ve bunların planlanıp uygulanmasında Enstitülere bağlıdırlar. Enstitülerin içindeki eğitmen kursları, sağlık memur ve ebeleri, kolları ve nihayet Yüksek Köy Enstitüsü ile örgüt bütünleşmekte ve durmadan fonksiyonel bir etkileşim içinde işlemektedir.

Bu örgütün kuruluş ve işleyişi ayrıntılariyle incelenince gelecekteki zorunlu örgütlenmelerde yararlanılacak pekçok uygulamalar ve geçerli öneriler bulunacaktır.

İşte bu nedenlerledir ki, Köy Enstitüleri kapatılmış olmalarına rağmen etkinliklerini sürdürmekte, yurt sınırlarını aşan değerlendirme ve uygulamalara ulaşmakta, her dönemde ve yerde geçerli yaşam güçlerini korumaktadırlar.

Toplumumuz, köy Enstitülerinde uygulanan düzenin ve getirdiği önerilerin tüm ülkemizde uygulanacağı günlerin özlemi içindedir.

Kuruluş yıllarında Türkiye'nin

sosyal - ekonomik yapısı ve

SINIFSAL AÇIDAN KÖY ENSTİTÜLERİ

•

Oya BAYDAR

Köy Enstitüleri konusunda, olumlu olumsuz çok şey yazıldı, çok şey söylendi. Köy Enstitüleri, bir eğitim deneyi olmanın ötesinde, bir simge haline geldi. Yazılanların ve söylenenlerin çoğu Köy Enstitülerini, içinde kurulduğu sosyo-ekonomik ortamdan ve daha da önemlisi ürünü olduğu sınıfsal yapı ve sınıfsal çelişkilerden soyutlamanın izlerini taşır. Oysa, 1936-1946 arasındaki, toplumsal değişme ve evrim yönünden son derece önemli bir dönemin, bu dönemin sınıf ilişki ve çelişkilerinin dışında ele alındı mı, Köy Enstitülerinin kuruluşu kadar kapatılışını anlamak da güçleşir; hatta büsbütün imkânsızlaşır.

Köy Enstitüleri, belli bir toplumsal-sınıfsal konumun ürünüydüler ve belli bir sınıfsal çatışmanın kurbanı oldular. Başka

türlü olabilir miydi? Sağdan, soldan, Köy Enstitüleri'ne yöneltilen eleştirilerin temelinde hep aynı soru vardır. . Sağ, onları, «komünist yuvaları» olarak gördü. Küçük burjuva ilericiliği, reformizm, ayrılmaz özü olan «sınıf gerçeğini unutma güdüsü» ve buna bağlı ütopyacılığıyla (hayalciliğiyle) Enstitülerin toplumu değiştirebileceğini ve sınıflardan bağımsız, başarılı olabileceğini sandı. Özellikle Köy Enstitüleri döneminde, iyi tanımlanmamış ve pek çok nitel, nicel farklı bölüğü içinde barındıran sol ise, Köy Enstitüleri olayına sınıfsal açıdan yaklaşmaya çabaladı. Sol'un, işçi sınıfının bilim ve ideolojisine dayanan, işçi sınıfı sosyalizminin sözcüsü kanadı sınıf sorununu vurgularken, konuyu, geniş kapsamıyla ele alan bir incelemeyle gündeme getirme imkânını geçmiş dönemlerde, pek bulamadı.

TÖB-DER'in YENİ TOPLUM için, Köy Enstitüleriyle ilgili olarak, Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıllarında Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ve sınıfsal açıdan Köy Enstitüleri konulu bir yazıya gerek görmesi, Türkiye'de aşılan yolu ve işçi sınıfı biliminin kendisini nasıl adım adım kabul ettirdiğini bir kere daha belgeliyor. Tüm toplumsal sorun ve olaylar gibi Köy Enstitüleri'nin de sosyo-ekonomik yapı ve özellikle sınıfsal yapı dışında anlaşılamayacağı artık ortadadır. Soyut «iyi» ve «kötü»lerin olmadığı, aslolanın sınıfsal gerçeklikler ve bu gerçekliklerin ürünleri olduğu düşüncesi, yazının başlığında gizlidir.

Aşağıdaki küçük (ve konunun önemi gözönüne alınırsa yetersiz çalışma) sadece bir ilk yaklaşım niteliğindedir. Kuşkusuz, Köy Enstitüleri gerçeğini çok daha iyi bilenler; derdini, acısını çekmiş, sevincini yaşamış olanlar, konuya daha boyutlu ve yeterli şekilde eğileceklerdir.

DÖNEMEÇ YILLARI VE KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞU

Köy Enstitüleri gerçeğini kavrayabilmek için, özellikle üzerinde durulması gereken dönem, 1935-1946 dönemidir. Köy Enstitüleri, aslında kuruluşu ve yıkılışıyla, Cumhuriyet sonrasının en belirgin sosyal ve sınıfsal dönemeçlerinden biri sayılabilecek, bu on-onbir yılın damgasını taşır.

Bu dönemi çok kısa şöyle özetleyebiliriz : Kurtuluş savaşının yönetici sınıflarının niteliğinin kaçınılmaz olarak vardırdığı kapitalist yol; liberalizmin iflası ile varılan, kapitalizmi ve burjuvaziyi güçlendirmeyi hedefleyen zorunlu bir devletçilik deneyi; palazlanan sermayenin dar gelen devletçilik gömleğini yer yer yırtarak «demokrasi» talebiyle, yani özünde sermayenin öz-

gürlüğü talebiyle ortaya çıkışı... Başka türlü ve daha kısa söyleyecek olursak: Köy Enstitüleri'nin içinde doğduğu ve yine içinde boğulduğu ortam, sermayenin ve güdük, asalak bağımlı bir kapitalizmin, güçlenmek, kök salmak, iktidarı tam olarak elde etmek için mücadele verdiği bir ortamdır .Nitekim, Köy Enstitülerinin resmen değilse bile fiilen sona eriş yılları olan 1946-1947'ler, aynı zamanda Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihinde, «çok partili döneme geçiş veya «demokrasi»ye geçiş olarak anılan yıllardır. Köy Enstitülerine ve benzeri deneylere, olgulara, gelişmelere damgasını vuran, kökü Kurtuluş Savaşı öncesine dayanan «burjuva demokratik» gelişmenin ve daha sonraları, 1946'-larda «demokrasiye geçiş» adını alacak evrimin niteliğidir. Aslında uzun ve karmaşık olan bu konuyu kısaca özetlemek istersek, Batı'nın 16-17. yüzyıllardan başlayarak kapitalizme geçişi sırasında gözlenen ve işçi sınıfı biliminin «devrimci yol» adını verdiği evriminin Türkiye'de görülmediğini, çağına ve feodal düzene göre ilerici; üretici güçleri geliştiren; rekabetçi bir burjuvaziye rastlanmadığını söyleyebiliriz. Böyle bir tarihsel evrimin nedenleri ayrı bir konudur. Ama, artık bugün üzerinde aşağı yukarı birleşilen ve bilimin verileri kadar hayatın verileri tarafından da doğrulanan gerçek, Batı kapitalizmine kendi dinamiğini veren ve bu kapitalizmin ürünü olan burjuva sınıfını, feodal aristokrasiden iktidarı burjuva devrimleriyle alarak burjuva toplumunu kuracak bir sınıfsal konuma getiren gelişmelerin, Türkiye toplumunda yaşanmamış olduğudur.

KURTULUŞ SAVAŞI VE SONRASINDA SINIFSAL GÜÇLER

Türkiye toprağında kapitalist gelişmenin evrimi, büyük ölçüde Batı kapitalizminin ülkeye girmesi, pazarlara hakim olması ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı'nın emperyalist çağa geçmesinden sonra da emperyalist bağımlılık ve sömürü yoluyla olmuştur. Böyle bir ortamda, yani sermaye, Batı finans kapitalinin önceleri acentası, daha sonra —biraz palazlanınca da— güçsüz ortağı olmaktan öteye gidememiştir. Emperyalizm çağında burjuvazinin artık devrimci barutunu tüketip tekelleştiği çağda, emperyalizme bağımsız olarak filizlenen bu sermaye kesimi, birbiriyle üretici güçlerin geliştirilmesi açısından verimli bir rekabet içinde olan, gelişebilmek —yani kapitalizmin gelişebilmesi— için kapitalizm öncesi tüm geri yapıları ve sınıf ilişkilerini, feodalizmi ve kalıntılarını tasfiyeye yönelen, göreceli olarak «devrimci» bir niteliğe asla kavuşamamıştır. Böyle olunca da, 1908'lere kadar götürülebilecek olan «burjuva de-

mokratik» gelişme, kapitalizm öncesi ilişkilerin ve sınıfların tasfiyesiyle değil, daha başlangıçtan onlarla sömürü ve iktidar ortaklığı içinde filizlenmiştir. Prekapitalist ilişkilerini ve sömürüsünü sürdüren toprak sahibi (ağa), yabancı şirketin komisyoncusu, acentası veya ortağı sermaye sahibi işadamı (burjuvazi), feodal üstyapının parçası yüksek bürokrat (paşa, vekil-vükelâ) ortaklığı, Cumhuriyetin hemen öncesinde ve sonrasında egemen ortaklık durumundadır.

Kurtuluş savaşı, kuşkusuz, burjuvazi adına ve kapitalizmin gelişmesi adına bir savaştır. Asker veya sivil küçük burjuva aydınları, başka çağdaş örneklerde de görüldüğü gibi, (Mısır, Afrika ülkeleri vs.) Kurtuluş savaşında ve Cumhuriyette güçsüz ve güdük de olsa burjuvazi adına hareket etmişlerdir. Kurtuluş Savaşını ve Cumhuriyeti bir **küçük burjuva** hareketi, «millici» ve «bağımsız» bir asker-sivil aydın kadronun hareketi olarak görmek, sınıf meselesini bir yana bırakmaktır.

Köy Enstitüleri'nin kuruluşunu ve yıkılışını anlayabilmek için de, o enstitüleri, o eğitim kurumlarını ve hangi sınıf adıkuran ve yıkanların hangi sınıftan olduklarını ve hangi sınıf adına hareket ettiklerini doğru kavramak sınıf meselesini bir yana bırakmak hatasına düşmemek gerekir.

Kurtuluş savaşı ve onu izleyen cumhuriyetin kuruluşu, aydın küçük burjuva kadrolarının, burjuvazi adına, var olduğu kadarıyla yerli burjuvazi ile birlikte yürüttükleri bir burjuva hareketidir. Ve kuşkusuz, hareketin gerçek sınıfsal dayanağını meydana getiren fiilî öncüler durumunda **görünen** küçük burjuva kadrolarına ivmeyi veren burjuvazinin nitel nicel yapısının damgasını taşır.

Bu yerli burjuvazi, özellikle liman şehirlerinin «komprador» adı da verilen ve çoğunlukla azınlıklardan meydana gelen «acenta» nitelikli sermayesine karşıydı. Anadolu tüccarı, eşrafı olsun; iş hayatına heves eden paşa-bürokrat olsun; emperyalizmle en sıkı alışveriş içindeki büyük şehirlerin, çoğunlukla müslüman olan ve yeni palazlanan «işadamları» olsun; bunların tümü ithalât-ihracat kârlarını, aracılık kârlarını ve daha da ötesi emperyalizme bağımlı olarak gelişmekte olan ve gelişecek olan bir hafif endüstrinin kârlarını kendileri almak istiyorlardı. Kuşkusuz basit bir istek değil, bir sınıfsal zorlama ve zorunluluktu bu. Ama tarih sahnesinde egemen olmaya çalışan bu sınıf, yeterli bir ilk sermaye birikimine sahip değildi; rekabetçi bir dönemden geçerek üretici güçleri geliştirmemiş, sanayici olamamıştı; ister istemez, iradesinden bağımsız olarak, o da yabancı tekellere, yabancı finans kapi-

tale bağımlıydı veya sonunda bağımlılaşmak zorundaydı. Azınlık kompradorlara, levantenlere karşıydı, ve bu niteliğiyle «millî»ydi ama, güçsüzlüğü; üretici güçlerin son derece düşük gelişmişlik düzeyi; rekabetçi ve devrimci bir yoldan feodalizmi ve tüm geri düzen ve ilişkileri tasfiye etmemiş ve edemeyecek olması; onun emperyalizmle gerçek çelişki içinde bulunmasını engelliyordu. Aksine, bu yerli burjuvazi, emperyalizmle yeni bağlar ve yeni ağlar kurmak zorunda bulunuyordu. 1908 hareketleri ve ittihatçılar, Fransız, İngiliz sermayesine karşı Alman finans kapitalinin sözcüleriydi. Kurtuluş savaşı, emperyalizme ve onun geleneksel ortağı «Saray»a karşıydı. Ama bir yönüyle de, «yarı sömürge» yapı artık emperyalizmin, emperyalist sömürünün daha hızlı gelişmesine engel olduğu için, «yarı sömürge» yapının, üretici güçlerin biraz daha hızlı gelişmesini sağlayabilecek, emperyalist sömürünün çağdaş taleplerine cevap verebilecek bir yapıya dönüşmesi savaşıydı.

Şüphesiz ki, Kurtuluş Savaşının burjuva demokratik devrimlerden esinlenmiş ve inanmış kadroları bunu hesaplamıyorlardı. Ama bütün istek ve hesapların üstünde olan sınıfsal gerçeklik kendini dayatıyordu. Bir burjuva gelişmesi olan, küçük burjuva kadroların görünüşteki fiilî öncülüğünün ancak burjuvazinin gerçek sınıfsal güdümü ile varolabileceği Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet sonrası dönem, bu sınıfsal gerçeği, sık sık ve vurgu ile ortaya koydu.

Yine de mekanik düşünmekten kurtulunacak olursa, —ve bu nokta Köy Enstitüleri'nin kuruluşunu kavramakta önemli noktalardan biridir— Kurtuluş Savaşının ve sonraki gelişmelerin dayanağı olan burjuvazi ile Kurtuluş Savaşını yürütmüş olan küçük burjuva bürokrat kadrolar arasında en temeldeki ve aslî sınıfsal uyuşma yanında, yer yer çatışmaların, çelişkilerin de bulunduğunu söylemek gerekir. Bu durum büyük ölçüde küçük burjuva tabakaların evrensel niteliğinden, emek-sermaye arasında sürekli yalpalamalarından ileri geliyordu. Bir de, Türkiye toplumunun kendine özgü sosyo-ekonomik koşulları bu çelişkileri derinleştiriyordu.

Böyle bir sınıfsal öze sahip «devrim», daha 1923'de, ünlü İzmir İktisat Kongresinde yönünü seçti; daha doğrusu zorunlu yönünü aldı. Kapitalist-liberal düzen, ekonomik düzen olarak benimsendi. «İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz» sloganında ifadesini bulan bir tutumla, emekçi sınıfların bilinçlenmesi ve mücadelesinin gelişmesi yolundaki tüm adımlar, ideolojik, örgütsel, siyasal planda, 1925'lerden başlayarak burjuvazi ve iktidar ortak-

ları adına engellendi. Denebilir ki daha 1925'lerde, bazı küçük burjuva kanatlarda zaman zaman beliren ve küçük burjuva ütopyacılığının rengini taşıyan, hattâ Sovyetlerdekine benzer bir sûralar iktidarı kurulması isteklerine kadar varan sınıf temelinden yoksun hayalci heyecanlar sona ermişti.

O sıralarda, devrim sonrasını yaşayan Rusya'da, Türkiye'de olup bitenler konusunda ortaya çıkan bilimsel tahliller doğrulanmıştı. Kurtuluş Savaşı, sonunda kaçınılmaz olarak kapitalizme ve yapısı gereği de emperyalizme teslim olacak bir burjuva hareketiydi. Ama yine de desteklenmesi gereken, emperyalizmin o dönemdeki güçler dengesini yaralayan, tasfiye edemese de feodalizme karşı olan, kapitalizmin ve dolayısıyla işçi sınıfının nicel-nitel gelişmesine dönük ileri bir adımdı.

Hareketin lideri Mustafa Kemal'in ve çevresindeki kadronun defalarca belirttikleri niyetlerine ve arzularına rağmen, Kurtuluş Savaşının temel sınıfsal ittifakının ve özellikle de burjuvazinin yapısı, bu yapının doğal sonucu olan 1923 İzmir İktisat Kongresi ile adı konan gelişme, bir başka çok önemli noktaya da damgasını vurdu: Kırsal alanlarda temel alt-yapı dönüşümleri gerçekleşemedi. Kurtuluş Savaşında sınıfsal ittifakın öğelerinden olan toprak sahiplerinin, eşrafın, «gâvur» acentanın kârlarını artık kendisi almak isteyen Anadolu tüccarının ağırlığı Cumhuriyet sonrasında da kendini duyurdu. Daha önce de kısaca değinildiği gibi, feodal kalıntıları, kapitalizm öncesi (Prekapitalist) yapıları kapitalizmin gelişmesi adına kökünden tasfiye edilebilecek devrimci ve güçlü bir burjuvazinin zaten varolmaması, burjuvazinin, feodalizm kalıntı ve artıklarıyla çelişkisi yerine ittifakını yarattı. Üstelik sözü edilen ve Cumhuriyet sonrasında gelişen burjuvazinin iktidarda ağırlıklı ve etkili kesimleri, hiç bir zaman rekabetçi ve ilerici bir çağ yaşamamış, sanayici olamamış, aracı kârlarını her zaman tercih etmiş, dışa bağımlı ve Batı finans kapitalinin tekelci yapısının izlerini daha doğuştan taşıyan, tekelci gericiliğin damgasını yemiş nitelikteydi.

Oysa, 1925-1935 arasında, ilerlemeyi istemeyen kimdi ki. Ve hattâ halkçılıktan söz etmeyen kimdi ki. Hemen yanıbaşımızda koskoca bir devrim olmuştu ve hızlı adımlarla ilerliyordu. Ekim devriminin fikirleri, bir dönem Fransız İhtilâli'nin fikirleri ve ideolojisi gibi dünyanın dört bir yanını sarmıştı. Kurtuluş Savaşının anti-emperyalist çıkışı ve hattâ zaman zaman liderlerinin ağzından «anti-kapitalist» ilân edilişi unutulmamıştı ve küçük burjuva tabakalar, aydın kadrolar «daha ileri ve daha halkçı» adımlar istiyorlardı. Konuyla doğrudan ilişkisiz görünse bile, Köy

Enstitüleri tartışmalarını kavrayabilmek için bu noktada bir an durmak gerekir.

Kurtuluş Savaşı ve sonrasında, «devrim» yavaş yavaş kaçınılmaz rayına, yani kapitalist —ve kaçınılmaz olarak emperyalizme bağımlı— raya girerken, kadrolardan bu gidişe karşı, ilericilik adına iki yönden tepki gelebilirdi. Birincisi işçi sınıfı kanadından, ikincisi ise klasik bir Batı burjuva demokratik devrimini ve onun tamamlanmasını özleyen gerçek anlamda burjuva demokratik ideolojiden. Gerek o dönemlerde, gerek sonrasında, hattâ hâlâ günümüzde, bu iki tepkinin ve düşüncenin çoğunlukla birbirinden ayrılamadığı ve karıştırıldığı, aynı torbaya konduğu görülmüştür. Köy Enstitüleri konusunda da böyle olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sonrasında ve ilk kuruluş yıllarında, birinci kanadın tepkisi, eleştirisi ve mücadelesi geniş boyutlu olmamakla birlikte tutarlı biçimde vardı. 1925'de sosyalist örgütlenme bütünüyle illegale itilene, ve sonrasında da, burjuva diktasının en koyu baskılarına uğrayana kadar, gelişmeleri gerçek sınıfsal yerine oturtmasının ve sınıfsal eleştirisinin çeşitli örneklerine rastlanır. Ancak işçi sınıfının sayıca azlığı ve bu yapının ürünü olarak sınıf planında nitel güçsüzlüğü, böyle bir hareketin iktidar alternatifi olmak bir yana, siyasal planda güçlü bir muhalefet aternatifi olmasına da imkân tanımıyordu.

Öte yandan, Kurtulnuş Savaşını kendi savaşları sayan ve bu savaşı adına yürüttükleri sınıfın varlığını sık sık unutma eğiliminde olan küçük burjuva aydın, bürokrat, asker kadroların önemli bir bölümü «halkçılık» ve benzeri ideolojilerle ortaya çıkarken, aslında dönemine göre tutarlı bir burjuva ideolojisinin savunucusu oluyorlardı. Bunlar «gericiliğin» kökünün kazınmasını istiyorlar, bunu köyün kalkındırılması ve feodal kalıntıların tasfiyesinde, din faktörünün ağırlığının gemlenmesinde, lâiklikte, Batıcı eğitimde somutluyorlardı. Bu kanat kendi içinde pek çok nüanslar ve ayrımlar taşıyordu. Ama ortak yanları, Kurtuluş Savaşı sonrasında beklediklerini bulamamalarıydı. Onlar hızla gelişen bir toplum istiyorlardı. Bu, tutarlı bir burjuva demokratik devrim ve tutarlı bir burjuva demokratik gelişme demekti. Oysa, yukarda gösterilmeye çalışıldığı gibi, emperyalizm çağında burjuvazinin burjuva demokratik devrimi bile sonuna kadar götüremiyecek şekilde gericileşmesi, Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihsel evrimi, sermayenin yapısı, burjuvazinin güçsüz, asalak, bağımlı niteliği ve bunun sonucu olan gerici ittifakları, kapitalizm öncesi feodal yapıları tasfiye yerine bunlarla işbirliği yapması, böyle tutarlı bir burjuva demokratik gelişmeyi engeldi. Bunun, bilinçli ve bilimsel olarak olmasa bile somut sonuçlarıyla

devrimin ilk 10 yılı içinde ortaya çıkması, küçük burjuva ilerici kadrolarını huzursuz ediyor, bir çeşit «kandırılmışlık» duygusuna itiyordu. Gelişmelere yöneltikleri eleştiriler: Köyün geri kalmışlığında, kırsal alanda geri ilişkilerin sürmesinde, sanayileşmenin bir türlü gerçekleştirilememesinde, özellikle eğitim noksanlığında toplanıyordu. (Çok daha ilerlerde, günümüze çok yakın yıllarda da, düzeni kapitalizmin sağlıklı ve hızlı gelişmesi yönünden eleştiren burjuva reformculuğunun tavrının sosyalist bakışla karıştırıldığı ve sol kavramının yanılgılı bir biçimde genişletilerek, düzene reformcu eleştirilerin de sosyalizm sayıldığına şahit olundu, olunuyor.)

DEVLETÇİLİK VE SONRASI :

Köy Enstitüleri'ne doğru giden süreçte, yukardaki en genel çözümlemelerle birlikte, Devletçilik konusuna ve devletçilik yıllarına da kısaca değinmekte yarar vardır.

1923 İzmir İktisat Kongresi, ekonomik sistem olarak liberal kapitalist sistemi belirlemişti. Özel teşebbüse avantajlar sağlanmasına çalışılıyor, Teşviki Sanayi Kanunu (1927) çıkarılıyor, sanayici teşvik ediliyordu. Ancak sayısız örnekleriyle görülen gelişme, o güdük, bağımlı ve asalak sermayenin sanayiye, yatırımcılığa, asalak kârlara imkân vermeyen işlere, fazla teşne olmadığıydı. Şeker fabrikası mı kuruluyor! Sermayenin yaptığı ne yapıp edip fabrikaların üretimini düşürtmenin yollarını bulmak ve Batı Şeker tekelleriyle anlaşıp ithalâtçılık kârlarından yararlanmaktı. Kâğıt, çimento, vs. sanayii mi! Yerli sermaye buralara talip olmak yerine ne yapıp edip, bu işletmeleri baltalamaya ve yine bir yabancı tekelle anlaşmaya bakıyordu. Devlet, özel teşebbüs erbabı, sanayici yaratmak için elinden geleni ardına koymuyordu. 1930'lara gelindiğinde ise, özel teşebbüsçülüğün bilançosu hiç de verimli değildi. Burjuvazi içinden özel bir zümre, pek özel bir biçimde, kendilerine her türlü imkân ve tekel hakları tanınarak kayırılmış, güçlü bir özel teşebbüs, özellikle de sanayici yaratılmaya çalışılmış, alınan sonuç, yabancı tröstlerin, emperyalist komisyonculuğunun revaç bulması olmuştu.

1929 Dünya Ekonomik bunalımı da bütün ağırlığıyla yüklenince, özel teşebbüsü güçlendirmenin yolu ister istemez bir ölçüde değişecektir.

1923-1931 dönemi liberal dönem, 1932-1945 dönemi ise devletçilik dönemi olarak bilinir. Burada hemen dikkati çekilmesi gereken nokta, 1923-1931 döneminde de devletin özel teşebbüs yararına müdahalelerde bulunduğu, bu şekilde, sanayii hemen he-

men yok sayılabilecek bir ülkede devlet müdahalesinin bir zorunluluk olarak hep varolduğudur. Ancak 1932'lerden sonra işin daha fazla adını koymak ve müdahaleciliği artırmak gerekli olacaktır. Liberalizm, burjuvaziyi yeterince güçlendirememiş, üstelik de ülkenin âcil çözüm bekleyen sorunlarına çözüm getirememiştir. Kadrolar arasında memnuniyetsizlik artmaktadır. Devletçilik, bir yandan ülkenin ihtiyacı olan temel yatırımların, alt ve üst-yapı gelişmelerinin gerçekleştirilmesini sağlarken, bir yandan da burjuvaziyi daha planlı bir şekilde güçlendirebilir, palazlandırabilir sanılmış ve zorunlu olarak devletçiliğe geçilmiştir. Devlet, iktidardaki sınıflardan, egemen sınıflardan bağımsız soyut bir yapı olmadığına göre, ve iktidar ortaklığının temel unsuru burjuvazi, ağırlıklı olarak da onun en kodaman zümreleri olduğuna göre, söz konusu devletçilik burjuvazi yararına devlet kapitalizmidir. Devletçilikle, asalak ve güçsüz burjuvaziye rağmen, onun düzeni olan kapitalizmin burjuvazinin güçlenmesi doğrultusunda güçlendirilmesi amaçlanmıştır. İşte, pek çok sorunun hâlâ çözüm beklediğinin iyice görülmesi ve özellikle küçük burjuva kadroların daha tutarlı adımlar ve ilerleme isteyen kanatlarının ağır basmalarıyla, 1932 yıllarında, özellikle de 1935'lerde tartışmalar, daha köklü dönüşüm talepleri ve zorlamaları hızlanır.

KÖY ENSTİTÜLERİ'NE DOĞRU

Köy Enstitüleri düşüncesi böyle bir ortamın doğal uzantısı olmuştur. Resmen Köy Enstitüleri Kanunu'nun kabul edilişi daha sonralara, Enstitülerin yine resmen kapatılışı da 1950'lere uzansa bile, 1935-1946 dönemini Köy Enstitüleri dönemi olarak kabul etmek gerekir.

1935 ve 1946'larda Türkiye'nin sınıfsal yapısındaki oluşumlara ve gelişmelere değinmeden önce bazı istatistikî rakamlar vermek de yararlı olacaktır.

1935'ler, oldukça koyu devletçilik yıllarıdır. 1933-1937 arasında ilk beş yıllık kalkınma planı yürürlüğe konmuştur. Temel sanayi yatırımlarına yönelinmiştir. Yine bu dönemde, çok tartışmalı olmakla birlikte ve bu tartışmalar, bağımlı güdük burjuvazinin çelişkilerini iyice yansıtmakla birlikte, bazı yabancı şirketler millîleştirilmiştir. Özel teşebbüsün gitmek istediği alanlar ise ona bırakılmıştır. Devletçiliğin 1937'lere kadar giden bu hızlı döneminde, yine de, bir önceki dönemin ekonomik anarşisinin yerine daha hızlı bir kalkınmanın gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu uygulamalar, yer yer çatışmalara ve dirençlere sebep olsa da, bütünlüğü içinde ,palazlandırılmaya çalışılan burjuvazinin uzun

vadeli çıkarlarıyla çelişik olmadığı, aksine uygunluk içinde olduğu, burjuvazinin güçlendirilmesi yönünde bir oluşum olduğu için kısmen başarı kazanmıştır. Ancak kırsal kesimlerde durum aynı değildir. Evrensel olarak görüldüğü gibi, tarım ve köylü sorununun çözümü daha da karmaşık olmuştur. 1923-1929 döneminde çeşitli etkenlerle tarımda bir kıpırdanma görülmüşse de, temel mülkiyet ilişkilerine iktidarın sınıf yapısı gereği dokunulamamış ve kapitalizm öncesi yapı varlığını korumuştur. 1923-1929 arasında görülen kısmî gelişme de, 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra durmuş, tarım kesiminin egemen sınıf ve zümreleri bile bundan etkilenmişlerdir. 1935'lere gelindiğinde, tarım kesiminin durumu gerçek anlamda «perişan»dır ve tarımda devletçilik sayılabilecek her türlü teşebbüs de tam bir başarısızlığa uğramıştır. Üretim artışı bile sağlanamamakta, sanayi kesimiyle tarım kesimi arasındaki uyumsuzluk artmaktadır.

1935'lerde Türkiye'nin istatistik tablosu özetle şudur: 1935 sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 16 milyon 158 bin civarıdır. Bu nüfusun 7 milyon 936 bin 770'i erkek, 8 milyon 221 bin 248'i kadındır. 10 binden az nüfuslu yerlerde, yani köylerde ve kasabalarda yaşayan nüfus oranı yüzde 83,4'dür. Köylü nüfus bu oranda ağırdır. Okuma yazma bilenlerin okur-yazar çağ nüfusuna oranı ancak yüzde 20 civarıdır. Bu oran kadınlarda yüzde 10'a kadar düşmektedir.

1935'lerde yapılmış ciddi bir tarım sayımı yoksa da, eldeki 1927-1935 yıllarına ait çeşitli veriler bu konuda bazı ipuçları verebilir. 1927'de tarımda, traktör, biçer-döver vs. gibi makine sayısı toplam olarak 15 bin 711 adetir. Pazara açılmış kapitalist tarımın göstergelerinden biri olan genel tarım üretiminde endüstriel bitkilerin yeri düşüktür (toplamın yüzde 27,26'sı) toprak dağılımı tüm dengesizliği ve adaletsizliği taşımaktadır. Bir istatistiğe göre 1938 yılında 500 dönümden küçük işletmelerde tarım yapan aile sayısı 2 milyon 492 bin iken, 500 dönümden büyük işletmelerde tarım yapan aile sayısı sadece 6182, yani toplam ailelerin yüzde 0.25'idir. 1936 yılında İnönü bile şöyle demektedir: «Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprak taksim edilmiş yerlerimizde bile, köylünün yarısına yakın bir miktarı topraksızdır...» Tarım kredileri yükseltilmeye çalışılmakta (1923'de 8 milyon TL.'den 1936'da 35 milyon liraya) hazine toprakları mübadillere veya yerli köylüye dağıtılmakta, ama krediler ve topraklar eninde sonunda büyük toprak sahiplerine gitmektedir. 1935'de traktörle işlenen alanın tüm ekili alana oranı 0.00907'dir. (1965'de 0.20680).

Böyle bir tablo, en kaba çizgileriyle dahi geri bir sosyo-eko-

nomik yapının ve o yapı içinde de büsbütün daha geri bir kırsal yapının göstergesidir.

Kısaca, 1935'lere gelindiğinde, ekonomik ve sosyal sorunlar bütün ağırlığıyla yönetici kadroların önünde durmakta ve çözüm beklemektedir. Ve 1935'lerin Türkiye sınıf tablosu en genel hatlarıyla şöyle görünmektedir:

Bir yanda devletçilik kanadı altında palazlandırılmaya çalışılan, ama tarihsel ve ekonomik bütün güdüklüğünün izlerini taşıyan, sanayici ve müteşebbis olmak yerine, komisyoncu, ithalât-ihracatçı olmayı hep tercih eden ve daha o zamandan Batı finans kapitaline sıkıca bağlanmanın yollarını arayan işbirlikçi nitelikte bir burjuva sınıfı; bu sınıfın da içinde, daha 1923'lerden itibaren emperyalist tekellerin komisyoncusu ve ortağı durumundaki en kodaman bir zümre... Egemen burjuvazinin iktidar ve sömürü ortağı durumundaki, yarı-feodal ilişkileri sürdüren büyük toprak sahipleri... Bunların uzantısı ve sömürü ortağı durumundaki taşra eşrafı, kırsal kesimlerin prekapitalist sömürücü zümrelerinden tefeciler, aracı tüccarlar ve feodal bir düzeni asla tam anlamıyla tasfiye edememiş olan bu yapının doğal uzantıları, ekonomik sömürüden de pay alan şeyhler, babalar, dedeler... Bu egemen güçlerle iktidarı paylaşan hem de artık onunla yer yer çatışan küçük burjuva aydın kadroları; yani millî ve tutarlı bir burjuva demokratik gelişme özleyen ve tarihsel determinizm gereği bu gelişmeyi bulamadıkça iktidara ağırlık koymaya çalışan, ama bağımsız bir küçük burjuva iktidarı mümkün olamayacağı için de, geçici ağırlıklar bir yana, gerçekte bunu başaramayan asker-sivil bürokrat kadrolar...

Ve öte yanda, egemen ittifak karşısında emekçi halk kesimlerinin ezici bir çoğunluğu... Bu kesim, başlıca topraksız ve yoksul köylülerden meydana geliyordu. Bunların çoğu toprağa ve toprak sahibine yarı-feodal ve benzeri prekapitalist bağlarla bağlıydılar. Toprakta büsbütün ağır olan kapitalist gelişme, kırsal kesimlerde prekapitalist yapının kolay çözülmesine imkân vermiyor ve toprak sahibinin baskı ve sömürüsüyle birlikte, onun sömürü ortaklarının, tefecinin, aracının, şeyhin, dedenin baskı ve sömürüsü de sürüyordu. İşçi sınıfı, devletçilik döneminin sanayi alanındaki tüm gelişmelerine rağmen yine de nicel ve nitel bakımdan güçsüzdü. 1934 yılında, madencilik, inşaat ve imalât sanayiinde toplam işçi sayısı 50 bin kadar gösterilmektedir. 1935'lerde, çeşitli endüstri dallarında (tarım vs. dahil) gerçek anlamda işçi sayısının 100 bini aşmadığı sanılmaktadır.

Bu sınıfsal tabloda, kırsal kesimlerin orta tabakaları (bilimsel anlamda kır küçük burjuvazisi) sayılabilecek, kendini zar zor

geçindirebilen orta ve küçük köylülük ve şehir kesimlerinin küçük esnafı ve zenaatkârı da oldukça geniş bir küçük burjuva kitlesinin unsurlarıydı.

1935'lere gelindiğinde, bir yanda egemen ittifak, öte yanda emekçi sınıflar tablosu, hâlâ iktidar ortaklığını veya iktidar araçlığını sürdüren küçük burjuva bürokrat-aydın kadrolar gözünde farklı bir nitelik kazanıyordu. Onların bir bölümü yetiştirilmeye palazlandırılmaya çalışılan burjuvazi ve onun etkinliğindeki egemen ittifakla bütünleşmişti. Ama önemli bir bölümü, burjuva demokratik sürecin yani «çağdaşlaşmanın» çok başında ve kıyısında kalındığını, gerçek bir burjuva atılımının feodal kalıntıların ve yapıların tasfiyesiyle, kırsal kesimin canlanması, prekapitalizm sınırlarını zorlaması, köylülüğün feodal boyunduruklardan ve onun bütün dinci vs. üst-yapılarından kurtulmasıyla mümkün olduğunu seziyordu. Bu sezgi, «halkçılık» olarak somutlanıyor ve kemalist devrimin genç kadrolarında; devrimin yarı yolda durdurulduğunu düşünen, gelişmekte olan burjuvaziden şikâyetçi kadrolarında, radikal dönüşümler isteğine varıyordu. Küçük burjuvazi sınıfsal kararsızlığının, hayalciliğinin, işçi sınıfının yeterince güçlü, örgütlü iktidara aday olmadığı her durumda görülen eninde sonunda sermayeden yana yalpalamasının, ama bu yalpalama sırasında zaman zaman da radikal fikir ve adımlara tutunmasının en açık örneklerinden birini daha veriyordu.

1935'lere varıldığında, bu sınıfsal çelişkiler ve zorunluluklar gerçek bir düğüm noktasına varmıştı. Her ikisi de sonunda başarısızlığa uğramakla birlikte, özünde bir yandan küçük burjuva istemlerinin öte yandan —aslında pek de farklı olmayan— toplumun daha hızlı değişmesi, kapitalizmin daha hızlı gelişebilmesi çabalarının bir adımı olan iki önemli atılımın, aynı döneme, 1935 - 1936'lara rastlaması tesadüf değildir. Bu iki önemli adım **toprak reformu** ve sonradan **Köy Enstitüleri** adını alacak olan özellikle kırsal kesimlere yönelen ilk öğretim sorununun çözümünde radikal girişim adımlarıdır.

KURULUŞ VE ÇATIŞMA

Sonraları Demokrat Partin'in doğuşuna yol açtığı söylenen toprak reformu tasarısı ve uygulaması konumuzun dışında kalıyor. Ancak, Köy Enstitüleri'yle aynı sınıfsal konum ve çelişkinin ürünü olduğu için, üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan sosyo-ekonomik yapı, daha 1934'lerde bizzat Mustafa Kemal'in toprak reformu sorununu ve

köylünün ezilmişliğini ortaya atmasına ve vurgulamasına neden olmuştur. Böylesine duruk, feodal yapıyla içiçe, kendine yeten basit meta üretimi sınırları içine hapsolmuş ve tüm çabalara rağmen bir türlü gelişemeyen bir toprak ve tarım düzeni, bırakalım «halkçılık» fikirlerini —veya ütopyalarını— bir yana, kapitalizmin gelişmesinin gerekleriyle de uyuşmuyordu. 1936'larda toprak reformu gereği, ön planda tartışılan konuydu. Tasarılar hazırlanmaya çalışılıyor ama toprak sahiplerinin nüfuzu, azalmak bir yana artıyordu. Egemen ittifakta yerleri önemliydi. Üstelik de niteliklerine defalarca değindiğimiz burjuvazi ve ortağı emperyalizm, bu kesimlerle ittifak halindeydi. Küçük burjuva aydın kadrolar; burjuva demokratik devriminin, böyle bir yapıda sonuna kadar götürülebileceği hayalini besleyenler, kırlarda kapitalizm öncesi ilişkilere ve bunların sınıf egemenliğine son vermek zorunluğunu görüyorlardı. Böyle bir atılımın, yapısı gereği klasik burjuva demokratik devrimine zıt düşen, onu asla gerçek anlamda başaramayacak bir burjuvaziyle gerçekleştirilmesi ne derece mümkündü? Küçük burjuva aydın-bürokrat kadrolar kendilerini iktidar ortağı —hattâ bazan iktidar— sanıyorlardı. Nasıl olurdu da aslında kapitalizmin gelişme yollarını temizleyecek, «çağdaş uygarlık düzeyine» vardıracak radikal bazı dönüşümler gerçekleştirilemezdi! İster kendisini burjuvaziye düşman bellesin; isterse örneğin İnönü vs. gibi kodaman burjuvazi ile küçük burjuva kadrolar arasında denge adına hareket etsin, yönetimdeki kadroların, burjuvaziden nisbî bağımsızlığa sahip bir bölümü «çağdaş uygarlık düzeyi»nin ancak köklü dönüşümlerle mümkün olacağını biliyorlardı. İnönü, 1937'de «Batakçı toprak ağasının kökünü kazıyacağım» diyebiliyordu. 1937'de, 1924 Anayasasının, toprak ağalarına kamulaştırma halinde milyarlar ödenmesini gerektiren maddesinin değiştirilmesi bu kanadın bir başarısıydı. Burjuvazinin güçsüz ve asalak olduğu bir yapıda, bu sınıfın kolay başaramayacağı tarihsel görevlerin, örneğin kapitalizmin geliştirilmesinin üstesinden gelmek, onun adına Kurtuluş Savaşında burjuva demokratik devrim adımlarında fiilî öncülük yapmış olan küçük burjuva kadrolara düşüyordu. Sanayide devletçilik yoluyla yapılan, kırsal yapıda, kapitalizmin gelişmesini, kırda sınıfsal farklılaşmayı hızlandırıcı bir toprak reformuyla, nihayet üst-yapıda da, benzeri bir eğitim reformuyla mümkün görülüyordu.

Ama, 1937 yılında gündemde olan toprak reformu ancak 1945 yılında yasalaşabildi ve gerçek anlamıyla hiçbir zaman uygulanamadı. Bu konuda, asalak bağımlı, tekelcilik beslemesi burjuvazinin ağırlığındaki egemen iktidar ittifakı sınıfsal ağırlığını koyarak, küçük burjuva ilerici kadrolarına hele 1946 ve 1950'lerden sonra yerini gösterdi.

Köy Enstitülerinin kuruluşunu ve yıkılışını da aynı çerçevede düşünmek gerekir.

KÖY ENSTİTÜLERİ KURULUYOR

İlk öğretim sorununun ve köylerde eğitim sorununun yakıcı şekilde gündeme gelişi toprak reformunun gündeme geliş dönemiyle çakışır. Genel eğitim, özellikle de köy eğitimi seferberliği 1933-1934 yıllarında sürekli olarak gündeme gelmiştir. 1935 yılında, CHP iktidarının, yukarıda sözü edilen köklü dönüşümlerden ve «çağdaşlaşmaktan», yani hızla ve prekapitalizmi tasfiye ederek ilerlemekten yana olan küçük burjuva aydın-bürokrat kanadı toprak reformu konusunda olduğu gibi ve toprak reformuna da sıkısıkıya bağlı olarak eğitim alanında (özellikle köysel kesimlerde eğitimi anlamak gerekir) yoğun bir çabaya girmek gereğini duyuyordu. Böyle bir çabanın karşısında ise: feodal unsurlarla; her türlü kapitalizm öncesi geri sınıf ve tabakalarla sömürü ve iktidar ittifakı içinde bulunan, emperyalizmle işbirliğini her geçen gün biraz daha pekiştirme yolunda adımlar atan, daha doğuşundan asalak ve tekeller himayesinde palazlanmaya çalışan yeni yetme burjuvazi; kodaman ithalat-ihracat zengini, büyük toprak sahipleri; onun müttefiki durumundaki ağalar, beyler, şeyhler, yani, gerilese de varlığını koruyan bütün bir prekapitalist yapı vardı.

1935 yılında Köy Enstitüleri'nin babası olarak bilinen Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanmasını, daha sonra da bu görevde kalmasını engellemeye çalışanlar, bu egemen ittifakın siyasal sözcüleriydi. Tonguç'u tutanlar, Köy Enstitüleri deneyini savunanlar ve destekleyenler ise, bir yanda İnönü gibi, küçük burjuva bürokratlarıyla, gitgide siyasal gücünü artıran bir zümre, burjuva ve büyük toprak sahibi arasındaki dengeyi, kapitalizmin uzun vadeli çıkarları arasında korumaya çalışanlar ile (Ki bunlar, Köy Enstitüsü deneyinin «çağdaşlaşma» yani kapitalistleşmeyi hızlandırma misyonunu aşabileceğinin ilk belirtilerini gördükleri anda bu desteği çektiler) radikal dönüşümlerden yana ilerici küçük burjuva kadrolarıydı.

Büyük kodaman burjuvazi, büyük toprak sahipleri, sömürü ortakları olan prekapitalist egemen sınıf ve zümrelerle sözcüleri büyük bürokratlar bir tarafta; Kurtuluş Savaşının daha ileri burjuva demokratik atılımlar beklemiş ve hayal kırıklığı içindeki kadroları bir tarafta. Bu çekişme 1936'larda hızlanarak, bütün bir Köy Enstitüleri döneminde, tâa bu eğitim kurumları 1946'da resmen olmasa da fiilen sona erdirilene kadar sürdü gitti.

Köy Enstitüleri'nin kuruluşundaki sınıfsal güdüleri, bir de onların başlıca kurucularından biri olan Tonguç'un ağzından yorumlamaya çalışalım. Bu konuda en ileri adımların mimarı Tonguç, aynı zamanda Köy Enstitülerinden yana kadronun en tipik temsilcilerinden de sayılır.

«... Kurtuluş Savaşı sona erince, vakit geçirmeden memleketin bütün davaları birer birer ele alınarak yeni rejimin ilkelerine göre çözülmeye başlanacaktı. Bu kolay bir iş değildi. Çünkü evvelâ yapılacak işleri bilen bol insan yoktu. Onun için ister istemez mevcuttan faydalanma yolu tutulacaktı... (ama) eğer onlarla yetinilirse günün birinde devrim bunların elinde, hızını kaybederek tehlikeye düşebilirdi. Bu sebepten devrimin ne yapıp yapıp, bir taraftan Anadolu'daki genç ve münevver zümreye ülküsünü benimsetebilmesi, diğer taraftan da kendi neslini yetiştirmesi, bu rejime bağlı bir gençliğe süratle kavuşması lâzımdı.» (Canlandırılacak Köy, s. 258, Remzi Kitabevi).

«... Çünkü köyler ele alınıp oradaki insanlar da, kültürün ve modern medeniyetin nimetlerine kavuşturulamayınca, Cumhuriyetin yarattığı, dayanmak istediği ülkü ve prensipler sadece birer tatlı rüya tesiri yapıyor, günden güne değerlerini kaybediyorlardı...» (Aynı kitap, s. 478)

Ve nihayet şu satırlar:

«... Onun için köyü kalkındırmaya değil, kendi unsurları ile içinden canlandırmaya çalışmak ve şuurlandırmak lazımgeliyordu. ... Onun için köyün canlandırılması demek, memleketin bünye değiştirerek ve sağlam bir temele dayanarak canlanması demektir. ... Köyü canlandırabilmek için, insanı mutlaka kendi kendine ayakta durabilecek, yaratıcı ve kadir bir kıymet haline getirmelidir...» (aynı kitabın önsözünden).

Yukardakiler ve benzeri alıntılar, Köy Enstitülerinin temelinde yatan etkenleri ortaya koymaktadır. Köy içinden canlandırılacaktır. İşçi sınıfı biliminin terminolojisiyle söyleyecek olursak, kırsal kesimin farklılaşmasına doğru, yani kırsal kesimlerde ekonomik yapının değişmesi sağlanarak sınıflaşmanın, sınıfsal farklılaşmanın hızlanmasına doğru adım atılacaktır. Tonguç'un tanımladığı ve köyü canlandırmak için esas gördüğü «insan tipi» Batı'nın kapitalistinin, müteşebbisinin kapitalizmin ilk gelişme dönemlerindeki tipidir. Zaten «çağdaşlaşmak» olan temel hedef de bunu öngörmektedir. Cumhuriyet, hiç değilse teorik ve tarihsel olarak bir burjuva demokratik atılımdır. Bu atılımın önde gelen kadrolarının atılıma uygun alt ve üst-yapıyı kurmak isteyecekleri doğaldır. Ve her devrim gibi, onlar da kendi ideolojileri

doğrultusunda yeni kuşaklar yetiştirmek isteyeceklerdir. Oysa, ülkenin sosyo-ekonomik geriliği bunun başlıca engeli olarak görülmektedir. O zaman el yordamıyla da olsa, sezgiyle de olsa, ve bu ad asla verilmese, hattâ adına «halkçılık» da dense, farkedilen gerçek: kapitalizm gelişmeden çağdaşlaşılamayacağıdır. Kırlarda prekapitalist yapıyı yıkma çabalarının, çağdaşlaşmanın bir adımı toprak reformu ise, bir diğer adımı eğitimin yaygınlaştırılmasıdır.

MÜMKÜN MÜYDÜ?

Köy Enstitüleri konusundaki temel yanılgılardan biri de bu soruya verilen yanıltıcı cevaplarda yatmaktadır.

Bizce, Köy Enstitülerin'in köyü bir ölçüde «canlandırması» mümkün olsa bile, ömürlü ve gerçek bir çözüm olması, o toplum yapısında ve o sınıfsal konumda mümkün değildi. Hattâ kırsal kesimlerde sınıfsal farklılaşmanın hızlanmasında, genel olarak kapitalizmin kırsal alanlarda gelişmesi doğrultusunda bile bir çözüm olamazdı.

Bunun başlıca iki nedeni vardır ve bu iki neden ilk bakışta çelişik görünmekle birlikte, aynı bütünlüğün iki yüzüdür.

Birincisi ve Köy Enstitüleri'nin tarihinin defalarca doğruladığı neden şudur: Toplumsal bütünlükten soyutlanmış, büyük ölçüde küçük burjuva ilericiliğinin damgasını taşıyan, Kurtuluş Savaşı kadrolarının «halkçılığını» yansıtan bu türden kuruluşlar, köy topraklarına kök salarken, Türkiye'nin koşulları hesaba katılırsa, kendilerine çizilmiş olan sınırların ötesine taşacaklardır. Açıkçası, köy toprağında, Köy Enstitüleri'nin ilkeleri ve çalışma biçimleri, kapitalizmin yolunu açmanın, köyü canlandırmanın ötesine giderek sadece feodal değil her türlü sömürüye karşı bilinçlenmeyi de ister istemez birlikte getireceklerdir. Nitekim gerçekleşen ve asıl korkutan da bu olmuştur zaten. Çünkü, gerçek bir burjuva demokrasisinin tarihsel ve sosyo-ekonomik yapı gereği yerleşemediği bir ortamda, bunun yerine işçi ve emekçi sınıflara karşı en sert baskıların yürütüldüğü bir burjuva diktatörlüğü ortamında, «serbest rekabetçi kapitalizmin» insanı yetiştirilemezdi. İnsanı, sadece kırlardaki sömürüye karşı bilinçlendirmekle yetinilemezdi. Yetinilse dahi, onun bilinci, sadece prekapitalist değil, her çeşit baskı ve sömürüyü, her çeşit köleliği reddetmenin tohumlarını taşıyacaktı. Böylece yetiştirilmek istenen kadrolar, burjuva devriminin, kapitalist çarkın parçası olan kadrolarını aşacaktı. Nitekim genel çizgileriyle böyle oldu. Köy Enstitüleri'nin, artık devrim sürecinde çok ilerde olunduğu 1976'lar-

da bile sembol değerlerini koruyan yönleri de zaten bu yönleridir.

Öte yandan, ve ikinci temel neden şudur: Türkiye'de sermayenin tarihsel yapısı ve en önemlisi millî burjuvazinin böylesine güçsüz olduğu bir ortamda ve burjuvazinin devrimci barutunu çoktan tükettiği, rekabetçi çağını aştığı, artık tekelcileştiği ve asalaklaştığı emperyalizm çağında, burjuvazinin ve onun adına hareket eden kadroların burjuva demokratik devrimi asla sonuna kadar götüremeyecekleri, 1917 Ekim devriminin de kanıtladığı bilimsel bir gerçekti. Böyle bir yapı ve ortamda gelişecek kapitalizm, emperyalizme bağımlı, asalak, en geri sınıf ittifakları içindeki bir kapitalizm olabilirdi ancak. Ve o zaman da, kapitalizmi Batı'lı çağdaş anlamda geliştirme teşebbüsleri, bizzat bu nitelikteki bir sermaye kesiminin ve onun ortakları olan toprak sahipleri vs.nin tepkisiyle karşılaşıyordu.

KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KAPATILMASI

Yukarıda kısaca ve bazı çok önemli noktaları özetleyerek geçiştirme pahasına anlatılmaya çalışılanlar, aslında Köy Enstitüleri'nin neden kapatıldığını da açıklıyor.

Köy Enstitüleri resmen 1950'lerde olsa da, fiilen 1946'larda bitti. Yukarıda özetlediğimiz iki temel neden yüzünden, egemen güçler için o toplumun içinde yabancı bir unsur, onun uyumsuz bir parçası olmuştu âdeta. Dayanabileceği küçük burjuva ilerici kadrolarının iktidar ağırlığı ise, giderek gerilemeye yüz tutmuştu.

1946'larda çok partili hayata, «demokrasi»ye geçilmesi toplumsal-sınıfsal temelleriyle ele alınacak olursa, kısaca şuydu: Devletçilikle palazlandırılmış, İkinci Dünya Savaşı sırasında fırsatçı ihracat-ithalâtçı kârları ve başka yollardan gerekli bir ilk birikimi sağlamış, emperyalist tekellerle bağlarını, işbirliklerini, ortaklıklarını daha sıkı kurmuş, bu günün tekelcilerinin çekirdeği olan bir burjuva zümresi, kendisine dar gelmeye başlayan devletçilik elbisesini yırtarak, küçük burjuva bürokratlarının Kurtuluş Savaşından gelen belli ölçülerdeki iktidar ağırlığından silkinmeye çalışarak sahneye güçlü bir çıkış yapıyordu. Böylece, Kurtuluş Savaşından sonraki toplumsal süreç, 1946'larda **dönemece** varmış oluyordu. Toprak reformu, Köy Enstitüleri vs. girişimleri bir yana bırakılmaya, hattâ tepki görmeye mahkûmdu artık. Cumhuriyet sırasında ve sonrasında, daha 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen ekonomik ve sosyal düzen, yani kısaca Batının emperyalist sermayesiyle ortaklık ve kapitalizm,

Türkiye'nin özel şartlarında vardırılacağı noktaya vardırılmıştı. Asalak, bağımlı, doğuştan tekelciliğin gericilik damgasını yemiş bir burjuvazi adına hareket eden küçük burjuva aydın-bürokrat kadrolar da, artık ya bir bölümüyle bu gelişme ile bütünleşmişler, ya da tarihsel misyonlarını yitirmişler, yerlerine oturtulmuşlardı. Gün, artık sınıfsal ağırlığını açıkça ve kendine özgü bir «demokrasi» çerçevesinde koyan palazlanmış sermayenindi.

1946 Demokrat Parti olayı ve Demokrat Parti'nin kurucularının düşünce ve sınıf yapıları, bu sermaye kesiminin niteliğini çok iyi ortaya koyar. Bir kere daha vurgulayacak olursak, kesinlikle emperyalizme bağımlı; 1946-1950'lerde aracı (ithalâtçı-ihracatçı) yönü ağır basan; tatlı kârlar dururken sanayie yönelmekte aceleci olmayan; asalak; çoğunlukla toprak kökenli veya büyük toprak sahipleriyle sıkı bağlar içinde; tefeciyi, ağayı, şeyhi hem kullanan, hem onlarla sömürü ortaklığı yapan, hem de onları kendi «demokrasi»sinin «oy deposu» halinde gördüğü kitleler üzerinde baskı aracı ve afyon olarak kullanan; artık küçük burjuva kadrolarına kendi adına yetki ve iktidar vermeye pek de niyetli olmayan, doğuşundan asalak ve tekelci ve giderek gerçek tekelciliğin tohumlarını taşıyan bir zümredir bu.

1936-1950'ler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmeler, bu zümrenin palazlanmasına özellikle yardımcı olmuştur. Köy Enstitüleri ve benzeri kurumların, deneylerin bir «özlem», bir «simge» olarak kalmasını da beraberinde getirerek. Ve gerçek umudun, gerçek devrimci atılımların ve kurumların, çağımızda ve toplumumuzda ancak işçi sınıfı öncülüğünde ve halkın demokratik iktidarında mümkün ve kalıcı olacağını bir kere daha kanıtlıyarak...

Not : Bu incelemede kullanılan kaynaklar, kendilerinden alıntılar halinde değil, genel çerçeveleri içinde ve fikir üretmekte yararlanıldığından tek tek belirtilmemiştir. Bunların, özellikle 1965-1970 dönemi arasında yayınlanmış, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ve tarihi ile ilgili eserler olduğunu söylemekle yetiniyoruz. (O.B.)

Köy Enstitüleri Üzerine

•

Cemil ÇAKIR

Ülkemizde Köy Enstitüleri'nin açılışı, gelişmesi ve kapatılması üzerinde çok değerlendirme yapılmış, bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kanımca, Köy Enstitüleri'ni daha sağlıklı değerlendirebilmek için, Tanzimat'tan Köy Enstitüleri'nin açılışına kadar ekonomik yapı, sınıfların konumu, eğitim anlayışı ve uygulamalar incelenmeli, sonra da enstitüler o dönemin koşulları içinde ele alınmalıdır. Ancak bu iş, herkesin yapabileceği bir iş değildir. Üzerinde çok durulması, çok emek verilmesi ve hepsinden önemlisi de bu işi becerebilecek ehliyette olunması gereklidir.

Bu yazıda tanzimat'tan Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna kadarki eğitim olgusunu değerlendirecek, sonra da enstitüler hakkındaki görüşlerimizi belirteceğiz. Ancak, biz bu konuda kendimizi «kesin doğrular söyleyecek» yetki ve ehliyette görmüyoruz. Yalnız Köy Enstitülerini daha sağlıklı değerlendirmek için, soruna tarihî süreç içinde, sınıf pusulasıyla yaklaşılması zorunluluğunu belirtmek istiyoruz.

Ülkemizde ilk batılılaşmaya yöneliş Tanzimat öncelerine uzanır. Ne var ki, bu hareketin resmileşmesi ve kurumlaşması Tanzimat'la başlamıştır. Bunda kapitalist Avrupa ülkelerinin büyük etkisi olduğu gibi, komisyonculuk ve sarraflık gibi işlerle uğraşan azınlığın (lövanterlerin) da etkisi olmuştur. Avrupa'da okuyan Osmanlı çocuklarına, incelemeye çağrılan bürokrat aydınlara, batının değer ölçüleri, değişmez gerçekler ve her zorluğu çözümleyen sihirli formüller şeklinde empoze edilmiş, gerek öğrenciler, gerekse aydınlar bu doğrultuda şartlandırılmıştır. Dış ve iç güçlerin bu uğraşıları ürünlerini vermiş, tanzimat hareketiyle liberal ekonominin ve özel mülkiyetin güçlenmesi, topraktaki özel mülkiyetin garantilenmesi, azınlıkların daha imtiyazlı ve rahat çalışmaları sağlanmıştır. Batının üst-yapı kurumları, devletin yozlaşmış üst-yapı kurumlarına monte edilerek Osmanlı hukuk ve ekonomik düzeninde biçimsel değişikliklere gidilmiş, batılılaşma resmileştirilip kurumlaştırılmıştır. Üst-yapıdaki bu biçimsel değişmeler eğitim alanına da yansımış, bu değer yargılarını işleyecek eğitim-öğretim kurumları açılmıştır. Amaç, Tanzimatın ideolojisi doğrultusunda eğitilmiş, yani şartlandırılmış kişileri devlet kadrolarına getirmek, devlet eliyle yürütülen sömürüyü daha çok arttırmaktır. Bu kurumlaşma ve eğitim kapitalist Avrupa ülkelerinin, Türkiye'deki azınlığın (löventenlerin) borçlanmaktan başka bir seçeneği olmayan padişahın, devlet aracılığı ile yürütülen sömürüden payını alan bürokratların çıkarlarına uygundur. Osmanlı aydınları ise bunların büyük yenilikler olduğu, bu yeniliklere kendilerinin öncülük ettiği, batılılaşmanın çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtaracağı inancındadırlar. Ne var ki, bütün bu girişimler Osmanlı İmparatorluğu'nu çökmekten kurtaramamıştır.

Birinci Pazar Bölüşümü Savaşı sonucunda Avrupanın kapitalist ülkeleri, Osmanlı Devletini kendi aralarında paylaşmışlar, hisselerine düşen yerleri işgal etmişlerdir. Fiilî işgale karşı Anadolu ticaret burjuvazinin ve feodal mütegallibenin damgasını taşıyan bir kurtuluş savaşı verilmiştir. Bu savaş sonrası, işgalci güçler ülkeden çıkarılmış, Osmanlı saltanatı kaldırılmış, savaşa damgasını vuran sınıfların çıkarları doğrultusunda, daha Cumhuriyet kurulmadan kapitalizm kalkınma modeli olarak seçilmiştir. Kapitalizmin, model olarak seçilmesi emperyalist-kapitalist ülkelerin, yerli burjuvazinin çıkarlarına, savaşı yöneten bürokratların ve aydınların dünya görüşlerine uygundur.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra eğitim-öğretimde iki görüşün çarpıştığını görmekteyiz: Bunlardan biri, amaçlanan kapitalizm doğrultusunda eğitim-öğretim kurumları açılması, hal-

kın özellikle köylünün okutulması. Bu görüşü destekleyenler iktidar kanatlarını teşkil eden burjuvazi, Kurtuluş Savaşını yöneten bürokrat kadro ve aydınlardır. İkincisi, feodal mütegallibenin görüşüdür. Toprak ağaları, şehir eşrafları köylünün okutulmasına karşıdırlar. Dış ülkelerde okumuş ağaların ve eşrafların çocukları «Köy Ulusal Değerlerin, kültürün, âdet ve geleneklerin kaynağı ve hazinesidir. Köylü olduğu gibi kalmalı, okumamalı ve şehirleşmemelidir. Bunun aksi, ülkede işçi sınıfı doğar ve arkasından komünizm gelir.» diyerek köylünün okutulmasına karşı çıkmaktadırlar. Ne var ki, burjuvazi, Kurtuluş Savaşını yöneten bürokrat kadro ve aydınlar iktidarda ağırlıktadır. Bu ağırlık nedeniyle üst yapıda olduğu gibi eğitimde de bir takım girişimler yapılmaya başlanmıştır. Köy öğretmeni, tarımcı yetiştirecek okullar, halkevleri açılmış, Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kabul edilmiştir. İlk okuma ve yazma seferberlikleri ilân edilmiş, gönüllü öğreticiler köylere kadar gönderilmiştir. Ne var ki, bu girişimler istenileni vermemiştir. Bunda feodal mütegallibenin engellemesinin payı olduğu kadar, burjuvazinin zayıflığının, yönetimde bulunan kadroların yetersizliğinin, aydınların kendilerini hâlâ tanzimat anlayışından kurtaramamalarının büyük etkisi vardır. Örneğin, halkı okutma seferberliğinde samimiyetle çalışan Mustafa Necati bile, «köye giden köy öğretmenleri, köyde uğraşmış efendiler değildir. Özel yaşantıları köy hayatına uymaz. Köylü öğretmenin yaşantısına karışamaz. Öğretmen köylüye değil, köylü öğretmene tâbi olacaktır. Ancak terakki bu suretle olur.» diyerek öğretmeni köy gerçeği ve köylü çerçevesi içinde göremiyordu.

Emperyalist-kapitalist Avrupa ülkeleri kendi iç bunalımları yüzünden Türkiye'de yukarıdan aşağıya doğru bir kapitalizmin gelişmesine yardımcı olamamaktadırlar. İhracat tamamen tarım ürünlerine bağlıdır. Kurulacak sanayinin tarıma dayalı olması şarttır. Ne var ki, bir toprak reformu bile yapılamayan Türkiye'de köy toplumu genel olarak ilkel tarım yapmakta, pazar için üretimde bulunmamaktadır. Dıştan destek görmeyen burjuvazi feodalizmin tamamen çözülmediği Türkiye'de, ne iç pazar bulabilmekte, ne de güçlenecek tüketimi ve döviz sağlayacak ihraç mallarını. Bu koşullar altında burjuvazi gerekli kalkınmayı gerçekleştiremeyince, bu kez devletçiliğe ağırlık verildi. Devlet eliyle daha çok yatırım yapılması, devletin daha çok, ekonomiyi yönlendirmesi politikası uygulanmaya başlandı. Ancak, devletin bu yönlendirme politikasında burjuvazinin güçlenebilmesi için devlet eliyle köye el atılması gerekiyordu. Burjuvazinin köylünün pazar için üretim yapmasına, bürokraside ve iş yerlerinde daha verimli çalışacak elemanlara ihtiyacı vardı.

Bunu sağlamada eğitim bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Hiç olmazsa köylü yurttaşların ilköğretimden geçerek okur yazar olması, büyük çoğunluğu teşkil eden bu kesimden kapitalizmin gelişmesi için yararlanılması gerekiyordu. Bu durum işbirlikçi sanayi burjuvazisi ile ticaret burjuvazisinin çıkarlarına, bürokratların görüşlerine, aydınların özlemlerine uygundu. Ancak böyle bir girişime karşı çıkacak feodal mütegallibe vardı. Ne var ki, geçmişte olduğu gibi bu kez de, bu kesimin iktidarda ağırlığı bunu engelleyecek güçte değildi. İktidarda ağırlıkta olanlar bunu gerçekleştirmenin yollarını, yöntemlerini araştırmaya başladılar. Bu zamana kadar yapılan eğitim çalışmalarının ülke gerçeklerine uygun olmadığını İsmail Hakkı Tonguç tesbit etmişti. Bu tesbitini 1933'de yayınlanan «İş ve Meslek Eğitimi» kitabında şöyle belirtmektedir:

«Soyut ve genel nitelikte bir eğitim yoktur. Son terakki asırlarının vasıtalarını gereğince kullanamadığımız için, tabiattan istifade edemiyoruz. Bugünkü mektep sistemimiz millî bünyeye göre kurulmuş bir sistemden ziyade, Avrupa cemiyetlerine göre yapılmış teşkilâtın kopyası manzarasını arzetmektedir. Hayat bir kısım insanlara hemcinslerinden bir hayvan sürüsü gibi yararlanmaya uzun müddet müsaade etmez. Çocukları okutmak; onları ileri derecede müstahsil duruma getirmek gerekir.»

Tonguç, incelemelerinden şu sonuca varıyor:

«Türkiye Cumhuriyetinin politik, toplumsal, ekonomik ve kültürel örgütlerinin dayanacağı köylü ileri bir düzeye ulaştırılmadan ne kaynaşmış bir ulus, ne de ulusal bir ekonomi olur... Cumhuriyetin ve Kemalizmin odak noktası olacak köylüdür.»

diyerek köy eğitiminin nasıl yapılacağını, bu eğitimin hangi amaçlara dönük olacağını gösteriyordu. Tonguç'a göre köy eğitimi, «iş hayatı içinde, iş vasıtası ile bilgiyi yaşıyarak ve iş yaparak öğrenmeyi» sağlayan bir eğitim olmalıydı. Bu eğitimi uygulayacak kişilerin köyün ekonomik ve toplumsal yapısında kalıcı olması, köylü ile bütünleşmesi gerekiyordu. Bu eğitim anlayışı model olarak seçilen kapitalizmin gelişmesine ve Kemalizme uygundu.

1935 yılında Saffet Arıkan Millî Eğitim Bakanı olunca İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğüne vekâleten getirildi.

Türkiye'de 50-60 bin yerleşme merkezinde bulunan köylerin çoğunun nüfus ortalaması 150-400 arasında olup, buralara hiç el değmemiş, Türkiye'nin en kapalı yerleriydi. Bu köylerin, eğitim ve öğretim işlerine öncelikle el atmak gerekiyordu. Askerden çavuş ve onbaşı olarak dönen ve az çok okuma yazması olan ve aynı yerde oturan gençlerin kısa bir kurstan geçirilip eğitmen olarak köylerine gönderilmesi uygun bulundu. Bu girişim başarılı ve

yararlı olmuştur. Köy Enstitüleri'nin hazırlık sınıfları, (üç yıllık eğitmenli okullardan) mezun olanlarla dolup taşmıştır.

Köy Enstitüsü denemelerine ilk kez Kızılçullu ve Çifteler'de başlandı. Rauf İnan'ın yönettiği Çifteler Köy Enstitüsü'nde yapılan denemeler çok başarılı oldu. İsmail Hakkı Tonguç bu denemelerden sonra köy eğitiminden ne anlaşılması gerektiğini 1939 yılında yayınladığı «CANLANDIRILACAK KÖY» adlı kitabında şöyle belirtiyor: «Köy meselesi mihaniki bir surette köyün kalkınması değil, manalı ve sınırlı olarak köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanını hiçbir kudret, kendi hesabına istismar etmesin, köylüye uşak ve köle muamelesi yapılmasın. Köy meselesi, köyde eğitim bu demektir.» Bu ilkeleri de kapsayan Köy Enstitüleri Yasası 17 Nisan 1940 yılında çıkarıldı ve Köy Enstitüleri kurulmaya başlandı.

Bu kurumlar kısa bir zaman içinde gelişti. İlk anlarda çekimser davranan köylü, sonraları seve seve çocuklarını enstitülere teslim ediyordu. Toplu yaşamanın, toplu üretim yapmanın ve paylaşmanın, demokratik yönetimin, eleştiri ve özeleştirinin ilk kez uygulandığı bu kurumlarda, köy çocukları bilgi ile beceriyi, işle eğitim ve öğretimi kaynaştırıp «yurda hizmet» etmenin yarışı içindeydiler. Öğretmen ve öğrencilerin çalışmalarıyla «modern bir köy» gibi kurulan ve geliştirilen Köy Enstitüleri, yakın çevresindeki köylerle ilişki sağlıyor ve gerekli köy çalışmaları yapıyordu. Günlük çalışma saatlerinin yarısı kültür derslerine, yarı sı da sanat, teknik ve tarım işlerine ayrılıyordu. Haftanın belli günlerinde kollektif bir disiplin ve sorumluluk altında yapılan ve yapılması gerekli olan işler tartışılıyor, herkes, özgürce fikrini söylüyor, alınan kararların uygulanmasına geçiliyordu. Yalnız öğretmen yetiştirilmekle yetinilmiyor, mezunları ile ilişkilerini sürdürerek onlara okul, kurs, işlik, ve uygulama bahçeleri çalışmalarında destek ve yardımcı olunuyordu. Ayrıca Köy Enstitüleri'nde, Köy Sağlık Memurları da yetiştiriliyordu. Köy Enstitüleri 1935-1936 ders yılından 1946-1947 ders yılına kadar 15 bine yakın öğretmen, eğitmen yetiştirmiş, yarım milyonun üstünde köy çocuğu okula kavuşmuştur. 1935'de 380 bin olan ilkokul çocuğu sayısı, 1947'de 1 milyon 360 bine yükselmiştir. Yılda 3 bin öğretmen yetiştirilmesi planlanmış, 1956 yılında tüm köylerin öğretmen ve okul ihtiyacının giderilmesi öngörülmüştür.

Köy Enstitüleri'nin hazırlık çalışmaları döneminde Alman ve İtalyan faşizminden etkilenen ülkemizde, ceza yasalarına işçi sınıfımızın örgütlenmesini engelleyen hükümler getirilmiş, üniversitelerde faşist baskılar sürdürülmüştür. Köy Enstitüleri döneminde ise II. Paylaşım Savaşı yapılmaktadır. Bütün bunlara

rağmen Köy Enstitüleri'nde uygulanan eğitim ve disiplin faşist değil, kollektif bir eğitim ve kollektif yaşantının gereği olan bir disiplindi. Kanımca bu durum II. Paylaşım Savaşında kaybedeceklerin ve kazanacakların bilinmeyişi, bu nedenle de İsmet İnönü'nün denge politikasının bir yanının Köy Enstitüsü'ne yansıması olsa gerek.

II. Pazar Bölüşümü Savaşı sonucunun ülkemizde meydana getirdiği dalgalanmalar, Köy Enstitüleri'nin temeli olan Kemalizmi sarsacak olaylar yarattı. Emperyalizmin jandarmalığını yükümlenen ABD, çeşitli yardımlar ve anlaşmalarla geri ülkeleri hegemonyası altına almaya başladı. Böyle ülkelerde yukarıdan aşağıya doğru kendisine bağımlı bir kapitalizm geliştirmek istiyordu. Köy Enstitüleri'nde uygulanan eğitim, amaçlanılanın da dışında ürünler veriyordu. Uygulanan bu eğitimde Kemalizmin bağımsızlıkçı yanına çok ağırlık veriliyor, kollektif çalışma nedeniyle sosyal bilinçlenme de artıyordu. Özellikle bu iki durum gerek emperyalizmin ve gerekse yerli işbirlikçilerinin çıkarlarına ters düşüyordu. Bağımsızlıkçı, sosyal bilinci artırıcı eğitim yerine kişiliksiz, çalışma hayatından uzak, doğa ve toplumsal olayları gerçekçi açıdan yorumlamayan, tüketici, evet efendimci, emperyalist-kapitalist değer yargılarıyle ve kültürle şartlandırılmış insan tipi yetiştiren bir eğitim sistemi geliştirilmeliydi. Bu nedenlerle 1946'lardan sonra Köy Enstitüleri'ndeki eğitim-öğretim yavaş vaş özünden saptırılmaya başlandı. 1950'lerden sonra ise adıyla sanıyla bu kurumlarımız kapatıldı.

SONUÇ

Köy Enstitülerinin kuruluş amaçları, çalışma yöntemleri zamanı içinde iyidir, ülke gerçeklerine uygundur. Demokratik bir girişimdi. Uygulanan eğitimin temeli «iş içinde, iş vasıtasıyla bilgiyi yaşıyarak ve iş yaparak» öğrenmekti. Kemalizmin bağımsızlıkçı yönüne çok ağırlık veriliyordu. Öğrencileri kökeninden kopartacak şartlandırma yoktu. Özellikle kökenine hizmet edecek bilgi ve beceriyle donatılıyordu. Ne var ki, bugünkü ekonomik ve toplumsal yapımızda aynı biçimiyle Köy Enstitüleri'nin açılması düşünülemez. Çünkü, üretimin özelliklerinden biri de daima değişme ve gelişmesidir. Her üretim biçimi kendisinden sonra gelecek üretim biçimini hazırlar. Üretim araçlarına sahip olanlar istesin, istemesin bu böyle olur. Ülkemizde de bu kural işlemiş, köylü açılmış, hareket ve nüfus yoğunluğu şehirlere olmuştur. İşçi sınıfımız nicel ve nitel yönden gelişmiş, toplumsal yaşantımızda büyük bir güç olmuştur. Şu bilinen bir gerçek ki, gerçek devrim-

ci eğitimi, işçi sınıfının politik örgütleri tesbit eder, iktidara geldiğinde bu eğitimi uygular. Bugün Türkiye'de ilerici ve devrimci öğretmenler örgütlü olarak bu sürecin çabuklaştırılması mücadelesini sürdürmektedir. Bunun için ilerici ve devrimci öğretmenlerimize baskı, zulüm yapılmakta, bunun için sürgün ve işinden edilmektedir. Ne var ki, bütün bunlara rağmen bu mücadeleyi Türkiye öğretmenleri örgütlü olarak sürdürecektir.

Toplumsal ve Ekonomik Açıdan Türkiyede Köy Gerçeği ve Köy Enstitüleri Deneyimi

Prof. Dr. Cevat GERAY

I. Giriş :

Köy Enstitüleri hareketi, dünya çapında bir eğitim girişimi, köy kalkınması deneyimidir. Bu deneyimi değerlendirmek, bugünün Türkiyesi açısından sonuçlar çıkarmak için toplumun yapısına, ekonomik özelliklerine, bu yapı içinde köylülüğün içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ortamı gözönünde bulundurmak zorunludur. Enstitülerin ilk açıldığı günlere göre oldukça önemli, anlamlı sayılabilecek bir toplumsal değişme süreci içinde bulunduğumuzu unutmayalım. Kentleşme, endüstrileşme, kapitalistleşme, pazara, dış pazara açılan ve bağımlılık, ulaşım kolaylıklarının iletişim araçlarının gelişmesi bu değişmenin boyutlarını oluşturmaktadır. Yaşam koşullarının itmesi sonucunda köyden kente göç olayı, bunun sonucundaki gecekondu gerçeği son otuz yıllık değişmelerin belirgin göstergeleridir.

Köy Enstitülerini, toplumun sosyo - ekonomik yapısından, değişme eğilimlerinden bağımsız düşünemeyiz. Bu, eğitim düzeni için de geçerlidir. Bir ülkede, eğitim düzeni de bir üst yapı kurumu olarak, toplumun yapısından, toplumdaki güçler dengesinden, siyasal karar mekanizmasından soyutlanamaz. Ayrıca, eğitim, toplumların, insanlığın tarihsel gelişme çizgisi doğrultusunda, geniş halk kitlelerinin gereksinmelerini, özlemlerini gidermek, anayasal hak ve özgürlüklerini kullanmasına yardımcı olmak zorundadır. Eğitim, bir yandan toplumun kültürünü genç kuşaklara aktarmak, öte yandan bu kültürün gelişmesini, çağdaşlaşmasını sağlayarak halka maletmek durumundadır. Eğitim, bireylere doğal, toplumsal çevreye uymayı öğretmekle yetinemez. Çevresini değiştirme gücünü de onlara kazandırmak zorundadır. Eğitim, bireyin toplumsal, ekonomik değişmelere uyum sağlamasını da amaçlar. Belirtmek gerekir ki, eğitim, yalnızca kültürü aktarmakla yetiniyor, yalnızca çevreye uyum sağlamayı amaçlıyorsa bu toplumdaki egemen güçlerin çıkar düzenlerini sürdürmesine hizmet etmekten öteye gidemez. Bu «koşullandırma», «beyin yıkama» ya da «propoganda» dan başka birşey değildir. Eğitim, kültür birikimini aktarmak kadar, kültürel değişmeyi amaçlıyorsa, çevreye uyum kadar çevreyi değiştirmeğe de, olanak sağlıyorsa, değişmeye ayak uydurmaya yarayabiliyorsa tutucu olmaktan, düzeni pekiştirmekten uzaklaşabilir, yerleşik çıkar düzeninin propoganda aracı olmaktan kurtulabilir.

II. Toplum Yapısının Özellikleri :

Türkiye'de toplumun yapısal özelliklerini şöyle özetleyebiliriz :

1. Türkiye, geleneksel toplumdan endüstriyel topluma geçiş durumunda olan ikili toplumsal yapıya sahiptir. Türkiye modernleşmekte, değişmekte olan bir ülkedir. Bu nedenle, toplumumuz hem endüstri öncesi toplumun geleneksel (yarı feodal) hem de endüstriyel toplumun çağdaş (ilkel kapitalist) yapının özelliklerini bir arada taşımaktadır. Bu geçiş toplumu, hem geleneksel, hem de modern toplumların kültürel değerlerini bir arada yansıtmaktadır.

2. Okur yazarlık, okullaşma, örgün öğrenimi bitirme oranları, eğitim düzeyimizin düşüklüğünü açıkça göstermektedir. Eğitimde fırsat ve olanak eşitliği ilkesine karşın, okul çağındaki nüfusun tümü okula alınamamaktadır. Kadın nüfus, eğitim olanaklarından sınırlı ölçüde yararlanabilmektedir. Köy çocuklarının öğrenim olanakları daha sınırlıdır. Eğitim sistemi, örgün öğ-

renimden geçmemiş olan nüfusun yurttaşlık ve temel eğitimine, mesleki ve teknik eğitimine halk eğitimi yoluyla yardımcı olmak durumundadır.

3. Tarımda, endüstride üretim, verim, buna bağlı olarak gelir düzeyi düşüklüğü ekonomimizin temel sorunlarından biridir. İleri teknolojinin yayılması, insan gücünün teknolojik ilerlemelere ayak uydurması gerekmektedir.

4. Türkiye'nin Ekonomisi tarıma dayalıdır. Etkin nüfusun büyük çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Tarımda ilkel teknoloji yaygındır. Tarımın gelirdeki payı endüstriden, hizmetlerden daha düşüktür. Tarım kesiminde geniş bir mevsimlik ve gizli işsizlik vardır. Bir yandan tarımda modernleşmeyi özendirecek, öteyandan tarımdaki artık işgücünün tarım dışında çalışmaya yöneltecek önlemler alınması gerekmektedir.

5. Etkili bir kentleşme ve yerleşme siyasası güdülmeyişi sonucunda, ülkenin daha çok kentleşmiş, daha çok gelişmiş merkezlerine yönelik bir kentleşme olgusu gözlenmektedir. Kentleşme gibi endüstriyel gelişmeler de ülke çapında dengeli değildir. Üstelik, kentleşme, endüstrileşmeden önde gitmektedir. Eğitim, sağlık ve öteki kamu hizmetlerinin dağılımında hem iller, hem de köy ile kent arasında dengesizlikler görülmektedir.

6. Ulusal gelirin üretime katılan aileler arasındaki dağılışında da dengesizlikler görülmektedir.

III. Türkiye'de Köyün Toplumsal Yapısı ve Özellikleri :

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Türkiye'de köyün, köylülüğün içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik koşulları şöyle özetleyebiliriz :

1. Kırsal kesimde toprak - insan ilişkileri adaletsizdir. Çiftçi ailelerinden büyük bir çoğunluğu ya topraksız ya da geçimini sağlayamayacak ölçüde az topraklıdır. Özetlemek gerekirse:

— Çiftçi ailelerinden en az %12'si topraksızdır.

— Toprak sahibi olan işletmeler arasında toprağın dağılımı adaletsizdir. Örneğin, 50 dönümden az toprağı işleyen aileler büyük çoğunluğu (3/4'ü) oluşturmalarına karşın, ekilen toprakların 1/3'ünden azını işlemektedirler.

2. Topraksız yada az topraklı çiftçiler, ortakçı, yarıcı ve benzeri yollardan başkalarının toprakları üzerinde yarı feodal ilişkiler içinde çalışmakta, emek ve ürün rantı ödemekte, artı ürünü toprak sahibine kaptırmaktadır.

3. Tarım işçisi olarak çalışanların da hiçbir toplumsal güvencesi yoktur. Sendikalaşmış değillerdir.

4. Köydeki toprakların beşte birini kentte oturanlar, köy dışında yaşayanlar denetimleri altında bulundurmaktadır. 750 köyün tümü bir kişinin ya da ailenin mülkiyetindedir.

5. Mülksüzleşme başlamıştır. Az topraklı çiftçilerin topraklarının, orta ve büyük işletmelerce kira ve benzeri yollardan tutularak kullanılması bunun en önemli göstergelerinden biridir.

6. Toprakların büyük işletmelerde yoğunlaşması, tekelleşme oranı artmaktadır.

7. Kırsal kesimdeki gelir dağılımı da toprak dağılımı gibi adaletsizdir. En alt gelir düzeyindeki beşte birlik aile dilimi toplam tarımsal gelirin en çok %7'sini alırken, en üst gelir düzeyindeki beşte birlik aile dilimi tarımsal gelirin yarısına yakın bir kesimini (%47'sini) almaktadır.

8. Tarımda makinalaşma oranı 1946'da %1 bile değilken, 1970'lerde, işlenen toprakların dörtte birinden çoğu traktörle sürülmektedir.

9. Toprak darlığı, geçim sıkıntısı, işsizlik gibi nedenler yanında, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi sonucu köyden göç hızlanmıştır. Kentsel nüfusun oranı 1950'de %18.5 iken, 1970'te %33.t'e yükselmiştir. Köylünün gözünün kentlerde olduğu her araştırmadan ortaya çıkıyor. Yüzyılın sonlarında nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde toplanacağı anlaşılıyor.

10. Köylülüğü tek bir sınıf ya da katman olarak görmek sakıncalıdır. Toprak sahipliğine, işletme büyüklüğüne gelir düzeylerine bakarak köydeki toplumsal katmanları, ekonomik alt sınıfları şöylece sıralayabiliriz:

— Tarım işçileri (topraksızların %93'ü) toplam işletmelerin %10.8'i
— Küçük köylüler (50 dönümden az topraklı) toplam işletmelerin %13.11
— Yoksul köylüler (51 - 100 d. arasında topraklı) toplam işletmelerin %66.98
— Orta köylüler (101 - 500 d. arasında topraklı) toplam işletmelerin %7.76
— Zengin köylü (501 ve daha çok topraklı) toplam işletmelerin %0.19
— Ağa (501 ve daha çok topraklı toplam işletmelerin %0.19

Görüldüğü gibi, Türkiyede köylü ailelerinin büyük çoğunluğu (%80'i) küçük üreticilerden oluşmaktadır. Bunlardan bü-

yük çoğunluğu feodal ilişkilerden çok, ilkel kapitalist ilişkiler içinde basit meta üreticileridir. Yalnızca temel gereksinmeleri için pazara açılmışlardır. Kasabadaki tefeci - tüccarla ilişki kurmakta, artı ürünlerini onlara kaptırmaktadırlar. Çiftçi ailelerden %2.6 ile %3.3 arasında değişen bir oranı ağa topraklarında ortakçı, kiracı olarak çalışmaktadır. Bu küçük üreticiler ağaya hem üründen pay (ürün rantı), vermek hem de onun işlerinde ücretsiz çalışmak (emek, rantı, angarya) zorunda olduğundan toprak sahibinin denetimindedirler. Bu, toplumsal, kişisel siyasal ilişkilerinde de ortakçının ağaya bağımlılığıyla sonuçlanmaktadır. Yeterince tarım araçlarına sahip bulunan, zaman zaman ücretli işçi çalıştıran, küçük de olsa artı ürün yaratabilen orta köylüler orta katmanı oluşturmaktadırlar. Bunlar tarım işçisinin emeğinden gelir sağlarken, faiz ödeyerek gelirinden bir dilimini tefeciye, tüccara kaptırırlar. Miras yoluyla toprağın parçalanması ya da tefeci - tüccar alacağı karşılığında toprağını elden çıkarmak zorunda kalması gibi nedenlerle bunlar yoksul köylüye dönüşmektedirler. Buna karşılık traktörleriyle toprak kiralıyarak ya da ortağına başkalarının topraklarını işleyerek genişledikleri de görülmektedir. Büyük toprak sahipleri arasında, toprağını yarıcıya, ortakçıya veren, feodal ilişkiler içindeki ağa ile batıda tarım işçisi çalıştıran modern çiftlik sahiplerini nitelik açısından birbirinden ayırmak gerekir.

Görüldüğü gibi, köye yönelik girişimlerde, yukarıda açıklanan toplumsal ekonomik yapıyı, insan - toprak, üretim, mülkiyet ilişkilerini bunların ortaya koyduğu sınıfsal yapıyı dikkate almak, kalkınma ve düzeltim siyasalarını tarım işçisi, yoksul ve küçük köylü katmanlarına yöneltmek toplumsal adalet gereğidir.

IV. Eğitimin Yönelmesi Gereken Amaçları :

Toplumun ve köyün yukarıda açıklanan yapısı, özellikleri karşısında Türkiyede eğitim düzeninin yöneleceği amaçları belirlerken Anayasa'nın toplumumuzun gelişme doğrultusu olarak gösterdiği «çağdaş uygarlık düzeyi» ereğini, Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına saygılı, demokratik, ulusal, lâik, sosyal hukuk devletine dayalı bir toplum olma gereğini amaçlaması zorunludur. Öte yandan Anayasa toplumsal, ekonomik, kültürel kalkınmanın plana dayalı olacağı ilkesini öngörmüştür.

Kalkınma için öngörülen ana erekleri şöyle özetleyebiliriz:

1. **Endüstrileşme :** Toplumun kalkınması büyük ölçüde tarımdaki artık nüfusun endüstriye aktarılmasına bağlıdır. İleri

teknoloji kullanan modern endüstrinin gelişmesi kalkınmanın ana ereği olmaktadır. Modern endüstrinin gerektirdiği işgücünün eğitilmesinde, ortaya çıkan sosyal güvenlik ve çalışma sorunlarının çözümünde eğitim sistemine görev düşmektedir.

2. **Tarımda Modernleşme :** Tarım kesiminde üretimin, verimin artması, modern tarım işletme tekniklerinin daha geniş ölçüde kullanılmasına bağlı görülmektedir. Toprak reformu ve kooperatifleşmeyle birlikte modern tarımsal teknolojinin geleneksel tarımın yerine geçmesini sağlamak için gerekli eğitimin çiftçiye verilmesi zorunludur. Tarımdan kopan nüfusun ya da tarımdaki işgücü artığının boşa geçen zamanlarını değerlendirmek, onları tarım dışı alanlara hazırlamak, tarımsal, toplumsal alt yapının geliştirilmesine yurttaşın katkıda bulunmasını sağlamak gereklidir.

3. **Dengeli Gelişme ve Kentleşme :** Dengeli gelişme ve kentleşmeyi sağlıyacak önlemler yanında, köyden kente göçenlerin içine girdikleri yeni ortama uyum sağlamalarına yardımcı çalışmalar gerekmektedir. Tarımdan kopanların endüstride, hizmetlerde çalışmasını amaçlayan meslekî, teknik halk eğitimi yanında, kentsel yaşantıya uyum sağlayamayanların kentle tümleşmesi, kaynaşması için eğitsel çabalara da gereksinme duyulmaktadır.

4. **Dengeli Gelir Dağılımı ve Fırsat Eşitliği :** Gelir dağılımını toplumsal adalet ilkesi çerçevesinde dengeli kılacak önlemler zorunludur. Örgün eğitim sistemi okul çağındakilerin tümünü kapsamalı, açıkta kimseyi bırakmamalıdır. Fırsat eşitliğinden yararlanamamış olan yetişkinlerin bu eksiklikleri halk eğitimi çabaları ile giderilmelidir.

5. **Toplumsal Tümleşme ve Modernleşme :** Kalkınma çabalarının son ereği geleneksel toplum yapısından, özelliklerinden, ikili değer sisteminden çağdaş endüstriyel toplum niteliğine geçmektir. Burada önemli olan, toplumumuzun kişiliğini, değerlerini koruyarak geliştirmek, endüstriyel toplumun isterlerine göre çağdaşlaştırmak, böylece toplumsal bütünleşmeyi, yapısal değişmeyi sağlamaktır.

Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, bu ereklerin odak noktasını oluşturan toplumsal değişim ya da kalkınma anlayışında yatmaktadır. Genellikle, ileri gitmiş ülkelerin, kapitalist dünyanın geri kalmış ülkelere telkin ettikleri «kalkınma» kavramı, ulusal gelirin kişi başına düşen payının kâğıt üzerindeki artışına dayandırılmaktadır. Bu, çelişkilerin sermaye sınıfları yararına büyümesi sonucunu getirmektedir. Oysa, artan ge-

lirin, bunu yaratanlara adaletli biçimde dağıtılmasını da içeren, toplumun yapı değiştirmesini, böylece üretim ve mülkiyet ilişkilerinin çalışan sınıflar lehine bozularak toplumsal adaletin sağlanmasını amaçlıyan bir kalkınma kavramı geri kalmış ülkelerin üzerinde durdukları bir zorunluluk durumuna girmiştir. Bu nedenle, buradaki kalkınma ereklerini, toplumun yapı değiştirmesini içeren bir toplumsal değişim kavramıyla eş anlamlı olarak kullanıyoruz.

Eğitim Düzeninin Yönelmesi Gereken Amaçlar :

Toplumun Anayasa doğrultusunda, insanlık çizgisinde ilerlemesi, değişmesi, yapı değiştirmesi, kültür değiştirmesi eğitimin de başlıca amacıdır. O halde eğitim düzeni:

— Anayasanın öngördüğü çağdaş uygar toplumu yaratmak, demokratik, lâik, ulusal, sosyal hukuk devletinin gerektirdiği yurttaşı yetiştirmek eğitimin en önemli görevlerinden biridir. Yurttaşın, Anayasanın öngördüğü hak ve özgürlükleri kullanabilmesi, siyasal sürece bilinçle katılması, Anayasaya, hak ve özgürlüklerine sahip çıkması için gerekli eğitimin verilmesi zorunludur.

— Anayasanın planlı kalkınma ilkesi uyarınca saptanacak ereklere varılması için gerekli insangücünün yetiştirilmesi eğitimin ikinci temel işlevi olmaktadır. İşe, üretime dönük bir eğitimle yurttaşın çevresini tanıması, uyarlaması, değiştirmesi için gerekli bilgi ve becerilerle donatılması gerekmektedir.

Köyde Eğitimin Amaç ve Görevleri :

Köydeki eğitimin ana erekleri, işlevleri de temelinde yukarıdaki iki ana noktada özetlenenden farklı olmaması gerekir. Ancak, kırsal alanda sözünü ettiğimiz, toplumsal, ekonomik, kültürel özellikler, sınıfsal yapı açısından kimi özel amaçların ön plana itilmesi zorunlu olmaktadır. Şöyle ki:

1. Köyde eğitim, köyde değişmeyi yavaşlatan toplumsal - ekonomik değiştirmeye yönelik olmalıdır. Toprak - insan ilişkilerini, üretim, mülkiyet ilişkilerini düzeltmeye yönelik öteki önlemlerle birlikte amacına ulaşabilir. Bu da köklü düzeltimlerle birlikte eğitimin düzenlenmesi gereğini vurgulamaktadır.

2. Köyde eğitim, köylüye çevresini tanımak, yerel kaynakları kullanmak için gerekli bilgileri, becerileri bireye kazandırmak

zorundadır. İşe ve üretime dayalı eğitim köyde ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü, tarımda babadan, dededen görme ilkel, geleneksel teknolojiler yaygındır.

3. Köydeki eğitim, köylüyü köyde tutarak durumunu iyileştirmek yada kentleşmeyi yavaşlatmak amacından hareket etmemelidir. Türkiyenin geleceğinin endüstride, kentlerde olduğunu bilmek gerekir. Bu nedenle, köydeki eğitim, ileride tarım dışında çalışacak, kentte yaşayacak bireylerin yeteneklerini geliştirmek, yeni toplumsal, ekonomik çevreye, teknolojik değişmelere ayak uydurmak olanaklarını sağlamak amaçlarını da gözönünde tutmalıdır.

4. Köyde eğitim, en değerli varlığımız olan insangücünü, topluma en büyük katkıda bulunabilecek düzeyde eğitebilmek için fırsat eşitliğini gerçekleştirebilmeli, köy çocuklarının tümünü kapsamalı, daha üst okullara gitme olanaklarını sağlamalıdır.

5. Köy okulları, yalnızca öğrencilerine A, B, C, öğreten toplumdan, çevreden kopuk kalamaz. Öğretmen, çevredeki yetişkinlere yönelik halk eğitimi, toplum kalkınması çalışmalarını da yürütmek için yetiştirilmiş olmalıdır. Kısacası, köyde sıkıntısı çekilen yerel önderlik, köyden yetişmiş öğretmenlerde ana kaynağını bulmalı, geleneksel, çıkarcı, dine, statüye dayalı önderlikten köylü kurtarılmalıdır.

1. Enstitüler, köy çocukları için fırsat eşitliği sağlamış, eğitimin, yüksek maliyetini düşürmüştür.

2. Köyün, içinden çıkarılan, köyle ilişkisi kesilmeden köye eğitilip gönderilen, köyü en iyi tanıyan önderlerin eline bırakılması sonucunu doğurmuştur.

3. Köyün kalkınması için gerekli yersel önderlik, bunun için yararlı becerileri kazanmış olan köylü gençlere geçmiştir.

4. Çevre ve köy araştırmalarıyla köy hakkındaki bilgilerimiz genişlemiş, Enstitüler, köy araştırmalarını başlatan ve yayan merkezler olmuşlardır.

5. Ulusal kültürün yaratılmasında, folklorun ortaya çıkarılmasında Enstitülerin büyük katkısı vardır.

6. Köy Enstitülerinden çıkan yazarlar, gerçekçi köy yazınının yaratılmasında baş rolü oynamışlardır.

7. Köy gerçeklerini bilen, köyü seven, köyden yetişmiş olan yeni bir aydın tipi türemiştir.

8. Enstitüler, çevrenin ekonomik ve kültürel hayatını etkileyen kalkınma merkezleri durumuna girmişlerdir.

9. Çevreye örneklik edecek ekonomik girişimleri yine Enstitüler vermişlerdir.

Enstitüler, köyde toplumsal yapının değişmesi, köylünün uyanması, sorunlarına sahip çıkması için egemen güçleri tedirgin eden yerel önderleri yetiştirdikleri, çevreye dönük okul kavramını uygulamaya koydukları için kapatılmışlardır.

Tüm başarılı yönlerine karşın, Köy Enstitüleri hareketi köyde toplumsal değişmeyi yaratacak, hızlandıracak, öteki önlemlerle, düzeltimlerle birarada gerçekleştirilmediği için etkileri sınırlı kalmıştır. Daha gerçekçi bir deyimle, yalnızca eğitime dayalı bir kalkınma yönteminin sınırlılıkları ile karşılaşmıştır.

Bugünkü statükoyu korumak, çıkar düzenlerini sürdürmek isteyen güçlere dayalı iktidarlardan Köy Enstitülerini yeniden açmalarını beklememeliyiz. Bunlar olsa olsa, toplumsal değişmeyi ertelemeye, çıkar dengesini korumaya elverişli bir kurum olurdu. Enstitüler, hangi ad altında olursa olsun yeniden açılacaklardır. Bu da halkın, köylünün iktidara gelmesiyle gerçekleşecektir. Enstitüler toplumun yapı değiştirmesine yarayışlı eğitimi vermek, köyde, kentte yerel önderleri yetiştirmek, eğitimi ana amacına ulaştırmak için toplumdaki yerlerini alacaklardır. Bu da köyü, köylüyü yerinde tutmak için değil, köyde kentte iyi üretici, bilinçli yurttaş yetiştirmek için toplum merkezleri olmalarıyla mümkün olacaktır.

Mecliste Köy Enstitüleri

Nasıl Açıldı, Nasıl Kapandı?

●

Mustafa EKMEKÇİ

Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıllarına ilişkin, Meclis tutanaklarını gözden geçiriyorum. Asıl o yıllarda Meclis'te merdiven altında yapılan kulisleri izliyebilmeli ki, işin içyüzü çıksın ortaya. O günün olaylarını yaşıyanların pek çoğu ölmüşler, yaşıyanların da fazla bir anıları yok gibi.

Enstitülerin kuruluşunda Millî Şef İnönü'nün büyük payı ve etkisi var. Anlatacağım olayı Hasan Ali Yücel, Tonguç'a, Tonguç da Rauf İnan'a anlatmış.

1939 sonbaharında Trakya manevralarından dönen İnönü, Hasan Ali Yücel'e şöyle demiş:

— Manevralar sırasında gördüm ben, birçok yeni silâhlar var ki, okumuş erler istiyor. Biz aslında köylü çocuklarını başka nedenlerle okutmalıyız ya, bu silâhları öğrenip kullanabilmek için iyi eğitim görmek gerek. Eğitmen projesi de iyi sonuç verdi. Sen bana acele bir proje hazırla..

Aradan birkaç ay geçtikten sonra, Hasan Ali'ye sorar:

— Ne oldu hazırlayacağın proje?

Hasan Ali karşılık verir:

— Paşam, harp çıktı..

— Ne demek harp çıktı? Bir kere biz harpte değiliz, girmedik. Girsek bile bu projeyi savsaklatmayıp gerçekleştireceğiz..

Aylardan Şubat, yıl 1940. İnönü, Yücel'e Sakarya Savaşları'na ilişkin bir anısını da anlatır o ara:

— Sakarya Savaşı'nda yaralılardan bazılarını Bolu'da okullara yatırmışlardı. Hemen önledim bunu. «Başka yerlere kaldırın yaralıları, çocuklar okuyacak» dedim.

İnönü, gerek Köy Enstitüleri, gerekse Teknik öğretim girişimlerini harp yılları içinde yapar.

Parti tek parti dönemi de olunca, Millî Şefin çıkmasını istediği yasa kolaylıkla çıkar Meclisten, yürürlüğe konur.

Hasan Ali Yücel, akıllı adam, zeki. Ama, dediğim gibi büyük güçlüklerle karşılaşacak durum olmaz Mecliste. 19 Mart 1940'da Meclise gönderilen Köy Enstitüleri Kuruluş Yasası, 17 Nisan 1940' da çıkar. Tartışmalara baktım da, konuyu anlayan yok gibi...

O birleşimde Meclis Başkanı Şemsettin Günaltay'dır. Öncelik ve ivedilikle görüşülmesi kabul edilir tasarının. Şöyle konuşmalar geçer birleşimde:

«Dr. Osman Şevki Uludağ (Konya)- ... Görüyoruz ki, henüz daha köylere hoca temin edecek vaziyette değiliz. Muallim Mektebinden çıkanları köylere kadar yaymak kabil olmamıştır. Üç sene evvel eğitmen usulüne başlanmış, fakat ancak maksadın ufak bir kısmı tahakkuk etmiştir. Bugün, mesleğinde cidden sayılı bir üstad olarak tanınan Maarif Vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu Köy Enstitüleri Kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnet ve şükranla karşılarım...

... Sonra bir şeye daha dokunacağım; o da enstitü kelimesidir. Niçin enstitü denmiştir? Buna enstitü demekten ziyade politeknik mektebinin daha küçük mikyasını ifade eden kelimeyi bulmak lazımdır. Ben bulamadım. Maamafih kelimeleri aynen yazmak davasında olanlara iltihak ederek diyeceğim ki, enstitü kelimesine (enistitü) deyiverelim (gülüşmeler) burada en büyük dava Köy Enstitüleri veya şimdi teklif ettiğim gibi Köy «Enistitü»lerinin memleket dahilinde taksim ve tevziidir. Oniki muhtelif mıntıkada Köy Enstitüleri kuruluyor. Bu mıntıkaları teşkil ederken Maarif Vekâleti'nin ne gibi zaruretlere istinad ettiği esbab-ı mucibesinden iyice anlıyamadım. Maamafih ben bunu ken-

di cephemden mütalâa etmek istiyorum. Arkadaşlar Konya vilâyeti bütün vilâyetlerin en büyüğüdür...

Başkan — General Kâzım Karabekir:

Gnl. Kâzım Karabekir (İstanbul) —... Hattâ bendeniz şunu da rica ederim ki ta bundan 15-16 sene evvel elimize geçmiş olan bilhassa Fransızların dört yaşından, arzettiğim gibi ölünceye kadar dört, beş kitaptan ibaret güzel talimatnameleri vardır. Bunlar üzerinde işlemelidir. Dört yaşından 12 yaşına, 12 yaşından 18 yaşına kadar yapılacak hareketlerin talimatnameleri vardır. Bu talimatnameleri her gün için bir gıda gibi mecburi tutmalıdır. Terbiye-i bedeniye, bir takım akrobatik hareketlerin haftada bir yapılmasıyla ellerin kolların tamamiyle köylerde işlemesine imkân bulunmaz. Ordudaki faaliyet hergün onların yaptıkları hareketlerin neticesi olarak kazanılır.

Ruh terbiyesine gelince, sağlam bir seciye sahibi etmedikçe istikbâl hayatlarında, hayat kazancına imkân olmıyacaktır. Ahlâk düşkünlüklerinin, bütün telâkkilerini gözönüne getirerek, yalancılık, hilekârlık, emniyeti suistimal, hırsızlık ve envaı... Bunların fenalığını köy çocukları yakından mütemadiyen derslerinde, mektep sıralarında öğrenmezlerse, nitekim bugün şehirlerimizde dahi görüyoruz, kendi doktrinlerini telkin eden bir takım ifsadı ahlâk cemiyetleri veyahut bir takım şehvet düşkünlerinin, bir takım yalancılık, hırsızlık aşılayıcı kimselerin sinemalarda daimi surette seyredilen bu kabil fezahat, çocukların ruhunda nasıl izler hakettiğini biliyor ve her gün şahit oluyoruz...

Her devletin yaptığı gibi gençlerimizi muayyen zaman zarfında köylerde barınmalarını temin edecek yerler yaptırmalıyız. Nitekim burada da Enstitü düşünülmüştür. Bendeniz maruzatımda daha başka şeyler de arzetmiştim. Bu suretle bütün şehir gençliğinin köy gençliği ile ve köy halkiyle ruh kaynaşması temin edilmelidir. ... Köylü, şehirli diye de tefrik etmemelidir...

Feridun Fikri (Bingöl) — Bendenizce Köy Enstitüleri, memlekette ilmî bir surette köylüyü kalkındırmak ve köylüyü terbiye etmek ve köylüye cihanı anlatmak için büyük bir teşebbüstür. Fakat bu teşebbüs köylüyü şehire getirmek teşebbüsü değildir. Köylünün köyüne, arazisine sevgi ile bağlı olarak köyünde çalışması için yapılmıştır. Bendeniz bunu sevkettiği için Vekil Hasan Ali'ye teşekkür ederim ve bu hususta çok çalışan bir arkadaşımız vardır, İsmail Hakkı Tonguç, onu da hürmetle yad ederim....

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel (İzmir) —... İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzuubahs değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul et-

mez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim, ister kabul etmiyelim, mevcuttur. Çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar bir takım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasi ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeği bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu arzettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini arttırıp memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir. Binaenaleyh sınıf teşekkülü hatıra gelemez....

Bu kanun en aşağı 15 sene sonraki bir hakikati bugün bize tatlı bir hayal olarak düşündürmektedir. Ben kendi hesabıma, milletimizin naçiz bir irfan hizmetkârı olarak bu hayalin büyük zevki içerisindeyim.

Ruşeni Barkın (Samsun) — Hepimiz öyleyiz.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel (Devamla) — Onu tasvip buyurmak suretiyle yüksek heyetinizin bu kanunun tatbikine imkân vermesini rica ediyorum. (Bravo sesleri, alkışlar)

Halil Menteşe (İzmir) — ... Şimdi bu kanunu getirdiğinden dolayı Hasan Ali'yi ve hükümeti bir çiftçi sıfatiyle candan tebrik ederim.

(Müzakere kâfi, maddelere geçilsin, sesleri.)

Emin Sazak (Eskişehir) — ... Fakat kasabalı köye akın edince, köylü çeker bayrağı, biz de insanız, tahsilimiz de aşağı değildir, bizi niye takyid ediyorsunuz? Hadi bakalım diye Ankara'ya kadar gelirler, Meclisi çevirirler. Köylü bunu yapmaz, hakkına razı olur, zaten aldığı paraya ve işine de razıdır. Bu iş de biter. İlerde bizde de ideal sahibi, yüksek tahsil görmüş, köy hayatına 15, 20, 30 liraya razı olacak gençlerimiz yetişir babası ile geçinir, ille biz de köylü olacağız diye tuttururlarsa...

....

Başkan — ... Köy Enstitüleri Kanununa 278 zat rey vermiştir. Nisab mevcuttur. Kanun 278 reyle kabul edilmiştir.

Marif Vekili Hasan Ali Yücel (İzmir) — Sayın arkadaşlarım, bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun

layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsım uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için yüksek heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arzederim. (Alkışlar).

Başkan — Ruznamede müzakere edilecek başka madde yoktur. Cuma günü saat 15'te toplanmak üzere inikadı kapıyorum.»

Köy Enstitüleri Yasası, Meclisin 426 üyesinden 278'inin oyları ile kabul edildi. Çekimser yoktu ama, Meclise üyelerden 148'i gelmemiş, oy vermemişti. Oylamaya gelmiyenler arasında Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Yahya Kemal Beyatlı da var. Sonradan, daha çok geçmeden Köy Enstitülerine karşı çıkacak olan Emin Sazak, yasanın çıkışını bir ölçüde destekler ve oy verir. Yukarıda da değindiğim gibi, Hasan Ali Yücel, örneğin Sazak'ların neden köy enstitüleri'nin yanındaymış gibi gözükmelerini anlar. Onun önerilerine, karşı çıkar. Emin Sazak'lar Adnan Menderes'ler 1945'te yürürlüğe giren «çiftçiyi topraklandırma kanunu» na karşı çıkarak DP'nin kuruluş hazırlıklarını yapacaklardır.

Hasan Ali Yücel'in, Mecliste kuliscilikte hiç de acemi olmadığını gösterir örnekler var. Özel İdare bütçesinden yüzde 2 oranında yoksul çocuklara para ayrılmasına ilişkin bir yasa tasarırısına Faik Öztrak karşıydı. Hasan Ali, Faik Öztrak'ın o zaman Ankaradaki liselerden birinde okuduğunu öğrendiği bir yeğeni vardı. Yeğen problem bir çocuktu. Hasan Ali, lisenin müdürünü bulur, Meclise getirir, şöyle der :

— Aman, Meclisin giriş kapısında dur, Faik Öztrak gelince onu lafa tut..

Az sonra Faik Öztrak sökün eder. Müdürü görünce, yeğeninden açar, müdür konuşur, o konuşur.. Derken Faik Öztrak'ın aklına o gün görüşülecek yasa tasarısı gelir. Tam ayrılacağı sırada, Hasan Ali'yi görür. Hasan Ali, güler, «Biz adamı böyle uyuturuz aslanım» gibisine bir işaret yapıp geçer..

Köy Enstitüleri, egemen güçlerce aslında kuruluşundan altı yıl sonra çoktan kapatılmış, dibine darı ekilmiştir. Daha kuruluştan üç yıl sonra 1943'te Eskişehir Milletvekili Abidin Fotuoğlu, kendisinin Sivrihisar'da büyük toprakları vardı, şöyle demişti:

— Bunlar yetiştikleri zaman, bizim kafalarımızı keserler..

Reşat Şemsettin Sirer de galiba Tonguç'a şöyle demiş:

— Sen bunları (köylüleri) okutuyorsun ama, sonra başımıza iş çıkarmasınlar..

Adnan Menderes, çiftçiyi topraklandırma tasarısına karşı çıkarken Söke'de taaa o yıllarda, «Halt etmişler. Kimin toprağını kime verecekler?» diyordu.

Emin Sazak da zamanın Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na ağzına geleni söylüyor, şöyle diyordu:

— Bunlara toprak verilecekmiş... Peki, tohumu, sabanı, hayvanı kim verecek?

1946 yılında, Zonguldak'ta bir ateş tuğlası fabrikasının açılışı mı temel atma töreni mi ne, o sırada zamanın iktidarı Köy Enstitülerini kapatacağının açık belirtilerini gösterir. Buradaki milletvekilleri de CHP'liler o zaman. Biri «Hasanoğlan komünist yuvası oldu» gibisinden sözler eder. Bu konuşmayı duyan bir arkadaşı o zaman Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek bölümü müdürü olan Rauf İnan'a duyduklarını anlatır. İnan, durumu İsmail Hakkı Tonguç'a nakleder. Koca Tonguç'un canı sıkılmıştır..

Bir Pazar günü, bazı milletvekilleri, aralarında Kasım Gülek, Tevfik Fikret Sılay, Behçet Kemal Çağlar da var, Hasanoğlan Köy Enstitüsüne baskın yaparlar. İçlerinden biri, şöyle der:

— Kütüphaneye gidelim..

Akılları sıra, kütüphanede sovyet eserlerine rastlıyacaklar da, cıngar çıkaracaklar. Enstitüleri kapatmak için bahane yapacaklar..

Bir köşede dünyanın tanınmış düşünürlerinin resimleri vardır. Biri, «Niye Türk büyüklerinin resimleri yok» diye sorar. Rauf İnan, yanıtını verir..

O sırada yüksek bölümde okuyan Başaran'ı, başka ozan ve yazar öğrencileri çağırır. Şiirler dinlenir. Behçet Kemal Çağlar:

— Bunların yanında bizim yazdıklarımız şiir mi? diye beğenisini söyler..

Fakat, öğrencilerle birlikte yemek de yemeden ayrılırlar Hasanoğlan'dan.

Gerçekte Köy Enstitüleri, onu kuran CHP'nin iktidarında yine onun elleriyle kapatılır. Demokrat Parti'nin yaptığı sadece bunu yani kapanışı yasallaştırmak olur. İkinci perde birincisine göre çok daha kısa sürer. Fazla tartışma bile olmaz.

20 Ocak 1954... Başkanlık yerinde Demokrat Parti'li Fikri Apaydın. Gündem de «Köy Enstitüleri ile İlköğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında kanun layihası ve Millî eğitim ve bütçe komisyonları raporları» var.

Reis — Raporda öncelikle görüşülmesi yazılı olarak istenmektedir. Öncelikle görüşülmesini kabul edenler.. etmiyenler.. kabul edilmiştir. Tümü üzerinde söz Ahmet Morgil'in.

Ahmet Morgil (Rize) — Muhterem arkadaşlar, yüksek malumları olduğu vechile tahsilin temeli ilköğretimdir. Bu temel ne kadar kuvvetli olursa cemiyetin manevi bünyesi o derece sağlam istikbali o derece parlak olur. Bu mevzuda üstün kalitede öğretmen yetiştirmek meselesi birinci derecede esaslı bir dava olarak ele alınmak icabeder...

... İşin daha feci tarafı, bir verem mikrobu gibi daima zaif ve buhranlı bünyeleri arıyan sol cereyanları da maalesef birçok yerlerde bu müessesenin bünyesine sokulmak istenmiştir... Bugün huzurunuza getirilmiş olan bu kanun, köy enstitülerini öğretmen okulu haline getirmekle çok hayırlı bir hizmet ifa etmektedir.

Reis — Milli eğitim vekili..

Biz, yüksek huzurunuza getirdiğimiz bu kanun tasarısıyla, yetiştirildikleri müesseselere göre öğretmenlerimiz arasında kanunla ihdas edilmiş olan farkları bertaraf etmek istiyoruz...

Reis — Başka söz istiyen yoktur. Maddelere geçilmesini reyinize arzediyorum. Kabul edenler.. etmiyenler.. kabul edilmiştir.

***

Köy Enstitüleri'nin, adları değiştirilmekte, İlköğretmen Okullarıyla birleştirilmekteydi son yasaya göre. Bugün İlköğretmen Okulları, Eğitim Enstitüleri birer Köy Enstitüsü niteliğindedir, öğrencilerin bilinçli olmaları, dünya görüşleri açısından. Acı ile zulüm ile eğitilen, yetiştirilen genç kuşaklar, köy enstitüsü yıllarını çok gerilerde bırakan bir düzeye ulaştılar. Köylü ve işçilerse bugünleri beklediler. Köy Enstitülerine dayanamıyan ondan korkan iktidarlar, bugün ilköğretmen okullarına dayanamıyorlar. Çocuklarından korkuyorlar...

İ. H. Tonguç Üstüne

•

Prof. Dr. İbrahim YASA

Tonguç'u büyük bir eğitimci yapan liderlik özellikleri nelerdir? meselesi beni, kendisini tanıdığım 1942 yılından beri meşgul etmiştir. İleride Tonguç'un hayatı hakkında inceleme yapacak olanların da bu meseleyle karşılaşacaklarına şüphe etmediğim için bu konu üzerinde kısaca durmayı faydalı buluyorum.

Tonguç'un liderlik özellikleriyle eserleri arasındaki münasebet o kadar açıktır ki bunları birbirlerinden ayrı olarak incelemek hemen hemen mümkün değildir kanısındayım.

Her eser, yaratıcısının şahsiyetinin damgasını taşıdığına göre, objektif olarak Tonguç'un liderlik özelliklerini de göz önünde tutmak suretiyle meydana çıkarmaya çalışmak gerekir. Bu iş uzun zamana bağlı olduğu için biz burada sadece geçmişte Tonguç'la yapılan konuşma ve tartışmalara, şahsiyeti hakkında edinmiş olduğumuz izlem ve yapmış olduğumuz gözlemlere dayanarak onun liderlik özelliklerinden önemli gördüğümüz bir kaçına dokunmak istiyoruz. Bu özellikler nelerdir?

1. Sağlam bir fizik yapı :

Tonguç, fizik yapısı ve görünüşü itibariyle uzun boylu, iri yapılı, gür sesli, enerji dolu bir kimse idi. Bu kuvvet dolu ve canlılık fışkıran fizik yapısı sayesindedir ki yorulmak bilmeden memleketin dört bucağını dolaşabilmiş, halkın, köylülerin yaşayış şartlarını, dertlerini, mesele ve ihtiyaçlarını yerinde görmüş ve inceleyebilmiştir. Enstitüler ve birçok köy okulları yapılırken Tonguç bizzat başlarında bulunmuş, emek ve enerjisinin büyük bir kısmını buralarda tüketmiştir. Tonguç bu dinamik özelliğini, kendisiyle çalışanların bir çoğuna da aşılayabilme bahtiyarlığına ulaşmıştır.

2. Teşkilatçılığı :

Tonguç'un önemli özelliklerinden biri, teşkilâtçı bir lider olmasında görülür. Kendisi prağmacılığa, işe, eğitimde yaparak öğrenme ve öğretmeye inandığı için bütün eğitim - öğretim teşkilâtını da bu ilkelere dayandırarak kurmuştur. Prağmacılığa sıkıdan sıkıya bağlı kalması kendisi ile çalışanları, başarmış oldukları işlerin sonuçlarına göre değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Tonguç, Millî Eğitim Bakanlığında İlköğretim Genel Müdürü kaldığı süre içinde «Kişinin âyinesi iştir» levhası Genel Müdürlük odasında asılı durmuş, kendisini ziyaret edenler, bu levhadaki gerçek yazının etkisi altında kalmıştır. Gayet haklı olarak iddia edilebilir ki iş ilkesinin memleketimiz eğitim hayatında en yaygın ve yoğun olarak uygulandığı dönem Tonguç'un Genel Müdürlük ettiği dönemdir.

Prağmacı olması Tonguç'u gerçeklere fazla önem vermeğe, memleketin her yerini, halkını, ihtiyaçlarını yakından öğrenmeye zorlamıştır. Bu bakımdan eğitim tarihimizde gerçekçilik ve memleketi tanıma konularında kendisiyle boy ölçüşecek başka bir eğitimci gösterilemez kanısındayım.

3. Ülkücülüğü :

Dâvasına büyük bir heyecanla sarılan her büyük lider gibi, Tonguç'un da başka bir liderlik özelliği, ülkücülüğü ve hayal zenginliğinde görülür.

Tonguç'un ülkücülüğünü besleyen kaynak, bu memleketin, halkına, köylüsüne, ortalama vatandaşına, maddi ve manevi bütün kudret ve imkânlarına aşırı derecedeki inanıdır. Yargılarını

çoğu zaman somut ve gerçeklere dayandırdığı için, ülkücülüğü gibi hayali de zengin, renkli ve verimlidir. Tonguç hiç bir zaman «hayalperest» olmamıştır! Zaten tabiatı da böyle olmağa hiç bir zaman müsade etmemiştir.

Eğitmenli, öğretmenli okullardan, pansiyonlu bölge okullarından, memleketin çeşitli bölgelerinde kurmuş olduğu enstitülerden çıkan ve çıkacak gençlerin, memleketin çehresini kısa bir zamanda nasıl değiştireceğini uzun uzun anlattığı anılarını sık sık hatırlarım. Bu anlarda Tonguç kendinden geçer, heyecan ve hayallerini bize de sirayet ettirirdi.

Tonguç, bu şahsiyet özelliğiyle bir sanatçıyı çok andırırdı.

Tonguç, aynı zamanda büyük bir inandırma kudretine sahipti. Kendi sevdiklerini başkalarına da sevdirebilir, inandıklarına inandırabilirdi. Kendisiyle uzun veya kısa bir süre münasebette bulunup da etkisinden kurtulabilen, ülküsüne bağlanmayan, hayalerine kendini kaptırmayan pek az kimse vardır sanırım.

Tonguç kendi potasında her şeyi eritebilecek bir kudrette idi.

4. Halk adamlığı :

Tonguç konuşması, davranışları, basit yaşayış tarziyle halk adamı diyebileceğimiz bir insan tipinin özelliklerini de şahsiyetinde toplamıştı. Onun babacanlığı, «TONGUÇ BABA» olarak adlandırılması, yapmacık gösterişten nefret etmesi bu özelliğinin tabii sonuçlarıdır.

Tonguç'un diğer kuvvetli bir tarafı, çapraşık meseleleri basite icra edebilme, en kuru ve önemsiz gibi görünen konuları yerine göre dramatize, karikatürize ederek canlı tablolar haline getirebilmedeki maharetiydi.

Bu tarafı ile Tonguç eşine az rastlanır usta bir öğretmen ve öğretici örneği idi.

5. Devrimciliği :

Tonguç, Atatürk devrimlerine bütün benliği ile bağlanmış, hayatı boyunca onları savunmuş, yetiştirdiği ülkücü öğretmenlerle devrimcilerin memleketin en ücra yerlerine kadar gitmesinde büyük rol oynamış kimselerin en başında gelir.

Memlekette latin harflerinin kabulünden sonra eski yazıyı bir daha kullanmayan beş on kişiden biri de O'dur.

Devrimci bir lider olarak Tongûç, klişe fikirlerden hiç hoşlanmaz, fikir ve görüşlerinde taviz yapmaz, telifçi olmaktan sakınırdı.

Bir işi planlamadan önce Tonguç, arkadaşlarıyle bu işi uzun uzadıya tartışmaktan zevk duyar, başkalarının düşüncelerini hoş görürlükle karşılardı. Fikirleri olgunlaştırdıktan sonra program ve planlama safhalarına geçmeyi âdet edinmişti.

Tonguç'un bu işaret etmiş olduğumuz liderlik özelliklerine hiç şüphesiz başkalarını da eklemek mümkündür. Fakat yazıyı fazla uzatmamak için şimdilik bu kadarla yetiniyor ve ünlü eğitimcimizin aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz.

Demet Dergisi, s. 87

TONGUÇ
Ve
Köy Enstitüleri

Yılmaz ELMAS

Türkiye'de ve dünyada yankılar uyandıran «KÖY ENSTİTÜLERİ» uygulaması, toplumsal yaşantımızda etkinlikleri olan bir eğitim ve öğretim çalışmasının varlığını ortaya çıkarmıştır.

Köy Enstitülerinin doğuşu ve okur-yazar oranının yükseltilmesi savaşında kimlerin katkısının bulunduğu herkesçe bilinmektedir. Köy Enstitüleri deyince akla ilkönce TONGUÇ ve YÜCEL gelir. Çünkü Köy Enstitüleri uygulamasına, bu iki eğitimci çabalarıyla bütün benliklerini vermişlerdir.

Başlangıçta, Köy Enstitüleri'nin doğuşunda, kimlerin emeğinin geçtiği ve katkısı olduğu tam açıklığa kavuşmuş değildir. Yalnız Köy Enstitüleri'ne başlangıç olan «Köy Öğretmen Okulları» ve «Eğitmen Kursları»nın Saffet ARIKAN'ın Millî Eğitim Bakanlığı sırasında uygulamaya geçirildiği bilinmektedir.

KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI

Köye yönelik çalışmalar başlagıçta yetersiz ve verimsiz olmuştur. Köy sorununa bilimsel açıdan, verilere dayanarak eğilen olmamıştır. Göstermelik çalışmaların verimsizliği, daha sonra devlet yetkililerince de görülüp onaylanmıştır.

Köyün özelliklerine göre öğretmen yetiştirmek üzere ilk kurum 1926'da «KÖY ÖĞRETMEN OKULU» adıyla Kayseri yöresinde Zencidere köyünde açılmıştır. Bu okula ilköğretimi bitirmiş çocuklar alınacak; üç yıl okuduktan, genel ve meslekî bilgiler verilerek yetiştirildikten sonra köy okullarına öğretmen olarak atanacaklardı.

Yine 1927 yılında aynı amaçla Denizli'deki «İlköğretmen Okulu», «Köy Öğretmen Okulu»na çevrilerek çalışmaya başlamıştır.

Bu öğretmen okulları denemesi başarısızlıkla sonuçlandı. Üç yıllık «Köy Öğretmen Okulları» denemesi sökmemişti. Bütün öğretmen okulları şehirdeydi. Bunlara gidebilen halk çocukları, okulun ve genel tutumun etkisiyle köy öğretmenliklerine gitmek istemiyorlardı.

EĞİTMEN KURSLARI ve KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI

Avrupa'daki önemli eğitsel hareketleri gözden geçirdikten sonra ilköğretimi yüzdeyüz gerçekleştirmek amacıyla 1935-1936 ders yılından itibaren bizde uygulanmaya başlanan çalışmalara geçmeden önce, Türkiye'nin durumunu ele almak gerekir.

1933-1934 ders yılında 40 bin köyü olan Türkiye'de 4992 köy okulu ve 6786 öğretmen vardır. Sayıları 2 milyonu bulan zorunlu öğrenim çağındaki köylü çocuklarından ancak 312 bin çocuk üç yıllık ilkokullarda okuyabilmektedir. Bu durum, yurdumuzun ilköğretim konusundaki acı gerçeğini sergilemektedir.

11.4.1935 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığına getirilen Saffet Arıkan ilköğretime özellikle köy çocuklarının eğitim ve öğretimine önem verdi. İlköğretimi gerçekleştirmek çabasıyla Eskişehir-Çifteler bucağı merkezi olan Mahmudiye köyünde «Eğitmen Kursu» açıldı. Deneyler yapıldı. Kursu bitirenlere EĞİTMEN denildi.

Bu sıralarda İsmail Hakkı TONGUÇ görevi gereği Saffet ARIKAN'la kurslar konusunda sürekli ilişkide bulunmuştur. Bu dönemde eğitim, ilköğretim ve köy konusunu çözümlemek üzere Atatürk'ün Saffet ARIKAN'ı görevlendirdiği ve hükümetin ilköğretimi gerçekleştirmede kararlı olduğu söylenir.

Devlet örgütlerinin o günkü yapısında Millî Eğitim Bakanlığından başka köylerde yerleşmiş ödev yapan insanları yetiştiren bir kuruluş yoktu. Oysa köylerimizde bütün bakanlıkların görevlerini yerlerine getirmeleri gerekiyordu. Eğitmen kursunda şimdilik Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapılabilmişti. Bunun yanında öncelikle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olmak üzere diğer bakanlıkların da bu işbirliğine katılmaları sağlanacaktı.

Birinci EĞİTMEN KURSU sona erdi. Başarıyla bitirenler köylerde görevlerine başladılar.

Ertesi yıl Mahmudiye ve Hamidiye'de iki kurs birden açıldı. 24.4.1937 günü 3238 sayılı Köy Eğitmenleri Yasası çıkarıldı. Bu yasanın 1-2. maddeleri şöyledir:

«Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin eğitim ve öğretim işlerini görmek, tarım işlerinin teknik bir biçimde yapılması için köylere rehberlik etmek üzere köy eğitmenleri görevlendirilir».

«Köy Eğitmenleri Millî Eğitim ve Tarım Bakanlıkları tarafından tarım yapmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilir.»

KÖY ENSTİTÜLERİ

1937 yılında «Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu» açıldı. Bundan sonra ÇİFTELER GÖLKÖY ve KEPİRTEPE Köy Öğretmen Okulları kuruldu. Her birinde bir eğitmen kursu yürütülüyordu. 24 Nisan 1937'de 3238 sayılı Köy Enstitüleri Yasası çıktı. 28.12.1938'de Saffet Arıkan bakanlıktan ayrılınca yerine Hasan Ali YÜCEL getirildi. Daha sonra tam gelişmiş biçimiyle 17 Nisan 1940'da 3803 sayılı KÖY ENSTİTÜLERİ Yasası Mecliste kabul edildi ve uygulanmaya başlandı.

Köy Enstitüleri, eğitmen kurslarının kapsamı genişletilerek kurulmuştur. Köy Enstitüleri Yasasının I. maddesi şöyledir: «Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek uzmanlarını yetiştirmek üzere tarım işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde Millî Eğitim Bakanlığınca KÖY ENSTİTÜLERİ açılır.»

Eğitmen kursu uygulamaları olsun, Köy Enstitüleri kuruluş ve uygulamaları olsun, bu eğitim ve öğretim kurumlarının düşünülüp geliştirilmesinde başlıca katkısı olanların en başında İsmail Hakkı TONGUÇ gelir.

TONGUÇ, Köy Enstitüleri uygulamasında yerli düşünür ve eğitimcilerden yararlanmıştır. Yazdığı kitaplarında bunlardan sözetmiştir. Namık Kemal, Cevdet Efendi, Mithat Paşa, Saffet

Paşa, Esat Efendi, Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Satı Bey, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ethem NEJAT, Nafi Atuf KANSU bunlar arasındadır.

ETHEM NEJAT

Tonguç'un Ethem Nejat'dan etkilendiği «Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy»de fazlasıyla anlaşılmaktadır.

Tonguç yaşadığı çağın sol akımlarına etkin olarak karışmamış, ancak sol akımları yakından izlediği ve etkilendiği söylenebilir. 1919 yılında Ethem Nejat'ın Eskişehir'de Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkasından aday olarak seçimlere girişini TONGUÇ'un yakından izlediği anlaşılmaktadır.

Ethem Nejat'ın Eskişehir'de Millî Eğitim Müdürlüğü sırasında etkin olduğu bilinmektedir.

TONGUÇ'un yakın iş arkadaşlarından Ferit Oğuz Bayır, Tonguç'un Ethem Nejat'ı kişisel olarak tanımadığını fakat onu çok iyi tanıyan Nafi Atuf Kansu'dan Ethem Nejat konusunda geniş bilgi aldığını söylemektedir.

DEĞİŞİK ÜLKELERDE EĞİTİM ve KÖY ENSTİTÜLERİ

TONGUÇ bir eğitimci olarak; Bulgaristan, Macaristan, Almanya, Romanya, Yugoslavya, Rusya'daki eğitim çalışmalarını yakından izlemiş, özellikle Köy Enstitülerinin kuruluşunda Bulgaristan ve Rusya'daki köy çalışmalarının Anadolu köy yapısına uyup uymadığını da araştırmıştır. Tonguç'un bu araştırmalarıyla Nazi Almanyasının eğitim uygulamaları arasında benzerlik arama yoluna gidenler olmuştur. Aslında Almanya'daki eğitimcilerden etkilenmediği kesin olarak söylenemez. Ancak kendisine bu konuda yöneltilen eleştiriler de pek tutarlı değildir.

Tonguç'un etkilendiği eğitkenler; Pestalozzi, Kerschensteiner ve Dewey'dir. En çok etkilendiği de Pestalozzi'dir.

Tonguç'un Naziler konusundaki görüşleri onun bu konudaki tavrına açıklık getirmektedir: «1933'den —Nazilerin iktidara gelmesinden— sonra hiç bir ilerleme olmamış, burada hâlâ 1920-1930'lardaki çalışmalarla işi idare ediyorlar, daha onları bile aşamamışlar. Burada öğreneceğimiz yeni bir şey yok.» 1956 yılında yaptığı bir gezi notundan alınma bu not, Tonguç'un Almanya'daki eğitim ve öğretim uygulamalarına hangi açıdan baktığını göstermektedir.

TONGUÇ hem kapitalist hem de sosyalist ülkelerin eğitim ve öğretim uygulamalarını incelemiş ve ülkemizde uygulanabilirliğini araştırarak kendi görüş açısından uygun bulduğu yanları kendine özgü biçimiyle uygulamıştır. Onun düşünce yapısını ve yapmak istediklerini anlamak için bütün eserlerini taramak ve «Köy Enstitüsü» uygulamalarının ürünlerini ayrıntılarıyla incelemek gerekir.

Tonguç, Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğünde Sovyetler Birligi'ndeki Eğitim ve Öğretim konusunda şöyle demektedir: «1917 ihtilâlinden sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde eğitim, öğretim ve okul düzeninin biçimi tümüyle değişmiştir. Devrimin ilk yıllarında 1921'e kadar serbest tek okul düzeni çocuğun kişiliğini ve yeteneklerini çok yönlü olarak geliştirecek ilkokul, eğitim kuruluşunun temeli durumuna getirilmek istenmiştir. Bundan dolayı dünyadaki pedagoji çevresinde ayrı bir yeri vardır. Sovyet pedagojisinin amacı devrimden sonra kurulmuş olan devleti koruyacak insanları yetiştirmektir.»

Ferit Oğuz Bayır'ın verdiği bilgiye göre TONGUÇ görevli bulunduğu sırada Sovyetler Birliği'nde eğitim ve öğretimle ilgili yazı ve makaleleri dilimize çevirtiyor, bunları arkadaşları ile birlikte tartışarak bizde uygulanabilecek yanlarının olup olmadığını araştırıyordu.

KÖY GERÇEĞİ

TONGUÇ'u Köy Enstitüleri uygulamasına götüren temel etken Türkiye'nin köy gerçekleridir. Anadoluyu, Anadolu köylüsünü; görevi ve yaşantısıyla iyi tanıma olanağı bulan Tonguç, köylüyü okur-yazar yapmak ve teknik tarıma yatkın duruma getirerek, Türkiye köylüsünün uyanışını hızlandırmak için çalışmıştır.

Çalışmalarda verimliliğin temel ilkesinin gerçekleri iyi bilmek ve yaşayarak öğrenmek olduğunu TONGUÇ şöyle belirtiyor: «Bir toplumun bireylerinin gelişimini sağlamak o toplumun yaşamakta olduğu gerçekleri yaşayarak öğrenmeye bağlıdır. Gerçeklerle beslenmeyen her girişim er veya geç sönmeye ve erimeye mahkûmdur.. Köylülere bir şeyler öğretebilmek için önce onlardan birşeyler öğrenmek gereklidir. Köylü yurttaşları modern anlamda meslekî bilgilerle donatacak eğitim ve öğretim düzenini bulmak ve uygulamak zorunluluğu vardır.

Köyün canlandırılması demek; ülkenin bünye değiştirerek ve sağlam bir temele dayanarak canlanması demektir. Köyün canlanabilmesi köylülerin herşeyden önce doğayı emebilecek insanlar

durumuna gelmeleriyle olur. Doğayı emebilmenin birinci koşulu yeni ve güçlü insan tipini yaratmaktır.»

TONGUÇ burada teknik araçlarla gerekli bilgi ve kültürle donatılmış bir köylü tipinin yaratılmasını söz konusu etmektedir. Köylülerin kalkınmasının ülkenin tümünün kalkınmasıyla içiçe olduğuna da değinmektedir.

Köylülerin kalkınmasının tarımı geliştirmekle gerçekleşebileceğine değinen Tonguç, her nedense ülke kalkınmasının o ülkede ağır sanayinin kurulması ve işçi sınıfının sömürüye son vermesiyle gerçekleşebileceğine pek değinmemiş, kentlilerin ve işçilerin eğitim ve öğretimine yer vermemiştir.

KÖYLÜNÜN SÖMÜRÜLÜŞÜ ve SÖMÜRÜDEN KURTULUŞU

Tonguç, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş dönemindeki sömürü çarkına, iç ve dış sömürüye de değinmektedir.

«Mütegallibe ile devlet adamı, devlet memuru ile olumsuz aydın ve hoca elele vererek en küçük olanakları bile kaçırmaksızın boyuna Türk kölyülerinin kanlarını emiyorlardı.. Devlet makinası emellerine hizmet ettikleri yabancı sermayeyi işletenlerle onların ellerinde bir kan emme aracı durumuna gelmiştir» diyen Tonguç sömürü ve olumsuzluklara açıklık getirmektedir.

Cumhuriyet döneminde istenenlerin yapılmadığını, sömürünün ortadan kalkmadığını belirtiyor: «Çalışanlara hakları verilecekti. İmparatorluk devrinde olduğu gibi ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen sınıflar bulunmayacaktı. Her işte halktan ve köylüden güç alınacaktı. Bu güçlere devletin bünyesinde yer verilecekti. İmparatorluğun yıkılmış olan hayat ve devlet düzeni yerine yeni bir düzen konacaktı. Cumhuriyet bu demekti. Bunların hepsini kısa bir zaman içinde başarabilmek toplumun bünyesinde yeni değerler bulup çıkarmaya bağlı idi» diyen Tonguç'un sömürünün ortadan kalkmasını yeni bir insan tipinin yaratılmasına yeni bir düzenin kurulmasına bağladığı görülmektedir.

Yeni insan tipinin yaratılması elbette önemlidir. Ama bu sömürü çarkının ortadan kaldırılması için verilecek savaşla, halk iktidarının kurulmasının içiçe olduğu unutulmamalıdır.

«Köylünün katılmıyacağı hiçbir hareketin güzel ve güçlü olması mümkün değildir. Köylüyü bir kıymet olarak almıyan, köye yönelik her girişim il ve ilçeden dışarı çıkamaz. Gerektiğince toprağı olmayan veya toprağı verimsiz olan köylü çile içindedir. Köylülerimizin önemli bir bölümü topraksızlık veya toprak azlığı sıkıntısı içindedir. Cumhuriyetin çözümlemek zorunda olduğu en

büyük iş toprak sorunudur» diyen Tonguç; köyün çilesini, topraksızlığını dile getirerek köylünün katılmıyacağı, benimsemiyeceği hiçbir hareketin başarıya ulaşamıyacağını vurgulamaktadır.

«Köylülerimizde araç o denli eksiktir ki, araçsızlık köylülerimizin bir çok yeteneklerini bile söndürmektedir. Pazarla köyler arasındaki yolların çoğu bozuktur. Ürünlerin satış değeri birçok yerlerde taşıt araçlarıyla yapılan masrafı korumamaktadır.» Bu olanaksızlıkların yanında sömürü çarkının köylü ürünlerinin değeriyle satılmasını ve küçük aile işletmelerini yokettiğini belirtmektedir: «Köylü işletmelerinin çoğu küçük aile işletmeleridir. Aile işletmelerinde çalışanlar ürünlerinin bir bölümünü satmak istedikleri zaman kesinlikle yenemiyecekleri rakipler ve spekülâtörlerle karşılaşırlar. Çünkü sosyal ve ekonomik bünyenin bugünkü oluşumu böyledir.» Tonguç bu olguların feodal kalıntıların henüz varlığını koruduğu, kapitalizm ve ileri aşaması olan emperyalizmin etkisi altındaki bir ülkede bunun, düzenin gereği olduğunu açıkça koymamakta ve işin bu yanına pek değinmemektedir.

Tonguç'un yazılarından, Eğitmen ve Köy Enstitüleri uygulamalarından Eğitim, Öğretim ve ekonomik alt yapıyı birarada düşündüğü de bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Köy Enstitülerinin temel amaçlarının başında halkımızın okur-yazar oranını kısa bir zamanda yükseltmek geliyordu. «Türk toplumunu, Türk yurdunu sevenler halkı okur-yazar bir duruma getirmekle onu yalnız uygar uluslar düzeyine yükseltmenin koşullarından birini gerçekleştirmeye uğraştıkları inancındadırlar» demektedir Tonguç.

Köylünün sömürülmesinin engellenmesinin ancak onun canlanması ve bilinçlenmesiyle olabileceğine değinen Tonguç: «Köyün canlanması, belki köyün ıssızlaşmasına sebep olanların işlerine gelmiyecek ve hoşlarına da gitmeyecektir. Bilgisiz köylülerin düşünen, düşündüğünü söyleyen veya yazabilen insanlar durumuna gelmelerinden hoşlanmıyanlar bunların ayaklarına köstek vurmak isteyenler çıkacaktır. Onun için köyü canlandırma uğruna emeğini katacakların bu gerçeği bilerek ve aldanmıyarak çalışmaları gerekir. Köy sorunu bazılarının sandığı gibi biçimsel bir biçimde (köy kalkınması) değil anlamlı ve bilinçli bir biçimde köyün içten canlandırılmasıdır. KÖYLÜ İNSANI ÖYLESİNE CANLANDIRILMALI VE BİLİNÇLENDİRİLMELİ Kİ, ONU HİÇBİR GÜÇ YALNIZ KENDİ ÇIKARINA İNSAFSIZCA SÖMÜRMESİN, KÖYÜN SAKİNLERİNE KÖLE VE UŞAK İŞLEMİ YAPMASIN. KÖYLÜLER BİLİNÇSİZ VE BEDAVA ÇALIŞAN BİRER İŞ HAYVANI DURUMUNA GELMESİNLER. Onlar da her vatandaş gibi

her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy sorunu köyde eğitim sorunları da içinde olmak üzere bu demektir» diyerek köylümüzün bilinçlenerek kendisini sömürüden kurtarmasının ancak böyle gerçekleşebileceğini belirtmektedir.

BÖLGE OKULLARI ve KÖY ENSTİTÜLERİ

Bölge okulları da Köy Enstitülerine işlerlik ve içerik yönünden özdeş sayılabilir. Her türlü kültür, teknik, tarım ve araçları bakımından merkez olarak düşünülmüş «üç sınıflı eğitmenli köy okulunu bitiren çocuklara ilkokulun 4. ve 5. sınıflarını da bitirme olanakları sağlamak ilkokulu bitiren köy çocuklarını 16 yaş sonuna gelinceye dek tarımsal ve teknik karakterde bu orta öğretim kurumuna kavuşturmak bölgeye giren köylerdeki okulların gelişmeleriyle ilgili fidanlık, deneme tarla veya bahçesi kooperatifi, revir ve dispanser, işlik, aşım durağı, sinema, kitaplık, açık hava tiyatrosu, spor ve oyun alanı gibi tesisleri bölge okulunun bulunduğu köylerde gerçekleştirerek bölge içinde bir kültür merkezi yaratmak bölgedeki köylülerin buradan geniş ölçüde yararlanmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Bölge okulları, Köy Enstitüleri'nin hayat içinde ikinci bir uygulaması olarak ele alınmıştır.

Köy Enstitüleri ve köy okulları, içinde bulundukları veya çevresindeki köyler halkı ile sıkı bağlantılar kurmalıdır. Öğrenciyi ve köylü halkı yüzyılın gereklerine göre yetiştirme ve yükseltmede kadın erkek ayrımı gözetilmemelidir. Köy halkının sosyal hayat bakımından yüzyılın koşullarına ve gereklerine göre yetiştirilmesi deyince makina ve motor devrinde olduğumuzu ancak bu devrin insanı olduğumuz takdirde yaşayabileceğimizi hiç unutmamak gerekir. Hayatla okulu bağdaştırma ve teknik tarıma geçilmedikçe kalkınmanın alt unsurlarının oluşamıyacağı bir gerçektir. Köylünün ekonomik örgütlenmesinin gerçekleşmesi için gerekli temel ilkeler Köy Enstitüleri yasasında yer almaktadır.

KOOPERATİFLER

Köy Enstitülerinde ve okullarındaki öğretmen, eğitmen, öğrenci ve köy halkının gereksinimleri göz önünde tutularak üretim ve tüketim kooperatifi kurulabilir. Bu kooperatifler aralarında —Kooperatifler Birliği— kurabilirler. Bu kooperatifler ve birlikleri, köy içinde bulunmayan ve köy okullarıyla enstitülerinin yasalarla saptanmış amaçlarını gerçekleştirmeye yaramak koşuluyla köy halkının gereksinim duyduğu şeyleri de satabilirler. Bu

kooperatifler halkın ortaklığına da açıktır. Düşünülen kooperatiflerin gerçekleşmesiyle köylü; ağa, bezirgân, tefecinin sömürüsünden kurtulabilecektir. Köy Enstitülerinin gerçekleştirilmesi düşünülen çalışma alanlarından biri de sözü edilen kooperatiflerdi.

CHP ve KÖY ENSTİTÜLERİ

Köy Enstitüleriyle alt ve üst yapıda bir atılım yapılmak istenmiştir. Halkımızın % 75'ini oluşturan köylü okur-yazar duruma kısa bir zamanda getirilerek, köyü canlandırmada gerekli olan teknik tarıma geçişte gerekli tarım araçlarının kendi olanaklarıyla sağlanması amaçlanmıştır.

Bu arada CHP'nin politik çıkarları da söz konusudur. Partiyi savunan benimseyen militanlar yetiştirilmesi de istemler arasındadır. Başlangıçtan sonuna dek CHP kadroları Köy Enstitülerini kendi sınıfsal çıkarları açısından değerlendirmişlerdir. Yalnız, Köy Enstitüleri uygulaması istedikleri biçimde gelişmemiştir. Köy Enstitülerinden yetişenler yaşadıkları çevrede feodal unsurlarla ve halkı sömürmede ,ezmede birlik kuran devlet bürokratlarıyla çatışmışlardır, okullarından aldıkları bilinç gereğince.

Halk Partisinin o günlerde yaptığı hesaplar tabii ki başka türlüydü. CHP, parti ve sınıfsal açıdan kendine hizmet edecek kalifiye kadroların yetişmesini istiyordu. Köy Enstitüleri uygulamasını bu amaçla bir yere kadar geliştirmiş, desteklemiş; amaçları doğrultusunda kullanamadığını anlayınca uygulamaktan ve savunmaktan vazgeçmiştir. CHP, Köy Enstitülerinin uyanışına sınıf çıkarları gereği sahip çıkmamış, etkisiz duruma getirilmesinde etken bile olmuştur.

S O N U Ç

KÖY ENSTİTÜLERİ uygulamasının temeli sayılan «Eğitmen Kursları»na Millî Eğitim Bakanı Saffet ARIKAN zamanında başlanmıştır. Saffet ARIKAN'ın saygıyla anacağımız eğitimcilerimizden biri olduğu onun eğitimimize verdiği emeklerden anlaşılmaktadır.

KÖY ENSTİTÜLERİ kurumunu her yönüyle düşünüp uygulamasında büyük başarı gösteren iki eğitkenimiz hiç şüphesiz ki TONGUÇ ve YÜCEL'dir. Biri Millî Eğitim Bakanı olarak, diğeri de İlköğretim Genel Müdürü olarak bütün benliklerini bu çabaya adamışlardı.

TONGUÇ'un Köy Enstitülerine verdiği emek, bu konudaki araştırma yazıları ve uygulama çalışmalarındaki gerçekçi tavrı onun dünya eğitkenleri arasında saygın bir yer almasını sağlamıştır.

«Köy Enstitüleri» uygulamasının yurdumuz insanlarına eğitim ve öğretim açısından olsun, sosyo-ekonomik açıdan olsun, okur-yazar oranının yükseltilmesindeki artış açısından olsun kazandırdıkları yadsınamayacak kadar güçlüdür.

KÖY ENSTİTÜLERİ uygulaması, gelecekte halkımızın kısa bir zamanda toptan okur-yazar duruma getirilmesinde ve ülkemiz insanlarının daha ileri bir toplum aşamasına uyumunda yararlanabileceğimiz en büyük eğitim ve öğretim uygulamasıdır.

TONGUÇ KİTAPLIĞI

•

Ceyhun Atuf KANSU

«İnsanoğlunun kazanacağı en büyük zafer, korkuyu yenmesiyle elde edilecek zaferdir.»

Tonguç - «Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy-1947.»

1952 yılında yayınlanan «Öğretmen Ansiklopedisi Ve Pedagoji Sözlüğü» (Bir Yayınevi-İstanbul) «Köy Enstitüsü» maddesine şöyle girer: «Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer mesleklerin erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde» 3083 sayılı Yasaya göre Millî Eğitim Bakanlığınca açılan kurum —Köy Enstitüleri— açılmadan önce **Anayasa** ile sağlanacağı vadedilmiş olan ilköğretim köylerde hemen hiç gerçekleştirilmemişti. Nüfusumuzun %80'inin bulunduğu köyleri okula kavuşturmak problemi, ana davalardan birini teşkil ediyordu. Enstitüler köy çocuklarını İlköğretim nimetine kavuşturmak, türlü bakımlardan geri durumda olan onbinlerce köye lüzumlu, mesela sağlık memuru, köy ebesi, köy teknisyenlerini yetiştirmek gibi kutsal maksatlarla açılmış kurumlardır.»

Bu önemli yapıt, bir imece emeği taşımakla birlikte, Tonguç'un kaleminden çıkmıştır. Ne yazık ki, eğitimsiz, hoşgörüsüz, özgürlüksüz bir halk yönetiminin (böyle halk yönetimi olur mu? Oluyormuş...) aybını da taşır: Tonguç adı anılmadan yayınlanabilmiştir ancak. Neden ki 1952 yılları, köy eğitiminin, Köy Enstitüleri'nin gündemden çıkarıldığı, Tonguç adının yasaklandığı utanç yıllarıdır, baskı yıllarıdır. Ne çelişmedir bu, halk yönetimi-demokrasi, ilk olarak bir köylü öğretim ve eğitim kurumunu kapatmakla, bu kurumların coşkulu emekçisi bir eğitim devrimcisini gölgeye itmekle işe başlamaktadır. «Köyleri okula kavuşturmak sorunu» Tonguç'un yaşantısını doldurmuş bir sorundur. Bu sorunu çözebilmek için Saffet Arıkan onu iş arkadaşlığına çağırdığında, Tonguç ilkönce köy çocuğunun sorunlarına eğilmekle, Türk köyünün toplumsal yapısını incelemekle yükümlü bilmiştir kendisini. Eylemine, gerçeğin saptanmasından sonra geçmiştir. Türkiye'de ilk ve yöntemli bir köy araştırması sayılabilecek «Köyde Eğitim» kitabını bu amaçla yazmıştır. Bu kitap, bir devrimci eylemin, köy eğitmenliği ve Köy Enstitüleri deneyinin ilk ürünüdür. 1938'de yayınlanmıştır. Bu yapıta gelinceye değin, doğrudan köy eğitimiyle ilgili olmamakla birlikte, üretici iş eğitiminin kuram ve uygulamalarını işleyen şu yapıtları ve çevirileri yayınlanmıştır: Elişleri Rehberi 1927, Maarif Almanağı 1928, Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi 1931, İlk, Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim, Elişleri ve Sanat Terbiyesi 1932, İş ve Meslek Terbiyesi 1933, Kerschensteiner 1933, Almanya Maarifi 1934.

Tonguç'un köy enstitülerindeki öncülüğünü ve eğitim kuramını anlayabilmek için Kerschensteiner adlı Alman eğitimcisine duyduğu ilginin kaynaklarına yaklaşmalıyız, bu eğitimci «İş Okulu» akımının kurucusudur. «Bu sebepten o, idaresi altındaki Münih okullarını çocuğu etkinliğe sevkedecek işlikler, laboratuarlar, dikiş derslikleri, mutfaklar, uygulama bahçeleriyle donatmıştır. Bu arada öğretmenleri, iş okulunda ders verilebilecek şekilde yetiştirmek meselesine de önem vermiştir.» (Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü).

El ve **İş**, Tonguç eğitiminde iki temel ögedir. Bir elişleri öğretmeni, eğitkeni olmasından ötede o, el ve işi yeni bir toplumun, yeni bir düzenin yaratıcı, devrimci kaldıracı olarak almaktadır. 1936 yıllarında başlıyan köy eğitimi devriminin kuramında, Tonguç'un ele ve işe verdiği değiştirici güç yatmaktadır. Soyuttan somuta, kuramdan eyleme, düşünceden gerçeğe, dünyadan memlekete, özyurda dönüşün ilk kitabıdır «Köyde Eğitim». Ve bu kitapla Tonguç'un eğitim yazılarında, eğitim felsefesinde yeni

bir dönem başlar. Bu ilginç kitap üzerinde biraz duralım. 1938 yılında yayınlanan bu kitabın içeriği geniş bir biçimde, köy eğitmen kurslarının ve yeni açılmış iki öğretmen okulunun (Kızılçullu Öğretmen Okulu ve Eskişehir-Çifteler Öğretmen Okulu) çalışmalarına ve eğitim deneylerine dayanmaktadır. Ayrıca, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde (Afyon, Ağrı, Ankara, Antalya, Bolu, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Gümüşhane, İzmir, Kars, Kırklareli, Kocaeli, Malatya, Rize, Samsun, Tekirdağ) çalışan başöğretmen ve öğretmenlerin gözlem ve bildirilerinden yararlanmıştır Tonguç bu kitabında. Köy evrenine, gerçeğine ve eğitimine girmek isteyenler için bu gün için bile kaynaklık edebilir. «Köyde Eğitim» üç ana bölüme ayrılmaktadır: Birinci bölüm, «köylerin genel durumları» anabaşlığını taşımaktadır. İkinci bölüm, «köy eğitiminin mahiyeti ve esas prensipleri» konusunu incelemektedir. Üçüncü bölüm, «köy Tipleri ve realiteye göre köy eğitimi» başlığıyla derlenmektedir. Bu bölümde yurdumuzun köyleri bölge örneklerine ayrılarak bilimsel bir yöntemle araştırılmaktadır. Önceden hazırlanmış bir soruşturma plânına göre köyde eğitim, ziraat işleri ve meslekî terbiye, iki ayrı bölümde incelenmektedir. Bu bölümde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gönderilmiş bilgilere, gözlemlere dayalı zengin bir gereç toplamı vardır. Ankara ili köylerinden köy tipi örnekleri verilirken örneğin, tarlaların işlenme tarzı üzerinde gübre kullanılıp kullanılmadığı soruluyor. Yetmiş evlik bu köyden gelen yanıt şudur: «Gübre kullanılmıyor. Çünkü yakıyorlar.»

Bu kitabın özü **Realite** kavramında yatmaktadır. Eğitimde olsun, kalkınmada olsun, yönetimde olsun, devrimde olsun Tonguç, ilkönce **Realitenin** bilinmesinden, realiteden güç alınmasından yanadır. Bu realite kavramı, —Tonguç'un en çok bağlandığı, sarıldığı kavram— onun sözlüğünde şöyle bir öz kazanıyor: «Köylüyü iyi idare edebilmek de köyün iç ve dış hayatını bütünlüğü ile iyi tanımağa ve bilmeğe bağlıdır. Bu gibi bilgilerin çoğunu ve en esaslılarını kitaplardan veya kitabî bilgileri bir gramofon gibi nakleden öğretmenlerden veya profesörlerden öğrenmeğe de imkân yoktur. Görülüyor ki, bir cemiyet fertlerini forme edebilmek herşeyden evvel o cemiyetin yaşamakta olduğu hayatı ve bu hayata şekil veren reel şartları yaşıyarak öğrenmeğe bağlıdır. **Realite** denilen zengin kaynakla bu şekilde beslenemeyen her teşebbüs er veya geç sönmeğe ve erimeğe mahkûmdur.»

Köy gerçeğine dayalı bir eğitimin köy yaşantısını yenileştirmede, diriltmede bir kaldıraç gibi kullanılmasının gerekçesini, üretici bir eğitim deneyinin öyküsünü ise, 1938'de yayınlanan «Canlandırılacak Köy» kitabında okuruz. Bu kitap, daha geniş

bir yeni baskıyla, 1947'de yeniden güne çıkar. Bu kez adına, yarıda bıraktırılmış, önü kesilmiş bir devrimci atılımın amacı da eklenir: «Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy» olur. Bugün için de Türkiye'nin gerçek siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunu **köy ve köylü sorunu** «Canlandırılacak Köy» adlı yapıtta eğitimin boyutlarını aşan bir devlet felsefesi sorunu olarak işlenir. Cumhuriyet nasıl köylünün düzeni olabilir? Temeline ulusal kurtuluş savaşıyla köylü kanı katılan cumhuriyet köye ne verebilir, köyü nasıl canlandırabilir? Gerçekten güç almış bir cumhuriyet eğitimcisinin Tonguç'un sorularıdır bunlar.

«Canlandırılacak Köy» (Remzi Kitabevi, 1939) Etlik bağevinde, bozkırın gecelerinde bitirilmiş bir temel kitaptır. «Köy meselesine toplu bir bakış» bölümünde, kurtuluş savaşından önce köy ve köylü, kurtuluş savaşlarından bugüne kadar köy işleri ve köylü ve köy meselesinin istikbali gözden geçirilir. Bu gözden geçirmede coşkulu bir kemalist devrimci olarak Tonguç, köylünün başardığı ulusal kurtuluş savaşına dayanarak, **«İnsanları değil, tabiatı emmek** esası üzerine» kurulu yeni bir toplum düzeni, yeni bir Anadolu uygarlığı ister. Bu düzenin ve uygarlığın yapıcıları devrim eğitimiyle yetiştirilmiş ve ulusun halk kaynağından gelmiş «güçlü insanlar» olacaktı, elemeğine, işe bağlı cumhuriyet yurttaşları. Bu «yeni insan tipleri» **«çağdaş uygarlığın** yerli ustalarını oluşturacaklardı. Şu kısa dizek, Tonguç'un devrim felsefesinde önemli bir yer taşır: «kurtuluş savaşlarında kan dökenlerin, inkılâp hareketlerine emek verenlerin hakları ödenecektir.» Kurtuluş savaşlarında kim kan dökmüştü, devrim hareketine kimler emek vermişti? **Köylüler, halk, aydınlar.** Tonguç, bu kan ve emeğin hakkını ödeyen yeni, devrimci bir düzen istiyordu. O yıllarda aydınların, özellikle devrimci küçükkentsoylu aydınların bu kitapları dikkatle, sindirerek, dizeklerin altını çizerek okuduklarını sanmıyorum. Okusalardı, kemalist altı ilkenin en gerçekçi yorumlarının bu kitapta «köy sorunu» açısından yapıldığını görecekler ve devrim için yepyeni bir bayrak söz olan **Köy ve Tabiat üzerine** söylenmiş şu devrimci sözlerin altını çizmiş olacaklardı: «Her işe temel ve malzeme olabilecek madde köye gömülü idi. **Köy ve tabiat**, bütün cevherlerini içlerinde saklıyorlardı. Bundan evvelki devirlerde olduğu gibi, **köylüyü değil tabiatı emmek** gerekti. İnkılap, en müsait cevheri bularak **yeni insan tipleri** yaratmağa mecburdu. Çünkü bu işler, korkak, mütereddit, zayıf, hareketsiz, sönük, realiteden habersiz, bilgisiz insanların yapamıyacakları kadar çetin ve girift bir karakter arzediyorlardı.» Köy sorunu ile köy eğitimi arasında **realite** içinde yaşadığı yıllar ona, bu kez, Köy Enstitüleri'nin ilk-

öğretim toprağındaki yerli yerini saptamak görevini verir. Türkçe'nin en güzel devrimci kitaplarından biri olan «İlköğretim Kavramı» (Remzi Kitabevi 1946) bu verimli yılların içinden doğar. Köy enstitülerinin tutkusuyla, köy çocuklarının türküleri arasında yazılmıştır. O coşkunun, o sevincin devrimci çığıltısı akar gider bu kitapta. İlk bakışta, ilköğretim kavramının yeryüzündeki, yurdumuzdaki gelişimini bilimsel bir yöntemle, belgelerle işleyen bu kitap, yaprakların altında devrimci bir ırmağın akışını saklar. Bu kitabı, Türkiye'nin devrimci gizli gücüne bağlı her insan, her yurttaş okumalıdır. Kitabın ilk bölümü «İlk öğretimin tarihçesi» şu alt bölümlerle işlenir: İlköğretimin Tohumları, İlköğretimin Kökleri, İlköğretimin Ürünleri. Avrupa'da, XV. yüzyılda bilgisizlikle savaşın başladığını vurgulayan Tonguç, bir uyanışın tanyeri olan köylü isyanları için şunları yazar:

«Din alanında ıslahat hareketleri yapılırken, Avrupa içten gelen ve bünyeyi bütün manasıyla sarsacak olaylara sahne oldu: **köylü isyanları**. Arkası kesilmeyen bu isyanlar, Avrupa'yı türlü bakımlardan altüst etti. İsyanları hazırlayan, tahrik eden ana fikirler şunlardı: köylüler kendileri için değil, toprak sahibi prensler, papazlar için çalışmakta ve onlar tarafından sömürülmektedir, buna son verilmelidir. Asillerin köylülere karşı olan hare ketleri vahşicedir, bu gibi davranışlar yok edilmelidir. Yarıcılık yapan köylüler serf haline getirilmişlerdir, bunlar zulümden kurtarılmalıdır. Artık kölelik boyunduruğunu kırmak zamanı gelmiştir. Tarla sahipleri toplumun kanını emmektedir, bunlardan kurtulmak lazımdır.»

3 Ağustos 1935'de getirildiği İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden Tonguç, 21 Eylül 1946 tarihinde alınır. «Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy» onbir yıl sürmüş, bir devrimci eğitim imecesinin gerekçesini veren, savunmasını yapan ve sonuçlarını belirten bir kitaptır. Kitabın başlangıcındaki Ankara, 25.1.1947 tarihli şu anma yazısı çok anlamlıdır: «Canlandırılacak Köy'ün 2. basılışı yayınlanırken, eğitbilim ilkelerine bağlanarak, köyde yeni eğitim kurumlarını yaratmak ve bu ülküyü gerçekleştirmek için TBMM'nce kabul edilen yasaları uygulamak uğrunda, canlarını, hızlarını verenlerle durdurmadan çalışanları saygıyla anmayı borç biliyorum.»

Yönetimin başından ayrılsa da Köy Enstitüleri'ni ve onların köylerdeki uzantısı «üretici köy okulları»nı sürdüreceklere, yaşatacaklara, işleteceklere, sesleniyor, devrimci bir yasa niteliği taşıyan 17 Nisan 1940 tarihli 3803 sayılı yasanın yiğitçe uygulanıp yürütülmesini istiyor. Bu kitapta Tonguç, hem bir kuramcı, hem bir araştırıcı, hem bir eylemci, hem de düşünce ve eylem-

lerini savunan bir halk önderi, köylü önderi gibi konuşmaktadır. Kitabın son dizekleri bir öğretiyi yürüten, bir öğretiyi savunan bir halk önderinin inancını, sıcaklığını taşımaktadır, eski yol arkadaşlarına, ülkücü genç köy savaşçılarına seslenmektedir:

«İnsan, sadece Cumhuriyetçiyim, halkçıyım, devletçiyim, milliyetçiyim, devrimciyim, lâikim demekle bu sıfatları kazanmış olmaz; bunu işle, hareketle, eser yaratmak suretiyle göstermek, ispat etmek gerektir.

Yukarıdaki fıkralarda saptanan problemleri söylemek, yazmak, ders konusu olarak okutmak kolaydır. Fakat yapmaya, gerçekleştirmeye sıra gelince, mesele birdenbire güçleşir. Bunları gerçekleştirme yolunu tutanların karşısına dikilenler çıkar; baltalayıcılar her türlü vasıtalara başvurarak işi durdurmaya çalışırlar; müteşebbisleri lekelemeye kalkışırlar. Ülkeye candan bağlı olanların bunlardan korkmamaları, yılmamaları lazımdır. Hakiki cumhuriyetçi, milliyetçi ve demokrasi ilkelerine inanan vatandaş haline gelmek, bu demektir. Demokrasi idaresinde ülkü sahipleri, bundan mahrum olanlarla zorbalardan, bilgisizlerden, dargörüşlülerden daha cesur, daha canlı davranmazlarsa, köyü canlandıramaz, memleket davalarını çözemezler. **İnsanoğlunun kazanacağı en büyük zafer, korkuyu yenmesiyle elde edilecek zaferdir.**

Köyün canlanmaya başlamasıyla şafak sökmeye yüz tutmuştur. Aydınlığa mutlaka kavuşulacaktır, bunun biricik şartı, köyü canlandırma ülküsüne bağlananların zorluklara katlanmaları, durmadan, bıkmadan çalışmaları, birbirlerine sımsıkı dayanmaları, muhtaç olanlara iyilik yapmalarıdır. Kurtuluş yolu budur. İnsanlar, yalnız bilgi yoluyla şereflerini, haysiyetlerini, hürriyetlerini, ekmeklerini, hayatlarını kazanabilirler. Her birimiz bu ülküyü beslemek, geleceğin şen ve mes'ut, varlıklı, kültürlü, güzel Türkiye'sini yaratmak için var kuvvetimizle çalışmalıyız!»

Bu kitap «Köyde Eğitim», «Canlandırılacak Köy», «İlköğretim Kavramı» adlı kitaplarının genişletilmiş, deneylerin ışığında değerlendirilerek zenginleştirilmiş bir biçimidir. İlk bölüm köy sorununa toplu bir bakışı içerir. İkinci bölümün girişi şu adı taşır: «köyü canlandıracak öğretmenleri ve uzmanları yetiştirme meselesi.» Üçüncü bölüm, cumhuriyetin bir utku çığlığıyla başlar: **Canlanmaya başlayan köy.** Bu bölümde köyler için eğitmen, öğretmen, sağlık memuru ve uzman yetiştirme meselesi, Köy Enstitüleri deneyinin devrimci ışığında enine boyuna, zengin belgelerle, gözlemlerle incelenir. **Canlanmaya başlayan köy!** Bu bölüm başlığı dramatik bir öz taşır. Kemalist devrim göbekbağını

köylüyle bağlamışken, devrim ve halk bir yerde birbirine bağlanırken, bir el gelir, Tonguç'un iç duvarlarını binbir emekle ördüğü, eğitimi ve uyanışı köylere taşıyacak ana damarı keser: Canlanmaya başlayan köy, toprak ağaları ve aracı burjuvazinin eline geçen demokraside ve ulusal kurtuluş savaşı ilkelerini çiğneyen bir bağımlanma, uydulaşma sürecinde, uyanış damarlarından ve devrim kanından yoksun kalacaktır. Tonguç 1956 yılında, Hollanda, Almanya, Avusturya, İsviçre ve İtalya'yı kapsayan bir Avrupa gezisine çıkar. Bu gezi sırasında İsviçre'de Trojen köyünde kurulmuş «Pestalozzi Çocuklar Köyü»ne uğrar. Bu köy, ikinci Dünya Savaşından sonra öksüz, yersiz, yurtsuz kalmış çocukları barındırmak için kurulmuş bir köydür. İlk olarak Fransa, Polonya, Macaristan, Almanya ve Avusturya'dan gelen kimsesiz çocuklar yerleştirilmiştir bu köye. Tonguç, «Pestalozzi Çocuklar Köyü» adlı kitabında (Ankara, 1960) ilkönce, Pestalozzi'yi anlatır. Sonra, Pestalozzi'nin yaşadığı, bir halk eğitkeni olarak çalıştığı yerleri, gezi izlenimleri ile birlikte, tatlı bir biçimde dile getirir.

«Pestalozzi Çocuklar Köyü»ne uğrayarak, bu köyün kuruluşunu, amaçlarını, gündelik yaşantısını okuyanlarına aktarır. Bu güzel, sıcak kitap cumhuriyet devrimcisi Tonguç'un insancı ve halkç kişiliğine uygun bir bölümle biter: «Pestalozzi Çocuklar Köyü'nün yaratmak istediği dünya». Kitap, çocuklar köyünde yaşayan dünya çocuklarının şu güzel şarkısıyla bitmektedir: «Ah bütün dünya çocukları elele verebilseler...»

M. RAUF İNAN'la BİR KONUŞMA

— Köy Enstitüleri'nin teorik kaynakları nelerdir?

— Atatürk Devrimi'nin, daha doğrusu Büyük Türk Devrimi'nin (Çünkü Atatürk, devrimi kendisine maletmezdi; O «Büyük Türk Devrimi» derdi.) temeli bilinmezse bu konu aydınlatılamaz. Köy Enstitüleri ve Halkevleri, Büyük Türk Devrimi'nin kopmaz birer parçasıdır. Atatürk, kendisi aslında hem kuramsal, hem kılgın anlamda sözün tam anlamıyla bir EĞİTİMCİ'dir. Hem de öyle bir eğitimcidir ki, onun görüşleri ve düşünleri geleneksel eğitimin tam karşıtıdır.

Geleneksel eğitimin özelliği şudur: Bizde geleneksel eğitim medreseye, batıda kiliseye dayanır. Medrese eğitimi dışındaki geleneksel eğitim uygulamaları ise batı eğitiminin bir yansılamasıdır. Aslında eğitim tarihimizde özgün, kurumlaşmış eğitim «Enderun Eğitimi»dir. Yazık ki, kapıkulu yetiştirmek amacındadır ve yetiştirmektedir. Diğer eğitim kurumları da kapıkulu yetiştirirlerdi.

Atatürk'ün getirdiği eğitim, bu geleneksel eğitim sistemine, hattâ bütün eğitim düzenine bir karşı çıkıştır.

Eğer bir eğitim yahut bir yatırım ucuz, verimi çabuk ve zararı kesinlikle olmayan bir eğitim olursa, o zaman bu yeni bir buluştur. Çünkü eğitim aslında ilkin pahalı bir yatırımdır. İkincisi verimi çok geçtir. Üçüncüsü zararı yıkımdır.

Yapılan devrimin amacı, bir halk devletini kurmaktır. Halkı en iyi kavrayan, en iyi kucaklayan Atatürk'tür. Atatürk'ün getirdiği düşünce şudur: Halk, padişahın olmadığı gibi devletin de değildir. Devlet halkındır. Devrim halka dayanıyordu. Ortada halk olarak kim var? Elbette köylü var. O halde, halkı aydınlatmak gerekiyordu.

Atatürk'ün eğitim görüşünü uygulamak, sıradan kişinin harcı değildir. Bunu uygulayanın ancak büyük bir devrimci-eğitimci olması gerekti. Bu büyük devrimci-eğitimci İsmail Hakkı Tonguç'tur. Atatürk'ten gelen enerji akımı, Hakkı Tonguç'a gelince ışık olmuştur. Devrim, Hakkı Tonguç'a gelince, eğitim akımına dönüşmüştür.

— Türk devriminin eğitim görüşünün niteliklerini, uygulama biçimlerini ve bu arada Köy Enstitüleri uygulamasının yerini belirtir misiniz?

— Büyük Türk Devrimi, geçmiş bütün akımlardan elbette etkilenmiştir; ama onların hiçbiri değildir. Köy Enstitüleri de böyledir. Özgün bir uygulamadır.

Atatürkçü eğitim halkçı, devrimci, üretici, atılımcı ve lâik bir eğitimdir. Ucuza maletme, yokluktan olanak sağlama, elde edilen küçük olanaklardan büyük olanaklar sağlama. Bunu bir eğitim yöntemi ve amacı olarak kullanma. Atatürkçü eğitimin özü budur.

Atatürkçü eğitimin uygulaması şöyle oldu: 1924-46 arası, eğitimde büyük seferberlikler çağıdır. Birincisi okuma-yazma seferberliği, ikincisi halk eğitimi seferberliği, üçüncüsü köy eğitimi seferberliği, dördüncüsü meslekî ve teknik eğitim seferberliği, beşincisi çeviri ve yayın seferberliğidir.

Görüldüğü gibi, ilk dört seferberlik HALK amacındadır. Bu seferberlikler aslında birbirinden kopmaz bir bütündür ve en yetkin uygulaması Köy Enstitüleri olmuştur.

— Tonguç'la tanışmanızı ve Çifteler Köy Enstitüsü Müdürlüğüne atanmanızı kısaca anlatır mısınız?

— 1927 yılında, Sivas müfettişler kursunda kendisiyle karşılaştım. Orada dört öğretim üyesinden biriydi. Ancak bu görüşmemiz sınırlı kaldı. 1934 yılında Ankara'da O, Okullar Müzesi Müdürü iken ikinci kez görüştük ve bu görüşmemiz çok yakından oldu. 1936 yılında, İzmir'de Millî Eğitim Müdür yardımcısıyken

eğitmenli okulların kitap ve klavuzlarını hazırlamak için kurulan bir komisyonun üyesi olmak üzere Ankara'ya çağrılmıştım. Ve bana öyle geliyor ki, İsmail Hakkı Tonguç ilk kez Köy Enstitüleri tasarısını o zaman bana açtı.

Sene 1940. Manisa Millî Eğitim Müdürüyüm. Bir gün —sonradan Düziçi Köy Enstitüsü'ne müdür olan— Adana İlköğretim Müfettişi Lütfi Dağlar, Köy Enstitüleri'nin açıldığını ve Tonguç'un kendisine müdürlük teklif ettiğini, bir türlü karar veremediğini söyledi. «Bana teklif edilse heyecanla kabul ederim.» dedim.

40 Mayısında kendisiyle görüştüm. Çifteler Köy Enstitüsü Müdürlüğü'nü teklif etti. Sevinerek bu görevi benimsedim. O zaman Çifteler'de klâsik tipte bir köy öğretmen okulu vardı. Eski okulu devralıp kollarımızı sıvadık.

— Çifteler Köy Enstitüsü bulunduğu çevreye somut olarak neleri getirdi?

— Vaktiyle oralarda sadece buğday, arpa... gibi hububat ekilirdi. Sebze hiç ekilmezdi. Meyveyi çerçiler getirirlerdi. Sadece bir karpuz yetişirdi. Bunlar dışında bitki olarak, en fazla bir metreye kadar büyüyen sığır kuyrukları, bir de Seydi Suyu'nun —Seydi Suyu Sakarya'nın bir koludur— getirip kendi diktiği söğüt ağaçları vardı. O çevrede yalnız bir köyde ağaç vardı, ayrıca Mahmudiye'de iki kavak.

Enstitü şunları gerçekleştirdi: Hamidiye, Mahmudiye köylerinde 40'ar dekarlık iki akasya ormanı, 50'şer dekarlık iki bağ, 300'er dekarlık iki meyve bahçesi ve Hamidiye'de 300 dekarlık sebze bahçesi ve geniş kavaklıklar.

Bunlar Enstitü'nün kendi yaptıkları. Kendi gerçekleştirdikleri dışında çevreye etkisi büyüktür. Yakında tekrar gidip gördüm. Şimdi bütün çevre köyler bağlar, bahçeler ve ağaçlıklar içinde.

— İş ve eğitim ya da eğitim ve uygulama anlayışınızı kısaca açıklar mısınız?

— Kısaca bir sözle belirteyim. İsmail Hakkı Tonguç'un odasının duvarında şöyle bir yazıt vardı:

«İş insanın hem mimarı, hem miyarıdır.»

Köy Enstitüleri'nde yalnız öğrenciler eğitilmedi, bu anlayışla hep birlikte çalışacak biz de eğitildik. Eğitilme, etkilenme, yönetim, ortaktı.

— Çifteler Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik mesleği dışından eğitici-öğretici olarak hangi mesleklerden kaç kişi görev aldı? Katkıları ne oldu?

— Öğretmen yetiştiren kurumlardan çıkan öğretmenlerimizin dışında, birincisi başka meslek okulu çıkışlılar vardı; ikincisi de usta öğreticilerimiz vardı. Yapı Enstitüsü çıkışlı 4, bazan 5 kişi, Sanat Enstitüsü çıkışlı 2, bazan 3 kişi, Tarım Okulu çıkışlı 3, bazan 4 öğreticimiz vardı.

Usta öğreticilerimiz ise (—ki diğer öğretmen arkadaşlarımızdan hiç farklı değillerdi. Hattâ kendilerinden birçok şey öğrendiğimiz gibi, birçok şeyde bize örnek oldular.) 3 bazan 4 öğreticiydi. Meslekleri yapıcı, demirci, marangoz ve terzilikti.

— Öğretmen dışında hangi mesleklerden eleman yetiştirdiniz? Kültürel dersler dışında hangi alanlarda çalışmalar vardı?

— Önemli sayıda sağlık memuru, birkaç marangoz, terzi ve kızlardan bir iki dokumacı yetiştirdik. Köy Enstitüleri'ne gelen kimse başarısızlık yüzünden geri dönmedi. Herkes ilgi ve yeteneğine göre bir ustalık, bir meslek kazandı.

Çalışma alanlarımız ise şunlardı : Tarım alanında orman, tarla tarımı, meyvecilik, sebzecilik, tavukçuluk, hayvancılık yapardık. Marangozluk, demircilik (köy için gerekli şeyleri yapmayı öğretirdi) ve yapıcılık çalışmalarımız vardı.

— Kızılçullu Köy Enstitüsü ile Çifteler Köy Enstitüsü örnek gösterilerek iki değişik uygulamadan sözediliyor. Bu iki değişik uygulama sonucu, dünya görüşleri bakımından oldukça değişik nitelikli öğrenciler yetiştiği belirtiliyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Her Enstitü'nün kendine göre değişik özellikleri vardı. Ancak Köy Enstitüleri aslında bir bütündür. Bizler birbirimizin hem olanaklarından yararlanırdık, hem de zaman zaman bir araya gelerek uygulamalarımızdan, deneyimlerimizden yararlanırdık.

Birinde klasik dersler daha ağır basar. Diğerinde iş ve üretim daha ağır basar. Klasik bilgi bu iş ve üretime dayalıdır. Örneğin «Pisagor Bağıntısı» binalar yapılırken işlenirdi.

Bütün enstitüler, özgür düşünmeye ve kişiliğe büyük önem verirlerdi. Öğrenci ve öğretmen arasında en ufak bir fark yoktu.

— Köy Enstitüleri Dergisi'nde, enstitü çevresindeki köylerin tarihi, geçim durumu, folkloru, aile tipleri... incelemeleri yer alıyor. Yazıların tümüne yakını öğrencilerce yazılmış. Öğrencileri bu çalışmalara özendiren ortamı yaratan koşullar nelerdi? Bu incelemelerden nasıl yararlanıldı?

— O incelemelerin çoğunu yüksek kısım öğrencileri yaptı. Enstitüde öğrenciler yılda enaz üçyüz gün çalışırlardı. Köylerine gidince her yıl köylerini incelerlerdi ve bu çalışmalar her öğrencinin «Köy Dosyası»na konurdu ve derslerde konu olarak incele-

nirdi. Son sınıflarda ise Köy Sosyolojisi okutulurdu. Bu bir klasik ders değil incelemeler biçiminde olurdu. Derslerin işlenişine, hattâ programın yapılmasına bile öğrenciler en büyük katkıyı getirirlerdi.

Bu incelemelerden, dünyada ilk kez 1943-45 yılları arasında ülkemizde gerçekleştirilen «Köy Eğitim Planlaması» yapılırken büyük ölçüde yararlanıldı.

Ayrıca bu incelemelerden bir fikir çıktı ortaya: O güne kadar köy okullarına giden öğretmenin, gezici başöğretmenin, müfettişin, Köy Enstitüsü müdür ve öğretmenlerin yetmediği anlaşıldı. 1946 bütçe yasasına denetmen ve danışman konuldu. Bunun amacı, köy öğretmeninin bulunduğu yerde onun başarısını sağlamak, artırmak, zorlukları paylaşmak ve birlikte gidermek işlevini sağlamaktı.

— Çifteler Köy Enstitüsü'nde başınızdan geçen, uygulanan eğitim ve öğretimin özünü aydınlatan yayınlanmamış bir anınızı rica etsek Hocam?

— Bir sürü var. Bazıları yayınlandı. Yayınlanmamış bir tanesini anlatayım :

Bir cumartesi Eskişehir ilçeleri kaymakamları Enstitü'ye geldiler ve gezdiler. Sonra her cumartesi olduğu gibi enstitü toplantısı başladı. (Bu arada şunu belirtmeliyim: Bu toplantıya herkes katılırdı. Öğretmen, öğrenci, usta ve hizmetlilere kadar. Herkesin özgürce söz, eleştirme ve öneri getirme hakkı vardı. Bir haftalık çalışmanın değerlendirilmesi yapılır ve sonuçlar çıkarılırdı.) Hepimiz ayaktayız ve benim yanımda Mihalıççık Kaymakamı var.

Şimdi meslekten ayrılmış olan Servet Bilgiç o ay kitaplık başkanıydı. Söz alarak Tarih ve Coğrafya öğretmenlerini sertçe eleştirdi. Bu öğretmenlerin haritaları kitaplıktan aldırdıklarını, bir daha kitaplığa göndermediklerini, tekrar istenince haritaların bulunamadıklarını, örselendiklerini ve kendilerine ulaşmadığı için tamir edemediklerini ve bir daha böyle bir durumun olmamasını söyledi.

Bu eleştiri daha çok Öğretmen Kâmile Açıkalın'a dokundu. Söz alarak kendisini savundu. Tartışma epey sert oldu. Bunda olağan dışı bir durum yoktu; her zaman uyguladığımız bir yöntemdi.

Yanımdaki Mihalıççık Kaymakamı bana şunu sordu :

— Şimdi bu öğretmen, bu öğrenciye kızmadı mı? O'nun sınıfında dersi yok mu? O öğrenciye kin gütmez mi?

Ben, «Hayır» dedim ve bu eleştiri ve özeleştirinin olağan, alışılmış ve yararlı bir yöntemimiz olduğunu anlatmaya çalıştım ama pek inandırıcı olmadı.

Toplantı biti, yemekten sonra öğretmenler odasında yine aynı zatla yanyana otururken odaya Servet Bilgiç girdi ve masada meşgul olan Kâmile Açıkalın'ın kulağına eğilip gülümseyerek birşeyler anlattı. Kâmile Hanım elini öğrencinin omuzuna koyarak ona aydınlık bir yüzle yavaşça birşeyler söyledi.

Bu durumu bana göstererek Kaymakam şunu şöyledi:

— «Bunu bana söyleseler inanamayacağım gibi, bir filim de görsem inanamazdım»

— Köy Enstitüleri uygulaması oldukça başarılı sonuçlar verdiği halde, kapatılışlarının temel ekonomik, sosyal, siyasal daha doğrusu sınıfsal nedenler sizce nelerdir?

— Asıl temel neden bir tanedir.

Hayatta olan tek öğretmenim Cevdet Emiroğlu bana şunu anlattı: 1922-23 yıllarında Ziya Gökalp Urfa'ya gelmiş. Bir kısım köy ağalarını, eşrafı ve ileri gelen kamu görevlilerini toplayıp konuşmuş. Ağalara ve eşrafa:

— «Ağalar, okula önem verin. Köylerinize okul açın; öğretmen gelsin, köylü okusun.» demiş.

Cevdet Emiroğlu'nun yanında oturan yanılmıyorsam Bandilli Aşireti Reisi Sait Bey, O'na :

— «Ben köyüme gelecek olan öğretmenin ayağını kırarım. Yani o gelip de köylüyü kışkırtacak ve artık onlar beni dinlemeyecekler öyle mi?» diyor.

Elbette yalnız ağalar değil, bürokratlar ve tek parti içinden bir bölüm siyasi de Enstitülerin kapatılmasında etkili oldu. Yani egemen güçlerin birliğidir kapanmaya sebep olan.

Biz o kadar saftık ki, içimiz dışımız o kadar birdi ki, yaptığımız işin doğruluğuna ve iyiliğine o kadar inanıyorduk ki, bu durumu o zaman kavrayamıyorduk.

— Gelecekte halkımız yönetime gelince, Köy Enstitüleri uygulamasından yeni eğitim düzenimiz kurulurken hangi yönlerde yararlanılabilir?

— Genel eğitim veren, üretime ve uygulamaya dönük olmayan her eğitim kurumu hem pahalıdır, hem verimi geçtir ve hem de zararlıdır. Bunun tersi Köy Enstitüleri uygulamasıyla ortaya konmuştur.

Gelecekte, her iş yeri bir eğitim ocağı olacaktır. Bu anlayışın çok olumlu sonuçlar verdiği Köy Enstitüleri'nde tecrübe edilmiştir.

— Benim sizden sormamı istediğiniz ve cevaplandırmayı gerekli bulduğunuz bir sorunuz var mı?

— Bir değil bir çok şey var. Biz artık birer anılar toplamıyız. Hepsini konuşursak bitiremeyiz. Her anımızın toplumsal, ekinsel, eğitimsel ve hattâ bizim ilkin hiç farkına varmadığımız siyasal nedenleri, değerleri var.

Yalnız şunu söyleyeyim ki, doğru yolda olmayanlar hep kuşku içindedirler; her oluşun altında kötülükler ararlar. Biz doğru yoldaydık, içimiz rahattı, kuşkusuzduk. Onlar iyilikleri göremediler ve ülkemizi bugünkü duruma soktular.

Günümüzde Öğretmen Okullarının Durumu

Mustafa ŞANLI

1957 yılında zamanın Bakanı şöyle diyordu: «Artık çapaya, küreğe, bele paydos.» O yılların Cumhurbaşkanı, Aksu'nun önünden geçerken, müdürün yalvarısına rağmen okula uğramadı. «Ne kaba çocuklar bunlar» demişti. Bu sözler öğretmen okuluna da bakışı gösteriyordu. İkili toplantılar düzenliyordu bakanlar. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere saldırı daha fazlaydı. Zamanla bu ayrı saldırılar, bütüne saldırı halini almıştı. Çünkü öğretmenler arasında bütünleşme artmıştı. İktidarların tutumu, öğretmenleri yıldırı yönündeydi. Yeni arayışlar içindeydi iktidarlar.

1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde başladı hareket. Amerikadan öğretim üyeleri getirildi. Öte yandan 52 öğretmen Amerikaya gönderildi. Özel eğitim bölümü açıldı Gazi Eğitimde. Yabancı öğretmenlerin tümünün adı «Prof» tu. Bizim öğretmenlerimizle arkadaşlarımızdan bile alay edenler vardı. Hele bir Mayer vardı. Seks eğitiminden söz edermiş. Bayılırdı arkadaşlar.

Sonradan bu arkadaşlardan çoğu, Amerika'yı boyladı. Bakanlıkta yabancı uzmanlar artmıştı. Özellikle öğretmen okulları biçimleniyordu. Yeni proğramlar, yeni terimler giriyordu okullara. 1962'lere gelindiğinde ortam hazırdı. Gizli gizli yürütülen birtakım karanlık tutumlar iyiden belirlenir oldu. Zıtlaşma arttı. Bölünmeler başladı. Barış gönüllüleri de yetişmişti imdada. Araştırmalar, «Türk halkının sosyal eğilimini ölçen anketler» açılıyor, Amerika'ya kaçırılıyordu sonuçlar. «Beslenme eğitimi» adı altında beyinleri körelten gıdalar veriliyordu. Türk halkına bir yaklaşma, eğitimi tam Amerikan bozmacasına sokmuşlardı. 1962 7. Millî Eğitim Şûra'sında tüm değişiklik proğramları saptandı. Amerika'lı - yerli uzmanlar ortaklığının projesi kabul edildi. Altı sınıflı öğretmen okulları 7 yıla, üç yıllıklar 4 yıla çıkarıldı. Öte yandan Sanat Enstitüleri'nin orta kısımları kapatıldı. Askerî okullarında kapatıldı orta kısımları. Halk çocuklarının okuma alanları gittikçe daralıyordu. İş, çalışma horlanır oldu. Bilgiye dayalı, kuramsal yan ağır basıyordu. İş, tarım dersleri göstermelik için vardı.

İdeolojik tavırlar verilmek isteniyordu öğrencilere. Gerici bir tutuma, «Kurt» motifi hedef, simge olmuştu. Heyecansal anlatım ağırlık taşır hale geldi. Öğrenciler çatıştırılıyor. Okulların yöneticileri belirli ideolojinin insanlarından seçiliyordu. Kitaplar yakılıyor, efsanevi, masalımsı, dinî eserler okutmak öncelik almıştı. Nur risaleleri bile geçerli idi. Cumhuriyet devrimi ve getirdikleri horlanıyordu. Klasikler okutulmaz oldu. Kim okutursa hemen soru açılırdı. Öğretmenler kıyılır, sürülür hale geldi.

Bu durumu gören öğretmen, öğrencilerden çoğu karşı koyuyordu. Sınavlar tam bir kayırmaca şeklinde yürüyordu. 200.000 den fazla köylü çocuğu bu okullara başvurur, ancak 1.500 - 2.000 arasında öğrenci alınırdı. Klasik öğretimin disiplini de iyice gevşetildi. Yaldızlı sözler içinde bir yere yöneltiliyordu Öğretmen Okulları. Zamanla bu tutum tüm okullara yöneldi. Bugün tam bir eğitim anarşizmi hakim hale gelmiştir. Bugüne, dünden gelindi. Kendiliğinden değil bu gelişim. Yozlaştırıcı, parçalayıcı, faşizan yana yöneltici tutum bilerek uygulanmıştır. Hergün okuyoruz, görüyoruz, yaşıyoruz olayları. Öğretmen okullarında başlatılan uygulama, üniversitelere, yüksek okullara yöneltildi. Orta dereceli okullara sıçratıldı. Kapitalizmin vurucu gücü, faşizmdir. Özellikle 7 sınıflı öğretmen okullarında başlatıldı oyun. Oyunun ne olduğunu halk çocuklarının büyük çoğunluğu görüyordu. Karşı durdu. Acısını, çilesini çektiler bu tutumlarının. Bedellerini, sürülmek, kovulmak, okuma haklarının alınması şeklinde ödüyorlar. Senaryosu iyi hazırlanmıştı. Öğrenciler de

kullanılıyordu. Kamplara götürülüyor, kolayından sınıf geçiriliyordu. Kitaplıklar, kültür kolları, sinemalar, kendi yönlerinde kullanılıyordu.

Duruma karşı koyan bazı yöneticiler, öğretmenler çıkıyordu. Derhal yerinden olarak karşılığını alıyor, başka yerlere sürülüyordu. Isparta, Gönen, Aksu, Cılavuz, Gümüşhane, Sivas, Bozcaada, Sinop, Darüşşafaka Lisesi örnekleri taze duruyor. Binlerce öğrenci sokaklara, köylerine atıldı. Çağ dışı bir eğitim uygulama haline geldi. Öğrencilerin bir kısmı vurucu, yıldırıcı, kırıcı tavırlar almıştı. Olaylar bilerek çıkartılıyor. İçten, dıştan tertipler hazırlanıyordu. Durumu bilen yöneticileri kaçırmak için işgaller oluyor, dövme, yaralama olayları alışılır hale getiriliyordu. Eğitim - öğretim faşizan yöntemle yürütülüyor. Ortalıkta bir kaygı, korku, veliler üzerinde dehşet yaratılıyor. Olayların yaratıcıları olarak ta solcu yöneticiler, öğretmenler suçlanıyor. Bakanlığa bağlı yüksek okullar da «komandocu» denenlerin işgallerine terk edildi. Gazi Eğitim, Ankara Eğitim Ens. Örneğini yakından yaşıyoruz.

Bu bozukluklar sürerken, 7 yıllık «Öğretmen Liseleri» çok daha beter oldu. Öğretmen okullarının tümünün lise haline dönüştürülmesi, yeni açmazlar getirdi. 15 ilde açılan iki yıllık eğitim enstitülerine gidecekti mezunlar. Sonra sınavlara sokuldu öğrenciler. Öğretmen olmaktan da oldular. Şimdi bu gürültünün içindeyiz. «Yay - Kur» uyduruluğu ile kandırılıyor gençler. Yay - Kur'un başına Türk - Amerikan vatandaşı, bir yaman ırkçı getirildi. «Millî Kültür» adı altında, çağ gerilerine götürülüyoruz. Ne acıdır ki, batı kapitalizminin getirdiği demokratik eğitim uygulaması yozlaştırılarak, faşist eğitim uygulaması başlatıldı. Yıldırma politikasının karşısında binlerce köy çocuğu okulları terk etmek zorunda kaldı. Pazarören'den, Cılavuz'a kadar uzanan 89 öğretmen okulunun öğrencileri, direnç bildirileri yayınlıyor. 90.000 öğrenci boşlukta kaldı. Okulların bu durumlarını bir müdür şöyle tanımlıyor müfettişlere:

«Okula geldiğim zaman, 406 öğrenci yoktu. Kendiliğinden izinsiz, gider gelir olmuşlar. Yıllardır uygulanan tek yanlı bir eğitim meyvelerini vermiş, öğrencilerimiz hırçın, vurucu, sorumsuz hale gelmiş. Okul bir siyasi partinin ocağı halindedir. Olayların yönü gerici, tutucu, ırkçı bir ideoloji taşıyor.» Bir öğrenci de ifadesinde: «Hergün gizli gizli toplanıyorlar, olayların başlatılması ideolojiktir.» Öğrenci velilerinden bir gurup, bazı muhtarlar yetkililere yazı veriyor «Okulumuza siyasiler çok müdahale ediyor. Bozkurtçuluk, Türkeşçilik aşılıyorlar. Bizim çocuklarımıza yazık oluyor.» Yetkili savcı «Bu olaylar okul olayları de-

ğil, Cumhuriyet rejimine yönelik hareketler» şeklinde değerlendiriyor. Kısa zamanda savcı, soluğu başka yerde aldı. Tüm okullar arasındaki mektuplaşmalar, haberleşmeler aynı yönde. «Kaymakam bizi koruyor, bizden, milliyetçi. Silah bile taşıyoruz.» İlgili makamlara yazılan yazılar, cevap verilmez, değerlendirilimez duruma geldi.

Olaylar öylesine sindirici, yıldırıcı oluyor ki, dehşete kapılan öğretmenler, öğrenciler ne yapacaklarını şaşırır duruma geliyor. «Okulu fethedeceğiz, yaşasın milliyetçilik, devrimcilere ölüm, komünistler Moskovaya» gibi sloganlar ağızlarından düşmüyor. Derslerde yıldırıcı, olay çıkarıcı sorular, kaba davranışlar, muşta bıçak göstermeler çok doğal davranılar sırasına girdi. Vurup yıkmak, işgal planları düzenleme günlük işleri oluyor. Sinema salonları, özel toplantı yerleri olarak kullanılıyor. Suçluları yakalayan, yönetici ve öğretmen çıkarsa, o denli inkârcı oluyorlar ki, suratlarında kızarma bile olmuyor. Kurtlu rozetler taşımak, tarkanlı gömlekler giymek bir çeşit moda. Çevrenin açıkgözleri rozet ve gömlek dükkanları açıyor. Evlerini, kahvelerini toplantı yerleri haline getiriyorlar. Gündüzlü öğrencilerin durumu bir başka acılar taşıyor. Kendileri binbir sıkıntı içinde olmalarına rağmen, «sınıf geçeceğim» ödünüyle içlerine giriyor.

15 yıldır bu tür uygulama adım adım yürütüldü. Sonuç buraya geldi. Bazı okulların öğrenci çoğunluğu «Irkçı, turancı», takımın tam içindeler. Ne var ki, tüm Öğretmen Okulu öğrencilerinin büyük çoğunluğu bilinçli. Ama çekmedikleri kalmıyor. Geldikleri yoksul halkın çilesini görüyor, düzenin çelişkilerini kavrıyor, kendilerine uygulanan faşizan baskıları anlamlandırıyorlar. Binlerce veli perişan sokaklarda çocuk arıyor, bir türlü durumu engelleme örgütü kuramıyorlar. Az gelirlerinin karşılığı olan eğitimden, çocukları yoksun kalıyor. Sene kaybediyor, okuldan oluyor, ailelerinin acı kaynağı oluyor, kendilerini itilmişliğin içinde buluyorlar. Dayak ve işkenceler ayrı bir ödül gencecik çocuklar için. 12 Mart uygulamasının çilesini de eklersek bu öğrencilerin nasıl bir bunalım ve yıkım altında olduklarını anlamak güç değildir. Isparta - Gönen'de öğrencilerin üzerine askerler yürütüldüğünde mehmetler: «Kaçın çocuklar, kaçın.. Fena emir aldık» diyorlar. Küçücük çocukların çil yavrusu gibi kaçışmaları karşısında acımasız yürekler haz duyuyor. Gece yolda yakalanan iki öğrenciye dayak atılırken «yapmayın, etmeyin» sesleri karanlığın rahatını, sessizliğin hareketini yaratıyor sadece. Bozcaada'da «kurt rozeti» takmayanın okulda yeri yoktur. Halktan yana söz eden hemen «komünistlik» damgasını yemiştir. Hesabı çabuk görülür.

Bir gizli toplantıda başları olan öğretmen «bozkurtlarım, devrimciler karşısında yenik düştük. Çabuk toparlanacağız. Milliyetçi Cephe gelmek üzeredir» sözleri ile öğrencileri yeniden tahrike sokuyordu. Binlerce gazete, dergi, kartpostal «Turan şiirlerini» iletiyor çocuklara. Ders, eğitim önemli değildir. «Tanrı Türkü korusun» sözü tam numaranın karşılığı oluyor. Cumhuriyet yenilikleri, Atatürk onlar için bir görüntü oluyor. Asıl «Büyük ülkülerinin» ideolojik sarhoşluğu içinde sermayenin, düzenin koruyuculuğu görevini sürdürüyorlar. Erken çağın kahramanlık öykülerine tutkunluğunun sömürücülüğü yapılıyor. Edebiyatın tanımını bir son sınıf tümden yapamadı. «Milattan önce yazılmış ve söylenmiş efsaneleri inceleyen bilimdir» diyerek tanımladılar. 24 yaşında bir öğrenciye «Başbakan kimdir?» Sorusuna «başbuğdur» yanıtı alınıyor. Bu öğrenci öylesine saf olarak cevap veriyor ki, odada bulunanlar gülmekten katıldılar. (1974) yılların yıkanmışlığı, öğrencilere verilen taktik iyiden tutmuş görünüyor. Faşizmin vurucu güçleri olarak ilk kaynaklanan, planlanan kurumlar öğretmen okullarıdır. Birikimin sonuçlarını her gün görüyoruz. Diğer okullarımıza da aynı şekilde tırmanma politikası içindeler. Nereden baksak artık dünün klasik, kibar, bilgili öğrencileri yok öğretmen okullarında. Adı bile değişti: «Öğretmen liseleri». Tüm Eğitim Enstitülerinde de durum değişmiyor. Uygulama, son yıllarda iyiden açığa çıkmıştır. Bakanlığın tutumu ve politikası haline gelmiştir. Kapitalizmin eğitime bu denli olumsuz yansıması, sanırım diğer kapitalist ülkelerde görülmez. Bizim okullarımız, bizim çocuklarımız... «Komünizm» öcüsü, «milliyetçilik» hastalığı altında, bizim olmaktan çıkarılmak, düzenin vurucu gücü olarak eğitilmek isteniyor. «Görünen köy, kılavuz» istemez, demiş atalarımız. Durum budur...

TONGUÇ ve YÜCEL

Türkiye eğitimine emek verenlerin başında TONGUÇ ve YÜCEL gelir. Etem NEJAT, Mustafa NECATİ, Saffet ARIKAN'da değerli eğitimcilerimizdendir.

Türkiye'de ve dünyada yankılar yapan KÖY ENSTİTÜLERİ uygulaması bize ilk bakışta TONGUÇ ve YÜCEL'i hatırlatmaktadır. Köy Enstitüleri'nin başlangıcı ve temeli olan Eğitmen Kurslarıyla Köy Öğretmen Okulları değerli eğitimcimiz Saffet ARIKAN'ın emekleriyle gerçekleştirilmiştir. Köy Enstitüleri konusu ele alındığında Saffet ARIKAN'da hatırlanmalıdır.

TONGUÇ ve YÜCEL, Türkiye Eğitim ve Öğretimine çalışmalarıyla olsun, emek ve katkılarıyla olsun damgasını vurmuş eğitimcilerimizin başında gelir. Her iki eğitimcimizin biyografileri incelendiğinde, ülkemiz eğitiminde uygulayıcı oldukları ve bu konuda bir çok değerli eserler verdikleri görülmektedir.

Halk çocuklarının okul ve öğretmene kavuşmalarında, halkımızın okur - yazar duruma gelmesinin hızlandırılmasında büyük katkıları olan TONGUÇ ve

YÜCEL'in yaşantılarını bu açıdan değerlendirmekte yarar vardır.

HASAN ALİ YÜCEL

Hasan Ali Yücel 16.12.1897 de İstanbul'da doğdu. Maliye memurlarından Ali Rıza Bey'in oğludur. Önce mahalle mektebine gitmiş, sonra da Mekteb-i Osmani adlı özel okulda okumuş, Vefa idadisinin (lisesinin) son sınıfında iken yedek subaylık için askere alınmıştır. Nisan 1915 de.

Doğu kültürü alanında, Yenikapı Mevlevihane Şeyhi Baki Dede Efendi ile, tanınmış islam bilgini Şerafettin Yeltkaya'nın etkisi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sona erince önce Hukuk sonra da Edebiyat Fakültesine girmiş bu arada Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi olmuştur. Öğrencilik yıllarında yazı hayatına atılarak belirli konularda eserler vermeye başlamıştır.

1921 de Edebiyat Fakültesinin Felsefe bölümünden diploma alarak mezun oldu. 1922 yılında evlendi. 1922 de İzmir Erkek Öğretmen Okulu Türkçe öğretmenliğine, 1924 de İstanbul Kuleli Askeri Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine atandı. 1926 da ikiz çocukları (Can - Canan) oldu. 1927 de İstanbul Maarif Emirliğinde (Milli Eğitim Müdürlüğü) bakanlık müfettişliğine atandı. 1930 da Fransa Eğitim örgütünü yerinde incelemek üzere gönderildi. Aynı yıl Fransa Öğrenci Müfettişi oldu. Yıl sonunda Türkiye'ye döndü. Kendisine Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü verildi. 1933 de Orta Öğretim Genel Müdürü oldu. 1935 de İzmirden milletvekili seçildi. 1936 da Gülümser adlı bir çocuğu daha oldu. 1938 de Millî Eğitim Bakanı oldu. Bakanlığı sırasında eğitim ve öğretim düzenimizde köklü değişiklikler yaptı. Köy Enstitüleri, Yücel'in bakan bulunduğu yıllarda kökleşmiş ve ürün vermeye başlamıştır.

Ağustos - 1946 da bakanlıktan ayrıldı. 1950 seçimlerinde milletvekili seçilemedi. İstanbul'a gelip yerleşti. 1955 - 1960 yılları arasında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları yöneticiliği yaptı. 1958 de UNESCO Millî Komisyonu Genel Kurul üyeliğine seçildi. 27 Ma-

yıs Devrimi sonucu kurulan Kurucu Meclis'te (1961) görev aldı. 26.2.1961 de geçirdiği bir kalp krizi sonucunda öldü.

HİZMETLERİ :

Hasan Ali YÜCEL'in, dünya klasiklerinin çevrilmesinde —Köy Enstitüleri uygulamasında— Orta Öğretimin yenileşmesinde— İlk, Orta ve Yüksek öğretimin demokratikleştirilmesinde— Üniversitenin özerkliğe kavuşturulmasında— Teknik öğretimin modernleştirilmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu hizmetlerin bazılarını özet olarak şöyle sıralıyabiliriz:

a — İlköğretim :

Millî Eğitim Bakanlığına atandığı günlerde durum şöyleydi: 6700 ilkokul, 13502 öğretmen, 546 eğitmen, 264591 öğrenci vardı. Bakanlıktan ayrıldığı yıl ise İlkokul 13655'e, Öğretmen 19658'e, eğitmen 8751'e, Öğrenci 1359234'e yükselmiştir. 6 - 7 yıllık bakanlığı dönemindeki bu gelişme 20 yıllık gelişmenin üstündedir.

b — Tekniköğretim :

Teknik öğretimde de okul, öğretmen ve öğrenci sayısındaki artış gözle görülür duruma gelmiştir. Teknik öğretim, kadrolarıyla, bina ve ders araçlarıyla geliştirilerek modernize edilmiştir. İsmail Hakkı TONGUÇ'un da bu çalışmalarda emeği olmuştur.

c — Üniversite Özerkliği :

Üniversiteler yasasının çıkmasında büyük rol oynamıştır. Üniversite özerkliği ilk kez Hasan Ali YÜCEL'in bakanlığı zamanında gerçekleşmiş ve bu özerkliğin gerçekleşmesinde onun etkinliği büyük olmuştur.

d — Çeviri ve Yayınlar :

Hasan Ali Yücel, Millî Eğitim Bakanlığına gelir gelmez, dünya klasiklerini toplumumuza kazandırmak için çeviri kurulları oluşturmuş ve klasiklerin yayınlanmasına hemen başlayarak yoğunlaştırmıştır. Bakanlığı döneminde yayınlanan klasikler: Babil Klasik-

lerinden I, Hint Klasiklerinden I, Çin Klasiklerinden 4, Şark İslam Klasiklerinden 19, Eski Türkçe Metinler Klasiklerinden 1, Yunan Klasiklerinden 62, Latin Klasiklerinden 18, Alman Klasiklerinden 53, Amerikan Klasiklerinden 10, Fransız Klasiklerinden 171, İngiliz Klasiklerinden 56, İskandinav Klasiklerinden 6, İtalyan Klasiklerinden 12, Macar Klasiklerinden 13, Rus Klasiklerinden 63, Okul Klasiklerinden 6, toplam 496 klasik çevirilip yayınlanmıştır.

Yayınlanan Ansiklopedi, dergi ve sözlükler: İslam Ansiklopedisi, İnönü (Türk) Ansiklopedisi, Sanat Ansiklopedisi, Hukuk Sözlüğü, Türkçe Fransızca Sözlük, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İlköğretim Dergisi, Güzel Sanatlar Dergisi, Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi, Kültür Bakanlığı Dergisi, Tercüme Dergisi, Tarih Belgeleri Dergisi, Kadın ve Ev Dergisi, Köy Enstitüleri Dergisi.

KİŞİLİĞİ

Hasan Ali Yücel'in duru ve sağlam bir yaratılışı vardı. Liberal görüşlü insan sevgisiyle dolu bir kişiydi. Çalışmalarında ve işinde daima iyimser olmayı başarmıştır. Türkiye'nin kültür hayatına hümanizmayı katanlardan biridir, YÜCEL. Ülkemizde çağdaş eğitim anlayışını yerleştirmeye çalışmış ve bakanlığı süresince halkımız çocuklarının en iyi bir biçimde yetişmelerini ve bilgilenmelerini sağlamaya çalışmıştır.

Köy çocuklarının iş ve üretim içinde yetişmelerini, bilgi ve beceri kazanmalarını sağlıyarak yüzyıllardır devamlı sömürülmüş köylerimizin ve köylümüzün canlandırılması, uyandırılması, okutulması ülküsü onun temel kişiliğini oluşturan etmenlerin başında gelir.

Fikri hür, vicdanı hür kuşakların yetişmesi için dünya klasiklerinin çevirilip yeni yetişenlere sunulması, değerini bu gün bile yitirmemiştir.

Hasan Ali YÜCEL-, yalnız devlet adamı ve eğitimci olarak değil, sanatçı, düşünür, dilci ve aynı zamanda bir edebiyatçı olarak da varlık göstermiştir. Türk Ocağı, Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi örgütlere de emeği geçmiştir.

İSMAİL HAKKI TONGUÇ

TONGUÇ, Bulgaristan'ın Silistre-Tataratmaca Köyünde 1897 de doğmuştur. Orta halli bir çiftçi ailesinin en büyük oğludur. İlk ve orta okulu Bulgaristan da okuduktan sonra okumak için İstanbul'a gelmiştir. Karşısına çıkan bütün zorlukları yenerek Kastamonu Öğretmen Okuluna girebilmiş ve 1918 de mezun olmuştur. Mezun olduğu yıl öğrenim için Almanya'ya gitmiştir. Etlingen-Karlsruhe öğretmen seminerine devam etmiştir. 1919 yılında yurda dönmüştür.

1921 de Eskişehir Öğretmen Okulu resim-elişleri ve beden eğitimi öğretmenliğine atanmıştır. Görevine ara verilerek öğrenimini tamamlamak için Almanya'ya yeniden .gönderilmiştir. 1922 yılında Karisruhe-Baden'de Güzel Sanatlar Akademisine ve Beden Eğitimi Enstitüsüne devam etmiştir. Yurda döndüğünde Konya Lisesi'nde resim, Erkek Öğretmen Okulu'nda resim -elişleri ve beden eğitimi öğretmenliği yapmıştır.

1924 yılında Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nda resim-elişleri öğretmenliği ve müdür yardımcılığı yapmıştır. 1925 de Leipzig Pedagoji Enstitüsüne bağlı İş Eğitimi Semineri'ne katılmıştır. Aynı yıl Ankara Erkek Öğretmen Okulu Resim-Elişleri öğretmenliğine atanmıştır. 1926 da Maarif Vekaleti Levazım ve Alat'ı Dersiye Müzesi Müdürlüğü ve bu görev sırasında Maarif Vekaleti İnşaat Komisyonu Üyeliği ve sonra da başkanlığı yapmıştır.

1927 de Nafia hanımla evlendi. İki çocuğu oldu, Engin ve Yalım.

Bir tren katarında düzenlenen Gezici Eğitim Sergisi'nde görevli olarak Anadolunun birçok yerlerini gezmiştir.

Ders araçları almak ve incelemeler yapmak üzere 1929 da İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturya'ya gönderilmiştir. Müze Müdürü iken ek görev olarak Gazi Eğitim Enstitüsü Elişleri Öğretmenliği yapmıştır. 1932 de Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nü kurmuştur.

1934 de Gazi Eğitim Enstitüsü Müdür vekilliği yapmış, 1935 Ağustos Ayında İlköğretim Genel Müdür vekilliğine atanmıştır. 1938 yılında ilköğretim alanın-

da incelemeler yapmak üzere Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya, Avusturya ve Almanya'ya gezi yapmıştır. 1940 yılında İlköğretim Genel Müdürü olmuştur. İlköğretim Genel Müdürlüğü sırasında Köy Enstitüleri uygulamasına girişmiş ve bu çalışmalarının ürünlerini de görmüştür.

Reşat Şemsettin Sirer Millî Eğitim Bakanlığına gelince TONGUÇ'u Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atamıştır. 2.4.1949 da Ankara Atatürk Lisesi Resim-İş öğretmenliğine atanmış, 11.9.1950 de Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, TONGUÇ'u bakanlık emrine almıştır. 1953 de emekliliğini istemiş, 1954 de Danıştay bakanlık emrine alınma kararını bozmuştur. Emeklilik işlemi 1956 da tamamlanan TONGUÇ bu döneminde kendini araştırma ve inceleme çalışmalarına vermiştir. 19. 7.1961 de ölmüştür.

HİZMETLERİ

İsmail Hakkı TONGUÇ'un ülkemiz eğitimine olan hizmetleri sayılmayacak kadar çoktur. TONGUÇ kendini halkın, köylünün eğitimine, uyandırılmasına adamış bir eğitimcimizdir. Anadolu köylerinin % 80'nini gezerek bütün köyleri ve köylüleri yerinde tanımaya çalışarak onlara hizmet etmeye çalışmıştır.

1 — İlköğretim :

TONGUÇ, İlköğretimin ülkenin çözümlenmesi gereken genel bir sorunu olduğunu kavramıştı. Uzun yıllarını ilköğretimin gerçekleştirilmesine, özellikle köylülerin, köy çocuklarının okutulmasına vermiştir. Bu konuda yazılar yazmış ve eserler meydana getirmiştir. İlköğretimde en büyük atılımın TONGUÇ'un yetkili bulunduğu İlköğretim Genel Müdürlüğü zamanında olduğu bir gerçektir.

2 — Köy Enstitüleri :

TONGUÇ'un en büyük eseri KÖY ENSTİTÜLERİ'dir. Bu uygulama YÜCEL ve TONGUÇ'un ortak emekleriyle kökleşip ürünlerini vermiş ülke ve dünya çapında yankılar uyandırmıştır.

İlköğretimin bizim gibi ülkelerde az masrafla ve hızla yaygınlaştırılması, üretimin bilim ve teknikle geliştirilmesi, Üretim içinde eğitim ve öğretim, TON-

GUÇ'un, Köy Enstitüleri uygulamasında temel ilkesiydi. Bu da TONGUÇ'un eğitim ve öğretimimize getirdiği katkılardandır. Köyün canlandırılması ve köylünün uyandırılarak sömürüden kurtarılmasında etkili olmak onun ereğiydi.

3 — Bölge Okulları :

Bölge okulları, her yönüyle köye ve köylüye ışık tutacak onların tarım, kültür ve ekonomiyle ilgili her türlü sorununa çözüm getirecek eğitim kurumları olarak düşünülmüştü. TONGUÇ'un bu amaçla kurduğu bu bölge okulları kısa bir dönemde gelişip çevresinde etkili olmaya başlamıştı. Bölge Okulları da Köy Enstitüleriyle birlikte değiştirilerek yozlaştırılmıştır.

4 — Kooperatifler :

Köy Enstitülerinde ve Bölge Okullarında kurulan kooperatifler, öğrenciler, öğretmenler ve çevre köylülerinin ortak yararlanacağı kurumlar olarak düşünülmüş ve bu alanda verimli çalışmalar gösterilmiştir. Bu kooperatif çalışmaları da sonradan battal edilmiştir.

5 — Yüksek Köy Enstitüleri :

Yüksek Köy Enstitüleri, TONGUÇ'un emekleriyle kurulmuş ve Köy Enstitülerine öğretmen yetiştiren yüksek okul olarak düşünülmüştü. Kısa bir sürede ürünleriyle ülkede etkilerini gösteren Yüksek Köy Enstitüleri de sonradan kapatılarak varlığına son verilmiştir.

6 — Resim-İş Bölümü

Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmenlik yaptığı yıllarda, okulda Resim-İş Bölümü'nün kurulmasını gerçekleştirerek okula katkıda bulunmuştur.

ESERLERİ

TONGUÇ yaşantısı boyunca 15 kitap yazmış ve bunlar sırayla yayınlanmıştır. Eğitim ve öğretime olan katkıları, eserleri incelendiğinde daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

1 — Elişleri Rehberi 1927, 2 — Muallim Almanağı 1928, 3 — Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Me-

selesi, 4 — İlk, Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim Elişleri ve Sanat Terbiyesi 1932, 5 — İş ve Meslek Terbiyesi 1933, 6 — Kersschensteiner 1933, 7 — Almanya Maarifi 1934, 8 — Köyde Eğitim 1938, 9 — Canlandırılacak Köy 1938, 10 — İlkokul Öğretmenleri için Yapılacak Evler 1944, 11 — İlköğretim Kervanı 1946 12 — Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy 1947, 13 — İş Eğitimi İlkelerine Göre Hazırlanmış Öğretmen Ansiklopedisi 1949, 14 — Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü, 15 — Pestalozzi Çocuklar Köyü 1960.

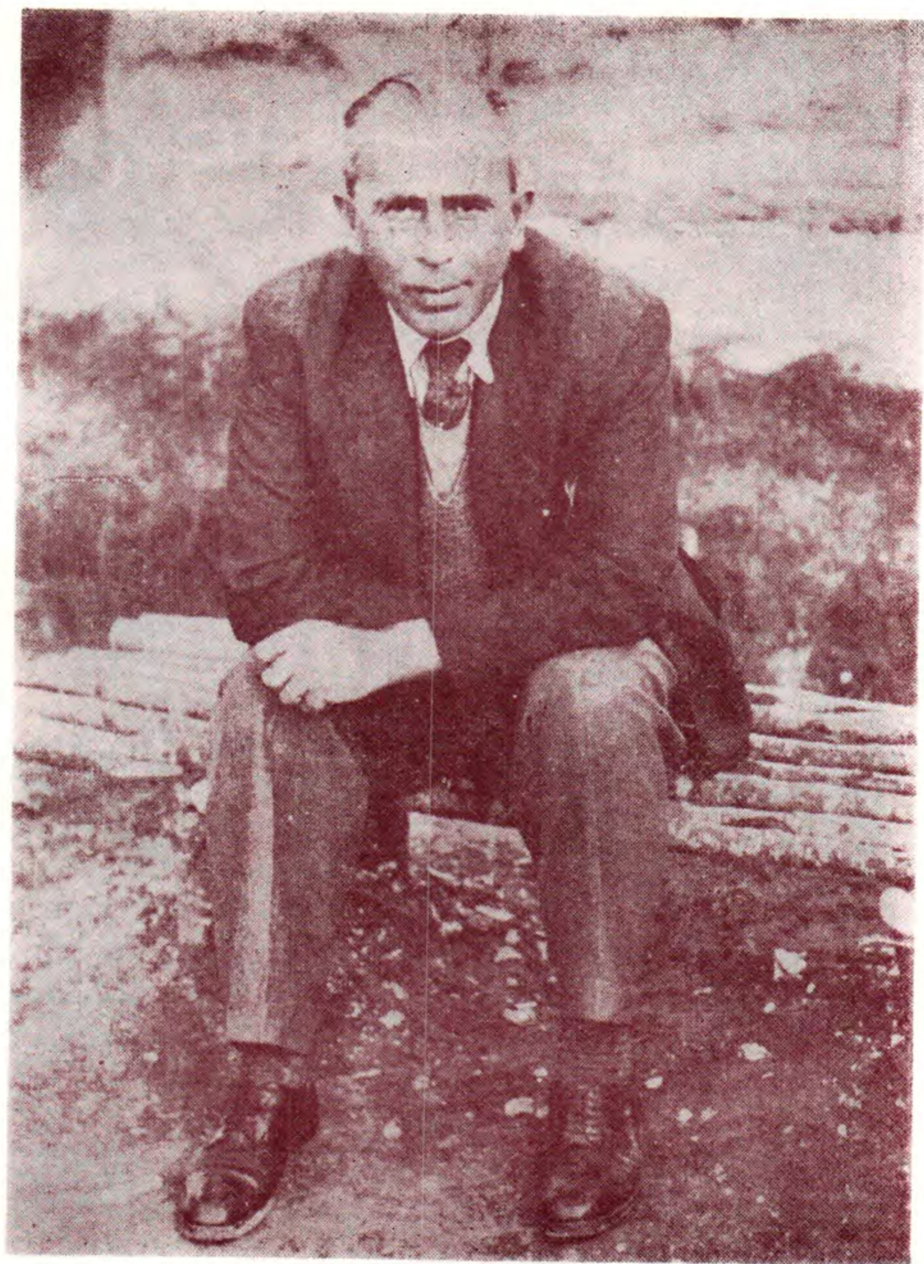
KİŞİLİĞİ

TONGUÇ'un kişiliği kitapları, verdiği eserleri ve Köy Enstitüleriyle bütünleşmektedir.

Görevde kaldığı sürece Anadolu'nun bütün köylerini gezmeye azmetmiş olan TONGUÇ, bu amacını gerçekleştirmek için her şeyi göze almıştır. Köylülerle köy çocuklarıyla sohbet etmek onların sorunlarına çözüm aramak onun en büyük zevkiydi.

TONGUÇ, bütün gücünü, bilgisini, kültürünü, emeğini köylünün insanca yaşama koşullarına kavuşmasına adamıştı. Bu uğurda emeklerin ürününü Köy Enstitüleri uygulamasında herkesle birlikte o da gördü. Çıkarcı çevrelerin bütün baltalama ve engellemelerine rağmen Köy Enstitüleri toplumumuzda etkinliğini sürdürmektedir.

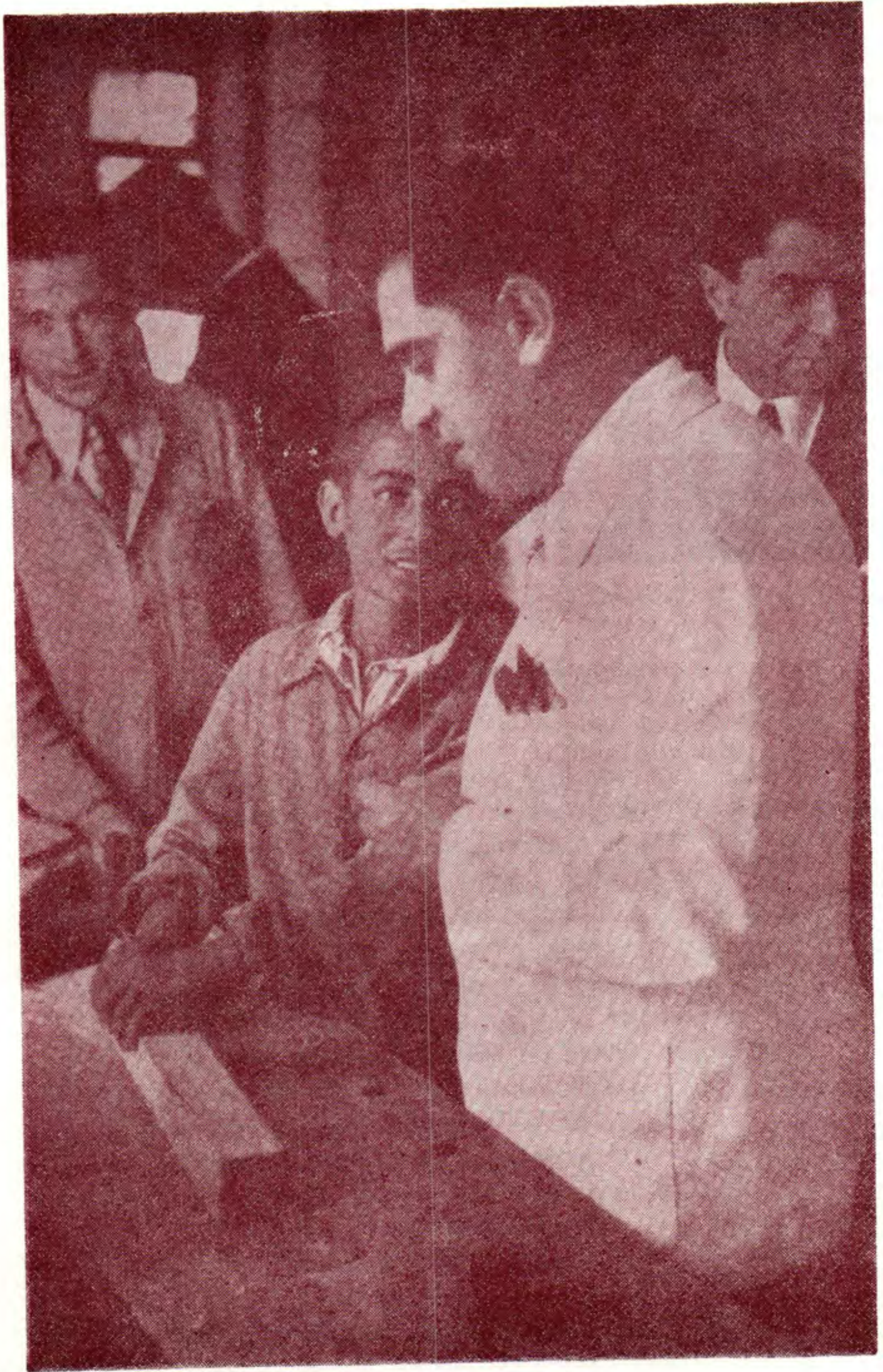
TONGUÇ, iyi bir araştırıcı, iyi bir eğitimci ve iyi bir uygulayıcı idi. Sabırlı ve azimli çalışmalarıyla halkımızın eğitim ve öğretimine büyük katkıları olmuştur.

İsmail Hakkı Tonguç

Tonguç — Halka düşüncelerini anlatıyor

Hasan Âli Yücel
Bir atölye dersini izliyor

Yücel — Öğrencilerin ve halkın arasında

Hayatta ben en çok Babamı Sevdim

Can Yücel

Hayatta ben en çok babamı sevdim.
Karaçalılar gibi yardanbitme bir çocuk
Çarpık bacaklarıyla-ha düştü, ha düşecek-
Nasıl koşarsa ardından bir devin,
O çapkın babamı ben öyle sevdim.

Bilmezdi ki oturduğumuz semti,
Geldi mi de gidici-hep, hep acele işi!-
Çağın en güzel gözlü maarif müfettişi.
Atlastan bakardım nereye gitti,
Öyle öyle ezber ettim gurbeti.

Sevinçten uçardım hasta oldum mu,
Kırk'ı geçerse ateş, çağ'rırlar İstanbul'a,
Bi helallaşmak ister elbet, diğ'mi oğluyla
Tifoyken başardım bu aşk oynunu,
Oh dedim, göğsüne gömdüm burnumu.

En son teftişine çıkana değin
Koştururken ardından o uçmaktaki devin,
Daha başka tür aşklar, geniş sevdalar için.
Açıldı nefesim, fikrim, canevim.
Hayatta ben en çok babamı sevdim.

Yazılarını bu özel sayının değişik bölümlerinde yayınladığımız üç Köy Enstitüsü yöneticisinin kısa biyografilerini veriyoruz.

* Hürrem ARMAN, 1909'da Kırklareli'nde doğdu. Edirne Öğretmen Okulu'nu (1928) ve Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nü bitirdi (1934). İstanbul İlköğretim Müfettişi iken üniversite felsefe bölümüne devam etti, bitirmeden Denizli Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atandı (1938). Trabzon-Beşikdüzü (1940-43) ve Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüleri'nde kuruculuk, müdürlük ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde yöneticilik yaptı (1943-46). Enstitülerin yok edilmeye başlanmasıyla, önce Ankara-Bahçelievler Ortaokulu Müdürlüğüne (1946), sonra da Ankara-Atatürk Lisesi (1948) ve Hatay-Dörtyol Ortaokulu (1950) öğretmenliklerine atandı. Köy Enstitüleri'ne karşı açılan ideolojik soruşturma beklenen sonucu vermeyince gene Ankara'ya alındı (1953); 16 yıl Yıldırım Beyazıt Lisesi Öğretmenliği yaptıktan sonra emekliliğini aldı (1969). Çeşitli dergi ve gazetelerde incelemeleri yayımlanan Arman'ın Piramidin Tabanı adlı, Köy Enstitüleri'ni anlatan iki ciltlik bir kitabı var.

* M. Rauf İNAN, 1905 Bingöl (Genç) doğumlu. Kayseri Zencirdere Öksüz Yurdu Öğretmenliği, İstanbul ve İzmir'de ilköğretim müfettişliği, Millî Eğitim Müdür Yardımcılığı, Manisa Millî Eğitim Müdürlüğü, Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü Öğretmenliği ve Müdürlüğü, Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüsü Yüksek bölümü öğretmenliği ve müdürlüğü, Bakanlık Müfettişliği, Çeşitli Ortaokullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerinde bulundu. Kurucu Meclis üyeliği yaptı. Meslek dalı Ruhbilimsel-eğitbilim (Psycho-pedagogic)dir. Yurtdışında birçok seminer, ve toplantılara katıldı. Almanca, Fransızca, Arapça biliyor. Yurtiçinde düzenlenen Millî Eğitim Şûra'larına, bilimsel toplantılara katıldı. Kamu yararına çalışan pek çok örgütte aktif görev yaptı.

M.Rauf İnan'ın eğitim ve öğretimi konu alan 100'e yakın eseri vardır.

* Şevket GEDİKOĞLU, 1910 yılında Bulgaristan'ın Eğridere ilçesinin Solaklar köyünde doğdu. Rüştiyeyi bitirdikten ve iki yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra Türkiye'ye kaçtı (1928). Aynı yıl Diyarbakır Öğretmen Okulu'nda öğrenime başladı; Konya Öğretmen Okulundan (1934), Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünden (1936) mezun olmuştur.

Öğretmen, müdür yardımcısı ve müdür olarak 1947 ortalarına kadar Köy Enstitüleri'nde 10 yıla yaklaşan meslek hayatını, Millî Eğitim Müdürlüğü, özel okullar şube müdürlüğü, Kıbrıs'ta eğitim danışmanlığı, Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü hizmetlerinin yönetimi izlemiştir. Emekliye ayrılmış bulunan Gedikoğlu'nun «Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri» (1949), «İlköğretim Çalışmalarımızda Problemler, Pratik Tedbirler» (1951), «Halk Eğitimi» (1953), «Halk Eğitiminde Örgütler ve Sonuçlar» (1966), «Evreleri, getirdikleri ve Yankılarıyla KÖY ENSTİTÜLERİ» (1971) adlı kitapları vardır.

SORUŞTURMA

Siyasal parti liderleriyle, işçi sendikaları federasyonları genel başkanlarının Köy Enstitüleri olgusunu nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek ve kamuoyuna yansıtmak amacıyla, bir soruşturma düzenledik. Bütün siyasal parti liderleriyle DİSK ve TÜRK-İŞ genel başkanlarına birer mektup göndererek «Köy Enstitüleri'nin kuruluş ve kapatılış kararlarındaki isabete ya da isabetsizliğe; hizmet ve ürünleriyle Millî Eğitimimizdeki yerine; olumlu ya da olumsuz etkilerine ilişkin» görüşlerini Yeni Toplum'a yazmalarını istedik. Bize gelen cevapları yayınlıyoruz.

Köy Enstitüleri

•

Mustafa TİMİSİ
TBP Genel Başkanı

Ulusal Kurtuluş savaşından sonra, Saltanat yönetiminden arta kalan çağdışı yönetime son vermek, Laik, Demokratik çağdaş bir Türkiye yaratmak, yeni devletin başlıca görevi idi.

Anadolu ve Anadolu köylüsü yıllarca sömürülmüştü - sömürülüyordu. Yoksuldu, içinde bulunduğu koşullar altında devamlı yoksulluğa itiliyordu. Batıl inançların altında, yolsuz, susuz, okulsuzdu. Yabancılarla bütünleşmiş olan yerli işbirlikçiler, Türk halkını engel tanımaz bir iştiha ile sömürüyordu.

Bilindiği gibi yeni Türkiye'nin Kurulması için Atatürk devrimlerinin gerçekleşmesi gerekli idi. Üst düzeyden, tabana, Köylüye, işçiye inmeli idi.

Ama, geniş tabanı oluşturan köylü, yetersizdi. Yılların ihmali ile geri bırakılmıştı. Kendi sorunlarının bilincinde değildi.

İşçi emeğinin, köylü ürettiğinin karşılığını alamıyordu. Bir yandan, çıkarcı çevrelerin ekonomik sömürüleri devam ederken, diğer yandan da Feodal kültürün karanlığı içinde bulunuyordu:

Nasıl çözüme ulaşacaktı bu sorunlar? Aydınlığa nasıl çıkılacak idi?

Bunun için, halkını hor görmeyen, dertleri ile hemdert, sevinçlerine ortak, onları vatandaş olmanın bilincine ulaştıracak, «Öncü Devrimci» elemanlara gereksinme vardı. Kim olurdu bunlar? Yine köylünün içinden çıkan, köy şartlarını iyi bilen, köylünün sorunlarını bizzat yaşayan köylü çocukları ...Bunlara olanak hazırlamalı, yetiştirilmeli ve tekrar, geldikleri yerlere gönderilmeli idi.

İşte bu düşüncenin ve yurdumuzun gerçek gereksinmelerinin sonucu olarak, Köy Enstitüleri kuruldu.

Köy Enstitüleri görevi ve nitelikleri itibariyle Cumhuriyet döneminin halka dönük en kıymetli müesseseleridir.

Öze dönük, taklitten uzak, üretime ve kalkınmaya yönelik, uygulamalı, ve iş eğitim ilkelerine uygun bir eğitim, Köy Enstitülerinin vazgeçilmez ilkeleri idi.

Eğitim-Öğretim Felsefesi bu olunca; yetiştirdiği öğretmenler, yurt gerçeklerini iyi bilen birer öncü olarak görevleri sırasında, birçok tepki ile karşılaştılar.

Aslında, ilerici, devrimci ve halka dönük her eylemin, çıkarlarına ters düşenleri rahatsız etmesi doğaldır.

Ancak, halkının «çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını» amaç edinen iktidarların! Bu tepkilerin etkisine kapılarak, bu değerli atılımları baltalamaları, yada kökden, amacından saptırmaları yurdumuz ve halkımızın geleceği için büyük talihsizlik olmuştur.

17 Nisan 1940 yılında kurulan ve 27 Ocak 1954 yılında tümden kapatılan Köy Enstitülerini, gerek C.H.P. ve gerekse Demokrat Parti, amacından saptırarak kapatmışlardır.

Yazık olmuştur. Yetiştirdiği 17.000 Öğretmen 2 binin üzerinde Sağlık Memuru, halen yurt kalkınmasında her türlü gerici akıma, çağdışı kalmış düşünce ve eylemlere karşı gözünü budaktan esirgemeden kavga vermektedir. Bugün, ortacağın skolastik düşüncelerini istismar ederek, gericiliği ve şeriatcılığı teşvik eden, Atatürkcülüğe ve laik öğretime aykırı öğretim müesseselerinin yaygınlaştırılması, Köy Enstitüleri'nin yıkılmasına neden olanların amaçlarını daha iyi aydınlığa çıkarmaktadır. Türkiye Birlik aPrtisi, Köy Enstitülerinin yeniden açılmasından yanadır.

Köy Enstitüleri gibi bir müessesede görev almak, bu müesseselerin mensubu olmak, şereflerin en büyüğüdür. Her türlü engele ve yasa dışı baskılara rağmen, devrimci ve ilerici çizgilerinden şaşmıyan, yurtsever Türk öğrenmenine başarı dileklerimi sunarım.

Köy Enstitüleri Üzerine

•

Mihri BELLİ
TEP Genel Başkanı

Köy Enstitüleri'nin ilerici kurumlar olarak varlıklarını sürdürebildikleri dönem 1940'ların ilk yarısıdır. Tarihsel ölçülerle kısa bir süre. Ama aradan on yıllar geçmiş olmasına karşın Köy Enstitüleri konusu bugün hâlâ güncelliğini koruyor. Bu durum, Köy Enstitüleri'nin millî eğitimimizdeki, hattâ tüm toplumsal yaşamımızdaki derin etkilerinin bir kanıtı sayılmalıdır. Uzun yıllar Türkiye'de gericiler Köy Enstitüleri'ne saldırdılar, ilericiler bu kurumları savundular.

Kuruldukları ortam göz önünde tutulduğunda Köy Enstitülerinin, genel nitelikleriyle, ilerici eğitim kurumları oldukları teslim edilmelidir. Bu ilerici nitelik o dönemde iktdarda bulunan CHP'nn siyasi yönelimi ile açıklanamaz. İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde ve savaş yılları boyunca (tek parti) CHP gittikçe sağa kayan bir politika izledi. Bunda iç ve dış etkenler rol oynamıştır.

1942 yılında başa geçen Saraçoğlu Hükümeti'nin savaş sartlarının zorunlu kıldığı devlet müdahalelerine son vererek izlemiş olduğu «Serbest Ticaret» politikası doğrudan doğruya harp vurguncularının çıkarına bir politikaydı. Bu politika vurguncu kesimin tek parti içindeki etkinliğini kanıtlıyordu. «Serbest Ticaret» politikası sonucu Türk parasının satın alma gücü hızla düştü. Bu, gerçek ücretlerin skandal denecek derecede azalması sonucunu verdi. Savaşın ilk yılları Alman Nazi sürülerinin zaferden zafere koştukları yıllardı. Türkiye'de Alman emperyalizminin beşinci kolunu oluşturan faşist çevreler CHP içinde köprü başları kurabildiler. Öte yandan dini irtica yuvalarının türemesine göz yumulmaktaydı. Tarikatçılığın çeşitlerinin kent ve köylerde yayılmasına elverişli bir ortam oluştu. Saraçoğlu Hükümeti Alman zaferine hazırlık niteliğinde bazı davranışlara girişti. Varlık vergisi azınlıklara karşı bir faşist yasa gibi yorumlandı ve uygulandı. Varlık vergisi dolayısıyla Doğu'da, Aşkale'de azın-

lık toplama kampları kuruldu. Egemen çevrelerin o dönemde izledikleri çizgi Kemalist Devrimin sağlamış olduğu kazançları birer birer ortadan kaldıran bir karşı - devrim çizgisiydi.

«Bizi harp felaketinden burnumuzu kanatmadan kurtaran Millî Şef İnönü» efsanesinin ardında bu gerçekler yatar. Biz o dönemde Türkiye emekçi halkının gerçek çıkarlarının Nazi Almanya'ya ve onun faşist müttefiklerine karşı savaşa katılmamızı gerektirdiği inancındaydık. Bugün de aynı inançtayız. Savaşta kendine düşeni başaracak olan bir Türkiye, bugünkü Türkiye'den, olumlu anlamda, çok farklı bir ülke olurdu.

İşte Köy Enstitüleri böyle bir karşı - devrim ortamında varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bu nokta gözden ırak tutulmalıdır. Bir iktidarın hemen hemen tüm alanlarda gerici bir politika izlerken bir tek eğitim alanında ilerici bir çizgi izlemesi düşünülemez. Köy Enstitüleri özünde bir avuç ilerici eğitimcinin, egemen çevrelerin saflarındaki çelişkilerden de yararlanarak, gözden ırak tarımsal bölgelerde kurabildikleri ilericilik kaleleri olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kurumlar gericilik denizinde oluşan ilericilik adacıkları idi. Sonunda deniz işin farkına vardı ve adacıkları yuttu. Köy Enstitüleri'ni kuran CHP idi. Bunları kapatan da CHP oldu. Köy Enstitülerinin kuruluşu toplumumuz için ileri bir adımdır. Bu kurumların kapatılması gerici güçlerin bir zaferidir.

Köy Enstitülerinin ilkten kuşa benzetilmesi yolundaki girişimler ve sonunda bu eğitim kurumlarının tüm kapatılması, Türkiye'de çok partili siyasal düzenin tezgâhlanmasıyla aynı zamana rastlar. Bu da bizde biçimsel burjuva demokrasisinin, sahte demokrasinin gerçek niteliğine ışık tutan bir paralelliktir. (Arada belirtelim ki, halkımızın binbir alanda binbir biçimde beliren demokratik mücadelesi bugün egemen güçlerin sahte demokrasiyi yeniden hortlatma girişimlerinin önüne dikilmektedir.)

Konunun ikinci yönüne gelince: Gerici çevrelerin Köy Enstitülerine karşı sürdürdükleri kötüleme kampanyası üzerinde durmayacağım. Türkiye'nin enperyalist dünya sistemi içinde çifte sömürüye uğrayan geri ülke durumunun sürüp gitmesinde sınıf çıkarları olanların her ilerici girişime karşı çıkmaları doğaldır. Ama Köy Enstitülerine haksız saldırılarda bulunan bazı «sol» yazarlar da çıktı. Böylelerinin üretimle eğitimin ilerici bir anlayışla kaynaştırılması gibi devrimci bir eğitim ilkesine dayanmayı olumsuz biçimde değerlendirmeleri ve Köy Enstitülerinin ilerici bilincin kırsal bölgelere ulaşmasında oynadığı rolü ve bu kurumların kendilerinin de bugün halâ bir ilerici - gerici çatışmasının konusu oluşunu küçümsemeleri kesin olarak yanlıştır.

Öte yanda Köy Enstitülerini idealize etme bu kurumlarda bulunmayan, bulunmasına imkân olmayan erdemleri onlara yakıştırma eğilimi de var. Böylelerine göre, öteki koşullar değişmeseydi bile, eğer Köy Enstitüleri kapatılmamış olsaydı, sadece eğitim değil, daha birçok toplumsal sorunumuz çoktan çözüm-

lenmiş olurdu. Köy Enstitüleri aracılığıyla eğitilmiş, bilinçlendirilmiş köyler Türkiye'de devrimci nitelikte değişikliklerin dayanağını oluştururdu. Bu aşırı iyimser tahmin de yanlıştır. Köy Enstitüleri, üretimle sıkı bağları olmakla birlikte önünde sonunda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullardır, üstyapı kurumlarıdır. Devrim okuldan çıkıp gerçekleşmez. Devrim emekçi halkın örgütlü mücadelesinden doğar. Feodal ilişkilerin geniş ölçüde hüküm sürdüğü tarımsal bölgelerde ağalığa, büyük toprak mülkiyetine, tefeci bezirgan sömürüsüne son vermeden, işbirlikçi kapitalistlerin bu taşra müttefiklerinin sömürü olanakları ortadan kaldırmadan, köylüyü baskılardan kurtulmuş özgür vatandaş durumuna ulaştırmadan Anadolu köyü değişmez. Bu da Millî Demokratik Devrimin görevlerinin ülke düzeyinde, hem kentde hem köyde başarılmasına, tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye'nin emekçi halkın devrimci mücadelesiyle gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Köy Enstitüleri gibi ilerici eğitim kurumları devrimin gerekliliği ve zorunluluğu bilincinin bir ölçüde yayıcısı olmuşlardır. Bu, emekçi halkın kurtuluş davasına önemli bir katkıdır. Bu katkıyı sağlayan Tonguç ve arkadaşlarını yeni devrimci kuşaklar saygıyla anacaklardır.

Köy Enstitüleri

•

Behice BORAN
TİP Genel Başkanı

Köy Enstitülerinin kuruluşu eğitim alanında ileri bir adım, önemli bir deney olmuştur. Sürmesine ve gelişmesine müsade edilseydi tüm eğitim sistemimizi olumlu yönde etkileyecek sonuçları olacaktı. Yaparak öğrenim, iş üzerinde eğitim ileri yöntemlerdi. Öğrenimin ders kitaplarına inhisar ettirilmeyip geniş okuma olanaklarının, özgür düşünme ve tartışma ortamının geliştirilmesi, öğretmen öğrenci ilişkilerindeki demokratik nitelik çağdaş, ileri eğitim ilkelerine uygundu. Enstitülerin kapatılmasıyla eğitimimizde olumlu bir gelişim durdurulmuş oldu.

Köy Enstitülerinin kuruluşundaki amaç için aynı ölçüde olumluydu veya geçerliydi denemez. Köy öğretmenini sadece günün belli saatlerinde sınıfta ders veren bir kişi olarak değil, köy topluluğunun yaşamında bir öncü, o kapsamda bir öğretmen ve eğitmen olarak düşünmek ve öğrencileri bu anlayış ile yetiştirmek ilerici bir görüştü, ama köyün bu nitelikte öğretmenlerin öncülüğü ve çalışmalarıyla kalkınabileceğini sanmak ve köyün kalkınmasıyla ülkenin kalkınma sorununun çözüleceğine inanmak, köy kalkınması ile bir bütün olarak toplumsal kalkınmayı adeta özdeşleştirmek yanlıştı. Kalkınma, her şeyden önce bir düzen sorunudur. İşçi, emekçi halk kitlelerinin iktidarda olduğu, hiç değilse iktidarı paylaştığı, güçlü ölçüde etkilediği bir düzende, halka dönük, demokratik, ilerici bir yönetim altında, köy öğretmeni köy topluluğunun yaşamını ilerletici, geliştirici bir rol oynayabilir. Aksi halde soyutlanmış, yalnız kalmış duruma düşer. Kişisel iyi niyeti, girişimleri ve çalışmaları bir sonuç vermez. Nitekim genellikle de öyle oldu. Sömürücü, gerici düzen Köy Enstitüleri'ne tahammül edemedi, kapattı. Geriye kalan somut olumlu sonuçlar, Köy Enstitülerinde yetişmiş olanlar arasından ilerici, yetenekli yazarların, eğitimcilerin çıkmış olmasıdır. Daha genel anlamda bir başka olumlu sonuç da, böyle bir deneyin geçirilmiş olmasının eğitim ve düşünce alanında mutlaka bir iz

bırakmış, bir birikim oluşturmış olmasıdır. Ayrıca, ihmal edilen köy ve köylü sorunu ön plana çıkmış, kamuoyunun dikkati bu soruna çekilmiştir. Köylülüğün uyanışında, dışa açılışında da enstitüler ve enstitülerden yetişenlerin olumlu katkısı vardır.

Köy Enstitüleri Üzerine

•

Ahmet KAÇMAZ
TSİP Genel Başkanı

Köy Enstitüleri için çok şey söylendi. Bir hayli, yazılıp çizildi. Yeniden açılmalı dendi. Geliştirilmeli dendi v.b.! Ama artık günümüzde Köy Enstitüleri diye önemli bir mesele yok artık. Toplumsal meselelerin sınıfsal ve maddi özü kavrandığı ölçüde, yüzeysel çözümlerin ve kısır tartışmaların önü alınıyor, meseleler bir bütünsellik içinde, bilimsel olarak değerlendirilmeye başlanıyor.

Kimileri Köy Enstitülerinin yüzde yüz «halka dönük» kurumlar olduğunu iddia etti. Buna karşılık kimileri de yüzde yüz faşist uygulamalar olduğunu ileri sürdü. Bu iki «solcu» tezin de doğru olmadığı hayatın gidişinden anlaşılıyor. Köy enstitüleri ne halkın talebiyle ve baskısı sonucu kuruldu, ne de halkın faşizme karşı mücadelesi sonucu kapatıldı! Köy Enstitüleri'ni kuran da burjuvaziydi, kapatan da!..

O halde bu çelişki değil mi?! Bu çelişkiyi nasıl izah edeceğiz? Evet bu bir çelişki ama hayatın komplikeliğinden ve sınıf ilişkilerinin zaman ve mekan içindeki gelişmelerinden kaynaklanan, bizatihi yaşayan bir çelişki.

Köy Enstitüleri'ni, bana kalırsa genel çevçevesiyle burjuva demokrat bir girişim olarak nitelemek mümkün. Hiçbir zaman demokrat olmayan, serbest rekabetçi bir dönem yaşamadığı için zaten demokrat olması mümkün olmayan despotik burjuvazi nasıl oluyor da burjuva demokrat bir girişimde bulunabiliyor diye bir soru gelebilir. Köy Enstitüleri'nin burjuva demokrat olması, palazlanmakta olan yerli burjuvazinin bizzat demokrat olmasını hiç te gerektirmez. Nasıl ki aynı demokrat olmayan burjuvazi, yine burjuva demokrat girişimlerle, hilafeti ilga etmişse, dine dayanan işleyiş yerine çeşitli toplumsal alanlara laikliği getirmişse, hatta fes yerine fötr şapkayı ikame etmişse... Buradaki burjuva demokratlık, bu olup bitenlerin objektif niteliklerinin bilimsel adıdır. Ve burjuvazinin kendisi ne denli antidemokrat

olsa dahi bu uygulamalar zorunlu olarak az ya da çok ama mutlaka demokrat sonuçlar verir.

Köy Enstitülerini de bu bakış açısından değerlendirmek bilimsel bir yaklaşım olur. Burjuvazi, dünyanın hiçbir yerinde halkın eğitimi için girişimlerde bulunurken, bunu halkın bilincini yükseltmek amacıyla yapmamıştır, yapması toplumsal kanunlara uygun değildir zaten. O, kendisi için gerekli yetişmiş işgücü faktörü ekonomik bir faktör olarak dayattığı ölçüde eğitimci olmuş ve bunu yaparken de burjuva ideolojisinin beyinleri yıkamasına azami gayret göstermiştir. Eğitimin daha ileri boyutlara varması ve kapitalist ülkelerde olabildiği ölçüde halkın yararına yönelmesi, ancak işçi sınıfının ve emekçi halkın verdiği amansız mücadele ile mümkün olabilmiş ve olmaktadır.

İşte Köy Enstitüleri'nin kuruluşu da sanırım, burjuvazinin palazlanma döneminde, büyük işgücü kaynağı köyler olan Türkiye'de kendine bir ölçüde yetişmiş işgücü temini meselesiyle yakından ilgili olsa gerektir. Enstitülerin, emperyalizmle yakın ilişkilerin henüz gerçekleşmediği, Türkiye kapitalizminin devletçilik yoluyla tekelci sanayileşme döneminin hızlandığı safhaya denk gelmesi de bu görüşü doğrular niteliktedir.

Ancak İkinci Dünya Savaşının bitiminden sonra, özellikle dünya jandarmalığına soyunan ABD emperyalizmi ile kurulan sıkı ilişkiler ve bunun getirdiği bağımlılık, ekonominin, öncelikle tarımda kapitalistleşmeye ve bunun gerektirdiği yol, sulama, baraj vb. enfrastrüktür yatırımlara yönelmesi, yetişmiş işgücü talebini acil olmaktan çıkarmış, özellikle kırlık yerlerin egemenlerinin, büyük toprak sahiplerinin, ağaların, tefecilerin ve aracıların iktidar üzerindeki etkinliklerinin büyük ölçüde artması, Köy Enstitüleri'nin sonu olmuştur. Zaten, kurulduğu andan beri «tehlikeyi» bizzat yerinde gören bu unsurlar, Köy Enstitüleri'nin kuyusunu kazmakta gecikmemişlerdir. Denilebilir ki toplumumuzda, sonuçları açısından en fazla demokrat fonksiyon görmeye aday bir burjuva demokratik girişim olan Köy Enstitüleri, gene toplumumuzun en antidemokratik, en geleneksel despot kesimini oluşturan çoğu kapitalizm öncesinden kalma kırsal egemen zümrelerin en fazla şimşeğini çekerek kapatılmışlardır.

Köy Enstitüleri'ne egemenlerin kendi yapıp, kendilerinin de beğenmedikleri ve tu kaka ettikleri bir olay olarak bakmak doğru mu?! Elbette değil! Bir kere, burjuva eğitimi, kapitalist üretim için şu veya bu ölçüde yetişmiş işgücüne ihtiyaç duyduğu ve kapitalist üretimin de genişleyen yeniden üretimin bir gereği olarak hiç olmazsa bir dönem için üretici güçlerin geliştirilmesini zorunlu kılması nedeniyle, bir ölçüde rasyonel olmak durumundadır. Bu niteliğiyle, hiç yoktan, yahut ta kapitalizm öncesinin genel dinsel eğitiminden ileri bir adımdır, bu eğitim. Ve eğitilenlerin burjuvazinin yeterli gördüğünün üstünde bilince ulaşmaları için asgari bir zemin teşkil eder.

İkincisi, Köy Enstitüleri'nin finansman zorluklarından da kaynaklandığını tahmin ettiğim, eğitimle birlikte üretime de yer vermesi ve bu üretimin toplu ve nisbeten ileri bir tehlike; üretim

olarak, en geri tekniklerle, büyük çoğunluğu aile üretiminin meşakkatleri içinde heder olan köylü çocuklarına yeni bir ufuk kazandırması olgusudur. Kendi dar köy çevresinden kurtulup, yeni boyutların çarpıcılığına maruz kalan yoksul köylü çocuklarının, böylesi bir kollektif üretim, disiplinli ve toplu yaşayış sürecine girdiklerinde ilerici birer aydın olmaları için önemli maddi temellerin gerçekleştiği söylenebilir.

Bir üçüncü önemli faktör de, o dönemde faşizmin saldırganlıklarına karşı dünyadaki demokrasi güçlerinin verdiği mücadele, faşizmin kahir bir yenilgiye uğratılması ve sosyalistlerin de içinde olduğu demokrasi güçlerinin zaferi olabilir. Bu faktör, köydeki geleneksel baskıdan kurtulan köy çocuklarının, tamamiyle burjuva ideolojisinin etkisi altına girmelerini bir ölçüde engelleyip onlarda demokrat ve ilerici fikirlerin yerleşmesine yol açabilir.

Nihayet bir dördüncü faktör de burjuvazinin oyununa denk düşmemiş olabilir. «Sınıfsız imtiyazsız bir kitle yaratmak!» sloganının tesiri altında olan pekçok iyi niyetli küçük burjuva «halkçı»sı, Köy Enstitülerini bu ütopyalarının gerçekleşeceği başlıca alan olarak gördüklerinden, buralarda görev almış ve içtenlikle demokrat ve halkçı eğilimlerin gelişmesine katkıda bulunmuş olabilir.

Köy enstitülerinin demokrat ve ilerici gelişmeler için uygun bir ortam hazırladığı, burjuvazinin ve bilhassa kırsal alandaki ortaklarının ona gösterdikleri haşin tepkiden de anlaşılacağı gibi inkar edilemeyecek bir gerçek. Bu ortamın oluşmasına yukarıda saydığımızın dışında da önemli sayılabilecek faktörler etkimiş olabilir. Köy Enstitüleri olayının bilimsel olarak bütün yönleriyle ele alınıp değerlendirilmesi ve bundan toplumumuz için aydınlatıcı bilgiler çıkartılması, sosyalist hareketimizin görevlerinden birisidir.

Ancak yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, bugün Köy Enstitüleri artık geçmişte kalmış bir olaydır. Sosyalistler, verdiği demokrat ve ilerici sonuçları açısından özünde burjuva demokrat olan bu girişimi tarihsel olarak savunurlar. Ama günümüzde böyle veya benzeri bir öneri getirmezler. Eğitim meselesi, halkımızın tüm diğer hayati meseleleri gibi, halkın demokratik iktidarı ile birlikte ancak çözüm yoluna girebilecektir. Tabii, bu hedefe varılana değin, hiçbir şey yapılamaz demek değildir. Böylesi bir görüş pasifizmin kılıfından başka bir anlama gelmez. Eğitimin burjuva demokrat bir düzende olabildiği ölçüde demokratlaşması için sürekli mücadele vermek, bu demokratlaşmanın maddi ve örgütsel temellerini oluşturmağa çalışmak sosyalistlerin ve demokratların erteleyemeyecekleri görevlerden biridir.

Kapatılan Köy Enstitüleri «Atılımı»

•

Kemal TÜRKLER
DİSK Genel Başkanı

Köy Enstitüleri hareketi üzerine yapılan her değerlendirme sınıfsal açıdan, toplumsal, ekonomik ve siyasal koşulların nitelikleri belirlenerek yapılmalıdır. Köy Enstitülerinin kurulma nedenlerini o dönemin sınıfsal ilişki ve çelişkilerinde aramak gerekir. Bir başka deyişle, Köy Enstitüleri hangi sınıfsal ve toplumsal gereksinime cevap vermek üzere kurulmuştur, sorusuna açıkça cevap verilmelidir. Diğer tüm üst yapı kurumları gibi eğitim de sınıflar üstü değildir. Tersine, onun öz ve biçimini belirleyen mevcut üretim ilişkilerinin sınıfsal niteliğidir. Ancak, bu genel düzeyde ele almak, sorunu basite indirgemek olur. Her ekonomik-toplumsal yapının bir de kendi iç dinamiği vardır. Siyasal mücadele ve ilişkiler de bu gerçekliğin derin izlerini taşır.

«Batılılaşma» adı altında Türkiye'de dayatılan kapitalist yoldan kalkınma modeli, ekonomik büyümeyi sağlayamadığı gibi, Türkiye'yi gelişmiş kapitalist ülkelere daha da yaklaştırmış ve hızla yığılan hemen hiç bir toplumsal sorunu çözümleyememiştir. Özellikle, 1929 lardaki kapitalist sistemin genel buhranını izleyen yıllarda «devletçilik» denen, devlet kapitalizminin her düzeyde etkisinin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. İkinci Emperyalist Dünya savaşında, Türkiye savaşa girmese de, burjuvazinin siyasal düzeyde Almanya yanlısı tutumu ülkede derin izler bırakıyordu. Birincisi, askeri harcamalar artıyor ve silâhlanma için gerekli tasarrufların sağlanması için alınan zorlama tedbirler geniş işçi ve köylü kitlelerinin sefaletini arttırıyordu. İkincisi, toplumsal sorunlar hızla büyüyor ve siyasal iktidarın anti-demokratik terörü yoğunlaşıyordu. Sınırlı sanayileşme atılımları ancak devletin artan desteği ve müdahalesiyle gerçekleşiyordu. Nüfusumuzun ezici çoğunluğu ulusal gelirin büyük bir bölümünü karşılayan tarım kesiminde yaşıyordu.

İşte Köy Enstitüleri, her türlü demokratik nitelikteki hareketin ve işçi, emekçi örgütlenmesinin yasaklandığı tek parti döneminde ve yine tek partinin önerisi üzerine bu koşullar içinde kuruldu. İşçi sınıfının en küçük düşünme, davranma ve örgütlenme özgürlüğünün olmadığı bu dönemde, devlet kapitalizminin sınırsız desteğiyle güçlenen burjuvazi ve geniş alanları denetleyen toprak ağaları, aracı tefecilerin ileriye yönelik bir girisimde bulunmaları düşünülebilir mi? Elbette hayır. Tek parti iktidarı Köy Enstitülerinin kurulmasına neden ön ayak olmuştur? Her şeyden önce, şunu belirtmekte yarar var.

Kuruluşundan kapatılışına değin, Köy Enstitüleri bir deney olarak değerlendirilmiş ve yaygınlaştırılmamıştır. Daha açıkçası ekonomik ve siyasal egemen güçler Köy Enstitüleri'nin gelişimini sürekli olarak kuşkuyla izlemişlerdir.

Bu kurumların kuruluşuna gerekçe hazırlayan metinler, çeşitli aşamalarında yapılan konuşma ve açıklamalar, Köy enstitülerinin, kırdaki kapitalizm öncesi üretim ilişkilerine karşı ve «üretimi arttırıcı» girişimler olarak, daha çok pratiğe yönelik bir amaçla doğduğunu göstermektedir. «Köye öğretmen ve eğitmen olarak yetişecek elemanlar devlete büyük ve uzun yıllar sürecek külfet yüklememelidir.» Köy Enstitülerinin tanınmış önderlerinden biri tarafından 1946'da yazılmış olan bu satırlar, siyasal iktidarın gerici ve asalak burjuvazinin elinde olduğu sınıfsal gerçeğini saklamaktadır. Geniş emekçi kitlelere yaşam ve mücadele hakkı bile tanımak istemeyen bu sınıf ve iktidarının «külfeti» ni yüklenmek ve böylece burjuvazinin kârını arttırmak herhalde ne öğretmenlere, ne de emekçilere düşer. Ona destek olmak, toplumun sınıflı yapısını inkâr etmek ve sermaye sınıflarının halka düşman yüzünü gizlemek anlamına gelir. Fakat bu, Köy Enstitülerine bakış açısının sadece bir bölümüdür. Günümüze de ışık tutması bakımından, bu deneyimin özellikle ele alınması gereken yanı Köy Enstitülerinin, eğitmen ve öğretmen adaylarına temel klâsik «bilgileri» üretime uygulama olanağı tanımış olmasıdır.

İnsanların düşünme ve davranma biçimlerini belirleyen, içinde bulundukları maddi ortam ile toplumsal çevresidir. Örneğin işçi sınıfının ilk bilinçlenmesini sağlayan işyerindeki üretim ilişkileri, yani sömürü, çalışma koşulları ve üretim araçlarının mülkiyet biçimidir. Ücretli iş gücüne ihtiyacı olan burjuvazi bu gerçeği yoketme olanağına sahip değildir. Köy Enstitüleri deneyi, işte özellikle bu yönüyle bizler için son derece önemlidir. Eğitimin üretime yönelik olması, bir başka deyişle, öğretmenlerin akademik bilgilerin yanında, çalışma yaşamına girmesi burjuvazinin ideolojik etki ve denetiminin «sınırlayan» önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Dört duvar arasında edindiği bilgileri çalışma yaşamına uygulamaya başladığı andan itibaren öğretmenler, içinden çıkıp geldikleri ekonomik ve toplumsal gerçekleri daha akılcı bir biçimde değerlendirme ve giderek karşılaştıkları bu geriliğin, aşırı yoksulluğun neden ve niçinini sormaya başlamışlardır. Bu so-

mut durum, iktidarın ve özelikle kırsal alanlardaki gerici egemen güçlerin Köy Enstitüleri ve buralardan mezun olan öğretmenler üzerindeki ideolojik denetimini sınırlayıcı bir sonuç doğurmuştur. Köy Enstitülerinin kapatılma nedenlerinden belki de en önemlisi budur.

Sayıca sınırlı da olsa, Köy Enstitüleri tarımda belirli bir yenileşme hareketini ilerletmek istemiştir. Bu istem, o dönemin kapitalist üretim dışında kalan ve etkinliği iktidara dek uzanan egemen güçlerin çıkarlarıyla çatışmıştır. Köy Enstitülerinin bir diğer kapatılma nedeni de budur.

Bu sonuç kaçınılmazdır. Geniş köylü kitlelerini denetleyen büyük toprak ağaları, aracı - tefeciler tek parti iktidarının ve burjuvazinin vazgeçemeyeceği güçlerdi. Ekonomik - toplumsal yapı ve buna egemen olan güçler arası itifak bir deney olarak kurulmuş olan Köy Enstitülerini kapattı.

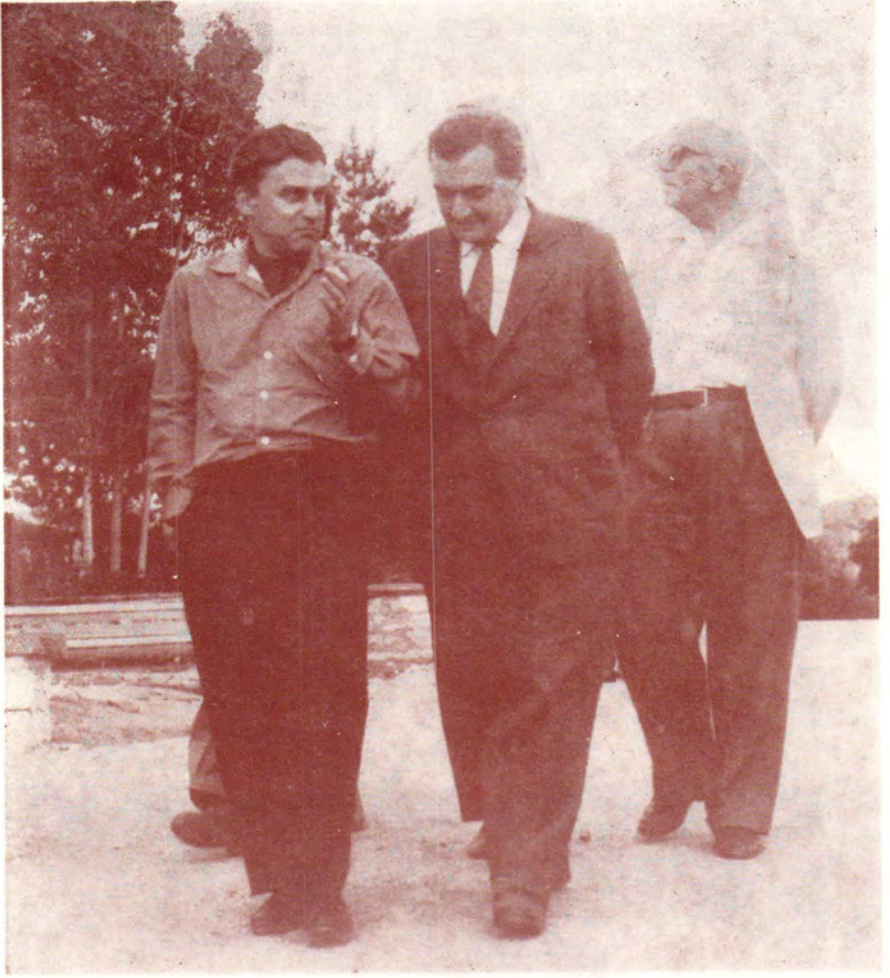
DİSK, Gerek kırda, gerekse kentsel alanlarda, bir yandan pek çok emekçi çocuğuna öğrenim yapma olanağı sağlayacak, aynı anda da çalışma yaşamıyla bütünleşecek eğitim kurumlarının kurulması, yaygınlaştırılması ve genişletilmesinden yanadır. Ancak, burada unutulmaması gereken, kapitalizm koşullarında, öğretmenlerin örgütlü mücadelelerini, mutlaka geliştirerek, işçi sınıfının sermaye sınıflarına karşı verdiği savaşımla birleştirme gerekliliğidir.

Günümüzde, artık öğretmen kitleleri, eğitimin işlev ve gerekliliğinin ekonomik ve siyasal iktidarı eline geçirmiş sınıfların ekonomik ve ideolojik çıkarları tarafından belirlendiğini açıkça görmektedirler. Zaten, öğretmenlere karşı girişilen baskı ve zulüm bu bilinçlenmeyi ve geniş öğretmen kitlelerinin işçi sınıfı ve diğer emekçi katmanların etrafında birleşmesini engellemeye yönelik değil midir?

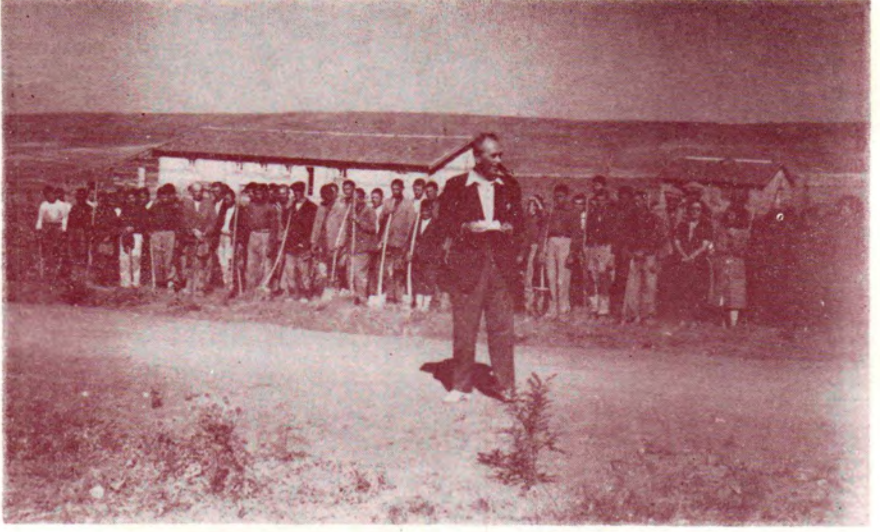
KÖY ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLERİ ANLATIYOR

Bu bölümde; ilişki kurabildiğimiz adreslerini bulabildiğimiz köy enstitüsü müdürlerinin kısa biyografi, anı, gözlem ve izlenimlerini sunuyoruz.

Hayatta olup da, bu bölüme alamadığımız müdürler varsa, bizi bağışlamalarını diler; konuya ilişkin yazı gönderdikleri takdirde, YENİ TOPLUM'un önümüzdeki sayılarında yayınlıyacağımızı belirtiriz.

20 Mayıs, 1960 :
Son Hasanoğlan gezisi
Tonguç (gözlüklü) Sebahattin Eyüboğlu (ortada)

Tonguç — İşe hazırlık

Tonguç — Rauf İnan'la

İnsan Kendini Suya Atmadan Yüzme Öğrenemez (*)

•

Fehim AKINCI

Fehim Akıncı : 1912 Bandırma doğumlu. İstanbul Muallim Mektebi ve Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nü bitirdi. İlkokul öğretmenliği, ilköğretim müfettişliği, eğitmen kursu eğitim şefliği, eğitmen kursu müdürlüğü, Beşikdüzü Köy Enstitüsü eğitim başlığı, Denizspor başlığı ve müdürlüğü, Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğü, İçel Millî Eğitim Müdürlüğü, Bandırma Ortaokul ve Lisesi Müdürlüğü, Ortaöğretim Genel Müdür Yardımcılığı, İlköğretim Genel Müdür Yardımcılığı, MEB Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Uzmanlığı görevlerinde bulundu. Şimdi emekli.

3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası'nın hazırlıkları sıralarında kurulacak «12» köy enstitüsünün çalışmaları ile ilgili toplantılara beni de çağırmışlardı. Bu toplantılara Hürrem Arman, Halit Ağanoğlu, Şinasi Ertem, Hüsnü ......, İlhan ...., beyler de katılıyorlardı. Bunların içinde en tecrübesizi, en gençleri ben idim. Toplantılarda ele alınan konuları pek kavramıyor, konuşmalarda düşüncelerimi pek söyleyemiyor, faydalı olamıyor kanısını taşıyordum.

Toplantılar, genellikle Rahmetli Tonguç'un başkanlığında yapılıyor; açılacak enstitülerde çalışmaların nasıl düzenlenmesi gerektiği hakkında düşüncelerini anlatıyor, bizlerin de görüşlerini

(*) Köy Enstitüleri'nin Kuruluş Nedenleri, Çalışma İlkeleri ve Anılar : Fehim Akıncı, Haziran 1974 Ankara, sayfa 11.

öğreniyordu. Ben üzgündüm. Faydalı olamadığımı, konulara uyamadığımı söyliyerek, Rahmetli Tonguç'tan beni affetmesini rica ettim. Güldü! Bir şey söylemedi...

Hasan Ali Yücel beyin de bulunduğu bir toplantıda: İsmail Hakkı Bey Bakan'a «Akıncı, bu görüşmeleri, kavrayamadığını, faydalı olamadığını söylüyor, ayrılmak istiyor, ne buyurulur!» şeklinde lâtifeli konuşmuştu. Ben kıpkırmızı olmuştum... Gözler benim üzerimde idi.

Hasan Ali Bey bana dönerek «Fehim, Fehim ben bakan olduğum zaman bu işi iyi biliyor muydum sanıyorsun? İşin içine girdikten, çalışmaya başladıktan sonra bir çok meseleleri öğrendim. Kavradım... **İnsan kendini suya atmadan yüzme öğrenemez.** İşin içine esaslı atıl; böyle şey olmaz; çalışmalara devam edeceksin!» dedi.

Bu sözler benim genç ruhumu öyle kamçıladı ki kısa zamanda meselelere derinliğine girmeğe başladım. Başarmak isteyenin, karşısına çıkan güçlükleri yenebileceğini anlamıştım.

BAŞLIK PARASI

Beşikdüzü'nün ilk (1944) mezunlarından Ordu'lu İsmail Dizmen, aynı ilin bir köyüne tayin edilmişti. Köyün ağası durumunda birinin kızını sevmişti. Fakat kız tarafı ağır şartlar ileri sürmekte, başlık istemekteydi.

İsmail Dizmen çaresiz kalınca, Ankara'ya rahmetli Tonguç'a mektup yazarak yardım istemiş...

Bir gün İ. Hakkı beyden mektup aldım. Okul müdürü olarak Ordu'ya gitmemi veya birini göndermemi rica ediyor, yardım sandığından emrimize para gönderildiğini, hediye olarak da bir dikiş makinası verileceğini yazıyordu.

Bizler de enstitü mensupları olarak gerekli yardım hazırlıklarını yaparak Ordu'ya gitmiştim.

Kız evi tarafından iyi karşılanmıştık. Bakanlığın, Enstitü'nün bu ilgi ve yardımları karşısında ağa dayanamamıştı. Sözü alıp düğünü yapmıştık. Tonguç'un Enstitü'nün bu davranışı, Ordu ilinde ve çevresinde içten samimi yankılar yapmıştı. O zamana kadar görülmemiş, işitilmemiş bu tutum ve davranış halkın ve köylünün gönüllerini kazanmıştı.

BALIKÇILIK VE ÖĞRETMENLİK

1946 yılı idi. Gününü pek hatırlamıyorum. Devrin başkanlığını yapmış, muhterem bir zat Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne uğramıştır. Yanında eğitimcilerden rahmetli Reşit Tarakçı, daha bir kaç kişi vardı. Yedi sene fasılasız aynı enstitüde çalıştığım ve balıkçılık çalışmalarını yürüttüğüm için beni tanıyorlardı.

İdare binasının önündeki bahçede oturdular, çalışmalarımız hakkında bilgi aldılar. Konuşmalar balıkçılık işine döküldü. Kendilerine etraflı izahat verdim. Enstitü'nün denizden nasıl yararlandığını, balıkçılıktan elde edilen kazançlarla üç deniz motoru, 18 kayık her çeşit balık ağı ev araçlarını satın aldığımızı, ta Hopa'dan Samsun'a kadar balık avladığımızı, bilhassa Hamsiyi Karadeniz halkına, köylüsüne çok ucuz fiyatla sattığımızı heyecanla anlattım. Bu yardımlardan mutluluk duyduğumuzu söylerken sayın misafirimiz sözümü keserek bana «sen balıkçı mısın, yoksa öğretmen misin?» diye sordu. Ben de öğretmenim, aynı zamanda balıkçılık işlerini de yürütüyorum diye cevaplandırdım. Beni yanlarına çekerek «Bırak bu balıkçılık işlerini, öğretmenliğine müdürlüğüne bak» dediler. O zaman üzülüp kırıldı isem de, bu sözlerin anlamını hemen çözdüm.

Enstitü'nün balıkçılık çalışmaları büyük sermaye sahibi balıkçı teşekküllerin işine gelmiyor, halka köylüye istedikleri fiyatla balık satamıyorlardı. Menfaatleri zedeleniyordu...

Seçimler gelmiş çatmıştı. Demokrasi gelişiyordu. Parti mücadeleleri kıyasıya yürütülüyordu. Seçmenleri memnun etmek gerekiyordu...

1946 sonunda Beşikdüzü'nden ayrıldım. Arifiye'ye geldim. Her yönü ile gelişmiş, her çeşit modern deniz ve balıkçılık araçlarına sahip bir teşkilât bırakmıştım.

1973 Haziran ayında Beşikdüzü'ne uğradığımda, inanır mısınız? Okulda bir sandal bile yoktu. Okulun etrafı duvar ile çevrilmiş, deniz ile ilişiği kesilmişti...

Gençliğimin en hızlı ve heyecanlı zamanlarını geçirdiğim Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nün o görünüşünün bende nasıl bir ruh hali yaratacağını sizlere bırakıyorum.

Bu anım da, eski Köy Enstitüleri ile bugünkü okul anlayışı ve eğitim sistemi arasındaki farkları en açık bir şekilde ortaya koymaktadır...

Enstitü'ye geliş

Enstitü'de baba-oğul

Pulur'dan İzlenimler

•

Aydın ARIKÖK

1909'da Gediz-Şaphane bucağında doğdu. Dört yaşındayken babası öldü. 12 yaşında, 6 yıllık ilkokulu bitirdi. Malatya, Kütahya, İstanbul'da öğretmenlik yaptı. Askerliğini yaparken Başbakanın öğretmenler için söylediği yakışıksız söz üzerine, askerlikten döndüğü zaman, açılan Sümerbank sınavını kazandı. Muhaberat ve muamelât memuru olarak V. Müdürlükte 1,5 yıl çalıştı. Şaphane'yi kalkındırma amaciyle yine (yarı parayla) öğretmenliğe döndü ise merkezde Başöğretmenlikle alıkonuldu ve Şaphane'ye gidemedi. 1938'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki sınavı kazanarak Türkçe-Edebiyat öğretmeni olarak Çifteler Köy Öğretmen Okuluna atandı. 1939'da Hamidiye Eğitmen Kursu Müdürlüğü de yaptı. 1940'da KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU çıktıktan sonra Kars-Cılavuz Köy Enstitüsü Öğretmeni ve Md. yardımcılığına verildi. 1943'de Erzurum-Pulur Sanat Enstitüsü Türkçe Öğretmeni oldu. 1950-1961 arası İstanbul Teknik Okulu Yurt Müdürü oldu. 1961-1969 yıllarında Maçka Sanat Enstitüsü Türkçe Edebiyat öğretmenliği yaptı. Akşam Tekniker Okulu'nda ders verdi. 1969'da emekli oldu.

Erzurum-Pulur Köy Enstitüsü'nde ikinci yıl, Sağlık Kolu açıldı. Meslek dersleri için iki doktor verildi.

Ağaçlama işi için kazılıp hazırlanması zorunlu 80 santim çapında, 60 santim derinliğinde fidan çukurları açma zamanıydı. Haftalık iş programındaki diğer işlerden bu işe ayrılacak öğrenci ve öğretmen kalmamış. Eğitim Başı bunu bana duyurdu. Ama ağaçlama işi hiç geciktirilemezdi. Bu da Enstitülerin, hele ağaçsız Erzurum'daki Köy Enstitüsü'nün büyük ve vazgeçilmez davalarından biriydi.

Sağlık kolunu topladım. Onlara «Enstitüde yetişen sağlık memuru, ebe, hattâ Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlıların işten ayrı düşünülemiyeceğini, klasik okullarla Köy Enstitüleri'nin en büyük farkının iş olduğunu onlara anlattım. Birlikte gidip yapacağımız işin öneminden söz ettim. 43 öğrencimiz vardı bu kolda. Herbiri kazma, kürek aldı. 80 santimlik birer çubuk da edindiler. Ben de şerit metreyi aldım. Ağaçlandıracağımız araziye gittik. 80 santimlik çubuklarının 60 santimine de işaret konuldu. İlk çukuru hepsinin gözleri önünde kazdırdım. Aralıkları şerit metreyle ölçüp çukur açılacak yerleri işaretliyerek her öğrenciye onbirer çukur açma işi verdim. Son öğrencinin çukurlarını verip bitirmeden ödevi ilk alan öğrenci karşıma dikildi:

— Bitirdim, direktörüm! yenilerini verin! dedi.

Köy Enstitüleri'ndekiler ne yaptıklarının, nasıl yetişmeleri gerektiğinin bilincine varmışlardı. Yurtseverliğin, yurt için alınteri akıtmak, onu gereğince işlemek, toprağın, hayvanın, ağacın verimini artırarak yurt ekonomisine katkıda bulunmak, böylece yurt ve millet kalkınmasının gerçekleşeceğinin inancıyle yarışırcasına çalışıyorlardı.

Köyde inceleme yapan eğitmenler

Tonguç'la İlgili Bir Anı

Süleyman Edip BALKIR

Süleyman Edip Balkır : 1902 Mustafa Kemal Paşa doğumlu. Bursa Öğretmen Okulunu bitirdi. Bir süre öğretmenlik yaptı. İstanbul'da İlköğretim Müfettişliği, Mahmudiye Eğitmen Kursu eğitim şefliği, Kastamonu Gölköy Eğitmen Kursu kuruculuğu ve Müdürlüğü, Arifiye Köy Enstitüsü kuruculuğu ve Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Enstitülerden Tonguç'la birlikte ayrıldı. Emekliye ayrıldığı 1967 yılına kadar İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim ve Zatişleri Müdürlüklerinde bulundu. İlköğretim seferberliğini işleyen kitaplar yazdı. «Yeni Hızla Köye Doğru (1939), Eski Bir Öğretmenin Anıları, Eğitimde İki Anıt : Yücel-Tonguç (1969), Dipten Gelen Ses : Arifiye Köy Enstitüsü» adlı kitaplar eserlerinden bazıları.

Tonguç'la yıllar süren ilişkilerimizde bir kere çatışmıştık. Ömrü boyunca o, görevlerinin sınırı içinde hep geniş çaptaki davranışlar, sonuçlarla boy ölçüşmekten kendini alamamıştır ve çabalarının yolu her zaman (Çok)a, (Büyük)e yönelmiştir.

Meydana ulusal oyunları oynayacak çocukların sayısı; enstitülerin öğrenci kadroları; kitaplıklardaki kitaplar hep 1000'leri aşmalıydı.

Yazdığı kitaplara bakarsanız bunlar, 666, 512, 412 sahifeliktir hep... Eğitmen kurslarında işe yeni başlanıldığı zaman bana yazdığı mektubunda, «Aman, ilk sayı durağımız, 3000 olsun!» du. Köy Enstitüleri çabaları sürdürülürken de rakam hep, yalnız öğretmen olarak 60 000 dolaylarıydı. Hiçbir zaman «Çok»la yetinmemiş, hep «Daha çok, daha büyük» üstüne yüklenmişti. Bu ne-

denle de dev güçlü insana hiçbir alanda ayak uydurmak kolay olmamıştı.

1942 yılında birlikte kararlaştırdığımız enstitüye alınacak yeni öğrenci sayısını, Ankara'ya dönünce bir mektupla 120 kadar artırıvermiş, biz de paçaları sıvayarak bunları barındıracak bir yapıyı on beş günde ortaya çıkarıvermiştik. İşte gene böyle bir işten ötürü, küçümsenemeyecek bir gerginlik havası içinde ben, öfkemin bayrağını çekip dikivermiştim ortaya.

1944 yılında Arifiye'ye gelmişti. Bana demişti ki :

— Edip, şu yerleri alıcı gözle yeniden bir görelim bakalım, yeni bir zorlamadan neler kazanabiliriz? Çünkü sizin enstitüye almanızı yazdığımız öğrencilerin sayısını artırmak zorundayız.

Kalktık, dolaştık. Elimizde metre. Bir karış yeri bile fazla öğrenci yerleştirme bakımından değerlendiriyorduk. Tıkabasa bir düzenin hesabı içinde yapıların koridorlarına ranzalar yerleştirmek yolunu düşünerek rakamı artırabileceğimiz kadar artırdık. Bu ölçü sonucu, onu da ferahlandırmıştı.

Öyle yemeği için bizim Müzikbaşı Hamdi Daner bana haber salmış o gün. Eşi güzel revani yapardı. Gene böyle bir hazırlık olmuş da yemekte kendi evinde toplanmamızı istiyordu. Öyle de yaptık. Müdür yardımcılığı yapan bütün «Baş»lar oradaydı. Karnımızı doyurduk. Sigaralarımızı, kahvelerimizi içmek için sıkış-tepiş bir odaya çekildik. Şuradan buradan yarenlik ederken Tonguç,

— Bak, Edip, sana yeni bir artırma müjdesi.

— Buyurun efendim.

— Düşündüm, taşındım. Başka bir hesap-kitap, buraya alınacak öğrenciler için yolladığımız emirde belirttiğimizden ayrı olarak, burada birlikte artırdığımız sayıdan başka, bunların hepsinin toplamına yeniden yüz öğrenci daha ekledim.

— Vallahi, Hakkı Bey, saatlerce birlikte uğraştık. Elimizde metre, ölçtük biçtik, sonunda yerimizin alabileceğinden fazlasını da zorladık; son sınıra getirdiğimiz sayı üstüne de kesin kararı birlikte aldık. Bundan ötesi için benden «Pas» artık.

— Ama, elinoğlu, bu olmaz dediğin şeyleri çatır çatr yapıyor.

— Kimmiş o?

— Kastamonu'daki Ali Doğan.

Bunun kolayı var. Hakkı Bey! Emredin oraya gideyim, bu keşfedilen mucizeyi ben de göreyim. Başarılabilecek soydan bir şeyse ben de çabalayayım.

— Yok, yok hiç zorlama. Niyetin yok gibi görünüyor bu işte senin. Eğer ha deyip bir göğüslesen bir şeyler olur gibi geliyor bana.

— Ama siz de gördünüz, olanaklarımızı ne kadar zorladığımızı. Yapacak yeni bir şey yok elde artık.

— Var, var ama üstüne gitmiyorsun işin.

— O halde, Hakkı Bey, bu işin çıkar yolu var ama, benim bu yola girmek istemediğimi söylüyorsunuz demek. Bana şimdiye kadar bütün işlerde yaptığımız gibi, benim artık kesin olarak çıkar yanını görmediğim bu yeni isteğinizi uygulayacak önderliği yapın. Sözgelişi, siz bu enstitünün müdürü olsaydınız, bu işi nasıl hallederdiniz?

— Ha! Bak ne yapardım, söyleyeyim. Enstitünün öğrenci kadrosunu 1.800'e çıkarırdım ilk önce. Bu sayıyı üçe bölerdim. 600 derste, 600 iş ve tarımda, 600'ü de uykuda.

Beynim yerinden söküldü sandım. Gösterilen çözüm yolu öylesine ters, öylesine içinden çıkılmaz bir öneriydi ki, bence, ne bilgilerimizin taşıyabileceği bir yük, ne de zekânın ve deneylerin aydınlatıp çözebileceği bir sorun'du bu. Hemen orada şu yargıya vardım ki, yapılabilir sanılan, fakat benim hiçbir zaman üstesinden gelemeyeceğim böyle büyük bir işin karşısındaki güçsüzlüğümü görmek, artık benim sonum demekti. Kendi kendime, «Demek ki ben şu ağır hizmetler içinde o istenilen başarıyı gösterecek bir insan olmamıştım. O kadar da değil, olamıyacağım da anlaşılan.» Kendi kendimi bir çıkmaza sürmüştüm bu yargımla. Hemen yapıştırdım :

— Hakkı Bey, ben kendimi Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü sanırken, şimdi siz beni, Arifiye Köy Enstitüsü Yatakhanesi Müdürü olarak görmektesiniz. Söylediklerinizin ve önerinizin özeti bu. Onun için artık bana izin verin! Şu dakikadan sonra benim müdürlük göreviyle hiç bir ilişiğim kalmadı. Bu koşullar altında burada kalamayacağım. Sizin yapmayı tasarladığınız biçimde hizmet görebilecek yeni müdürü hemen seçin! Dedim. Ve bütün oradakilerin benizlerini uçurtmuş, her yanlarına bir titreyiş rüzgârı estirmiş bu konuşma ve havanın ölü sezsizliğini bozan, benim sigaramı yakan kibritin çatlaması oldu. Çıt yoktu. Sanki soluk alınmıyordu. Aradan epey zaman geçti.

Tonguç :

— Haydin, kalkın gidelim artık!...

dedi.

Hep beraber yürüdük. Enstitünün ana yapısına gitmek için müdür evinin önünden geçilecekti. Tam oraya geldiğimiz zaman bütün arkadaşlara dönerek :

— Edip şimdi bize bir kahve içirsin. Haydi onun konuğu olalım.

Diyerek bizim eve yöneldi.

Kahvelerimizi içerken Tonguç, bu ters ve sert olayın bilânçosunu şöyle yaptı :

— Sanırsınız ki, biraz önce Edip'e yaptığım baskıyı yetkimin gücünden alıyordum. Sizler yalnız bir enstitünün görevlerinin ve bunların getirdiği sorumlulukların yükü altındasınız. Ama, Yurt ölçüsünde bu büyük işi yönetenlerin hesapları, düşünceleri tamamen başka doğrultuda. Açıklayayım : Bizim memlekette, ilerisi için şu enstitüler üstüne neler olacağını kestirmek çok zor. Geçmişe bakarak kimi yargılara varabiliriz. Köy öğretmen okulları, şehir yatılı okulları bir süre yaşadı, sonra kaldırıldılar. Neden? Çünkü, gürültüsüz, patırtısız kaldırılabilecek kadar sayıları azdı. Mesele şurada: Biz Köy Enstitüleri yoluyla Türkiye'yi uyandırıp kurtarmak kararındayız. Ha, işte çıkış noktası bu olunca işi hemen özetleyebiliriz. En kısa bir süre içinde köye yarıyacak elemanları çoğaltacağız. Nasıl mı? İşte biraz önce belki hepinizin ters bulduğunuz yöntemleri zorlayarak. İnönü, «elinizden geldiği kadar çok enstitü açın. Gücünüzün dışına çıkarak buralara alabileceğiniz kadar çok öğrenci alın!» diye bizi zora koşmakta. Bu, tarihin getirdiği bir derstir. Yarınki yakınma kapılarını şimdiden kapatmak zorundayız. Benim bu sorun'daki baskılarıma katlanacak, nazımı çekeceksiniz. Nasıl ki ben de biraz önceki tersliği hoş gördüm. Yeri gelmişken işaret edeyim. Ne kadar yırtıcı da olsa açıklıktan, dobra dobralıktan çok hoşlanırım. Edip'in sert çıkışı, kendine güveninden geliyordu, içtenliğinden geliyordu. Dost insanların, namuslu adamların her şeyi ortadadır. Dış görünüşü ile bu davranışta kırıcı yollar bulabilirsiniz. Ben ise tersine, Hizmetlerin bugünü ve geleceği bakımından bu direnişte inan, güven gördüm. Haydi işlere dağılalım arkadaşlar!

Halk Eğitimin Dünü

•

Ferit Oğuz BAYIR

İlk eğitim-öğretimin, Köy Enstitüleri işinin önemi, kurucularının anısından anılmalarından çok toplumumuza etkileriyle ölçülmelidir. Bu ölçü insan emeğini kutlu kılma uğraşısındaki sosyal kirizma bakımından kurucu bireylerin değil, örgütü dolduran, işi omuzlayan meslek insanlarının tümünün bilinçli ağırlıkları ile tartılmalıdır. Düşünelim ve anımsamağa çalışalım :

Bugünkü değil 1925'teki Bulgar Krallığı döneminde ilköğretim zorunluğu sağlanmış olduğundan Bulgaristan'da okulu olmayan köy yok denecek bir halde idi.

Bütçesi, ordusu, ekonomik varlığıyla köylü halka dayanan Türk ülkesinde 1925'lerde köylünün okumak hakkının ne bünye açısı ne öğretim ne süresi hakkında bilime ve kalkınma stratejisine dayalı görüşlere varılmadı. Devrim dinamizminin zembereği kurulup işletildi. Tarih aynasında ibretle okuyup öğreniyoruz ki, 1892'de Fransa Hükümeti ilköğretim zorunluğunu kabul ettiği gün aynı gün 288 milyon frankı yalnız ilkokul binalar yapılması için ayırmıştır.

1925 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi müzakeresinde Bakan Şükrü Saraçoğlu: «İlköğretim meselesini bir an evvel halledebilmek için başka tipte bir okul, yani (Köy Okulu) namı ile çok az zaman isteyen ve çok az para ile meydana getirilmesi mümkün olan bir tip okul yapmak mecburiyetindeyiz.» lafları ile işin özünün uzağında çırpınır görünüyor. Şükrü Saraçoğlu ve diğerleri halk vergi parasıyla en yüksek öğrenimden geçmişlerdi. Hepsi merak etmişlerse okuyup öğrenmişlerdir, başka milletlerin yöneticilerinin halk için vardıkları kararları. Kendileri

ilgilenmese de Türk aklı erenlerinin uyarıları da okkalıydı. Kulaklarının dibinde davul çalmacasına, apaçık, solak yorumlanacak korkusu duymadan eğitim dergilerinde yazılıp çiziliyordu. İşte 1925 te yapılmış bir eğitim yöntemi uyarısı : ([1])

«Türk devleti hukuk yönünden fıkıhın ([2]) çerçevesinden çıkarak medeni kanuna, ekonomide esnaf teşkilatından büyük burjuvaziye, siyaseten zaimi ağalık, beylik ve sultanlıktan cumhuriyete geçiyordu. Toplumda çıkarları ellerinden çıkan kişi veya zümre itibariyle memnun olmıyanların guruplaştığı —görünüşte tam birleşmiş— guruplar vardı. —İncelenirse bu gurubun temelini esasını zaimlerle([3]) yabancılar teşkil ediyordu.— Aralarında dinsel durumu güdenler bulunuyor —Tutuculuk perdesi arkasında insanın insanı sömürmesini, hakimiyetini, toprak esaretini devam ettirmek isteyen zaimlerle, memleketi sömürgelikte devam ettirmek için cumhuriyete, milletin beka iradesine karşı çıkan zümreyi destekleyen, finanse eden yabancılar elele veriyorlardı— Bu gittikçe devletleşecek çıkarcılık yanındakilerin taşıdığı tehlikeleri ancak halkı uyandıracak ve birleştirecek **iş eğitimi üretici öğretimle** önlemek mümkündür.»

İşte bu uyarıyı yapan kurtuluş savaşçısı kuşaktan ibnalar öğretmenler kitle halinde devletle işbirliği yaparak emekçi köy toplumunun kalkınma isteğini iradesini benimsemişlerdir.

Yeni Toplum'da 20. yüzyılın son çeyreğinde Akçora'nın 1925'te yazdıklarını yani iş eğitimi ve üretimi açısından işlemekle yükümlüdür. Bu arada Yeni Toplum sayfalarında Attilla İlhan'a duyurmak isterim ki 1936'da uygulamaya sokulan ilköğretim örgütleri ve uygulamaları iş eğitimi ilkesiyle toprak reformuna, endüstriye susayan, dileyen köy insanı o düzenin amalesi emekçilerini örgütlemeye başlamıştı. Attilla İlhan üst yapı alt yapı kavramlarına gömülerek Köy Enstitüleri girişiminin sollukla ilişkisini çözmeye gücü yetmeyecek, kimseyi kandırmayacaktır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde köylerin ilk işçi kurumları olduğunu belirten girişimciler diye selamlanan papazların bu yerinde ölmez fikirleri sosyal mücadele tarihinde belgelenmiştir. Attilla İlhan bu belirtişten haberi olacaktır.

Bulgaristan'da olsun diğer hıristiyan ülkelerde olsun papazlar layık eğitimi boğamamışlardır. Sol akıma da katkıları olmuştur. Biz de ise din görevlileri müslümanlık gibi evrensel bir

---

([1]) Yusuf Akçora, **Türk Yurdu Dergisi** No : 13 Yıl : 1925

([2]) **Fıkıh** : Müslümanlıkta dinle dünya işleri hakkında konulmuş olan kuralar.

([3]) **Zaim** : Toprak ağaları.

ma cehdinde bulunmamışlar, aksine bu yöndeki uğraşıları cehenneme yollamışlardır.

Bizim de topyekün bağımsızlık uğrunda gerçekleştirdiğimiz kurtuluş savaşı, bireylerimizin iş bulma, özgür çalışma isteklerini vurgulayan bir sol uğraştı. Bu uğraş sürecinde katkısı olan Köy Enstitüleri devriminin yaşantılarını deşmek, canlı tutmak yeni kuşaklara mal etmek amacı ile Yeni Toplum'un bir sayısını bu atılıma ayırmasını benimsiyor, bu satırları istekle yazıp anı resimlerle beraber sunuyorum.

Misaki Millî sınırları içinde ömürlerince determinist inançlarından güç alarak temel halk eğitiminde çalışanlar, çağa uyar bilgi ve düşün kapılarını ardına kadar açmak uğraşısının adsız insanlarıdır. Kendi yaşamımla bir tanık işçi olarak yarım yüz yılı aşan süreçte Mustafa Kemal'le ilkelerde iş birliğini, bilimsel düşünce inancını, temel sayarak aydınca döğüşüldüğü bir sosyal gerçektir. Çünkü eğitmen, köy öğretmeni yetiştirme hareketinde halkla bütünleşmek fikri kaynak ilkedir. Yetişmiş köy insanını devlet yönetimindeki işlere el koyabilecek kerteye ulaştırmak amaçtı.

Yeni Toplum'un uzay teknolojisi sürecine uyan kavram anlayışı pekiştirmesini yürekten dilerim.

Yeni bir yapıya hazırlık

Dicle'nin Hasan Gülel Ağabeyi

M. Nazif EVREN

M. Nazif Evren: 1909 Salihli doğumlu. İzmir Öğretmen Okulu, G.E.E. Pedagoji bölümünü bitirdi. İlkokul öğrenliği , İlköğretim Müfettişliği, Savaştepe Eğitmen Kursu Müdürlüğü, Çifteler Köy Enstitüsü Meslek dersleri öğretmenliği ve eğitim başılığı, Dicle Köy Enstitüsü Kuruculuğu, Erzincan Millî Eğitim Müdürlüğü, Ankara Millî Eğitim Müdür Yardımcılığı, Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Şube Müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. 36 yıl 7 aylık hizmetten sonra emekli oldu.

1945 yılının sonbahar aylarında idi. Dicle Köy Enstitüsünün kuruluşu tamamlanmaya çalışılıyordu. Bir yıl içinde öteki enstitülerden yardıma gelen ekiplerle 17 parça bina yaptırılmış, yurdun Diyarbakır, Mardin, Urfa, Bingöl, Van, Bitlis, Siirt illerinden 350 öğrenci alınmış öğrenime başlanmıştı. Fakat enstitüyü aydınlatacak elektriğimiz yoktu. Gemici fenerleri, lükslerle gece etkinliklerimizi yürütmeye çalışıyorduk.

Bakanlık, ordudan edindiği bir sahra elektrik motorunu bize göndermişti. Ama bunun montesi, binalar, alanlara tesisat yapılması gerekli idi. Bu iş o günün geçer pahasına göre 25 bin liranın üstünde bir ödeneği gerektiriyordu. Durumu o günlerde enstitüye gelen rahmetli Tonguç'a açtım, ödenek istedim. Tonguç: «Ben sana bir ekip gönderirim, kısa zamanda yaparlar, ışığa kavuşursun» dedi. Verilen sözden bir aydan fazla zaman geçtiği halde ekip gelmemişti. Biz, gene geçen yılda olduğu gibi kış gecelerinin karanlığını gidermek için önlemler düşünmeye başladık. Bu günlerin bir sabahında Ankara - Diyarbakır - Kurtalan treninin üçüncü mevki vagonundan bir çocuk indi. Doğru yanıma geldi. «Ben

Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencisiyim. Adım Hasan Gülel. Yapılacak elektrik işleriniz varmış. Yapmaya geldim.» Bu çelimsiz, kavruk Anadolu çocuğunun bu işi yapabileceğine inanamadım. İçimden geçeni de belli etmeden kendisine: «Yoldan geldin, yorulmuşsundur. Biraz uyu, dinlen. Sonra görüşürüz,» dedim. Gerekenin yapılması için de okul başkanına görev verdim. Aradan iki saat kadar bir zaman geçmişti ki, Hasan Gülel'i tekrar karşımda buldum. Elinde bir liste vardı. Uyumamış, okul başkanıyla binaları gezmiş, ölçmüş biçmiş, motorun ambalajını açmış kontrol etmişti.

Ismariş listesini aldım. Satın alınması için muavin arkadaşım Nuri Bayer'i görevlendirdim. Bu hazırlığın içinde 20 tane de direk vardı. Yüksekliği 7,5 - 8 metre olacak üst çapı da 15 cm. den aşağı olmayacak, düzgün, budaksız kavak da olabilirdi.

Ismarışların alınmasını bekliyorduk. Bir ara, gene Hasan Gülel'i karşımda buldum. Bu defa Hasan, uslu bir öğrenci değildi. Bozuk giden işlerden öfkelenmiş bir enstitü müdürü pozu içinde: «Size listeyi vereli iki gün oldu. Hala hiçbir şey yok ortada. Hani direkler? Niye ilgilenmiyorsunuz bu işle?» dedi.

Elektrikçiler

«Çok haklısın Hasan» dedim. Beraberce kamyona binip Diyarbakır'ın yolunu tuttuk. Orada da verilen boyutta direk bulmağa olanak yoktu. Mardin yolu üstündeki bir kavaklıkta bulabildik istediğimiz direkleri. Gece yarısı enstitüye getirdik. Hasan Gülel memnundu. Ertesi sabah öğrencilerimizden bir ekiple işe başladı. On gün içinde bizi ışığa kavuşturdu. Bütün masrafımız ikibinbeşyüz lirayı geçmedi. O günlerin geçer pahasına göre 25 bin liralık bir işti bu.

Hasan Gülel Dicle'nin «Hasan Ağabeyi» oldu. Bu ad, sürüp gitti Dicle'de...

Köy Enstitüleri Üstüne Karşı Görüşler

Şevket GEDİKOĞLU

Amaç, ilke, yöntem ve eğitim kaynaklarıyle yürürlükteki eğitim düzenine ve sistemlerine aykırı düşen Köy Enstitüsü sistemi, daha 1936'da eğitmen kurslarıyle ilk adımını atarken yadırganmıştır. Bu nedenle kurs bitimi, eğitmenler Eskişehir'den Ankara'ya getirilir; Başbakan, bakanlar, Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri ve gazeteciler önünde uygulama dersleri ve müsamere verilir. Böylece eğitmenler ve yetişme biçimleri tanıtılmış olur. İzlenimler olumludur. Gazete ve dergilerde eğitmenler övülür. Ama, gene de çavuştan, onbaşıdan öğretmen mi olur, diye girişimi küçümseyenler az değildir.

Bir yıl sonra Köy Enstitülerinin deney evresini oluşturan ve sade köylü çocuklarını alan yeni öğretmen okulları açılır. Öte yandan Atatürk TBMM'ni açış konuşmalarında: «İlköğretimin yayılması için sade, pratik tedbirler almak zorundayız». «Bakanlığın geçen yıl içinde eğitmen ve öğretmen yetiştirmede yaptığı deneyler çok umut verici niteliktedir.». «Eğitmen okulları çok iyi sonuçlar vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1.500 kişi daha katmıştır.» der ve sistemi destekler.

Gazete ve dergilerde olumsuz yazılara pek rastlanmaz. Ama, sistemi bir türlü anlayamayanların ,anlamak istemeyenlerin homurdanmaları, eleştirileri eksik olmaz. 1939 Birinci Millî Eğitim Şûrası'nda, köyden alıp köye göre öğretmen yetiştirilmesi ve köye gönderilmesi yönteminin kent ve köy ikiliği yaratacağı; öğretmenin baş görevinin öğretmenlik olduğu; tarım sanat ve kalkınma gibi işler olmadığı savını öne sürenler olmuştur.

Ciddî ve bilinçli deneylere, ülke gerçeklerine dayanan sistemin temel ve örgütlenme yasaları çıkarılırken, görüş ayrılıkları daha da belirginleşmiştir. Ama, bir yandan savaş yıllarının ağır yükü ve bunalımları, öte yandan Devlet Başkanı İnönü'nün köy eğitimini ve Köy Enstitüleri'ni tutması, özendirici tedbirlerden yana oluşu dikkate alınarak, suskunluk yeğ tutulmuş; pek çok politikacılar, eğitimciler Köy Enstitüsü sisteminden yana görünme dalkavukluğunu sürdürmüşlerdir. Bu nedenle yayınlar, söylevler çoğunlukla olumludur. Ancak işler koyulaşıp, Köy Enstitülerinden çıkışlıların köylerde yerleşmeleri başlayınca; ayak izleri köylerde görülmeyen, hattâ yolsuz ve uzakça ilçelere bile uğramayan valilerin, kaymakamların, millî eğitim müdürlerinin, bir takım ilköğretim müfettişlerinin rahatları kaçtı.

«— Nereden başımıza sardılar bu işleri. Kurulmaz olsaydı bu enstitüler» demeye başladılar. Homurdanmalar, alışkanlıklarına bağlı, değişmeden, yenilikten, atılımdan yana olmayan sade vatandaştan öğretmen ve aydınlara, yöneticilere de sıçradı. Yönetimi, gününü gün etme, halkı ve üstleri oyalama, atlatma hüneri sayan yöneticiler; Millî Eğitim Bakanlığının, Köy Enstitülerinin ve köye dönen enstitülü çıkışlıların sıkıştırmalarından, yapılan ve yapılmayan işleri olduğu gibi ortaya koymalarından tedirgin oldular. Yasaya göre üç yıla paylaştırılacak işleri; gecikmelerden, plansız çalışmalardan ötürü bir yıla sıkıştırma çabasını gösterdiler. Böylece yer yer köylüleri de güç duruma düşürdüler.

Bir çok güçlüklerle ekonomik kapsamlı, köye göre ve halktan yana bir eğitim düzeninin çarkları dönmeğe, ülke çapında ürünlerini vermeğe, yaygınlaşmaya başladığı bir sırada, çok partili yönetimin uygulanması hazırlıklarına da girişildi. Bunu büyük bir fırsat bilen ve öteden beri sessizce, gizliden gizliye Köy Enstitüleri'ne karşı olan görüşler, tepkiler evlek mantarı gibi birden fışkırdı, açığa çıktı. Bu yönde propagandalar çeşitlendi ve yaygınlaştı. Sağdan soldan eleştiriler başladı. Böylece 1936'dan 1946'ya dek 10 yıllık birikim su yüzüne çıktı. Köy Enstitülerini kuran Halk Partisi içinde, öteden beri fırsat arayanlar arasında da işbirliği belirtileri göründü. İşin nereye varacağını kestiren İnönü, muhalefet lideri Celâl Bayar'a parti çalışmalarında ve iktidara gelince:

— İlköğretim seferberliğinin sürdürülüp sürdürülmeyeceğini, dinin sömürü aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağını sorar. Bu iki soruya aldığı yanıt olumludur. Ama, uygulamalar tam ters yönde olmuş ve gelişmiştir.

SİSTEMDE DEĞİŞİKLİKLER, GERİYE DÖNÜŞ

Bilinen 1946 seçimi yapılır. CHP gene iktidardadır. Ama, Köy Enstitülerine, toprak yasasına ters düşen güçlü bir muhalefetle karşı karşıyadır. Seçimden sonra Hasan Âli Yücel, Millî Eğitim Bakanlığından alınır. Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğünden ayrılır. Köy Enstitüsü Sisteminde istenilen değişikliği yapabilmek için; gerek muhalefetin tutumu, gerekse iktidar içindeki karşıt görüşlerin yönetimi ele geçirmeleriyle, geriye dönük eğilimler başlamıştır. İlk ağızda Köy Enstitüleri'ndeki yöneticiler, öğretmenler başka görevlere alınmış, yerlerine yenileri gönderilmiş; daha sonra yasalarda, program ve yönetmelikte önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu arada Köy Enstitüleri üstüne olumsuz eleştiriler, yayınlar artmış, kötülemeler, suçlamalar başlamıştır.

Sistemi çökertmeğe yönelik bu gidişin, bir ölçüde olsun önlenmesini, sorunların kavranmasını, değerlendirmelerin nesnel esaslara göre yapılabilmesini sağlayabilmek amacıyla Tonguç arka arkaya «İlköğretim Kavramı», «Canlandırılacak Köy» adlı yapıtlarını yayınladı. Gerçekleri, sorunları, çözüm yollarını, yapılan çalışmaları, alınan doyurucu sonuçları yeterince dile getiren bu görkemli anıt yapıtlar, önyargılara dayalı eylemleri gereğince önleyememiştir.

Yapılan değişikliklerle sistemin çatısından sökülen baba direkler yerine payandalar koymakla yetinilmemiş; eğitmen kursları, Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmış; sağlık kolları sıfıra yaklaştırılmış, 10 yıllık İlköğretim Planı askıya alınmıştır. Köy okulları işliksiz, topraksız bırakılmış; verilen donatım araçlarıyle birlikte geri alınmıştır.

Bu değişikliklerden, kapatmalardan muhalefet de kıvanç duymakta, yapılanları desteklemektedir. Hattâ DP'nin oy avcıları köy köy dolaşarak köylüye:

— İktidara gelince; okul, öğretmen evi yapımında uğradıkları kıyım, işkence ve haksızlıkları gidereceklerini; bu işleri devletin yapacağını, söylerler. Böylece köylünün anılan yapım işlerine katılmalarını yavaşlatmışlar, yer yer durdurmada etkili olmuşlardır.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASI

1950 seçiminde Köy Enstitüleri'ne tepeden tırnağa karşı olan güçler iktidar olmuştur. Köy Enstitüleri'ni kapatmada kararlıdırlar. Bu kararın uygulanmasını kolaylaştırıcı ortam, 1946-1950

arası yapılan değişikliklerle, eleştirilerle, suçlamalarla hazırlanmıştır.

İlk iş, Köy Enstitüleri'ndeki karma eğitime son verilmiştir. Yönetmelik ve eğitim programı ikinci kez değiştirilmiş, minareye kılıf olarak «Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Program Taslağı» hazırlanmış ve bir yıl sonra kesinleştirilmiş; 1954'de Köy Enstitüleri resmen kapatılmış, öğretmen okullarına çevrilmiştir.

Bu eylemler Köy Enstitüsü sistemine ve daha önemlisi Türk köyüne ve Türk toplumuna karşı oynanan oyunu, tarihsel yanılgıyı, toplumsal suçluluğu haklı göstermek için; Köy Enstitüleri üstüne eleştiriler, karalamalar Mecliste ve kamuoyunda türlü yayınlarla, konuşmalarla iyiden iyiye koyulaştırılmış ve çeşitlendirilmiştir.

Çoğunlukla iktidar yanlısı tutucu, gerici, sömürücü güçlerden oluşan ve iktidar desteğiyle gazete ve dergilerde Köy Enstitüleri üstüne sağdan ve bir ölçüde soldan açılan kampanya 27 Mayıs olayından sonra da sürdürülür. Bu koalisyonun başta gelen ortakları, iktidar kanadı altında din ve halk sömürücüsü şeyhler, toprak ağaları, tefeciler, sermayeciler, bunlardan ve mevcut düzenden yana bürokratlar ve Atatürkçülüğün karşısında olanlardır. Bunlar Köy Enstitüleri'nin de karşısındadırlar. Bu çevrelerin görüşlerini yansıtan ve sayıları 30'u geçmeyen yazarların gazetelerden dergilere, dergilerden gazetelere aktardıkları 76 yazıda yinelenen yankılar ana çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

— Köy Enstitülerinin kentlerden uzak dağ başlarında kurulmuş olmaları, bu nedenle öğrencilerin kültürden, dünya ile olan ilişkilerden yoksun, denetimden uzak tutulmuş, yetersiz kadro ile, ilkokul öğretmenleriyle çalışmış, devlet içinde devlet durumunda olmaları, yakınmaları üst makamlara yapmaları, kuruluşun pahalıya mal olması, sağlık koşullarının yetersizliği;

— 20 lira ücretin, 20 yıl zorunlu hizmetin, köy okullarının köylülere yaptırılmasının demokratik olmadığı, enstitü çıkışlılarının hemen başöğretmen olmaları, bu kurumlara yalnız köylü çocuklarının alınmasıyla kent ve köy ikiliğinin yaratıldığı;

— Enstitülerin ilk yıllarda programsız, yönetmeliksiz çalıştıkları, yeter ölçüde genel ve meslekî bilgi vermedikleri, yaz çalışmalarının eğitbilimsel olmadığı;

— Köy Enstitüleri'nin kitaplıklarında komünistlikle ilgili kitapların bulunduğu, öğretmen ve yöneticilerinin komünistliği aşıladıkları, bu nedenle bu kurumlardan alındıkları, Vatan, Millî Sınır, Mülkiyet, Aile, Din düşmanlığı yaptıkları, Sovyet eğitim sis-

temine benzedikleri, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün, orada çıkarılan «Köy Enstitüleri Dergisi»nin zararlı yayınlara kaynak olduğu;

— Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin, toprak ve sanat işleriyle uğraşmaları yüzünden başarısız oldukları, Köy Enstitülerinin başka ülkelerin uygulamalarından kopya edildiği,

— Altyapı hizmetleri ele alınmadan, Köy Enstitüleri'nin tek başlarına köye girişlerinin yerinde bir hareket olmadığı, tutucu köylü sınıfı ile işe başlamanın, devrim stratejisi açısından doğru olmadığı, yaşama düzeni değişmedikçe, kalkınma bütünüyle ele alınmadıkça okuma-yazmanın bir anlam taşımadığı, Köy Enstitülerinin bir ütopya olduğu, ... gibi.

Bunların teker teker eleştirisi, değerlendirilmesi uzun yer ve zaman ister. Öne sürülen bu görüş ve savlar ayrıntılarıyla, yazarın «Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri» (sayfa 262-314) adlı kitabında, verilen yanıtlarla, yorum ve açıklamalarla saptanmıştır. Daha geniş bilgi için başvurulabilir.

Tutucu, çıkarcı ve egemen çevrelerden gelen, Köy Enstitülerinin kapatılmasına neden olarak gösterilen bu eleştirilerin, suçlama ve karalamaların Köy Enstitüsü sistemine ve uygulamalarına çamur atmaktan, ard niyetlerin dile getirilmesinden başka bir anlam taşımadıkları zamanla, yayınlarla, Köy Enstitüleri'nin ürünleriyle kanıtlanmıştır. Gerçekte atılan bu taşlar, bu çamurlar köylünün uyandırılmaması, bilinçlendirilmemesi, sömürü düzeninin rahatça sürdürülmesi için, kurulu düzenin çirkin oyunlarıdır. Bu biçim düzenlemeler halktan, öğretmenden, haktan, birlik ve beraberlikten yana görünerek Köy Enstitülerini kapatanların, Türk köylüsünü kurdukları sömürü ağlarıyla nasıl oy deposu olarak kullandıkları, nasıl köy eğitimini yozlaştırdıkları ve oluruna bıraktıkları, 1950'den zamanımıza değgin, birçok yeni ve yasalı tedbirlere, harcanan milyarlara karşın, süren bölük pörçük gelişmeler göstermektedir.

KÖY ENSTİTÜLERİ KAPATILMASAYDI

Oysa, Köy Enstitüleri kapatılmayıp, ilk hızla çalışmaları sürdürülseydi, düzenlenen 10 yıllık İlköğretim Planıyle en geç 1957-1958'de bütün köyler, birer küçük işletme niteliği taşıyan okula, yeter sayıda öğretmene kavuşmuş; yatılı yatısız bölge okulları ve meslek kurslarıyle zorunlu öğrenim süresi 16 yaşına değin sürdürülmüş, günümüzün 8 yıllık öğrenim sorunu çoktan çözüme ka-

vuşmuş; yetenekli köy çocukları için ileri öğrenim kapıları açılmış olacaktı.

Ortaöğretimde çağ nüfusu ağırlığı meslekî ve teknik okullara kaydırılmış; yetenekli tüm gençler için yüksek öğrenime dek öğrenim olanakları kolaylaştırılmış; sosyal adalet, fırsat eşitliği ilkeleri ülke çapında gerçekleştirilmiş bulunacaktı.

Bununla birlikte, değil Cumhuriyetin 50. yılında, en geç 1960 -1965 arasında, okuduğunu anlayan, düşünce ve duygularını yazıyle anlatabilen, gerçek okur-yazarların oranı %85-90'ı bulacaktı, 1970 nüfus sayımına 7-22 yaş arasında okur-yazar olmayan 3.965.058 çocuk ve gençle girilmeyecekti.

İlköğretimde 1950'den sonra başlayan ve günümüze değin sürdürülen ikili, üçlü, büyük kentlerde dörtlü öğretim önlemleri ulusallaştırılmamış; ortaöğretime de sıçratılmamış, okullar öğretim kaynaklarından bu denli yoksullaştırılmamış; tüm eğitim kurumlarında öğretim ağırlığı dile ve kulaklara yükletilmemiş; öğretmenlik meslek dışı kişilerle açık kapatma, yasak savma durumuna getirilmemiş olacaktı.

Bugüne dek bütün köyler birer sağlık memuruna, ebe ve sağlık evlerine, köylü ile omuz omuza çalışan, yol gösteren birer tarımcıya, tarım örgütlerine, birer kooperatifçiye, köy sanatlarıyle, köy yaşamıyle ilgili teknik personele, onarım işliklerine ve merkezlerine kavuşacaktı. Böylece ülkeyi bayındırlaştırmanın, halkı insanca yaşama düzeyine ulaştırmanın, kalkınmanın gerektirdiği nitelikli insan gücü koşulu yerine getirilmiş; Köy Enstitüsü sisteminin yapıcı, üretici etkinliği köylerde, öteki eğitim kurumlarında ve yaşamda ürünlerini verecekti.

Gerçek demokrasinin, özgürlüğün, tam bağımsızlığın ortamı hazırlanmış; sömürüden, bağnazlıktan, görenekçilikten, faşist eğilimlerden arınmış; halka, ileriye, ulusal değerlere ve çağdaş uygarlığın gereklerini içeren bir toplum düzeni, pürüzsüz işler duruma getirilecekti. Çünkü, Köy Enstitüsü sistemi demagojinin, yalan ve dolanın bataklarını kurutacak; halkı bilinçleştirecek, hakkını bilen ve koruyan, elindeki ekmeğini düzenbazlara kaptırmayan, uyanık, atılgan, güçlü kişi ve toplum tipini yaratmada, halktan yana bir düzenin kurulup işletilmesinde en güvenilir kaynak, sağlam bir etken olacaktı. Eğitimin kıt, yetersiz, etkisiz, halktan ve sorunlarından kopuk toplumlarda böyle bir düzenin koşulları yerine getirilemez. Nitekim, bu gerçeği Atatürkçü, devrimci, halkçı Köy Enstitüsü çıkışlıların bugüne değin verdikleri savaş, demokratik düzenin en azından 30 yıldır, zaman zaman tökezleyişi, gerçek Atatürkçü doğrultudan ayrılan karşı devrimcilerin geriye dönük kavgaları, sapıklıkları kanıtlamaktadır.

Bununla birlikte, Köy Enstitüsü sistemi üstüne bugüne dek öne sürülen olumlu olumsuz görüş ve kanılarda nelerin doğru, nelerin yanlış olduğunu inandırıcı bir biçimde ve bilimsel bir yöntemle saptayabilmek için, bu alanda yapılan yayınları gözden geçirmekte yarar vardır. 1970 yılı ortalarına değin inceleyebildiğim ve yukarıda adı geçen kitabımda saptanılan bibliyografyaya, 1975 yılı sonuna dek toplayabildiğim kaynakları da ekleyerek istekli okuyuculara, özellikle araştırıcılara, Köy Enstitüleri'yle ilgili yayınları, yeniden Yeni Toplum'un bu sayısında sunuyorum.

Şu sorunun gerçekleşmesini yararlı buluyorum. 1936'dan bu yana Köy Enstitüsü sistemi üstüne yapılan yayınların eksiksiz olarak derlenmesi ve bir tek arşivle bulundurulması ve korunması. Bunun için güçlü ve yaygın TÖB-DER örgütü ile İstanbul'daki «17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği» işbirliği yapmalı, genel ve yerel ölçüde çıkan gazete ve dergiler çıktıkları yerlerde, Millî Kütüphanede planlı ve örgütlü bir biçimde incelenmeli, belgeler bağış ve kopya yoluyla derlenip toplanmalı, bir merkezde kurulacak arşivde hizmete konulmalıdır. Bu işin, Köy Enstitüleri'ni sevenler için, yerine getirilmesi bir görev olduğu kanısındayım.

Su kanalı açan Enstitü'lü öğrenciler

Pedagoji Ansiklopedisinde

Tonguç ve Köy Enstitüleri

Geri kalmış, sömürülen ülkelerden biri olan Türkiye'de İsmail Hakkı TONGUÇ'un etkinliğiyle uygulanan Köy Enstitüleri, dünya eğitiminde yankılar uyandırmıştır.

Türkiye köylüsünün uyandırılıp, köylerin canlandırılmasında ve halkımızın okur-yazar duruma getirilmesinin hızlandırılmasında büyük etkinliği olan Köy Enstitüleri'ni ve uygulayıcısı TONGUÇ'u İsviçre'de yayınlanan «PEDAGOJİ ANSİKLOPEDİSİ» ele alarak objektif bir bakış açısından değerlendirmektedir. Bu ansiklopedi, uluslararası ünü olan 500 bilgin-pedagog-ve bilim kurumu üyesi tarafından meydana getirilmiştir.

(A. Francke AG Verlag-Bern) Yayınevi tarafından 1952 yılında 3 cilt olarak yayınlanan (lexikon der Paedagogik-Pedagoji Ansiklopedisi) adlı eserin 3. cildinin 455. sayfasında TONGUÇ ve KÖY ENSTİTÜLERİ yazısı şöyledir :

TONGUÇ,İSMAİL HAKKI (Doğ. Tarihi 1897)

Öğrenimini İstanbul Öğretmen okulu ile Almanya'da Ettlingen öğretmen okulu, Karlsruhe Güzel Sanatlar Okulu ve Leipzig Elişleri Öğretmen Okulunda yapmıştır. 1922'den 1926'ya kadar Konya, Ankara ve Adana Öğretmen Okullarında Resim-İş öğretmeni olarak çalışmış, 1926-1935 yıllarında Maarif Vekâleti Pedagoji Müzesi Müdürlüğünde bulunmuş, 1936-1946 yılları arasında İlköğretim Genel Müdürlüğü yapmış, 1947-1948'de Talim ve Terbiye Heyeti Üyeliğine atanmış 1948-1949 yılında Resim öğretmeni olarak Ankara Atatürk Lisesi'nde görev yapmış, bundan sonra da görevinden alınmıştır. Çeşitli pedagoji kitaplarının yazarıdır. TONGUÇ, Türk ilköğretiminin reformcusudur. İlköğre-

tim Türkiye'de pek ihmal edilmişti. 1943'de 40 bin köyün 35 bini okulsuzdu; halkın %80'i okur-yazar değildi, 70 bin ilkokul öğretmenine ihtiyaç vardı.

Bu duruma göre öğretmen yetiştirme sorunu ilköğretimin ana problemlerini meydana getiriyordu. TONGUÇ, bu sorunun çözümü için Köy Enstitüleri uygulamasına girişti. Bu ülkü alevlendi. 1940 yılında Milletvekilleri tarafından Köy Enstitüleri Yasası kabul edildi.

İkinci Dünya Savaşı (Türkiye tarafsızdı) sırasında TONGUÇ'un yönetimi altında 21 Köy Enstitüsü kuruldu. Bu enstitüler için 700 bina yapıldı. Hepsi de su, elektrik tesisleri atölyeler, fırınlar, sinemalar, vs. ile donatıldı. Birer modern köy gibi olan bu kurumlar oralarda çalışan öğretmenlerle öğrenciler tarafından yapıldı. Her enstitüye 500-100 dönüm arazi sağlandı. Bu topraklar öğrenciler tarafından işleniyor, elde edilen ürün onların ihtiyaçlarında kullanılıyordu.

Her enstitüde 800-1000 öğrenci ve öğretmen vardı ve bunlar bir kooperatif kuruyorlardı. Enstitülere 5 yıllık köy ilkokulunu bitiren uygun çocuklar alınıyor, 5 yıllık bir öğrenimden sonra köyler için kız erkek öğretmenler yetiştiriliyordu. Enstitülerin öğretim programlarına göre çalışmalar kültür derslerine, tarıma ve teknik çalışmalara ayrılıyordu. Çalışma zamanının %50'si kültür dersleri, %25'i tarım, %25'i teknik çalışmalarla geçiyordu.

Öğrenciler nazari bilgilerden çok pratik işleri, yetenek isteyen becerileri öğreniyorlardı. Enstitü çalışmalarına ünlü pedagog Pestalozzi ile ileri düşünceli pedagoglar önderlik ediyorlardı. 1946 yılına kadar Köy Enstitülerinde kız erkek 16 bin öğretmen yetiştirildi.

Devlet köye atanan her öğretmene bir ev, atölyesi de bulunan bir okul binası, geçimine yetecek kadar toprak sağlıyordu. Öğretmen bu toprağı öğrencileri ile birlikte işliyor, elde edilen üründen çeşitli ihtiyaçları için yararlanıyordu.

Köy öğretmeni yalnızca çocuk okutmakla yetinmiyor, aynı zamanda köyde bir halk eğitimcisi gibi çalışıyor, yetişkinlerin uyandırılmalarını da iş ediniyor ve onlara sağlıklı günlerde olduğu gibi hastalandıkları günlerde de yardım ediyor. Kısacası köy öğretmeni, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yenileşmesi için bir akıncıydı.»

Not : Ansiklopedideki bu belgesel yazı, S. Edip Balkır'ın «Eğitimde İKİ ANIT» kitabında ve «TONGUÇ'a KİTAP» adlı eserde yayınlanmıştır.

Köy Enstitüleri Yaşamından

•

İsmail Safa GÜNER

1912 (1328) Kütahya Altıntaş ilçesi Allıören köyü doğumlu. İlkokulu Kütahya'da okudu. Konya Erkek Öğretmen Okulu ve Gazi Eğitim Enstitüsü pedagoji bölümünü bitirdi. Kandıra Merkez İlkokulunda öğretmenlik, Hendek Kâzimiye Köyü okulunda başöğretmenlik, Arifiye Eğitmen Kursunda öğretmenlik görevlerinde bulundu. Daha sonra Düziçi Köy Enstitüsü'nde eğitimbaşılık ve eğitbilim öğretmenliği, İvriz Köy Enstitüsü'nde eğitbilim ve toplumbilim öğretmenliği ve müdürlük, Gölköy Köy Enstitüsü'nde yedek toplumbilim öğretmenliği ve müdürlük, Arifiye Köy Enstitüsü'nde toplumbilim öğretmenliği ve müdürlük yaptı. Bunlardan başka Kars-Cılavuz Köy Eğitmenleri yetiştirme kursu eğitim şefliği, Erzurum ve Ağrı İlköğretim Müfettişliği görevlerinde bulundu.

1951'de müdürü bulunduğu Arifiye Köy Enstitüsü'nden bakanlık emrine alındı. Açıkta kaldığı iki yıl, geçimini kahvecilikle sağladı. Danıştay kararı ile göreve dönen Güner, Çerkeş Ortaokulu Türkçe öğretmeni olarak göreve başlamış, bakanlık yöneticilerinin baskıları yüzünden görevini bırakarak Etibank'ta çalışmaya başlamıştır. TKİ'nin Karadeniz Ereğlisi'nde açtığı özel ortaokulda öğretmenlik ve müdürlük yapmış, 1966'da emekliye ayrılmıştır.

TÖS'ün Genel Yönetim ve Merkez Yürütme kurullarında iki dönem çalışmıştır. TÖB-DER'in kurucularındandır.

Köy Enstitülerini bir okul saymak, hele Türk Eğitim Tarihi süreci içinde oluşup gelişen ve türlü değişimlerle biçimden biçime giren klasik öğretim yerlerinden birisi sanmak oldum olası

eksik ve hatta yanlış bir görüştür. Bu yargının dayanağı, Enstitülerin, öteki eğitim ve öğretim kurumları ile aralarındaki belirgin farklardır. Bu farkları inceleyip sergilemek geniş ve uzun bir kitabı doldurur. Biz «Yeni Toplum»un bir köşesinde verilebilen yere sığabilmek için bu farkları özetin de özeti denebilecek ölçüde anımsayıp, bu çerçeve içinde istenen birkaç anıyı yansıtmakla yetineceğiz. Köy Enstitüleri her şeyden önce, amaçladığı eğitim ve öğretim niteliği yönünden klasik öğretim kurumlarından farklıdır. Bildiğimiz okullar kişilere diploma vermek için işler ve diplomayı verince görevi sona erer. Enstitü ise, diploma vermek yerine, kişiye üretkenlik bilgi ve becerisini kazanmak ve onu uygulatmayı amaçlar. Bu özellik, Enstitülerin kuruluşunu başlatan zamanın Bakanı Saffet Arıkan'ın «Sorun sadece öğretmen sorunu değildir.» sözünde düğümlenmiştir.

Bir başka fark, Enstitülerin etkinlik alanıdır. Okulların etkinlik alanı çoğunluk okulun dört duvarı ve bahçesidir. İlişkileri de bu alanda bulunan kişilerdir. Enstitülerin ise etkinlik alanları okuldur. Okulun bulunduğu çevredir, okulun öğrenci aldığı ve eleman yolladığı yurt parçasıdır. İlişkileri de (Enstitü kesimini oluşturan illerin) doğası ve insanları ile karmaşık ve süreli bir alış-veriştir.

Önemli farklardan biri de, eğiten ve eğitilen anlayışıdır. Enstitülerde klasik okullardaki gibi, eğitenler, öğretenler ve eğitilenler, öğretilenler anlayışı yoktur. Orada sürekli bir etkileme ve etkilenme vardır. Bu karşılıklı etkilenme doğa ile insanlar arasında, öğrencilerle öğretmenler arasında okul ile çevre insanı arasında, ve çevre dışına uzanarak kesimin canlı-cansız varlıkları ile okulda yerleşen kişiler arasında düzenli bir dolaşım biçiminde sürer gider.

ANILAR :

Sınav :

Düziçi Köy Enstitüsü ikinci dönem çıkışlılarının bitim sınavları yapılıyordu. Enstitüyü bitirecek iki şube vardı. Kuramsal derslerin sınavları bitti. Sıra teknik ders ve uygulamaların sınavına geldi. Sınav komisyonu sınav biçimini şöyle saptadı:

Öğretim yılı, okulun bina yapım programı içinde iki de işlik binası vardı. Bir yapının oluşumu, duvarcılık, dülgerlik, demircilik çalışmalarının bütünleşmesi ile meydana gelir. Sınav verecek öğrenciler bu üç alan için gruplanmışlar ve dört yıl bu alanlarda eğitim görmüşlerdi. Gerçek sınav kazanılan bilgi ve becerilerin

uygulama alanına yansıtılması olmalıydı. Komisyon bu espri içinde okul yöneticilerine, sınavdan birkaç hafta önce öneride bulundu. Yöneticilerin bu konudaki görevi yapım için gerekli araç ve gereçleri hazır etmekti. Gereği yapıldı. İşlik planları incelendi. İş günü hesaplandı. Sınav programları yapılırken yeterli gün ayrıldı.

İki şubenin öğrenci sayısı aşağı yukarı denkti. Hatırlayabildiğim kadarı ile 40'ar öğrenci. Sınav günü iki şube bir arada, komisyon başkanından durumu öğrendi. Başkan işliklerin oturtulacağı yerleri gösterdi. Planları hakkında bilgi verdi. Planların araziye uygulanması, ip iskelelerinin çekilmesi, temellerin kazılması, yapım, çatı kurulması, sıvanıp boyanması, doğrama ve camlarının takılması, kısaca anahtar teslimi olarak, binaların komisyonun görüşüne hazır edilmesi için 18 gün süre verildi. Bu süre içinde komisyon üyeleri tek tek veya birlikte denetim yapacaklar ve çalışmaları değerlendireceklerdir. Araç ve gereçlerin yetiştirilmesi Enstitü yönetiminin sorumluluğuna verildi.

Bu çalışma içinde bir gece, kapımız çalındı, kapıyı açtığımda karşımda iki öğretmen adayı gördüm. Bunlar sınav veren şubelerden birinin başkanı ile işyeri sorumlusuydu. Şikâyetleri, kendilerine ait olan çimentonun öteki şube arkadaşları tarafından kullanılmış olmasıydı. Saat o sırada 0.3'tü!

Toplum ve Sanat :

İkinci Dünya Savaşı içinde, Köy Enstitüleri birçok sıkıntılar ve yoksunluklar içinde yaşamlarını sürdürmekteydi. Öğrencilerin kökeni olan köylüler ise daha ağır koşullar içindeydi. Onların açlıkları ve çıplaklıkları ve bu nedenlerden doğan yaşam acıları çocukların yaşamlarını da etki altında bulunduruyordu. Bu duygularını çocuklar, şiirler, fıkralar, öyküler ve sahne yapıtları ile dile getirirlerdi.

1944 yılı baharında zamanın Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, okulu ziyaret ediyordu. Gece onuruna bir eğlence yapıldı. Programın ağırlığı bir piyeste toplanıyordu. Piyes, İhsan KOŞAY adlı bir öğrenci tarafından kaleme alınmış (ÖĞRETMEN) adını taşıyordu.

«Köyde tifüs hastalığı görülmüştür, öğretmen tifüsün belirtilerini saptadığı için ilin Sağlık Müdürlüğüne bildirmeyi görev saydığından hemen bir bildirge yazarak köyün bekçisi ile merkeze göndermeyi planlar. Bir yandan da hastanın kontrol altına alınması önlemlerini düzenler. Bu arada hasta sahiplerine de hastalığın tifüs olabileceğini ve çok bulaşıcı bir hastalık olduğundan

dikkatli bulunulması gerektiğini öğütler. (TİFÜS) sözcüğünü köylüler (OFİS) olarak anladıklarından çığlıklar atarak dövünmeye başlarlar. «O yıllarda Toprak Mahsulleri Ofisi yeni kurulmuş ve köylülerin tahıllarını rızaları olsa da olmasa da, almaktadır. Bu alımlar öylesine ölçüsünü aşırır ki bazen, yıllık yiyecekleri de ellerinde kalmazdı. Bu nedenle köylüler Ofis sözünü korkunç bir belâ bilmektedirler.

Köylülerin bu çığlıklarına şaşıran öğretmen durumu yeniden açıklayıp onları rahatlatmak ister. Bu kez tek tek konuşarak (TİFÜS) kelimesini anlaşılır biçimde seslendirir. O zaman köylüler geniş nefesler alarak çok şükür çekerler. "Biz de (OFİS) sanmıştık, tifüs ise bir şey değil" deyip rahatlarlar.»

Bu oyun Bakanı canevinden vurmuştur. Oyunun yazarını, ve sahneye koyanını ve oyuncularını ayrı ayrı kutlar. Enstitüden ayrılıp kesimi dolaşırken Mersin'de yapılan bürokratlar toplantısında onlara karşı yaptığı konuşmada:

(Aklınızı başınıza toplayınız, bizim çocuklar ofisi, tifüs'ten daha tehlikeli saymaktadırlar.) dediği öğrenilmiştir.

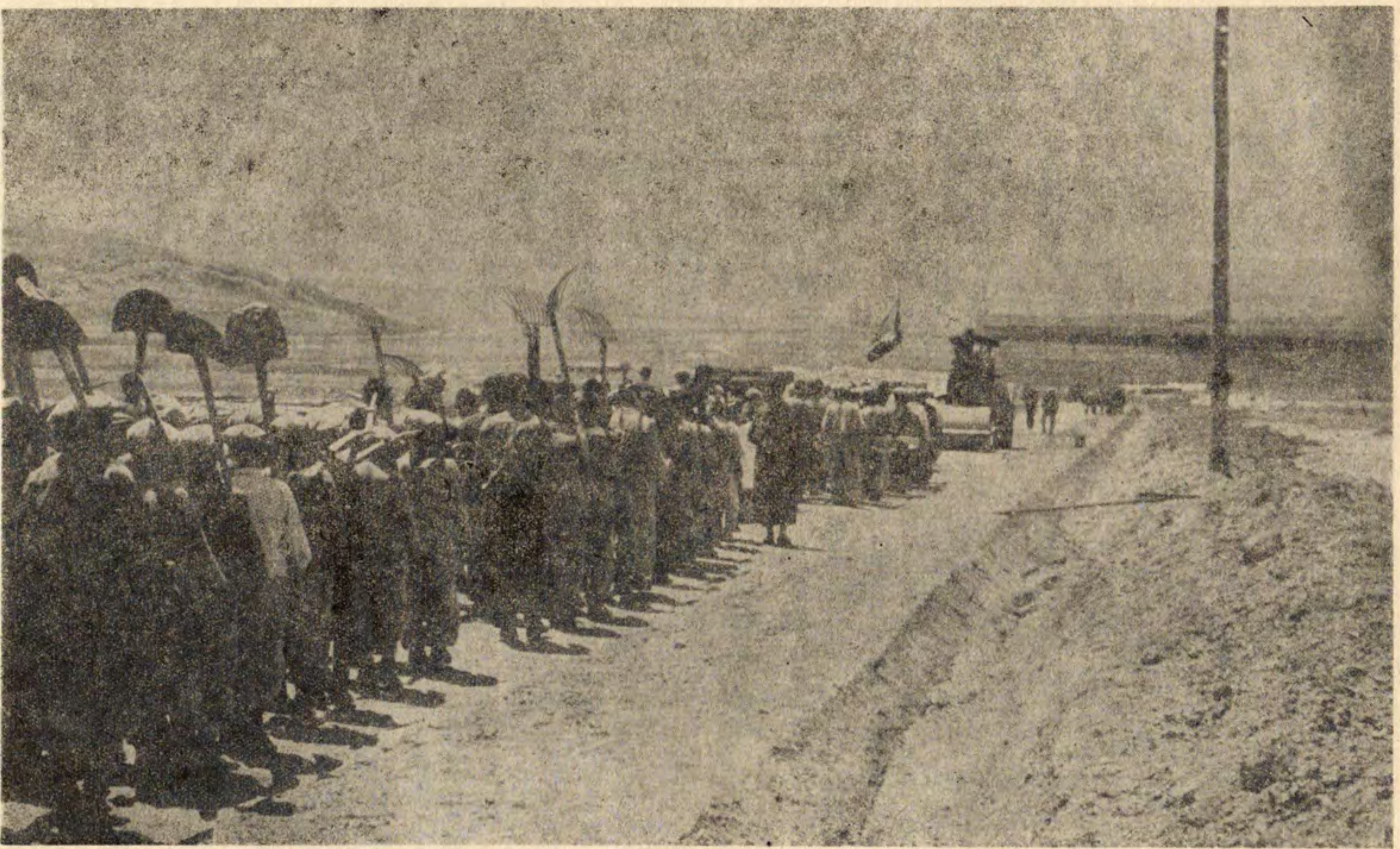
Enstitüler ve Halk :

Çok partili dönemin ilk ciddi seçimi yapılmakta iken Enstitülerin çevrelerindeki köylüler, parti tartışmalarından daha fazla Köy Enstitülerinin kapatılması konusu ile ilgilenmekteydiler.

O dönemde Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü'nde bulunmaktaydım 14 Mayıs seçimleri bitmiş, iktidarın el değiştirdiği belli olmuştu. Ne var ki henüz hükümet kurulmuş değildi. Enstitüye yakın köylerin birinden bir köylü tanıdık gece yarısından sonra evime geldi. Köyün kahvesinde Enstitü binalarının bölüşümü konusunda köylüler arasında tartışmalar yapılmış ve anlaşmazlık çıkmış. Köylülerden bir kısmı ise okulun kapatılması için bir emir gelecekse buna engel olmanın yollarını aramayı öneriyorlarmış. Konuyu bu yönde tutanlar ağır basmışlar ise de, ağa takımı kapatılmasını gerçekleştirmek ve pay kapmak planları peşinde imişler.

Köylü dost bu görünümden fazlasiyle üzülmüş görünüyordu. Ağlamaklı bir sesle:

«— Müdür Bey, gözümüzün önünde bu yuvamız elden gidecek mi? Siz buna katlanabilecek misiniz?» diyordu.

Yol yapımı

Köy Enstitüleri İle İlgili Gözlem ve İzlenimlerim

Enver KARTEKİN

1910 doğumluyum. Çocukluğum Burdur'un Kemer Bucağında ve köylerde geçti. Öğretmen okulunu bitirdikten sonra İlkokul Öğretmenliği yaptım. Yüksek öğrenimimi tamamlayınca 1937'de «İzmir - Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu Tarih Öğretmenliğine atandım. Bu okul, Köy Enstitüleri açılmadan önce bir deneme niteliğinde açılmıştı.

1940'ta Adapazarı - Arifiye Köy Enstitüsü'ne getirildim. Kırklareli - Kepirtepe, Samsun - Akpınar Köy Enstitüleri'nde de öğretmen ve yönetici olarak çalştım. Yaşantımın, meslek çalışmalarımın en zevkli ve verimli süresini bu kuruluşlarda geçirdiğim oniki yıla varan süre içinde bulmaktayım.

Köy Enstitülerin'in yine klasik okullara dönüştürülmesi döneminde bizleri de tüm enstitülerin öğretmen ve yöneticilerine yaptıkları gibi oralardan koparıp aldılar. Karabük - Demir ve Çelik Okulu'nda, Manisa kitaplığında bir meslek sürgünü olarak çalıştım.

1950'de İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Sekreterliği'ne daha sonra «DEVRİM TARİHİ DERSLERİ» öğretimi kadrosuna seçildim. Onbeş yıl bu görevde bulundum. Daha sonra İstanbul Tatbikî Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ile İstanbul Tekniker Yüksek Okulu «Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi Dersleri» öğretim üyeliğine devam ettim. 1976'da emekli oldum.

Köy Enstitüleri'ndeki çalışmalarım sırasında yurdumuzun çeşitli yerlerinde «3000»e varan köyde incelemeler yaptım. Özellikle; köylerde anlatılagelen KURTULUŞ SAVAŞI olaylarını, onlardan ve GAZİLERDEN dinleyerek saptadım. Daha sonraki yıllarda bunları değerlendirmeğe çalıştım. Şimdiye değin: «TÜRK DEVRİM TARİHİ ve TÜRKİYE CUMHURİYETİ REJİMİ» adlı yapıtım iki kez yayımlandı. «SİVAS KONGRESİ ve ALİ GALİP OLAYI» adlı yeni bir yapıtım baskıya hazır durumdadır. Rahmetli Çağatay Uluçay ile birlikte hazırladığımız «TÜRKİYE'DE MİMAR ve MÜHENDİS YETİŞTİREN MÜESSESELERİN TARİHİ» adlı yapıtımız, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından yayımlandı. Çeşitli gazete ve dergilerde yazılarım çıktı.

GÖZLEM ve İZLENİMLERE GELİNCE :

1 — Köy Enstitüleri, CUMHURİYET ve Devrimleri Köylere götürmüş ve yerleştirmişlerdir.

2 — ATATÜRK ve İLKELERİ; Köye yine onların eliyle ulaşmış ve benimsenmiştir.

Şurasını kabul etmek gerekir ki; Köy Enstitüleri işte bu iki maddede belirttiğimiz konulardan devrim düşmanlarının, bağnazların, özellikle sömürü düzeninin iişne gelmemişti. Kapatılması bence bu yönden olmuştur.

3 — Köy Enstitüleri'nin yetiştirdiği gençler; arayan, bulan, inceleyen, okuyan, kendini yetiştiren elemanlar idi. Bu yüzden onlar, gerçek Kültürlü kişilerdi... Ondan sonraki öğrenim dönemlerinde Üniversitelerde, yüksek okullarda daima başarlı olmuşlar; yüksek bilim adamı, üstün avukat, mühendis, doktor olarak toplumumuza büyük yararlar sağlamışlardır.

4 — Birçokları Köy Yaşantısını yansıtan hikâye ve romanları ile Türk Edebiyatında yeni bir çığır açmışlardır. Bunların çoğu filme alınmış ve halkımızın TOPLUM KONULARI'nda uyanmasını sağlamıştır. Bence Demokrasi, yine onların çalışmalarıyla ve uğraşmalarıyla benimsenmiştir.

5 — Köy Enstitüleri'nden yetişenler bugün Türk Eğitimi'ne sahip olmuşlardır. Çıkarcıların bütün çabalarına, kıyımlarına ağır davranışlarına bakmadan görevlerine nerede olursa olsun devam etmektedirler. Onlar ve onların yetiştirdiği kuşaklar işbaşındadırlar, İŞBAŞINA DAHA DA ÇOĞUNLUKLA GELECEKLERDİR.

Köy Enstitüleri'nin en ilginç yönlerinden birisi de: Hem Enstitü içinde, hem de köylerde planlı çalışmalarıdır. Enstitülerin çalışmaları hakkında şimdiye kadar çok şeyler yazıldığı ve iç yapısı birçok arkadaşlarımızın değerli yazılarıyla yansıtıldığı için ben kısaca «KÖYE GÖNDERİLEN ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞMA DURUMUNA» değinmek isterim.

Beş yıl öğrenim ve eğitim gördükten; sanat, tarım bilgi ve pratiği kazandıktan sonra köye giden bu genç acaba yalnız başına bu kadar işin altından nasıl kalkacaktı?. Nasıl iş görecekti?. Bunu Enstitüler daha önce düşünmüş, köye öğretmenin gitmesinden birkaç yıl önce o köyde incelemeler yaparak beş yıl için ele alınacak işleri saptamış ve planlaştırmıştı. Öğretim ve okul içi çalışmaları ise müfredat programlarında belirtilmişti. Burada plana alınan işler; öğretmenin köyde, köy halkı için yapmaya önayak olacağı ve çalışacağı köylünün birlik olarak kullanacağı yapılar idi. Fidanlık, bağ, bahçe, köy çamaşırlığı, Köy Odası, Okuma Odası, Köy Yolu, Su Getirme, hayvanların hastalıklardan önce aşılanması vb.. Bunların köydeki gerekliliği gözönünde tutulur, her yıl ne kadarının yapılacağı planda yer alırdı. Bu planlar çizilerek öğretmene bir kopyası verilir, uygulanması enstitü elemanları tarafından sık sık köylere gidilerek izlenirdi. Gerçekleşemiyenler için Kaymakam, Vali ve diğer ilgililere başvurularak yardım istenirdi. Enstitüler, işleri geri kalan köylere zaman zaman ekip göndererek eksiklerin giderilmesine çalışırlardı.

Bu çalışma şekli; yalnız Türkiye'de değil dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Fakat bu çalışma planlarının uygulanmaya başladığı daha ilk yıl sona ermeden ve sonucu alınmadan, bilinen nedenlerle KÖY ENSTİTÜLERİ KAPATILMA yoluna gidildi.

Köy Enstitüleri'ni kuranların başında ATATÜRK, İNÖNÜ, SAFFE TARIKAN, HASAN-ÂLİ YÜCEL, HAKKI TONGUÇ'u ve bu uğurda emek harcayanları rahmetle anar; alın teri dökenlerden sağ kalanları ve uğraşanları sevgi ile selâmlarım.

Verimli Yıllar

•

Şinasi TAMER

1909 senesinde İstanbul'un Büyükada'sında doğdum. İlköğrenimimi, Büyükada'da, ortaöğrenimimi İstanbul Erkek Öğretmen Okulunda yaptım. 1929 yılında Uzunköprü Gazi Mahmut Bey İlkokulunda öğretmen, bir yıl sonra da aynı ilçe merkezindeki Şehsuvar İlkokuluna Başöğretmen atandım.

1932 yılında Gazi Eğitim Enstitüsüne girdim. Burayı bitirince 1935 yılında İstanbul İlköğretim Müfettişliğine atandım. 1936' da başlıyan Eğitmen kurslarının 1937-38 yıllarındaki devrelerinde Kastamonu'nun Göl köyündeki kurslarına Eğitimbaşı olarak katıldım. İstanbul'da görev yaparken, bu arada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümüne kaydedildim. 7'nci sömestrde okurken, İlköğretim Müfettişliğim üzerimde kalmak üzere Eskişehir'deki Hamidiye Köy Öğretmen Okulunun Müdürlüğünü yönetmeye gönderildim.

17 Nisan 1940 yılında 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası çıktığı zaman 20 liralık ücrete başkaldıran ilk eylemci öğrenciler, bu okulun son sınıfında okuyan öğrencilerdi. Onları bu eylemlerinden nasıl vazgeçirdiğimi, aynı sınıfın başa halat çekicilerinden Talip Apaydın, Musa Çınar, Rahim Ünivar çok iyi hatırlarlar. Hakkı Tonguç'un (Canlandırılacak Köy) adlı yapıtında da bu olayla ilgili geniş ayrıntılar vardır.

3803 sayılı Yasanın çıktığı zaman 3 tane Köy Öğretmen Okulu vardı. (Kızılçullu, Hamidiye, Gölköy).

Bunlarnı adları bu Yasayla Köy Enstitülerine, sayıları da 14'e çıkarıldı. 20 Mayıs 1940'da Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'ne Müdür olarak atandım. 11 Doğu İlinin köy çocuklarından oluşan

bu Enstitüde iki yıl görev yaptım. Bu iki yıl ilk ağızda kurulan 14 Köy Enstitüsünün sağlıklı doğumunu sağlamanın korkunç ve zor ağrıları ile geçen zamandır. Köy Enstitüleri'nin sınavı, bu iki yıllık akıl dışı uğraşım ve fedakârane çalışmalarla verilmiştir. Yerleşme, oturma ve temelleşme bu iki yılın sonunda ancak elde edilebilmiş ve bütün Köy Enstitüleri bu zorunlu ağrıyı çekerek kendilerini bulundukları yerlere kabul ettirebilmişlerdir.

İstasyon civarındaki 3000 dönümlük arazi bu devrede tapulanabilmiş ve yine bu iki senelik devrede çocuklarımın ve öğretmen arkadaşlarımın aklın üstündeki şaşırtıcı çalışma ve gayretleri ile, bu saban görmemiş toprağa su, tarımlık sahaya 4000 kayısı, iki vadi arasına 100.000 kavak ve 2 kilometrelik uzaklıkta yapabildiğimiz tuğlaları elden ele vadi ve tepelerden aşırarak Enstitü sahasına taşıyarak plân gereğince ilk yerleşme binaları ve şose yolları bu iki yıllık devrede yapılmıştır.

1942 yılının Mayıs ayında Sivas'ın Yıldızeli Köy Enstitüsü Müdürlüğüne nakledildim. Tokat şosesi üzerinde bulunan kuru ve bomboş 4000 dönümlük araziye, Elektrik, Su, Dershane, Yatakhane, Yemekhane, İşlikler, Yüzme havuzu, Fırın, Değirmen, çoğu taştan yapılmış 27 bina, 900 köy çocuğunun akıl almaz çalışmaları ve mübarek alınlarından akan terleriyle kısa zamanda yapıldı.

Bu 14 Köy Enstitüsünün kurulması İkinci Dünya Savaşının en sıkışık devresine rastladığı için, bu gelişmeler, müthiş zorluklarla elde ediliyordu. Piyasada aradığınız hiçbir şeyi bulamıyordunuz. Devletin tahsis ettiği 300 gramlık ağır işçi karnesi ile sağlanan ekmek, bu köy çocuklarını doyurmuyordu. İlk zamanlarda çadırlarda barınırken, köylülerden karaborsa sağlayabildiğimiz unlarla bazlama yapan kızlarımız, sabahlara kadar çalışarak arkadaşlarına bazlama yetiştirirlerdi. İkinci Dünya Savaşının en çetin dönemlerinde kurulan bu 14 Köy Enstitüsünün bu ilk savaşçılarının verdikleri uğraşım öykülerini yarının Millî Eğitim tarihine yazacak olan bu kahramanların yazılarını okuyacağımız günler geldiği zaman, bugün sayıları 20.000'i aşan bu aydın orduyu yetiştirebilmek için ağabeylerinin verdikleri akıl almaz savaş, bir masal anlatılırcasına değeri büyüyerek çocuklarının çocuklarına aktarılacaktır.

17 Nisan 1940'dan 1946 Ağustosuna kadar süren Köy Enstitüleri, kuşkusuz, Millî Eğitim tarihimizin altın devridir. Bunu, o dönemin içinde yaşayanların dışında kalmışlara anlatmak olanaksızdır. 6 yıl süren ve sayıları 21'e yükselen bu kuruluşlardaki yaşam ve uğraşım savaşını bilmeyenlere bunları anlattığınız zaman size:

(— Bu anlattıklarınız, hakikatte olamaz. Bunlar ancak bir masal kavramının zamanına sığabilir.) Diyeceklerdir.

Hakikatte, Köy Enstitülerinin bu 6 yıllık uğraşımı, bir masal kavramı değil, bir hakikata varmanın oluşumu, bu vatan topraklarının daha verimli, Türk köylüsünün daha bilinçli ve onurlu ve bu toprakların has çocukları Türk köylülerini ATATÜRK'ün dediği gibi :

(BU MİLLETİN EFENDİSİ) haline getirmenin inandırıcı bilinci idi.

Kuruluşundan, kapanılana kadar içinde bulunduğum Köy Enstitülerine ilişkin o kadar çok anılarım var ki, bunları bu kısacık yazıya sığıştırmak elbette olanaksız.

Fakat birgün, hiç kuşkusuz, bu masalın hakiki romanını asıl bunu yaşayanlar yazacaklardır.

Öğrenciler gezide

Bir Enstitünün Doğuşu

•

Şerif TEKBEN

1908 Edirne doğumlu. Küçük yaşta çalışmak zorunda kaldı. Manav, bakkal çıraklığı, gazete satıcılığı, 13 yaşında, bir günlük gazetenin idare memurluğu yaptı. Bir yandan İlköğretmen Okuluna devam etti. 10 yıl köy öğretmenliğinden sonra GEE.'nün Pedagoji bölümüne girdi. Burayı bitirdikten sonra eğitmen kurslarında ve Köy Enstitülerinde yöneticilik yaptı. Akçadağ'ın ve Dicle'nin kuruluşunda çalıştı. 1946'da bu kurumlardan ayrıldı. Elâzığ, Edirne, İstanbul'da İlköğretim Müfettişliklerinde bulundu. 1966'da emekli oldu. İmece dergisini kurdu. «Sendikalı Öğretmen», «Neden Köy Enstitüleri», «Köy Okullarında Uygulama Bahçeleri» ve Akçadağ'dan ayrılırken «Canlandırılacak Köy Yolunda» yapıtlarını çıkardı. Kurtuluş gazetesinde çalıştı. Türk Solu gazetesinin sahipliğini yaptı. TİP Burdur adayı oldu. TÖDMF'de çalıştı. TÖS'ün kurucularından. Halen TEP Yönetim Kurulu üyesi.

Diyarbakır-Ergani ilçesinde, önceden saptanan yerde yeni bir enstitü kurulacak. Bu iş Akçadağ'a veriliyor. Akçadağ, kendinden ayırabildiği insan ve araçlarla hemen buraya göç ediyor. 1 Haziran 1944 günü Ergani istasyonundaki araziye çadırlar kuruldu. Bayrak direği dikildi, bayrak çekildi.

Bir gün sonra, gün doğmadan her yanı dolduran kazma, kürek ve türkü sesleri, yıllardan beri hareketsiz yatan ovaya canlılık getirdi.

Daha ilk günden, yapılar için gerekli taş, kum, kereste, kireç, tuğla gibi gereçlerin sağlanmasında rastlanan güçlükler, maliyecilerin enstitü yasalarına olan yabancılıklarından doğma engellerle birleşince üzüntülü bir durum başlıyor. Hele taşıt aracı

bulmak olanaksız. Zorla bulunan külüstür bir kamyonla kum çekmek için, lastiklerin eskimesini önlemek üzere bir ekip, kamyonun önünde giderek yoldaki taşları temizliyordu. O zamanlar savaş yıllarının getirdiği bu gibi şeylere rastlamak olağandı.

Biz bu işlerle uğraşırken Tonguç, yanında bir kaç enstitü müdürü ile çıkageldi. İşler üzerinde konuşulduktan sonra Tonguç bir tel yazısı dikte etti. Bu yazıda, öteki enstitülerden sekiz yapıcılık ekibinin hemen gönderilmesi isteniyordu.

Bir hafta içinde bir yandan yapılar için gereçler, araçlar sağlanırken bir yandan da ekipler için gerekli ranza, yatak takımı, kap-kacak hazırlığına girişildi, ve sağlandı. Bunların çoğu Akçadağ K. Enstitüsü'nden getiriliyordu. Ayrıca bir vagon kereste, çift atlı bir araba ile Pamukpınar'dan bir öküz arabası ve tomruk geldi.

O zamanlar dikili ağacı bulunmayan, yılanların kaynağı Dicle, bir kaç ay sonra sekiz yapısı, düzenli yolları ve fidanlarıyle, bahçeleriyle meydana çıkıvermişti.

Bir kaç yıl sonra önünden gelip geçerken yapıların ve ağaçların arasında dolaşan yüzlerce köylü çocuğunun gölgelerini gördükçe içimizde tatlı ve umut verici duygular beliriyordu.

I Ş I K

1943 yılının en başarılı işi Enstitüyü elektriğe kavuşturmak oldu. Savaş yıllarının yoksunlu zamanında elektrik döşemini kurmanın zorluğu iyi biliniyordu. Bunun yanında elimizdeki paranın yetersizliği ayrıca engeldi. Para bu düzende, özellikle hükümet katlarında, topun patlatılması için gerekli olan barut gibidir. Biz böyle düşünmedik. Çünkü o güne dek, karar verdikten, işe girişildikten sonra başaramadığımız tek işimiz yoktu. Bu alışkanlık bizi kolayca işe itti.

Önce Sultansuyu'nda bir kanalla, içinde evi de bulunan santral binasını yapmak gerekiyordu. Bu yoldaki çalışmaları görenlerin ve içinde yaşayanların unutamıyacakları bir canlılıkla işe sarıldık. Enstitü halkının hepsi (aşçılar da) sabahın erken saatında Sultansuyu'na iniyor, gereken yapı gereçlerini omuzda taşıyarak, yaparak, duvar örerek, kazma sallıyarak işi yürütüyorduk.

Bina ve kanal kısa zamanda tamamlandı. Bir yandan türbin, kablo, dinamo gibi araç ve gereçler yarı parası kredi ile sağlanıyordu. Çok uzaklardan sağlanan elektrik direkleri ekipler tarafından suyun içinde günlerce çekilerek getiriliyordu.

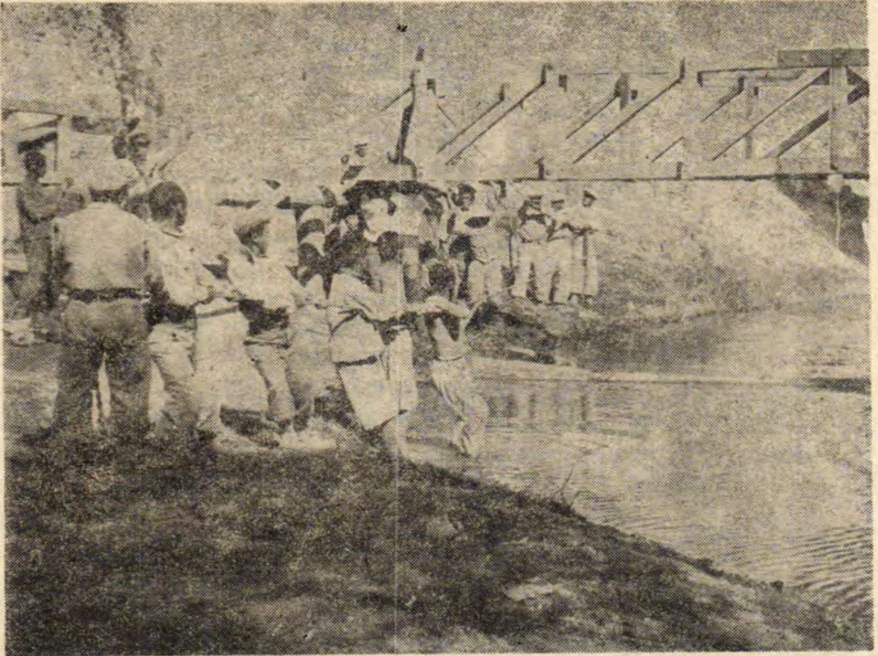
Bu işe o denli heveslenmiştik ki, hastalık bile mazeret sayılmıyordu.

***

13 Eylül 1943

Akşama doğru santralda her iş sona ermişti. Şalteri indirince lambaların yanacağını söyleyen Gaspar ustaya inanasım gelmiyordu. Gene bir aksilik çıkar kaygısı içindeydim. Acaba bir yanlışlık yaptık mı? Şimdi Usta şu alet olmayınca yakamayız mı diyecek gibi düşüncelerle heyecanlanırken tepemizdeki tek ampulün yavaş yavaş kızardığını, sonra parladığını, nur olduğunu görünce yanımda bulunan dört öğrenciyle dışarı fırladık. Yokuşu koşa koşa tırmanarak düzlüğe çıktık. Soluk soluğa demiryolunu da geçtiğimiz zaman Enstitü pırıl pırıl karşımıza çıkıverdi. Bir adım daha atacak halimiz yoktu. Oracığa, toprağın üstüne uzandık.

Meydanda üç bin mumluk lamba parlıyor, uzaktan alkış ve türkü sesleri geliyordu.

Köprü

Köy Enstitülerinin Öğrettikleri Dün, Bugün ve Yarın

Kemal ÜSTÜN

19 Şubat 1911'de doğdu. İlköğrenimden sonra Sivas Öğretmen Okuluna girdi ve 1929-1930'da Kastamonu Öğretmen Okulunu bitirdi.

Öğretmenlik görevine Menemen'de başladı. Menemen Kubilay İlkokulunda yedi yıl çalıştı.. Yedeksubaylık görevini bu ilçede yaptı. İzmir Gazi İlkokulu Başöğretmenliğinden sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümüne girdi ve 1939-40'ta bitirdi.

Üç yıl Trabzon İlköğretim Müfettişliği, Beşikdüzü Eğitmen Kursu Şefliğinden sonra Kepirtepe Köy Enstitüsü öğretmenliği ve Eğitim Şefliğine atandı.

Daha sonra sırasıyla iki yıl Akpınar Köy Enstitüsü, 10 yıl Hasanoğlan Köy Enstitüsü (Atatürk İlköğretmen Okulu) ve 6 yıl Bursa Kız İlköğretmen Okulu Müdürlüğü ve Meslek Dersleri Öğretmenliği yaptı. 33 yıllık çalışmadan sonra kendi isteğiyle 1965'te emekli oldu.

Halen eğitim, öğretim ve toplum sorunlarına ilişkin yazıları dergi ve gazetelerde yayınlanmaktadır. «Okullarımız ve Eğitim Değerleri I» ile «Devrim Şehidi Öğretmen Kubilay» adlı iki kitabı bulunmaktadır.

Yakın Geçmişe Bakış

Cumhuriyet döneminin ilk yarısında, bilinen devrimlerden başka devrim niteliği taşıyan büyük eğitim atılımları vardır. Bunlardan biri, halk eğitimi doğrultusunda (Ulus Okulları); diğeri, çağdaş toplum yaaşntısına yönelik (Halkevleri); üçüncüsü ise, köy gerçeğine ve eğitimine dayalı KÖY ENSTİTÜLERİ'dir.

Bunlardan ilki, okur-yazarlık sorununu çözmek isteyen toplumların atılımları gibidir. Halkevleri ile Köy Enstitüleri bizimdir; özenti değil, özgün kuruluşlarımızdır. Üzülerek belirtmeliyiz ki; bu kuruluşların başarılı ve yararlı toplum hizmetlerinden sonra, yazgıları da birbirine benzer. Bir başka deyişle, «çirkin politika» saldırılarına uğramışlardır. Anılarımızda o günlerin, o yılların sevinçleri, başarıları, umutları ve özlemleri yaşamaktadır. Utanç verici saldırıları da, acıları da...

Bir başka açıdan, düne bakışta bugünün anlatımı vardır... Dün; Halkevleri'ne, Köy Enstitüleri'ne kıyıyorlardı; bugün, kardeşi kardeşe kırdırıyorlar, öğretmenleri kıyıyorlar... Çirkin politika uygulamasıdır bu!

Köy Enstitüleri :

Ülkemiz, sayıların diliyle köy ve köylüdür. Adının başında «köy» olan enstitüler bu gerçeğe uygun ve yaraşır biçimde köylere komşu olarak kurulmaya başlamışlardır 1940'larda... «Enstitü» deyimi ise; inceleme, araştırma ve değerlendirme sözcükleriyle, benzerleriyle eşanlamlıdır.

«Köy Enstitüleri, kuruluş bakımından ileri bir fikrin ve millet çapında bir ihtiyacın cesaretle ortaya konulmasından doğmuştur. Bu fikirde; tarih boyunca geri kalmış, tükenmiş ve çökmüş Türk köylerini canlandırmak; Türk köylüsünü ileri ve üstün bir hayat seviyesine yükseltmek amacı hâkimdir.» (1)

«Köy Enstitüleri için çok şey söylenmiş, çok şey yazılmıştır. Daha da çok şey söylenecek ve yazılacaktır. Bence; Köy Enstitülerine ilişkin söylenenleri şu beş kümede toplayabiliriz: (2)

- Köyü ve Köy Enstitülerini hiç bilmeyenler ve anlamayanlar (Bazı cahiller, yurt gerçeklerinden habersizler)
- Köyü ve Köy Enstitülerini bilenler, fakat günün eğilimlerine göre bilmez görünenler (Bazı çıkarcılar)
- Köyü ve Köy Enstitülerini şöyle-böyle bilenler ya da yetesiye bilmeyenler (Bazı aydın geçinenler)
- Köyü ve Köy Enstitülerini kasıtlı olarak yerenler (Sömürücüler, onun gerçek düşmanları)
- Köyü ve Köy Enstitülerini iyi bilenler ve tanıyanlar (Yurtseverler, onun gerçek dostları).

---

(1) Yazarın 17 Nisan 1949'da Hasanoğlan Köy Enstitüsü törenindeki konuşmasından.

(2) Cumhuriyet Gazetesi - 19 Nisan 1968 «Köy Enstitülerinin 28. Yıldönümü» K. ÜSTÜN

Hemen şuna işaret edelim ki, bu beş kümede —ve özellikle bazılarında— eğitimcilerden ziyade politikacılar ve politikacı geçinenler görünmektedir.»

Köy Enstitülerinin Bize Öğrettikleri

Köy Enstitüleri elbette eleştirilmez, tartışılmaz kuruluşlar değildir. Her yeni kuruluş gibi onun da eksikleri; o günlerin, yılların koşullarına ilişkin uygulama yanılgıları vardır. Köy kavramı ve gerçekleri açısından, eğitim ilkeleri yönünden sağlam temellere dayalıdır. Ancak, Köy Enstitülerini yerenler çoğunlukla bu kuruluşları ya hiç tanımamakta ya da duygusal bir önyargının etkisi altında «bir şeyler söylemiş olmak için» konuşmakta, yazmaktadırlar.

Gerçekte, Köy Enstitüleri —sadece eğitim alanında değil-- sosyal, ekonomik ve politik yaşamda çevrelerine olağan uyarıcı etkilerde bulunabilen çağdaş kuruluşlardır. Bazı çevrelerin dayanamadığı, yakındığı «çıkarcı» bir durum, geleceklerine yönelik bir kuşku, hattâ korkudur bu!

Köy Enstitülerinin eğitim yöntemlerine gelince; «Yaparak ve yaşayarak öğretim», bir başka deyişle «İş eğitimi» ya da «İşe yarar eğitim» ilkesine göre —o günlere kadar alışılmamış— bir yaşantı sürdürülüyordu bu okullarda.. Bu okullar yalnızca «Kitap Okulları» değildi. «Ezberci Okullar» hiç değildi. Köyde, doğada ve yeni yönetim anlayışında ne varsa bu okullarda da onlar vardı...

Orada yalnızca öğreten (öğretmenler) ve öğrenen (öğrenciler) olarak değil; araştırma, inceleme, deney ve bilgi kaynaklarını paylaşma söz konusu idi. Biz öğretmenler, bu türlü yöntemlerle onlara kazandırdıklarımızın (öğrettiklerimizin) yanında onlardan da çok şeyler öğreniyorduk... Köylerimizin, köylülerimizin sorunlarını, yüzyılların birikimi yoksulluklarını, geleneklerini, yazgılarını; topraksızlığın acılarını, ağa-uşak, ağa-toprak ilişkilerini, konukseverliklerini, içtenliklerini, saygı ve sevgi duygularının ne denli yüce olduğunu; yurtseverliklerini; uyanma özlemlerini, iç ve dış dünya görüşlerini; imeceyi ve daha nice özelliklerini öğreniyorduk öğrencilerimizden, köy çocuklarından; ana-babalarından...

Bunlar, Köy Enstitülerinde görev yapmış olan öğretmenler ve yöneticiler için —kitap sayfalarından daha başka nitelikte— gerçek öğrenme, köy sorunlarını kavrama ve onlarla bütünleşme anlamı taşımıyor mu?

Yönetime Katılma

Bugün hâlâ konuşulmasından, tartışılmasından bile çekinilen «Öğrencilerin Yönetime Katılması» ilkesi gerçek ve demokratik anlamda Köy Enstitülerinde uygulama alanı bulmuştur. Yöneticiler, «resmî» büyüklerden, müfettişlerden önce öğrencilerine —öğrenci topluluğuna— hesap vermesini bilmişler ve bundan kıvanç duymuşlardır. Görev ve sorumluluklar —yerine göre— paylaşılmış, eleştirilmiştir.

«... Esasen Köy Enstitüsü hareketi, eğitim alanında en önemli sorunlarımızın çözüm yollarını ve yöntemlerini açıklığa kavuşturan yepyeni bir deneme ve uygulama olmuştur. Öğrencilerini yönetime katma hususunda Köy Enstitülerinde yaşanmış örnekler çoktur. Çağdaş bir eğitim ilkesi olan (Kendi kendini yönetme) bu kurumlarda gereği gibi içtenlikle uygulanmıştır.» ([3])

Bir Başka Örnek

Günümüzde her yerde benimsenen ve beğenilen Millî Oyunlar ve Halk Türküleri; Köy Enstitülerinin yöreden yöreye taşıdığı hareketler, yaydığı seslerdir.

«... Bu öncülüğü köy çocukları ve enstitüleri yapmıştır. Şimdi, millî oyunlarımızın yurt içinde bizi bize; yurt dışında da bizi yabancılara tanıtmada büyük rolü bulunmaktadır. Artık halk türküleri ve millî oyunlarımız okul programlarında yerini almakta ve bir eğitim değeri kazanmış bulunmaktadır...» ([4])

B U G Ü N

Çirkin ve çıkarcı politikacıların utançlı çabaları sayesinde bugün Köy Enstitülerinin ne adı, ne yasası kalmıştır; ne de köye dönük öğretmen ve sağlıkçı yetiştirme yöntemleri... Yine köylere komşu, eski Köy Enstitülerinin yerlerinde şimdi yemyeşil, ağaçlık alanlarda yine okul yapıları var. Var ama adları Öğretmen Lisesi. Evet sadece lise! Çıkışlılarının öğretmenlik hakları tanınmıyor. Başka liseli'lerle —isterse— yeniden sınavlara girecek ve yeniden okuyacaklardır! Öğretmenlik haklarını istiyorlar, direniyorlar diye de öğrencileri kıyım kıyım kıyıyorlar... Acı ama gerçek, günümüzün görüntüsü!

---

(3) Eğitim Hareketleri Dergisi, Ankara - Sayı: 242-243 «Öğrencilerin Yönetime Katılması» K. ÜSTÜN.

(4) «Okullarımız ve Eğitim Değerleri« 1968, sayfa: 96. K.Ü.

Yine Bugün

Köy Enstitülü çıkışlı binlerce öğretmen ve sağlık memuru yurdumuzun dört bucağında ülküsel çabaları sürdürmekte ve çocuklarını yetiştirmektedirler. Kimileri emekli, kimileri de artık dünyamızda değildirler...

Köy Enstitülerinden yetişen köy çocuklarından TBMM'nde olanlar; ülke sorunlarına eğilen yazı ve ünlü yapıtlarıyla halkımızın yakından tanıdığı ve sevdiği adlar vardır. Eğer Köy Enstitüleri açılmış olmasaydı bu binlerce köy çocuğu köylerdeki binlerin çilesine ortak olacak ve kimbilir bugün nasıl bir yaşam içinde bulunacaklardı!.. Biliyoruz, Köy Enstitülerini bitirdikten sonra da başka tür çile çekmediler mi sanki!

... VE YARIN

Köy Enstitüleri bugün anılarda yaşamakta, yaşatılmaktadır. Fakat yarının kuşakları Türk Eğitim Tarihi'nin 17 Nisan'larından Köy Enstitüleri sayfalarını okuyup araştırmalar yaparak çok şey öğreneceklerdir, ışıklı ve yararlı...

Kurucularına, emek verenlere saygılar, eski öğrencilerime (meslektaşlarıma) selâmlar, sevgiler...

Fotoğraf : Fikret Otyam

17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği

•

Şerif TEKBEN
Genel Sekreter

Kuruluş :

17 Nisan Köy Enstitüleri'ni Sevenler Derneği, Hasan Âli Yücel'in öğütlemesiyle, ölümünden sonra 1965'de kurulmuştur. İsim babası Yücel'dir. Demokratik düzene geçişin o karışık devirlerinde yalnız başına kalan Yücel bir gün tıpatıp şöyle demiştir: «Artık Yücel'i ipliyen yok, var mı arkanda seni destekleyen bir kaç yüz bin insan.. güçlü olmanın yolu bu.» ve derneğin adını oracıkta koymuştu.

Bir akşam Taşlıtarla'da, Köy Enstitüsü çıkışlıların katılmasıyla yapılan toplantıdan sonra dernek kuruldu.

Derneğin amacı :

Dernek, tüzüğüne göre bilimsel çalışmalarda bulunur. Ve şu işleri yapar:

1 — Türkiye'de Köy Enstitüleri ve köy konularıyla ilgili yayınları, belgeleri toplar, değerlendirir. Bu alanda inceleme yapmak isteyen araştırmacılara gereken kolaylığı sağlar.

2 — Köye hizmet etmiş kişiler ve kurumlar için anma toplantıları düzenler.

3 — Köy Enstitüleri'nin sosyal ve eğitsel alanda getirdiği yeni ilkeleri yaymaya, uygulatmaya çalışır.

Derneğin yaptığı işler :

Dernek kurulduğu sıralarda 1972'ye değin sosyal mücadelede eylemci rol oynamıştır. Bütün çalışmalarında şu düşünceyi ilke olarak kabul etmiştir : Köy ve Köy Enstitüleri konusunu üniversiteye, gençliğe ve halka benimsetmek.. Bizi bu anlayışa götüren neden, bir gün Köy Enstitülü'ler kuşağının, doğal olarak ortadan çekilmesi, yerini alacak yeni kuşakların ise bu konuya yabancı olmaları düşüncesidir. Bu davranışlarımızda ne denli haklı olduğumuzu, burada açıklamak istemediğimiz çok acı olaylar ve gerçekler karşısında anlamış bulunuyoruz. Biz hâlâ 17 Nisan gününü bir köy bayramı olarak halka maletme çabasındayız.

Dernek, köy ve Köy Enstitüleriyle ilgili bütün yapıtları toplamaktadır. Şimdiden zengin değilse bile bu alanda bir arşiv yaratılmıştır. Özellikle dış ülkelerden, ünlü üniversitelerden istenen bilgi, kitap ve belgeleri sağlamaktayız. Elimizdeki yapıtlar ve belgeler yakında Köy Enstitüleri Arşivi adıyla yayınlanacaktır.

Köy Enstitülerden yana olan devrimci kişilerin imecesiyle Köy Enstitüleri Defteri adında broşürlerin yayınlanması sürdürülmektedir. 3. sayısı Tonguç'tan Mektuplar'a ayrılmış ve yayınlanmıştır.

İstanbul Bozhane Köyü Yetiştirme Yurdu'nun Tonguç Yetiştirme Yurdu olarak değiştirilmesi sağlanmış, isim levhası yerine asılmıştır. Şimdi bu yurdun iş eğitimi ilkesine göre işlemesi ve üretici duruma geçmesi için çalışılmaktadır.

Tonguç ve Devrimci Öğretmenler Ormanı :

Anadolu'nun bozkırında, örneğin Ankara-Konya asfaltı üzerinde bir orman yapmak, buraya Tonguç ve Devrimci Öğretmenlerle ilgili bir anıt ya da yazıt dikmek.. Şimdi bu düşüncenin hazırlıkları içindeyiz. 17 Nisan günü Türkiye'nin her yanından gelecek öğretmenlerin elleriyle dikilecek fidanlar bir kaç yıl içinde bir ormanı oluşturacaktır. Bunu yapmak için elverişli bir ortamın gelmesi gerekmektedir. İkinci koşul da TÖB-DER'in bu imeceye katılmasıdır.

Devrimci çizgide olan Derneğimiz bugün TÖB-DER'in yanıbaşında, onunla aynı anlayıştadır. Bu bakımdan yukarıdaki Orman önerimizi olumlu karşılıyacağına inanıyoruz.

Yalnız öğretmenlerin değil, tüm Köy Enstitülerini sevenlerin derneği olan 17 Nisan Derneği dünya çapında ilgi toplayan ve yeni görüşler getiren enstitüleri ve buralarda çalışanları unutturmıyacaktır. Kuşaklar değişse de.

K Ö Y E N S T İ T Ü L E R İ

—Arşiv ve Araştırma—

K İ T A P L I Ğ I K U R U Y O R U Z

Bu özel sayı ile birlikte bir girişimimizi bütün ilgililere duyuruyoruz. TÖB-DER Merkez Yürütme Kurulu, «Köy Enstitüleri —Arşiv Ve Araştırma— Kitaplığı» kurmayı kararlaştırmıştır. Bundan amacımız:

1) Enstitülerle ilgili bütün yazı, belge, fotoğraf, mektup, kitap, süreli süresiz yayınları toplamak;

2) Enstitülerle ilgili sürmekte olan değerlendirmeleri arşivlemek;

3) Toplanan belgeleri seksiyonlar halinde sistematik bir biçimde düzenlemek;

4) Yurt dışında Enstitülerle ilgili yayınları derlemek, dilimize kazandırmak;

5) Oluşturulacak kitaplığı bilim adamlarının, incelemecilerin, enstitülere ilgi duyan herkesin çalışmasına sunmaktır.

Bu işi; sürekli, kurumlaşmış bir örgüt —TÖB-DER— aracılığıyla yapmanın zaruretine ve gerekliliğine inanıyoruz. Bu konuda elinde enstitülerle ilgili belge vb. bulunan her kişi ve kuruluşu, bunları alındı belgesi karşılığı TÖB-DER Genel Merkezine vermeye çağırıyoruz.

Kurmayı tasarladığımız kitaplık işini, Köy Enstitülü pek çok hocamıza açtık. Olumlu bulduklarını, kaynakları TÖB-DER'de toplamanın yararlı ve uzun ömürlü olacağını, bizi bütün olanaklarıyla destekleyeceklerini söylediler.

Köy Enstitüleri kitaplığının seksiyonlarına, armağanda bulunanların adı verilecektir. Daha önce rahmetli hocamız

Osman Korkut Akol bütün kitaplarını örgütümüze armağan etmişti. Bu kitaplık şimdi araştırma büromuzda, isteyen herkesin yararlanmasına açık durumdadır. Bunu, yeni kuracağımız kitaplıkla birleştireceğiz.

Yukarıda sözünü ettiğimiz girişim, bir bakıma «17 Nisan Köy Enstitü'sünü Sevenler Derneği»nin amaçlarından birine uygun. Ne var ki biz, böylesi bir işi, TÖB-DER gibi bir örgütün başarabileceğine inanıyoruz. 17 Nisan Köy Enstitüsü'nü Sevenler Derneği bu konudaki çalışmalarını bize aktarmalı, çabalarını örgütümüzle birleştirmelidir. Dernek yöneticilerinin değerli yardımlarını esirgemeyecekleri inancındayız.

Köy Enstitülerinin elbirliğiyle, gönül birliğiyle çalışma anlayışını, kitaplığı kurmada hayata geçirelim.

TÖB-DER
Merkez Yürütme Kurulu

Sağdan sola, Ö. K. Parmaksız, İhsan Aksu, (?), (?), Osman Dülger

HASANOĞLAN'DA «İPEĞİN KAHVESİ'NDE»

Köy Enstitüsü kurulmuş köylerden olan Hasanoğlan'da bu olayı yaşamış köylülerin düşüncelerini yansıtmak amacıyla dergimiz adına bir arkadaşımızın yaptığı konuşmayı yayınlıyoruz.

— Köy Enstitüsü'nün Hasanoğlan'da ilk kuruluş günlerine gidelim, okulun kuruluş çalışmaları nasıl başladı, kimler ilgilendi bu konuyla, nasıl gerçekleşti bu kuruluş?

— (Osman Dülger, inşaat ustası) Ee, efendim eskiden köyümüzde okul diye bişey yoktu. Köyümüzün okul ihtiyacı vardı. Bu İsmet Paşa'nın zamanında köyümüzden gittiler, okul istediklerini söylediler. Buriya bu okulun kurulma sebebi burdan doğdu. «Arazi verebilir misiniz?» dendi. «Arazi? Hay hay verelim», «şu

kadar arazi isteriz» dendi. Biz de kabul ettik, bu okulun gelmesini köylünün yardımıylan, devletin yardımıylan sağladık.

— (Ömer K. Parmaksız, yapı onarım ustası). Şimdi, ilk Köy Enstitüsü kurulmasındaki gaye, köy çocuklarının topyekûn, hepsinin okuması için idi. Ama köyün ağaları bu fakir çocuklarını okutmaya çok karşı çıktılar.. Kendi çocuklarını Ankara'da fakültede okutuyorlardı ama fakir çocuklarına da şu şekilde propaganda yapıyorlardı: «Ne yapacağınız, davulcu mu olacağınız, zurnacı mı olacağnız, çalgıcı mı olacağnız?» Hattâ ben okula geldiğimde ilkokul bitirmiştim. Fakir bir aile çocuğuydum tabi. Babam da bunların etkisinde kalarak beni okula göndermedi. Ağaların çok büyük etkisi oldu burda, okul üzerinde. Kaç tanesi gelirdi, çıkar kaçardı. Sonra 50'de Köy Enstitüsü'nü kaldırdılar, Öğretmen Okulu diye.. En başta o komünist, bilmem ne diye damga vuranlar çocuklarını verdi okula. Öğretmen Okulu olunca.

— Köy Enstitüsü'nün yapıları nasıl oluştu, kimler katıldı bu çalışmalara?

— (Osman Dülger) Okulun inşaatlarının yarısını öğretmenler yaptı, öğrenciler yaptı. Filancanın yaptığı okul diye önceden duvarlarda yazardı. Bu okullar yapıldıktan sonra su işi için inşaat gerekti. Köylüyle konuştular, dereden yukarıya su almak için anlaştılar. Yukarıya bir bina yaptılar; santral binası. Hem buranın suyunu hem de elektriğini karşılayacaktı.

Ben o zaman bu su inşaatında çalışırdım. İnşaat bittiğinde İsmet Paşa, rahmetli Hasan Ali Yücel, Hakkı Tonguç buraya geldiler, açılış bayramı yaptılar. İşte o sırada benim çalıştığım kısımda olsun, öteki inşaatlarda olsun öğrenciler çalışırlardı. Eskiden öğrenci şimdiki gibi memur değildi ki, hakikaten çalışırdı, şimdi öğrenciler yattığı yeri bile süpürmüyor, o zamankiler çalışırlardı.

— (Ömer K. Parmaksız) Ben gelir gelmez burada, okulda işe girmiştim. O zamanki devirde onbeş lira aylık alırdım. İlkten hep çadırlarda otururlardı öğretmenler, öğrenciler... Su çekerdim, yapılarda çalışırdım. Biz işçilere çok iyi davranırlardı. Lalahan vardı burada, okulun kerestesini, tomruklarını ordan, Lalahan'dan taşırdı çocuklar. Tabii köylü de yardımcı olur, bu işlerde çalışırdı. Ücret de alırdı. Öğretmenlerin, çocukların köylüyle kaynaşması çok iyiydi. Öğrenciler çok çalışırlardı, canla başla uğraşırlardı, binaların bodrum katlarını toprak hafriyatı yaparlardı. Daha önce bitirenlere de ödül gibi bir şey verirlerdi. Öyle ki sabahtan bakardık, akşam kalınan yerden çok daha ileriye gidilmiş, anlardık ki bütün gece çalışmışlar.

— Köy Enstitüleri ile o zamana kadar uygulanan eğitim yönteminden değişik, yeni bir anlayış yerleştirilmeye çalışıldı, bu durum siz köylülerce nasıl değerlendirildi?

— (Ömer K. Parmaksız) Böyle bir şey hiç görülmemişti, zaten köylü bu yüzden yadırgadı.

— (Ahmet Ünal, kahveci) Bu okulda çalışan öğrenciler arkadaşın bahsettiği gibi zorluklarda çalıştı, sonra gelen öğretmenler de müdürüne kadar köyün gençlerini o kadar teşvik ettiler ki, öyle müsamereler filan olurdu, köyün gençlerini içerdeki talebeden daha üstün karşılayaraktan davranırlardı ve bu hususta cahil tabakanın bir kısmı «haa, burası kominist yuvası» filan söylerdi.

— Bu sözler köylüden mi çıkardı?

— (Ahmet Ünal) Yok köylüden değil, başka yerlerden çıkardı. Köy çok memnuniyetle isterdi ve nitekim...

— (Ömer K. Parmaksız) Kenan Öner diye. Eski o Demokrat Parti'den milletvekili Kenan Öner, o burayı böyle damgaladı..

— Demin müsamerelerden sözettiydiniz, bu gibi kültürel çabalara köylüler de katılır mıydı etkin olarak?

— (Ahmet Ünal) Katılırdı, katıldığı gibi bizleri bütün oyunlara katkı etmeye çağırırlardı. Hattâ «köy düğünü» diye bi piyeste ben de oynadım. Ömer de oynadı. Köyün gençlerinden oyun bilenler türkü bilenler çağrılırdı. Köylülerden fistanlar alınırdı, giydirilirdi gençler, köylüler eğlensin diye, böyle şeyler olurdu. İlk zamanlarda çok meraklılardı öğretmenler, böyle köylerden öğrenci almak için yalvarırlardı ama işte sonradan böyle kıymete bindi.. kimseyi, köylüyü tanımadı okul. (Öğretmen Okulu dönemi kasdediliyor).

— Enstitü'ye çocuğunu önce vermeyip sonra bunun yanlış olduğunu anlayıp verenler oldu mu içinizde?

— (Ahmet Ünal) Yok, ama hem orada çocuğunu okutmaya verip hem de başkalarının çocukları okumasın diye «orası kominist yuvasıdır» diyenler oldu. Böyle bir keresinde, bir topluluk, bir masada dinliyorlardı. Bir tanesine dedim ki «ne fil gibi kulağını sallıyorsun» dedim, «kendi çocuğun okurken kominist yuvası olmuyor da bizimkiler okurken mi oluyor?». böyle demiştim.

— Ailesi karşı çıkmasına rağmen okula gitmek isteyenler oldu mu?

— (Ömer K. Parmaksız) Vardı vardı.

— (Ahmet Ünal) Çok, çok.. Giderlerdi giderlerdi.

— (Ömer K. Parmaksız) Ta Eskişehir'e kaçtılardı. Daha burası kurulmadıydı, Eskişehir'e Mahmudiye'ye.. Üç kişi kaçmıştı, biri İsmail Gülbeniz..

— (Ahmet Ünal) O öldü..

— (Ömer K. Parmaksız) Hasan Tokoğlu..

— (Osman Dülger) O şimdi Devlet Demiryollarında ambar şefi.

— (Ömer K. Parmaksız) Biri de Kâzım, Kâzım Ekşi.. Bunlar köyden kaçtılar. Eskişehir'de Mahmudiye'ye gittiler okumaya. Sonradan burda okul açılınca, hangi sınıfa gelmişseler buraya devrettiler, ama burda gene etki altında kaldılar, okuyamadılar bu çocuklar.

— (İhsan Aksu, şimdiki Öğretmen Okulu'nda öğretmen) Ahmet Meraklı da köydendir o da bu konuda bilgi verebilir, Köy Enstitüsü ile ilgili durumları açıklayabilir. (Ahmet Meraklı'yı tanıştırır.) - Ahmet Bey bize Köy Enstitüleri üzerinde bildiklerinizi anlatsanız..

— (İhsan Aksu) Ha.. Bu arkadaşlar bir dergiye yazı yazacaklar, köyden bu köy Enstitüleri hakkında köylünün ağzından çıkacak şeyleri aktaracaklar.

— (Ahmet Meraklı) Dergiye de.. Dergi'nin ismi, maksadı ne? ona göre..

— Öğretmenlerin, TÖB-DER'li öğretmenlerin dergisi için..

— (Ahmet Meraklı) Daha evvel geçmişte var, alsınlar mecmualara baksınlar, Maarif Mektebinin var mecmuası; ona göre baksınlar.

— Şimdi biz.. Yanlış anladınız!..

— (Ahmet Meraklı) Ben konuşmam. Benim görüşlerim sizin işinize gelmez.

— (Mustafa Karaca, Muhtar) Ahmet, bu Köy Enstitüsü üzerine konuşmak senin, benim, herkesin görevidir.

— (Ahmet Meraklı) Niye? Hiç de değil. Mecbur muyum yahu? Niye görevim oluyurmuş?.

— (İhsan Aksu) konuşmanızın hiçbir sakıncası yok, ayrıca dilerseniz. Bunda bir zorlama olamaz Ahmet Bey.

— (Ahmet Meraklı) Benim görüşüm..

— Görüşünüzü öğrenmedik ki nedir, ne değildir. İster bizce uygun bulunsun ister yanlış sayılsın, biz bunu seçmiyoruz burada... Şimdi sizin Köy Enstitüleri'nin kuruluşu üzerine izlenimlerinizi dinlesek.

— (Ahmet Meraklı) Şimdi beyefendi ben şöyle bir mülakat yapıvereyim. Şimdi buranın ilk müdürü benim kiracımdı. Eğer işinize gelirse ondan sonra açarsınız (Teybi kastediyor) açmayın.

— Yok, bizim işimiz diye bir şey yok.

— (Ahmet Meraklı) Kapatın kapatın.

— Tamam kapalı.

— (Gülüşmeler)

— (Ahmet Meraklı) Açık.

— (Gülüşmeler)

— (Ahmet Meraklı) Şimdi, biz ne bilelim belki bir şey söyleriz, zülfiyare dokunur. Sonra ben ne bileyim, belki «öyle değildi» diyecekler çıkabilir benim sözüm üzerine.

— Sizin kişisel görüşünüz olduğuna göre bir sakıncası yok..

— (Ahmet Meraklı) Var var... Şimdi müdür benim kiracımdı. Onun söylediklerini söylesem katiyyen böyle olmadığını iddia edecekler Mehmet Tuğrul Bey mesela. Sonra burda oynanan piyesler burda okunan şiirler o zamanki devirde.. Şurda daha hâlâ bina mevcut. Madeni çinko, Marsilya kiremitli.. bina.. Orak çekiç diyorlar.. yani bunlar var.. Bunlar hâlâ bir istifham bizim kafamızda.. İşte biz bu görüşle bunları böyle yaptılar, bunların maksatları buymuş diyoruz... Sonra köylü bu okulu müsbet karşılamadı. «Hep çalışılıyor, hep amelelik yapılıyor, amele-

likle okuma bir arada yürütülmez, burda bir şey öğretilmiyor» diye propaganda yapılıyordu. Nitekim bizim müşahademiz de böyleydi: «Hep inşaat inşaat bunlar ne zaman okuyacak» diye sorardık.

— (Mustafa Karaca,) Bu okul açıldığında bizim köyden çok istediler çocukları okutmaya verelim diye, ama biz bu okulun kıymatını bilmedik önceden. 60'a kadar ağaların çocukları okula gitmedi çobanlık yaptı. Fakirlerin, çobanların çocukları gitti okula, okuldan onlar yararlandı o zamana kadar. Yani biz buranın değerini bilip de yararlanamadık. (Biz derken ağaları kastediyor).

— (Köy Enstitülerin'in hem kitabî bilgi yönünden hem de üretim, iş görme yönünden öğrencilerini yetiştirmesi bugün uygulanmakta olan eğitime göre daha mı iyiydi, bunu o zaman anlayabilmiş miydiniz?

— (Mustafa Karaca, muhtar) Tabii öylesi daha iyiydi ama biz bunu o zaman anlayamadık, ancak şimdi anlıyoruz iyi olduğunu.

— (Hasan Köse, Okulda işçi) Beyefendi sonradan burda anladık, anladık ama buranın zenginleri dedi ki, biliyor musun? Buranın büyükleri «burda bunları okula verirseniz çoban bulamazsınız» dediler fakir çocuklarına, okutmadılar çoğunu. Buraya fabrika geliyordu. Adamcağıza dediler ki burada fabrika kurarsan adam bulamazsın, işçi bulamazsın çalıştırmağa, dediler onu da engellediler buranın zenginleri.

— (Mustafa Karaca) O ayrı konu, o...

— Köy Enstitüleri'ne ilgi gösterme ya da göstermeme de partililik etken oldu mu köyünüzde?

— (İsmail Yantiri, emekli telefon teknisyeni) Şimdi, o zamanlar Hasanoğlan'da CHP üç beş kişiyi aşmıyordu, büyük çoğunluk DP'yi tutuyordu. Tabii bunun etkisi olmuştur. Sonra Enstitü'lerin Öğretmen Okulu haline getirilmesinde DP'li politikacıların büyük etkisi oldu. Hani burda CHP başkanı rahmetli İnönü'nün de suçu vardır. Yani suç belki biraz ağır oluyor. Onun da bir, gafleti mi diyelim, olmuştur. Özellikle Şemseddin Sirer'in Maarif Vekili olduğu zamanlarda. Ve bir yerde kati teminat vermiştir İnönü, bu müesseseleri hayatı boyunca koruyacağına dair, bir yerde bunun müdafaasını yapmaktan kaçınmıştır. Eğer Türkiye o zamanki kuruluş amacı doğrultusunda Köy Enstitüleri'ni sürdürseydi kanımca bugünkü öğretmenlerimiz da-

ha mutlu bir toplum yararına hizmet verme olanağını kazanacaklardı.

— (Hacı Arif Özel, rençber) Dört çocuğumu okuttum burada. Gerçi bazı yönleri, bazı durumları iyi değildi. Ama sonradan düzeldi. Benim çocuklar da bu sonraki dönemde okudular. Önceki dönemde kızları, oğlanları aynı yerde okutuyorlardı, dışarı birlikte gidiyorlardı, ahlâkları bozuluyordu yani. Bunlar vardı. Şimdi yavrum, yalan söylesek olmaz, biz hacıyız, yalan söliyemeyiz, hacıya gittik bu sene. O zamanlarda şöyle okulun koyunları varıdı kızlan oğlanı dağa yollarlardı. Ee bu, insanda nefis var, kızda da var oğlanda da, e bu oraya yollanır mı? Olmaz değil mi? Bizim dinimizde bu olmaz. Kız, oğlan beraber gider ama başlarında bir öğretmen olur, vazifesini yaptırır getirir. Ama şimdi öyle değil. Şimdi kızlan oğlan aynı okuyor ama öyle dışarı gidip de birbiriylen fazla laubali olmıyorlar. Ama şimdikilerin de gene yanlışlığı var. Meselâ kızlan oğlan ayrı okuması lazım. Neden, nasıl okumalı biliyor musun? Meselâ dersaneleri ayrı olmalı...

— Fakat deniliyor ki köylüler tarlada da kadın erkek yan yana çalışıyor, neden bu kötüye yorulmuyor?

— (Hacı) Şimdi, onu şöyle... Hepisi başlarında bir öğretmenle gidince oğlan ciddi durur kız da ciddi durur. O zaman elliyemez, laf atamaz. Meselâ ayrı olursalar atar. Kız da utanır söyliyemez, ehlâkı bozulur. Meselâ şurası iki oda değil mi? Birinde yalnız kız okumalı birinde yalnız oğlan okumalı...

— (Halil Köylücü, Hasanoğlan köyünden, Köy Enstitüsü 4. sınıftan ayrılma) Köyümüzde Köy Enstitüsü kurulmasında Ahmet Çakır. Mehmet Çakır öncülük yaptılar. İlkönce köyün camisinde, ilkokulunda öğrenciler ekip halinde geldiler. Biz de bunların eğitimine imreniyorduk. Bilahare sonradan biz de girmek istedik. Köyün halkından buraya bu okulu kötümsediler, kötü olarak tanıttılar, ve bu kötü ağa zihniyeti bizim okula girmemizi engelliyordu. Hattâ kızlan erkeğin beraber okumasını mani olarak görüyorlardı. Fakat sonradan kendi kızlarını bizlerden önce okula verdiler. Sonradan biz de girdik. Hattâ beni davar çobanlığı yaparken rahmetli Hasan Ali Yücel, Hakkı Tonguç'la beraber aldı okula yerleştirdi. Başarı sağlıyamadık, sonradan 4. sınıftan ayrıldık. Köy Enstitüsü köyümüzün ekonomik yönünden, kalkınması yönünden muhakkak ki çok büyük etkisi oldu. Hâlâ köyün ileri gelen zümresi bu kuruluşu, bu irfan ordusu yetiştiren bu kuruluşu kendisini Hasanoğlanlı olarak hazmedemedi. 250'den fazla öğretmen olmasına rağmen bu köyde, hâlâ bu köyde, bu okula, biz Hasanoğlan'lılar ters yüzle bakarız...

KÖY ENSTİTÜLÜ SANATÇILAR

Bu bölümde Köy Enstitüsü çıkışlı sanatçıları topluca tanıtmayı amaçladık. Sanatçıları, Mehmet Bayrak arkadaşımız kısa değerlendirmelerle tanıtıyor. Yayınladığımız örnekleri sanatçılar kendileri seçti. Bu örnekler arasında daha önce kitap ya da dergilerde yer almış olanlar da var. Bölümün başında Bayrak'ın Enstitülü sanatçılar hakkında bir incelmesi yer alıyor.

KÖY ENSTİTÜLÜ SANATÇILAR VE ESERLERİ

Mehmet BAYRAK

a — Sınıfsal kökenleri

Köy Enstitüleri'nin bence en önemli özelliği **«köylülüğe özgü»** lüğüydü. Gerçekten Türkiye'de köylülüğe ilk kez bir 'ayrıcalık' tanınmış oluyordu bu kurumlarla. Birincil yanıyla eğitim kurumları oldukları için eğitim açısından bakılacak olursa, görülür ki «Köy Enstitüleri hareketi»yle bir öncelik tanınmış köylülüğe. —Köy Enstitüleri yapısında bir eğitim kurumu için sözkonusu bu, yoksa öğretmen okulunda da öncelik kenttedir—. Toplumumuzun eğitim tarihi incelenince, görülür ki en ilkelinden en modernine dek her türlü eğitim kurumunda öncelik saray çevresinde ya da kentte, başka bir söyleyişle «havas» sınıfında, burjuvazide olmuş... Bu genelleme, hem dinsel, hem de bilimsel eğitim kurumları için yapılabilir. Kur'an kurslarından, yüksek eğitim kurumlarına dek böyledir bu. Eğitimin toplum düzenleriyle ilişkileri üzerinde duracak değilim. Ancak şuncasını söyleyeyim, tarihin her döneminde köylülük geriden izlemiştir eğitimi. Hemen her zaman «geri» olan kalmıştır ona. (Daha çok köylülüğe özgü olan ve tasavvvufi düşünceden kaynaklanan «irfan»ın havas'a özgü olan «kelâm ilmi»ne göre ileriliği bu genellemeyi değiştirmez.)

Bence bizde ilk kez Köy Enstitüleri hareketiyle bir dönüşüm oluyor bu alanda. Orta eğitimin çok uzağında, yüksek eğitimin çok çok uzağında bulunan; ilk öğretimin de çok geniş çapta yabancısı olan köylü; Köy Enstitüleri'yle orta öğretim —kısmen de yüksek öğretim— olanağına kavuşuyordu...

Ancak hemen şunu söyleyelim, Köy Enstitüleri hareketinin bütünü, «halk toprağı»nın küçük bir bölümünün işlenmesinden başka bir şey değildi yine de...

Bütün bunları şunun için söylüyorum. Bilindiği gibi yozlaşma dönemine dek yalnız köylüler alınırdı Köy Enstitüleri'ne. 1947' lerden sonra bu ilke de değiştirildi ve kasabalardan da öğrenci alınmaya başlandı. Ancak bu dönemde gelenler de yine emekçi çocuklarıydı. Yozlaştırılmış bugünkü İlköğretmen Okulları'nda okuyanlar bile genellikle bu sınıflardan gelme değil mi?

Köy Enstitüleri'nin bu özelliğinden dolayı, buradan çıkan ve yetişen sanatçıların hemen tümü köylülükten gelmedir. Yine hemen tamamı, ortakçı ve yarıcıların yanısıra, köylülüğün alt kesimini oluşturan topraksız tarım işçileri, az topraklı yarı işçileşmiş yoksul köylü, küçük ve orta köylü ailelerinin çocuklarıdır.

İşte, köyden gelme, orada yaşama, okuma ve yetişme özelliklerinden dolayı bu toplumsal ortamla biçimlenmiş bir sanatçı kuşağı oluşmuştur. Böylelikle edebiyat halklaşmış, «köylü edebiyata kendi girmeye» başlamıştır. Köylülüğün sanatçılarını yetiştirme sürecinde de önemli bir dönemeç olmuştur bu..

b — Ürünlerinin kaynağı ve konuların işlenişi:

Toplumsal ortamla sanatçı, sanatçıyla sanat ürünü arasındaki diyalektik birlikten ötürü, enstitülü sanatçılar kuşağı ürünlerinin —daha çok anlatı ürünleri için sözkonusu— **omurgasını köy ve köylü sorunları oluşturur.** (En evrensel görünümlü yapıtların bile sanatçısının yaşadığı doğal ve toplumsal ortamın izlerini taşıdığı düşünülünce bu gerçek daha iyi algılanır).

Enstitülü sanatçılar bunu, düşünsel ve eylemsel açıdan kaçınılmaz sayıyorlar. Sözkonusu yazarların konuyla ilgili görüşleri şu noktalarda odaklaşıyor:

1 — Bir toplumsal çevrede insan yaşadıkça, o toplumsal çevreye özgü sanat yapıtları verilecektir. Sanatçı, mutlaka iyi bildiği, tanıdığı çevreyi, insanları verecektir. Bizim bilincimiz ve bilinçaltımız, içinden çıktığımız sosyal ortamla beslenmiştir. Bu bakımdan içinden çıktığımız ve tanıdığımız ortamı yansıtmaktan daha doğal bir şey olamaz.

2 — Bir de işin düşünsel yanı var. Köylülükten gelen kişiler olarak bu kitleyi irkiltmek, uyandırmak, bilinçlendirmek ve kurtuluşa yöneltmek en doğal görevimiz ve hakkımızdır.

Burada şunu hemen belirtelim. Gerek konuların seçilişi, gerekse ele alınışı konusunda zamanla birtakım değişimler olmuştur.

Sözgelimi özellikle birinci dönem (1960-65 öncesi) ürünlerinde «gerçek edebiyat, insanın yaşadığını anlatmasıdır» düşüncesinden yola çıkılarak daha çok gözlemci gerçekçiliğe yaslanılır. Özellikle bu dönemde yazanlar, sorunlara sınıfsal açıdan yaklaşmıyor ve **kaba ayrım** üzerinde duruyorlardı. Yine de 1960 öncesi tavsamış akımlar arasında yer almadı ve kendi çizgisinde gelişmesini sürdürdü bu sanatçılar. Yapılmak istenen başlıca iş, köyün acı gerçeklerini sergileme ve sorunlara parmak basma oluyordu. Sorunların sınıfsal temelineyse inilmiyordu. Genellikle sorunlara ve olaylara kopuk kopuk yaklaşıldığı için, önemli sayılabilecek toplumsal gelişmelerin gerisinde kalınıyordu. Sözgelimi Amerika'nın Türkiye'ye girişi gibi traktörün kırsal kesime girmesi ve yarattığı sonuçlar da 1960 sonrasında ele alınabildi.

Ancak yine de o güne dek ele alınmamış pekçok sorunla, pekçok köylü insanı edebiyat gündemine getirilmişti. Daha önceki romantik ve dışardan yaklaşımın yerini, içerden gözlem almıştı.

Bu kuşak sanatçılarının büyük bölümü 1960 sonrası çıktı ortaya. 1945'lerde yazmaya başlayanlar da esas ürünlerini bu tarihten sonra vermeye başladılar. **Köy edebiyatına** da imzalarını bu dönemden sonraki ürünleriyle attılar.

1960 ve özellikle TİP hareketiyle yoğunlaşan düşünsel gelişim, tüm aydınları olduğu gibi bu kuşak sanatçılarını da etkiledi. Ölçüler ve olaylara yaklaşım da kendiliğinden değişmeye başladı. Sözgelimi «tespitçilik»ten yönlendirmeye, yol göstericiliğe doğru bir gelişme izlendi. Gözlemci gerçekçilik ve eleştirel gerçekçilik yerini toplumsal ve toplumcu gerçekçiliğe bırakmaya başladı. **Artık sanatçının gerçek görevinin, seslendiği kitleye insanca yaşamanın kestirme yolunu göstermek, algılatmak olduğu anlaşılmaya başlandı. Anlaşıldı ki, gerçeğe boyun eğen değil, ona egemen olan, onu yönlendiren ve değiştiren kişidir sanatçı. Ve yine anlaşıldı ki sanatçı «zabıt kâtibi» değil, «trafik polisi»dir...**

Şimdilerde edebiyat gündemindeki başlıca konulardan birini oluşturan **«köy edebiyatı»**nın bu kuşak açısından değerlendirmesi sanıyorum şöyle yapılabilir: Enstitülü sanatçılar kuşağı, konusunu köyden ve köylülükten alan ürünlere yeni boyutlar kazandırmış; hem yazınsal tür (şiir, köy ve gezi notu, anı, hikâye, roman) hem de konu açısından bu kesimin daha yoğun biçimde yansıtılmasını sağlamıştır.

Söyleyeceklerimizi şimdilik böylece noktaladıktan sonra bu kuşak sanatçılarının başlıcalarına kısaca göz atabiliriz..

DURSUN AKÇAM

Röportaj türüyle yola çıkan Dursun Akçam, hikayeye ve daha sonra da romana yöneldi. Ürünleriyle, Kuzeydoğu Anadolu'dan ses getiren ilk sanatçımız sayılabilir. Enstitülü sanatçıların belirgin özelliklerinden biri de, herkesin çıktığı, yaşadığı yöreden ses getirmesidir. Bundan dolayı, her yöredeki köylünün yoğun biçimde edebiyata akması, bu sanatçılar aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Konularına toplumcu-gerçekçi bir tavırla yoklaşan Akçam'ın bütün ürünlerinde iyi bir araştırmacı, inceleyici ve gözleyici olduğu görülür. Akçam'ın köy öğretmenliği izlenim ve gözlemleri ilk dönem ürünlerine, ikinci dönemdeki izlenim ve gözlemleri de sonraki ürünlerine (**Taş Çorbası, Köyden İndim Şehire**) kaynaklık etmiştir. «Köyden İndim Şehire», bütünüyle kentteki köylüden kesitler, görünümler vermekte..

Sanatçının son çalışması bir roman: **«Kanlıdere'nin Kurtları»**.. Sanatçı burada, feodal ilişkilerin yarattığı çarpıcı, tırmalayıcı, vurucu gerçeklerden giderek bir düzen eleştirisi yapıyor. Bir köyden yola çıkılarak yapılıyor eleştiri. Kısa, net içinden uyaklı tümcelerle Dedekorkut geleneğinden yararlanarak yoğun bir anlatım kuruyor Akçam.

Sanat anlayışını kısaca şöyle belirliyor: **«Ben sanatı toplum hizmetinde bir araç olarak görenlerdenim. Bizim gibi ülkelerde sanatçıya bu nedenle büyük görevler düşmektedir. Bir sanat yapıtı, kitlelerce anlaşılır ve okunur olmayacaksa, okuyucuda doğruya, ileriye, güzele yönelik bir etki, bir tavır yaratmayacaksa ben o sanata sanat diyemem.»**

ESERLERİ :

Röportaj : Analar ve Çocuklar (1964, 1963 Karacan Armağanı), Doğunun Çilesi (1965).

Hikâye : Maral (1964), Ölü Ekmeği (1969), Taş Çorbası (1970), Köyden İndim Şehire (1973), (**Haley** adlı hikâyesiyle 1975 Antalya Festivali Hikâye Ödülünü aldı).

Roman : Kanlıderenin Kurtları (1975).

KÖYDEN İNDİM ŞEHİRE

DURSUN AKÇAM

Soluk soluğa sordu:

«— Aladağ yöresinden, Şehbazoğulları soyundan Kocahanoğlu Halil'in torunu Cemal'in yurdu burası mı?

«— Burası.» dedim.

Rahatladı, bakışları yumuşadı:

«— Şerif'in oğlu İsmail gelmiş, diyorlar, doğru mu?»

«— Doğru.»

Çocuksu bir sevinç belirdi yüzünde:

«— Şimdi nerede?»

«— Şehire çıktı.»

«— Ne zaman döner?»

«— Akşama kalmaz...»

«— İkindi oldu mu?»

«— Yakındır.»

«— Yarın köye dönüyor mu?»

«— Bilmiyorum?»

«— Ben de onunla gideceğim kızım!»

Teklife gerek kalmadan içeri girdi. «Adidas» marka çantasını koydu. Çamaşır, öte beri doldurduğu fileyi de görünmeyecek biçimde köşeye bıraktı:

«— Elimde adresi çok aradım kızım, sokak sokak, kapı kapı aradım... Çok şükür buldum!» dedi.

İlk bakışta tanıyamamıştım, o da tanımamıştı. İncelmiş, kurumuş, iskelete dönmüştü. Avutları çökmüştü. Yüzündeki kemikler, burnu, şakakları, çenesi toprağını sel budamış bozkır tepecikleri gibiydi. Şehirle köy arası melez giysiler üstünde iğreti duruyordu. Onu yıllar öncesi köylü giysileri içinde tanımıştım. Etekleri yer süpüren çifte kaftanlar giyerdi üst üste. Kırmalı, büzgülü, allı, karalı gocukları vardı. Boynuna doladığı ak tülbentten başörtüsünün uçları dalından, saçları, saçbağı ile sarkardı. Dallı, gövdeliydi. Yanaklaı arkadan görünürdü. Genç yaşında kocasının ölmesi onu yıkmamıştı. Hem erkek, hem kadın olmuştu, çocuklarının hem anası hem babasıydı. İsteyenleri çok oldu ama o hepsini elinin tersi ile itti, «Erim toprağın koynunda, ben oynaşın koynunda olamam!»

diyordu. Ölünceye değin «Dul Yeter» olarak kalacaktı. At biner, araba sürer, yeri gelince tırpan çeker, koyun güderdi. Cömertti, konukseverdi. Sözü, sohbeti dinlenir, saygı görürdü. «Bir Allah bir oğlu» Bayram Ali'yi elde hediye, başta tütiye ederek büyütmüş, okutmuştu. Köyde çocuğuna öğrenim yaptıran tek insandı. Üç de kızı vardı, Safiye, Hediye, Tütiye. Onları da yetiştirmiş, töresine uygun «İki baş, dört ayak» etmişti. Bayram Ali, «Dövlet kapısında memur»du. Anasını köyde tek başına bırakmamış, almış yanına «şehere» getirmişti. Uzun süreden beri görmemiştim Dul Yeter'i.

«— Bu yerlerin havasını alamadım, insanına uyamadım, kızım.» diye başladı, «Toprağından sökülmüş bir çam ağacı misaliyim! Ben ne bilirdim dilber kızım, ne bilirdim? Dedim oğul okutum, varayım gün göreyim. Boyalı konaklar evim olsun, akça gelinim, gökçe gelinim önümde pervane dönsün!.. Dedim, giydiğim atlas, yediğim bal olsun. Çiçekli, çimenli bahçelerde gezeyim, dedim, dünya uzun, ömür kısa bineyim tomofile yedi iklim, dört bucak dolaşayım, dedim. Ben ne bilirdim gökçe kızım?...

«— Köyde kimin yanına gideceksin Yeter Teyze?» diye sordum.

Gücüne gitmişti:

«— O ne biçim söz güzel kızım? Kardaşım var dağ gibi, onun gölgesi bana yetmez mi? Ur köyünde kızlarım var dal gibi, «Anam gelmiş!» diye bayram etmezler mi? Konu, komşu dersen can gibi, «Biz aç sen de aç, biz tok, sen de tok...» demezler mi? Evim, otağım dersen durur yerinde bir kala gibi... Kilitli kapımı açsam, sönmüş ocağımı tüttürsem, bana yetmez mi? Bir tarlam durur, bir de bostanım... Ekip biçsem, gübre salsam, su bağlasam ürün vermez mi?...»

Çayını yudumladı. İçinin elemi gözlerine vurmuştu. Konuştukça açılıyordu:

aha bu gördüğün tangonun (entarinin) içine soktular. Saçlarımı

«— Her taş yerinde ağır kızım. Bir yel esti, sürüklendim, selesuya karıştım. Kendi dağımda aslan idim, tilkiye, çakala yem oldum. Bülbül idim bağlarımda kargaya, saksağana gagalandım. Sinim, sofram, aşım, ekmeğim yitirdim, dostlar meclisinde sözüm, sohbetim... Söyletme beni gökçe kızım!»

«— Hepsini bir bir anlatsam akan sular durur, bulutlar soğulur, çiçekler sararır, dağ-taş karalar bağlar, yasa bürünür. Ben başı karlı dağların, çiçek, çimen çayırların, yavşan kokulu kırların, bayırların kızıyım. Ata-dede töresi içinde özge başıma büyüdüm. Özgen idim, özyurdumun dağında, taşında, minnetim yoktu «namerdine» puştuna... Şeheristana değil kızım, geldim de öz ayağımla düştüm gömütistana! Dokuz etek mor kaftanımı, ata gidişatı şalvarımı, ak tülbent-

ten başörtümü, oylum oylum tavşalımı attılar. Şeher töresi diyerek daha bu gördüğün tangonun (entarinin) içine soktular. Saçlarımı kesti, koca kısrakların yelesine çevirdiler. Bu yaşımda kalçamı, kasığımı ortaya döktüler de kırkılmış hemşin koyunlarına benzettiler. Ben eski şehrin insanıyım kızım, yeni yasalara uyamam, fındıklı sekilerde oynayamam.»

İlgiyle dinlediğimi görünce daha bir rahatlık içinde dertleşmek istedi.

«— Ben kırk adım genişliğinde evlerde, ahırlarda dolaştım. Gün oldu, güneşin bulutların altında tarlada çayırda, çalıştım, gün oldu bostanda, harmanda yıldızları sayarak uyudum... Şimdi ahır çağımda geldim de bir deliğe tıkıldım. Önün masa, sandalya, ardın sehpa, örtü, ıvır zıvır... Adım atamazsın rahatça, sandalye devrilir, örtü bozulur, sehpa sallanır, bibli düşer. Bir yana çıkamazsın, altın ev, üstün ev, karşın ev... Balkona atarsın kendini, daracık yer, başın döner, için sıkılır. Karşında yine ev, boz yapılar... Gözlerinle okşamazsın bir yeşili. Kafeste bir kuş gibisin. Kuştan da betersin, onun gözlerine yasak yok, senin var. Bakacağın yer de neresi? Karşıdaki evlerin pencereleri, balkonları... Görür, hemen söz ederler, «Yabanın teki, elin evini gözlüyor!» derler. Onlar demese de bizim gelinin demesi yeter! Dışarı çıkarsın, gürültü, kalabalık, kamyon sesi, benzin kokusu!... Toprağa, yeşile hasret kaldım, kızım. Bir gün açılayım bir yol dedim, belki yeşili görür, toprağa ayak basarım. Yürüdüm, yürüdüm!... Her yan yapı, beton, insan! İnsanlar da beton, taş, halden anlamazlar, dilden anlamazlar, ne selâm, ne sabah!... Gittim de gittim! Ne yeşili bulabildim, ne toprağa ayak bastım. Geri döndüm. Yolu yitirmiştim, daha da bulamadım. Kime sordumsa ne oğlumu tanıyan çıktı, ne de evini blen!... Polis derlermiş adına, yapıncalı, tabancalı bir adam aldı, götürdü gece zamanı dairesine. Bayram Ali oğlum orada buldu beni!»

Başını kaldırdı.

«— Başını ağrıtıyorum kızım, kusurumu hoş göresin. «Arsız gülegen, derli söyleğen olur» demişler diye sürdürdü konuşmasını. «Vallah da gideceğim, billah da... Zembille bağlasalar, kuş sütü ile besleseler, kuş tüyü döşeklerde yatırsalar yine gideceğim. Kolum, kanadım kırılsaydı, ölüm çıksaydı da gelmeseydim bu viran olası şehere. Burada benim dikili bağım, su altı bostanım, çiçekli çayırlarım mı kalmıştı? Alageyik dağında sürülerim, kapımda meleşen ceylan kuzularım mı vardı? Kırkpınarın gök suları, Çataldağın yamaçları, Sokara'nın akçamları, Bozakyurt'un serin bağları beni mi bekliyordu? Burdosa'nın kaymağını, mor koyunun yoğurdunu yemeye mi geldim? Yolumu bekleyen kavim kardaşım, kara

günde dayanacağım, sırdaşım, gönüldeşim mi çağırmıştı? Anamı, atamı, eli kınalı Tentene'mi, kaytan bıyıklı erimi gömütlerinde koydum da geldim. Kırk yılık tüten ocağımı söndürdüm, ak kapıma kara kilit vurdum da geldim!»

«— Beni işsizlik öldürdü kızım. Sabahtan akşama can oturur, dururum. Bostanın yok belleyesn, öküzün yok «ho!» diyesin, tavuğun yok kişeleyesin. Su evin içinde akar, pişmiş ekmek sofraya gelir. Çamaşırı makine yıkar. Tezeksiz, odunsuz soba yanar... Bir ev süpürmek, bir de bulaşık yıkamak. Bunlar da iş değil kızım. Evin tabanı toprak değil çamur olsun, çarık, çorapla giren çıkan yok zibil olsun, ocakta tezek yanmaz kül olsun!... Gelin hanımın tafrası hazır, «Sen ancak ahır süpürmeyi bilirsin!...» Girişir kendisi, sürter Allah sürter, halının tüylerini yola yola, süpürgenin çöplerini kopara kopara! Bir beton yıkaması var her gün, usun almaz! Her yanı öyle yapar ki, gözgi gibi yüzün görünür, ayağını basmaya çeknirsin!»

«— Gelinin çok titiz anlaşılan?»

Alnının damarları gerildi, sönük gözleri yuvasında döndü:

«— Orasını hiç sorma kızım? Gelin değil, bir Allah'ın ataşı! Kabı kacağı yıkar, oyalanırdım. Onu da elimden aldı. Temiz yıkamıyor muşum, bulaşık suları öteye beriye akıtıyormuşum... Yıkadığım tavayı, tencereyi burnuna götürür, «kokuyor, kokuyor!» diye dırlanırdı. Kimi sefer öfkesini alamaz, girişir kendisi yıkardı yeni baştan. Geçen gün nasıl olmuşsa burnumu silmiştim mutfakta. Aman Allah, at kaçtı, torba düştü! Söylendi, saydı, eğirdi, geğirdi, aylım aylım ayıldı, düşüp yerlere bayıldı! «mırdar» mı demedi, «pis köylü» mü demedi! ne çingeneliğim kaldı, ne çobanlığım? Daha da mutfağa adım atmadım.»

Gözüme baktı:

«— Üstüne alma kızım, şeher yerinin hatunları bir beterdir!» dedi. «Bir köylü gördükleri zaman zehir yutmuş kancığa dönüyorlar! Ben de onlardan iğreniyorum. Onlar, Tanrının verdiği çehreyi değiştiren şeytanlar! Saç boya, kaşlar, kirpikler boya, dudak, yanak, surat boya, pudra, tırnaklar boya, göğüs takma, karın, bel eyerli atlar gibi kolanlı, kuskunlu! Canları bir cenderenin içinde!... Neymiş, güzel görüneceklermiş, hanım olacaklarmış! Vay yerin dibine batsın sizin güzelliğiniz de hanımlığınız da!... Ay kızım, bunların nasıl dışı karışıksa içleri de öyle karışık ve bulaşıktır. Yüze kibar görünür, dil dökerler, arkadan da demediklerini bırakmazlar. Onlarda suç yok kızım, olanca kötülük işsizlikten. Süreceksin onları tarlaya, çayıra, vereceksin ellerine çapayı, dirgeni, tırmığı... Çalışacaklar, vurdukça çapayı, saladıkça tırmığı kolanları, kus-

kunları kopacak, şeytan taşı tırnakları kırılacak, yorgunluktan soluyacaklar, bir güzel nefes alacaklar, terleyecekler, ter tırnaklardan çıkacak, boyaları bozulacak! Sonra bir yağmur; dışları gibi içleri de arınacak!»

«— Başını da ağrıttım kızım, sana bir olay anlatacağım. Bir gün demliğin dibinde kalan çayı çıkardım, balkondan akıttım. Meğer alt katta oturan boyalı hatunun başına dökmüşüm! Ben ne bilirdim güzel kızım, bilseydim hiç yapar mıydım? Aman kızım, hatun ince sesiyle öyle bir ünledi ki olanca şeher seslendi. Bir sözünün dirhemini it yeseydi kudururdu, «Ayağı çarıklının pintisi! Ormandan inmiş ayı! Pasaklı yobaz!...» Ben onun ağzının payını verirdim ama kötü demirparmaklıklar arasına kıstırılmışım, dilim yetmez, gücüm çatmaz. O, elime geçmeliydi Vardosa'nın deresinde!... Hırsını alamadı, çıktı, kapıyı çaldı, aldı gelini karşısına, saydı, döktü, saydı döktü!.. Şamataya komşu kadınlar üşüştü! Zati hiç birinde iş yok, güç yok, tilki gibi hepsinin kulağı seste. Bir kıpırtı olmasın, hepsi çıkar ortaya. Onlar bağırışırken içerde saklanmayı onuruma yediremedim, ben de gittim yanlarına. Alaca karga yiyecek gibi bakıyordu bana, «Gözlerin körmüydü koca karı? Burası dağbaşı mı?» diye başladı yeniden, «Ne olacak» dedi, «köyden indim şehire, şaşırdım birden bire!...» Saçlarını yeni yaptırmışmış berbere, düğüne mi, nişana mı gidecekmiş? Oradaki hatunlardan birisi benden yana çıktı, «Terbiyesilik edip de ihtiyar kadının gönlünü kırma!» dedi, «Halıyı balkondan üstüme çırpan sen değil miydin?» diye çıkıştı. Bu sefer de beni bıraktılar birbirlerine düştüler. Kimileri bulaşık suları akıtırmış balkondan aşağı, kimilerinin çocukları merdivenlere işermiş, kimileri kâğıt atar, kimileri radyoyu fazla açarmış!... Onların kavgası yatıştı, gelinim başladı. Benim yüzümden çevrede çıkacak başları kalmamış da, her yerde, her zaman onları utandırmışım da, bir Allahın belâsıymışım da!... Her sözünü yuttum, kulağımı sağır, gözümü kör ettim. Bundan sonra çekemem kızım, cehennem de olsa gideceğim!»

Ayağa kalktı. Pencereden bakacaktı, çekindi, yeniden yerine oturdu:

«— Şeref'in oğlu nerede kaldı, niye gelmedi?

«— Canını sıkma Yeter teyze, gelir, bir saate kalmaz gelir.»

«— Gelsin, aman kızım gelsin de çekip gidem bu yerlerden, Çataldağın yücesinden avlanan bir tutsağım ben!»

«— Neden böyle düşünürsün Yeter teyze? Oğlunun yanındasın, yanında, yörende insanlar var, komşular var.»

«— Ahvalimi dinledin kızım, ben ne desem de sen anlasan?» dedi, dudaklarından dizeler dökülmeye başladı:

«Yüce dağlar duman olmaz
Çeşmim yaşı revan olmaz
Değme kişiye kul olmaz
Ben gönlümü bilmez miyim?»

«Engine saldım özümü
Hakka döndürdüm yüzümü
Çekemem nâden sözümü
Ben gönlümü bilmez miyim?»

Gözleri bulanmıştı. Kuruyan dudaklarını diliyle ıslattı:

«— Bana bir su veremez misin kızım?» dedi, «Suyuna da alışamadım bu yerlerin!»

«— Su yerine bir çalkana!...»

«— İstemem.»

«— Limonata?,»

«— İstemem!»

Açık bir bardak çayı hepsine üstün tuttu. Kıtlama çay içiyordu. Önce şekerin bir köşesinden ısırıyor, sonra çayını yudumluyordu:

«— Bazı günler komşu kadınlar toplanır gelirler. Bilirsin, şehir yerinde bu toplantılara (gün) diyorlar. Bizim gelin de gider günlere...»

«— Seni hiç götürmez mi?»

Elem dolu gülümseme içinde başını salladı:

«— Anlamaz görünüyorsun atası rahmetinin kızı? Ben diyorum, «hadımım!» sen diyorsun, «Oğul uşağından ne haber?» Başkalarına götürmek bir yana, evdeki toplantılara da salmaz beni. Hoş istese de katılmam ya onları içine! Dilleri dilimden, huyları huyumdan değil. Ayrıca gelin hanımın yelkenlerini suya düşürmüş olurum! «Günler»inde sıkıca tembihlemeyi de unutmaz, «konuklarımız gidenecen odandan çıkma, otur namazını kıl.» Ay kızım, güzel kızım, namazın da bir vakti, saati var, gün akşamcan namaz kılınır mı? Anlamaz görünür, ses etmem. Beklerim, beklerim, kahkahaları bitmez fahişelerin. Kapının ardından bakarım gizlice. Her yanları açık, saçjık salıvermişler «namahrem» yerlerini gözler önüne. Söneceklerde baldır, bacak, boyun, boğaz kar gibi. Belli ki kılları teker teker yolmuş, kırem sürmüşler. Umurlarında mı dünya? Boztepe'de ekinleri mi yanmış, Çağlayan'da bostanları mı çapa olmamış, harmanları yağmura mı kalmış!... Ekmek elden, su gölden. Abdestim bozulur, darlaşırım, aralarından geçip de gidemem...»

Yüzüme baktı:

«— Sen de onlardan sayılırsın ama ne de olsa bizim memleketin suyunu içmişsin.» dedi.

Utandım. Oysa ben Dul Yeter'in betimlediği kadınlardan değildim. Dudaklarımın allığı onu yanıltmış olabilirdi. Gözleri de pek görmüyordu:

«— Haklısın sen Yeter teyze, anlatmana bak, aldırma!» dedim.

«— Hangi birini anlatayım kızım? diye başladı, «Her Allahın günü, sabahtan akşamacan dut yemiş bülbül gibi oğlumun yolunu beklerim. Namaz üstüne namazkılarım. Akşam olur, Bayram Ali gelir. «Ana nasılsın» der, hal hatır sorar. «İyiyim oğul, ömrüne duacıyım.» derim, söz biter. Isterim ki biraz uzun konuşayım, memleketten söz açayım. Ben ne konuşursam o başını eğer, dinler mi, dinlemez mi, bilmem? Ama başka şeyler düşündüğü belli olur. Beni de kırmamak için arada bir «Hı! Hı!» eder, başını sallar, bazan da hiç gereği olmayan yerde, 'Ya!', Öyle mi?» der, keser. Çarnaçar susarım. Anlarım ki onların dünyası benden kopuk. Yemekten sonra alır eline bir gazete, ya da kitap, taşta ses var, onda yok! Radyoyu açarlar, dilinden anlamam meretin. Onlar dinler, kimi yerine kızar, kimi yerinde gülerler. Ne olduğunu merak eder sorarım? Neden sonra oğlum, ağırdan anlatır, böyle, böyle... der. Şaşar kalırım, «Ay oğul,» derim, «bunda gülecek, ya da öfkelenecek ne var?» Bir abdalın gözüne bakar gibi gözüme bakar, ses etmez.»

«— Bazı geceler komşular gelir oturmaya erli, avratlı. Gelin istemez ama Bayram Ali'm, kolumdan tutar, «Ana gel, sen de otur bizimle, canın sıkılmasın.» der, oturtur başköşeye. Onlar konuşur durur, ayrı söz, ayrı saz. Ne yağmurdan, ne güneşten, ekinden, ne de tarladan, tapandan tek kelâm geçer? Benim halim köylü hali kızım, orada birisi bir şey soracak diye ödüm kopar! Onlar benim dilimden, ben onların dilinden anlayamam. Gelinin gözleri çifte süngülü candarmalar gibi başucumda döner durur. Sıkılırım, esnerim, sesizce sıvışır, yorganı başıma çekerim.»

«— Ben altmış yıldır alışmışım kızım, yatsı namazından sonra yatar, kuşlar ötmeden, kurt-kuzu ayırt edilmeden kalkarım. Bizimkiler burada sanki Leyleyi Kadir Gecesini beklerler, yatmazlar da yatmazlar. Bir de kafayı vurdular mı, gün göbeklerine çalmadan uyanmazlar. «Hizmetkârlar gibi her sabah erken erken kalkıp bizi uyandırma!» derler. Gürültü oluyor diye ayaklarımı muhkem basamam yere. Bir eşyaya dokunamam, kapıları açıp kapayamam. İhtiyar kadın, acıkırım, yüreğim bayılır. Korkudan bir çorba yapıp da sıcak sıcak içemem. Gelin hanımın uyanmasını, çay yaparak sofra kurmasını beklerim. Her sabah çay, zeytin, peynir!... Bıktım, usandım kızım. Ben uyamadım bu efendi gidişatına. Benim kursaklarım çorbayla, haşılla, kuymakla, beş yumurta kayganayla

beslenmiştir. Çay dediğin yemekten sonra keyf için içilir. Bir de katığın bulunmaz, bir su, bir ekmeğe kalmış olursun da katık yerine alırsın çayı, ekmeiğni banaraktan... Öyle bir bardakla da yetinilmez. Çay nedir, say nedir?»

«— Yemek saati gelmeden bir lokma ekmeğe el atamam kızım. Gelinin gözleri ossaat dört döner. Beklesem bir dert, beklemesem bir dert! Gelinin burnu, bir de gözleri çok keskindir. Halının kılları arasına bir küçük ekmek parçası da karışmış olsa bulur, çıkarır, «Ne olacak,» diye başlar, «Çingeneler gibi elde, avuçta yemeye alışmışsın. Dip-köşe ekmek kırığından geçilmiyor!» Sonra alır süpürgeyi olanca öfkesi ile sürter durur halıya. Bir yandan da dırlanır, «Bitleneceğiz, kokacağız!»

Sustu. Bacağını altına çekerek kıvrandı. Elini böğrüne götürdü, büküldü:

«— Sağlam yerim kalmadı güzel kızım.» dedi, «Eh yalancı dünya, altmış, yetmiş, gelmiş geçmiş!» Ezberinde kalmış dizelerden okudu:

«Dallarıma bülbül konmaz kuş ötmez
Uzanmıyor dost bağından el bana
Yüce dağlar yol vermezler öteye
Korkarım ki mezar olur çöl bana.»

«— O denli umutsuzluğa kapılma Yeter Teyze!»

«— Baksana halime gonca kızım, bir deri, bir kemik kalmışım. Ben böyle miydim? Tahıl dolu çuvalları pamuk gibi savururdum. Sekiz put arpayı (128 kg.) sırtıma attığım gibi değirmene götürürdüm de «ıh!» demezdim... Can boğazdan geçer kızım. Bu şehre geldikten sonra ağzımın dolusu et yemedim, desem yeridir. Ben sinisi sofrası cümleye açık bir hanenin kızıydım. Kapımda atlı konukların biri iner, biri binerdi. Ben üç koyunu bir öğünde etlik etmiş, kazan kazan yahniyerle, pilavlarla şölen yapmış bir erin avradıyım. Benim bileğim yağa bölenmezse, çeneme aşağı yağlar sızmazsa karnım doydu diyemem! Şimdi eğrildim ipe döndüm, savruldum çöpe döndüm. Burada et yerine ot yerler kızım. Sanırım siz de öylesiniz. Her yemekte çatal, kaşık, bıçak doldurur sofrayı. Bir avuç yemek, kaşık kaşık bölünür tabaklara. Koca filin hortumuna bir leblebi atmaya benzer. Bir pençe vursam tabağın dibi görünür. Çorbadan gayrı her nesne çatalla, bıçakla... Dirhem dirhem koparacaksın, serçe gibi yutacaksın. Sürterim kesmez bıçak, saplarım tutmaz çatal. Hani bir mesel vardır bilir misin kızım? Tilki bir gün leyleği yemeğe çağırır. Hazırladığı çorbayı düz bir taşın üstüne döker. Leylek gagası ile tık tık vurur, gagası yaralanır, karnına bir nesne inmez... Benimkisi de öyle kızım. Bir et

parçasını elime alıp da dişleyemem. Bıçakla bölmeye çalışırım, o da ya yere düşer, ya birisinin göğsüne sıçrar. Gelin yine kuduzlanır, lâkin oğlumun yanında sesini çıkaramaz. Kaç sefer benim yüzümden kavga etti o alaşa ile. İstemem bana sebep söz horata olsun. Ne denli özensem yine de parmaklarım, dudaklarım bulaşır. Gelin hanım gözlerini kısar, iğrenir, yutkunur. Sürekli her yemekte yanımda elbezi bulundururum. Her lokmadan sonra ağzımı, parmaklarımı silerim. Senin anlayacağın kızım, yediğim nereme gider bilmem? Ben yemeği değil, yemek beni yer. Yarı karın kalkarım sofradan.»

Gözleri daldı bir süre. Birden silkindi:

«— Duramam kızım, kement atıp bağlasalar, etlerimi doğram doğram doğrasalar duramam. Ben o cibilliyetsiz gelinle yaşayamam. 'Geçme namert köprüsünden koparsın sel seni.' Şimdiyecek çok dayandım ama bundan sonra dayanamam. Zati bugün bir güzel ağzının payını verdim, köprüleri temelli attım da geldim.»

«— Kavga mı ettiniz?»

«— Kavga ama ne kavga kızım?»

«— Sebep neydi?»

«— Hiç, sebep mi ararsın? Bu yıkılası şeherde kuşak açarken bile rahat değilsin. Abdesthane diye kapaklı, kasnaklı gâvur icadı bir çanak yapmışlar. Her oturuşta tüylerim diken diken olur. Kıçını çanağa dikkatlice yerleştireceksin. Kasnağı, çanağı bulaştırmayacaksın. Tıkanmasın diye hesaplı ıkınacaksın. Meretin deliği dar mı dar! Her nefesten sonra su akıtırım. Yine de kazasız, belâsız kalkamam üstünden. Ben çıkarım peşimden gelin hanım girer, denetler. Söylemesi ayıp, üç gündür kabızdım kızım. Karnım ağrır, bağırsaklarım kopacak sanırdım. Ayakyoluna çıktım, zorunlu olarak biraz uzunca kaldım. Çanağın deliği tıkandı. Suyun yolunu çektim, akmadı. Meğer sular kesilmiş de haberim yok! Çaresiz öylece bırakıp çıktım. Bir işitmeliydin benim gelinin kelâmlarını kızım? Duyayım diye de yüksek sesle söyleniyordu, «Çatlayacağın, nasıl ki yemesi, öyle de etmesi!» Camız gibi!... Başı büyüklükte!... «Daha sıçmasını öğrenemedi!...» Çakal! Takma kaşlı! Un suratlı! Kolan kıçlı! Kasnak göğüslü! Fingirdek! Fahişeden düşme! Kız sen kiminle elleşirsin, hele beri bak!...» dedim, «Kız sen besleme karga, dirgen bacaklı, senin hazırı yemeden öte ne hünerin var söyler misin? İnek sağamazsın, yayık yayamazsın, sacda ekmek pişiremezsin! Harman dövemez, tınaz hiç savuramazsın!... Kız, senin, tavada bir cız-bızdan öte nedir hünerin? Sen onun bunun bokunu koklayacağına otur da çorap örmesini öğren. Kolanı kuskunu çıkar da yufka aç, ketene pişir oğluma. Ama suç sende değil,

benim oğlumda. Ben onu senin gibi maskaraları beslesin diye mi okuttum, mor ineklerimi, kırmızı koyunlarımı sattım? Bir efendi gidişatıdır diyerekten sersem sersem uymuş kervana, kopmuş köyünden, kökeninden...»

Kapı açıldı, İsmail geldi. Dul Yeter, yerinden bir ok gibi sıçradı:

«— Şerif'in oğlu İsmail bu mudur?» diye sordu.

Boynuna sarıldı İsmail'in, yanaklarından, gözlerinden şapır şupur öptü:

«— Memleket kokusu var yavrumda, Atayurdumun taşı, toprağı kokmaktadır!...» dedi.

İsmail Dul Yeter'in duygularını paylaşmıyordu:

«— Köyün eski tadı kalmadı. Yeter nene,» dedi, «Toprak parçalandı, yaylak bozuldu. Konu, komşu parça parça dağıldı. Bir gurbet çıktı genç, koca demedi, götürdü. Kalanlar da büyük şehirlere göç etmenin derdinde. Ben de sattım, savdım, geldim buraya. Bir kapıcılık bulursam!...»

İsmail konuştukça Dul Yeter parça parça eriyordu:

«— Sen şimdi köye dönmeyecek misin İsmail? dedi bitkince.

«— İşlerimi burada düzene koyduktan sonra çocukları getirmeye gideceğim!» dedi.

«— Deli olma İsmail oğlum, düzensiz yerde düzen kurulmaz. Aklını başına topla, çoluğunla, çocuğunla düşme bu cehenneme. Ben ne diyorsam sen onu dinle. Haydi düş yola, ben de geleceğim seninle! Bugün çıkarsak üç gün sonra, Atayurduna ayak basarız. Haydi hazırlan, durma!...»

İsmail vurdum duymaz duruyordu Dul Yeter'in karşısında:

«— Köye gelip de neyleyeceksin Yeter nene? Senin yaşıtların bile kalmadı. Rahmetli kardeşin Kaya dayı sağ olsaydı, onun gölgesinde...»

«— Ne!?» dedi Dul Yeter, «kardaşım mı?...»

Başı elleri arasında yere yıkıldı. Floresans lambalar, akşam karanlığını gündüze çevirmişti.

TALİP APAYDIN

Apaydın, yazmaya Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında başlıyor. Başaran'la birlikte Köy Enstitüleri Dergisi'nde en çok yazanlardan biri. İlk çalışmalarını şiir, köy notu ve hikâye alanlarında odaklaştıran Apaydın'ın ilk kitabı **Bozkırda Günler** (1952) bir köy notları toplamıdır. İkincisiyse bir şiir kitabı: **Susuzluk** (1956).

1957'den sonra roman türünde çalışmaya başlayan Apaydın'ın en belirgin yanı, sorunsala parmak bosma eğilimidir. Onda yönlendirmeye rastlanamaz pek.

Konularına genellikle severek ve eleştirerek yaklaşan Apaydın, ürünleriyle neyi vermek istediğini şöyle anlatıyor: **«Genellikle köylü insanının yapısını, özlemlerini uygunlaşmağa yatkınlığını, arayışlarını fakat içinde bulunduğu güçlükleri, olanaksızlıkları... anlatmağa çalıştım. (...) Kendi insanımızı, günlük işi ve yaşayışı içinde, zorlamadan, abartmadan olduğu gibi vermeye çalışıyorum. Bu insan ezilmiştir, yoksuldur ama bitmiş değildir. Umudu vardır, gücü vardır. Bizim halkımız yarını olan bir halktır... Bunu vurgulamaya çalışıyorum.»**

ESERLERİ :

Şiir : Susuzluk (1956)

Köy Notları : Bozkırda Günler (1952)

Roman : Sarı Traktör (1958), Yarbükü (1959), Emmioğlu (1960), Ortakçılar (1964), Ferhat İle Şirin (halk romanı-1964), Define (1970), Yoz Davar (1972), Toz Duman İçinde (1973), Tütün Yorgunu (1975).

Hikâye : Ateş Düşünce (1967), Karşı Yakadaki Cennet (1972), Kocataş (1975).

Çocuk kitapları : Toprağa Basınca (1964, Doğan Kardeş 3. ödülü) Çalgıcı Recep (1973), Dağdaki Kaynak (1975)

Anı : Karanlığın Kuvveti (1967)

Oyun : Bir Yol (1966), Yapılar Yapılırken, Otobüs Yarışı (radyo oyunları TRT 1970 Radyo Oyunları Başarı Armağanı)

ANI DEFTERİ

TALİP APAYDIN

4 Ekim 1955

«Bugün öğretmenim Ömer Onay'ı ziyaret ettim. Ankara'da bir lisede çalıştığını duymuştum. Hazır Ankara'ya gelmişken bir göreyim dedim. Köy Enstitüsü'nde bizi üç yıl okuttu. Çok severdik. İlginç bir öğretmendi. Canlı, girgin, çalışkan... Fizik öğretmeniydi ama her konuda çok şey öğrendik ondan. Zaten biz köy çocuklarının o yaşlarda o kadar çok öğreneceğimiz şeyler vardı ki... ve biz öyle susuzduk ki öğrenmeye. Öğretmenlerimiz de öyle gönüllüydüler ki... Yaz kış silme dolu geçerdi günlerimiz. Ellerimizle yaparak, gözlerimizle görerek habire öğrenirdik. Öğrenmenin tadını duyardık. Ömer Onay öğretmen o zaman pek gençti. Civa gibi delikanlıydı. Belki okuldan yeni çıkmış, doğruca bize verilmişti. Bizim gibi giyinirdi. Derste yemekte işlikte hep bizimle birlikti. Bir ağabey, şimdiki deyimle bir rehber, bir öncüydü. Bizimle oynar, türkü söyler, kitap okur, işlikte tarlada çalışır, sonra derslikte fizik öğretirdi. O zaman öğretmenliğin anlamı bir değişikti. Şimdi daha iyi değerlendiriyorum. Bize çok yakındı öğretmenlerimiz. Biz de onlara yakındık. Elleri başımızdan, omuzumuzdan eksik olmazdı. Bir kardeş, akraba yakınlığı gibi. Onun için biz özlüyoruz öğretmenlerimizi. Gidip görmek istiyoruz. Sanıyoruz onlar da bizi görmek isterler. O kadar emek verdiler ki, unutamazlar. Hele bu Ömer öğretmen... Bekâr olduğu için okulda kalırdı. Her zaman başımızda idi. Sabah birlikte kalkardık. Önümüze düşer bayrak meydanında koştururdu. Sonra beden eğitimi yaptırırdı. Tepeden tırnağa yetenekli bir insandı. Elinden gelmeyen şey yoktu. Hep ona özenirdik. Onun gibi olmaya çalışırdık.

Şimdi düşündükçe içim ılık ılık kaynıyor. Öyle bir öğretmen olmak isterdim. Öğrencilerim üstünde onun bıraktığı etkiyi bırakmak isterdim. Ama bu sadece kendi tutumumla, kendi gücümle olacak iş değil. O koşulları, o ortamı yaratmak gerekli. Bakıyorum da ne kadar uzaklaştık? Öğrencileri doğru dürüst tanımadan, kişiliklerine

hiçbir katkıda bulunamadan, kupkuru bilgileri sıralayıp, kitabı ezberletip görevimizi yaptığımızı sanıyoruz.

Ömer öğretmenin çalıştığı liseye önce telefon ettim. Kalın sesli bir adam «şimdi derste, çağırtamayız» dedi.

— Çağırmayın, ben oraya geleceğim, dedim.

— Kimsin? diye sordu.

— Eski bir öğrencisiyim, dedim.

Çat kapattı telefonu. Lisenin müdürüydü herhalde. Gel, gelme, hiçbir şey demedi. Bir tuhaf oldum. Gitsem mi, gitmesem mi diye düşündüm. Ama nasıl olur, ben Ömer öğretmenimi görmek istiyorum. Sesini bir daha duymak istiyorum. Dersine engel olacak değilim. Bir köşeye oturur, teneffüsü beklerim. Beş dakika görüşür ayrılırım.

Gittim, ama bir yılgınlık vardı içimde. Birisi azarlıyacaktı sanki. Kocaman bir yapıydı lise. Uzun koridorları, yağlıboya duvarları vardı. Öğrencileri iyi giyimli, gösterişli çocuklardı. Bizim çalıştığımız taşra okullarına benzemiyordu. Ulkemizin iki ayrı kesiti elle tutulurcasına ortadaydı. Insana acı veriyordu. Araç gereç eksikliği, öğrencilerde beslenme yetersizliği, çevre koşullarının olanaksızlığı gibi bizim çalışmalarımızı engelliyen nice sorunlar burada söz konusu değildi. Kim bilir ne rahattı burada öğretmenlik yapmak. İmrenerek yürüdüm koridorlardan.

Öğretmen odası kalabalıktı. Sigara dumanı doldurmuştu içeriyi. Duvar diplerine dizili koltuklara baylı bayanlı öğretmenler oturmuşlardı. Umursamaz davranışları vardı. Birine yanaşıp Ömer Onay öğretmeni sordum, çenesiyle gösterdi. Masaya eğilmiş yazılı kâğıt okuyordu. Sırtında koyu renk giysileri vardı. Kıravat takmıştı. Yadırgadım. Ömer öğretmeni böyle giysiler içinde ilk görüyordum.

— Hocam merhaba, beni tanıdınız mı?

Başını kaldırıp baktı, gözleri büyüdü.

— A a, dedi, Hasan. 96 Hasan!

Fırlayıp kalktı ayağa.

— Hoşgeldin be, nerelerden çıktın?

— Hoşbulduk hocam, sizi görmek istedim.

— İyi ettin, gel...

Kâğıtlarını topladı. Çevresine baktı, ne yapacağını düşündü. Biraz yılgın bir duruşu vardı, gözümden kaçmadı.

— Gel şöyle, daha rahat konuşuruz.

Kolumdan tutup dışarı çekti. Koridorun ucuna doğru yürüdük.

— Nasılsın Hasan, nerelerdesin?

Kısaca anlattım.

— Hee meslektaşız, iyi... Hiç karşılaşamadık be. Çalışmaların nasıl?

— Zor hocam, çok güçlükler çıkarıyorlar.

— Öyle. Yönetim değişti. Biz de rahat sayılmayız. Dikkat etmemiz gerekli.

— Ne olacak bunun sonu hocam?

Çevresine bakındı, bir ürkekti.

— Bilemem. Millî irade, çoğunluk...

— Onu anladık ama bu yozlaşma, bozulma... Bu geriye gidiş...

— Öyle Hasan, maalesef öyle. Hergün birşeyler yitiyor. En başta millî eğitim saptırıldı. Öğretim birliği bozuldu. Atatürkçülük unutturulmak isteniyor. Nereye kadar giderler, belli değil.

— Herkesi bir yılgınlık sardı hocam. Aydınlar da sustu. Göz göre göre geriye kayıyoruz.

— Ee çoğunluğun dediği oluyor gayri.

— Ama halka okuma yazma bile öğretmeden seçim yaptırılırsa...

— Öyle evet. İsmet Paşa'yı affedemiyorum. Çok kötü kaptırdı.

— Amerika da iyice girdi içimize hocam. Herşey onların dediği gibi oluyor .

— Öyle... Ama dur bakalım bir dibi var bu işin. İleri sıçramak için belki biraz gerilemek gerekiyor. Belki o dönemdeyiz. Her şeye rağmen umudumuzu kesmiyelim. Çalışalım, ayakta duralım.

— Peki hocam, doğru...

Zil çalmıştı. Derse girecekti.

— Seni gördüğüme çok sevindim, dedi. Bayâ yetişmişsin, olgunlaşmışsın. Zor yılları geçirdin artık. Bundan sonrası kolay. Hadi güle güle git. Ara sıra uğra. Güzel haberlerini beklerim.

Merdiven başında uğurladı beni. Omuzlarıma dostça vurdu. Hey gidi Ömer öğretmen... Tıpkı on yıl önceki gibi. Ama bir tedirgin nedense. Ülkemizin ağır havası onu da sarmış. Gene de umutsuz değil. Geçer bugünler diyor. Bende o izlenimi bıraktı.

6 Kasım 1965

Ömer Onay öğretmeni ziyaret ettim. Tam on yıl olmuş görmiyeli. Saçları kırlaşmış. Biraz da kilo almış. Ama bu sefer çok beğendim. Coşkun bir günündeydi. Beni görünce nasıl sevindi, nasıl kucakladı...

— Hey be Hasan, dedi. Ben de seni düşünüyordum, bir uğrasa diyordum. Çok iyi ettin geldiğine, nasılsın?

— İyiyim hocam sağolun, dedim. Siz nasılsınız?

— İyiyim be, demir gibiyim. Ne zaman görüştük seninle, kaç yıl oldu?

— On yıl oldu hocam.

— On yıl oldu öyle ya, doğru. Yıllar ne çabuk geçiyor? Bakın arkadaşlar, size tanıştırayım. Köy Enstitüsü'nden öğrencim, meslekdaşımız Hasan...

— Hoş geldiniz, hoş geldiniz, nasılsınız?

Bayan öğretmenler, erkek öğretmenler gülümsiyerek selâmladılar beni. Kimisi elimi sıktı, hâl hatır sordu.

Ömer öğretmen sigara tuttu, kahve ısmarladı.

— Yaa, 96 Hasan!

— Numaramı hiç unutmuyorsunuz hocam.

— Unutur muyum yahu, ne yıllardı o yıllar, ne çalışmaydı o? Mesleğimin en zevkli, en verimli yıllarını Köy Enstitüsü'nde geçirdim. Sabahın köründen gece yarılarına kadar durmadan çalışırdık. Dersliklerden işliklere, işliklerden tarlaya, bahçeye...

Yüksek sesle konuşuyor, arkadaşları da ilgiyle dinliyordu.

— Hatırlar mısın, kışın sular donmuştu da santıralın kanalını açmaya gitmiştik? Yirmi santim, otuz santim kalınlığında buz. Kazma ile kıra kıra, ta bende kadar açıp temizledik. Öğretmen öğrenci, müdür işçi, hepimiz... Bir çalışma ki göreceksin. Boyunlarımızdan buğu tütüyor. Bent de yıkılmış. Tee, uzaktaki tepeden sırtımıza kocaman taşları yükleyip getiriyoruz. Hiç unutmam, o gün en büyük taşı ben getirmiştim de bunlar alkışlamışlardı. Müdür, kulakları çınlıyasıca, «günün kahramanı Ömer Onay öğretmen!» diye bağırmıştı. Düşünün sırtımda yüzelli kiloluk taş, soğuk sıfırın altında onbeş, yirmi... Yerler buz. Kaymamak için usul usul yürüyorum. Taşı bendin yıkılan yerine atacağım ki suyu kanala çevirlim. Müdür «dur Ömer dedi, indir de birlikte götürelim.» Kendim götürürüm Müdürüm, dedim. Siz çekilin önümden. Yüzlerce öğrenci nefesi kesmiş bakıyor. Ömer öğretmen ha şimdi düştü, ha şimdi düşecek...

Bayan öğretmenlerden birisi heyecanla sordu,

— Ne oldu, götürebildiniz mi?

— Elbet götürdüm hocanım, erkeklik öldü mü? Koca kayayı tam yerine ulaştırdım. Arkamı dönüp attım suyun içine, coomp! Bir alkış koptu. Fakat sıçrayan sular beni baştan ayağa ıslattı. «Aman

Ömer, ne yaptın, üşüyeceksin!» Üşümem müdürüm, dedim. Kavgada yumruğun hesabı olmaz. Müdür bey bir güldü, bir güldü. Hiç unutmadı o sözümü. Ikidebir söylerdi, «Nasıl Ömer, kavgada yumruğun hesabı sorulmaz değil mi?» Sorulmaz müdür bey derdim. Ne günlerdi be, ne çalışmaydı? Fakat inanır mısınız, hiç yorulmazdık. İnsan isteyerek, zevk alarak çalışınca gerçekten yorulmaz. Ben çalışmanın zevkini tatmıştım Köy Enstitüsünde. Bu çocuklar dersen, köylerden gelmişler, ondört-onbeş yaşlarındalar. Hamur gibiler elimizde. Ne diyeceğiz diye gözümüze bakarlar. Istediğimiz şekle girerler. Hem yaparlar, hem öğrenirler. Ben bileşik kapları nasıl öğrettim bunlara biliyor musunuz? Enstitü'nün su tesisatını birlikte yaptık. Irmağın kıyısına kuyu kazdık. Tepenin başına depo yaptık, boru döşedik. Motor çalışınca suyu depoya attı. Oradan binalara su verdik. İşte bileşik kaplar bu dedim. Bir daha unuturlar mı bileşik kapların ne olduğunu? Deneyerek, yaparak öğrendiler. Asıl öğretim bu! Ah, ah, bütün okullarda uygulayabilsek bu yöntemi. Bakın nasıl değişecek her şey. Nasıl yapıcı, geliştirici bir kuşak yetişecek. Nitekim sonuca bakınız, bu çocuklar çok başarılı öğretmenler oldular. Her yerde kendilerini kabul ettirdiler. Hem de ne ağır baskılara rağmen, sinmediler, ezilmediler. İşte ortadalar hepsi. Bugün onlarla övünüyoruz.

— Ne mutlu, dedi arkadaşlarından birisi.

Onurlanmıştım. Bir lisenin öğretmen odasında böyle sözler duymak, övülmek beni yüceltmişti.

Çok mutlu ayrıldım. Ömer öğretmeni eskisi kadar canlı bulduğum için sevindim. Keşke daha etkin görevlere getirseler dedim içimden. Çok yararlı olurdu. Ülkemizin gereksinimi vardı böyle eğitimcilere. Çalışkan insandı. Üretici eğitim taraflısıydı. Ortam da uygundu hani. Yeni anayasanın ışığında, Atatürkçü çizgide yurt sorunlarına çözüm yolları aranıyordu.

Evet çok şeyler yapılabilir bu dönemde. Yapılmalı. Fırsatlar iyi değerlendirilmeli. Çağdaş kafalı, Atatürkçü aydınlar iş başına!

24.11.1975

Son gördüğümden on yıl sonra Ömer Onay öğretmeni tekrar ziyaret ettim. Çok sevindi. Yaşlanmış, saçları ağarmış. Bir de acı çizgiler oturmuş yüzüne .Fazla konuşamadık. Bezgin, yorgun bir hali vardı.

— Emekliliğimi isteyeceğim, dedi. Tadı kalmadı gayri işin.

— Neden hocam, daha çalışırsınız. Gücünüz yerinde.

Başını iki yana salladı. Acılıydı yüzü.

Öğretmenler kendi aralarında konuşuyorlardı. Birisi personel kanunundan söz ediyordu. Katsayı, ücret sözcükleri geçiyordu arada. Elini sinirli sinirli sallıyordu. Bir bayan öğretmen gene bir okulun basıldığını, silâhlı çatışma olduğunu anlatıyordu. Yüzünde korku vardı.

— Ne olacak bu işin sonu kardeşim, diyordu. Nereye kadar varacak bu? Bari kapatsınlar tüm okulları da bitsin bu iş.

— Suss... diye işaret etti yanındaki.

Ömer öğretmenle uzun uzun birbirimize bakıştık. Söyliyecek şey bulamıyorduk. Ne desek havada kalacaktı.

— Dün vurulan öğrenci ölmüş hocam, dedim.

Başını salladı,

— Biliyorum, dedi. Bugün kaç tane öldürülecek bakalım.

Başka konuşacak şey bulamadık. Ben ona baktım, o bana baktı. Usulca ayrıldım yanından. Iniş aşağı düşer gibi yürüdüm. Nerelerden nerelere gelmiştik. Içimde acı bir boşluk vardı.

BEHZAT AY

Behzat Ay'ın ilk çalışmaları köy notları üzerinde yoğunlaşıyor: **Köyden Geliyorum, Başkanın Ankara Dönüşü.** Ancak bunların, türüne bir yenilik getirdiği söylenemez. Bu konudaki özgün çalışması 1970'lerde yayımlanan **«Gündoğusu»**dur. Güneydoğu Anadolu gözlem ve izlenimlerinden kaynaklanan **Gündoğusu,** bir gezi notları kitabı olmasına karşın, bunların bir anlamda romanlaştırılmışı olan **Sürgün**'den çok daha etkileyici.

Behzat Ay'ın ilk romanı **Dor Ali** (1966) ise, roman tekniği bakımından eksiğine karşılık, özellikle kırsal kesimdeki çözülmeyi ve köyden kente akışı ilk işleyen ürünlerden olması bakımından üzerinde durulmaya değer.

İkinci romanı **Sis İçinde,** konusunu değişik bir çevreden ve ortamdan alıyor. 12 Mart faşizminin aydınlar üzerindeki baskısını ve yarattığı bunalımı vurgulamaya çalışan bu roman çeşitli açılardan eleştiri konusu oldu.

Befzat Ay, yazma işini şu düşünceye bağlıyor : **Yazmaya beni iten etken, biraz boşalmak ve doyumlu olmaksa da, çoğun etkili olmak içindir. Uyarıcılık düşüncesidir... Kendimce elbet»** Sanat anlayışını da şöyle özetliyor : **«Toplumcu gerçekçilik ama psikolojik kaynaklı olay ve olguların da yabana atılmaması gerektiği görüşündeyim.»**

ESERLERİ :

K ö y N o t u : Köyden Geliyorum (1959), Başkanın Ankara Dönüşü (1961), Gündoğuşu (1970).

R o m a n : Dor Ali (1966), Sis İçinde (1973), Sürgün (1975).

ORAK MEVSİMİNDE

BEHZAT AY

Beş kişiydik... Kuşluk dinlenmesinden sonra boyuna ekin biçiyorduk. Ekinler kısaydı. Orağa gelmeyenler vardı. Böyleleri bitiriyordu kişiyi en çok... Hem böyle kısa olanların içinde de alabildiğine pıtrak oluyordu. Parmaklarımın ucuna pıtrakların dikenleri doluyordu. Ellik tutmasını yeni öğrendiğimden, arada sırada elliklerde parmaklarımdan yere düşüyordu. Düşüyordu ama, haberim bile olmuyordu. İşime, kendimi olanca çabamla verdiğimden ve de çok yorulduğumdan kendimi bile unutuyordum.

Orağın ağzı ile yirmi otuz kelleyi topluyordum. Sol elimle toplanan kelleleri belinden tutup, sağ elimdeki orakla diplerinden kesiyordum. Bu da hani küçümseyemiyeceğimiz bir ustalık .Kolay sanmayın. Güç. Bu işi bilmiyenler, eline araçları versek, şaşırır kalırlar. Epey güç zanaat yani..

İşte bu işi bir an önce kavramak için olanca gücümle çalışıyordum. Başım aşağıda, belim boyuna eğik kalıyordu. Belkemiğim kırılmış gibi ağrıyordu.

Ben böyle çalışırken, babam gene kontrol etmeye başladı. Döktüğüm kelleleri toplayarak: «Eyi sık oğlum. Kelleler elinde dağılmasın! Sık! Sık eyice. Sıkmazsan dökülür elinden. Ha! öyle işte,» dedi. Sonra ekin tarlasının ilersindeki katran ağaçlarına doğru yürüdü. Biz köknara katran ağacı deriz. Toros dağları üzerindeki köylüler hep katran derler köknar ağacına.

Elimle sıktığım kelle pırnazını da, destenin üzerine koydum. Dağılmaması için üzerine iyice çöktüm. Bir taş aldım destenin üzerine koydum.

Babama baktım. Babam, yine ekin biçimi zamanlarındaki her günkü işlerinden birini yapmaya başladı. Topladığı kuru kabukları elleriyle ufaladı. Bir katran ağacının dibine gitti. Elindeki kabukları katranın kovuğuna koydu. Kabukların üzerine bir de çıra koyup kibriti çaktı. Kibritin ateşiyle kabukları tutuşturdu. Çok geçmeden katran yanmaya başladı. Koyu koyu dumanlardan sonra, kırmızı alevler yükselmeye başladı. Koyağa bir çatırdı çöktü. Bir yel eserse,

çevredeki katran ağaçlarına da ateş sıçrar diye korkmaya başladım. Bu ağaçlara karşı bir sevgim vardı. Çünkü sığırları otlatırken onların gölgesine sığınırdım sıcakta. Sakızlarını toplardım.

Yanan ağaca bakmayı bırakıp, geri döndüm; biçtiğimiz yere baktım. Daha çok azdı. İlerlememize epey engel oluyordu pıtrak. Frezde (biçilmiş tarla) ot arıyan sığırlar bile pıtraktan epey çekiyorlardı. Yalnız eşeklerin bayramı oluyordu; pıtrakları kütür kütür geveliyerek yiyorlardı. Eşekler arpayı sevdikleri kadar, pıtrağı da seviyorlardı.

Yine biçmeye başladım ekinleri. Bir süre ayakta durduğum için ağabeyim kötü kötü bakmıştı. Belimi doğrultup, bir dakika dinlenmem, on iki yaşımdaki benim için tembellik, kaytarıcılık sayılıyordu. Bu zanla ağabeyimin bakışına, babamın katranı yakmasına öfkelenerek, hızlı hızlı çalıyordum tuttuğum kellelere orağı artık.. Başımı bile kaldırmadan çalışmaya başlamıştım. Terin sırtımdan akışını duyuyordum. Yüzümden aşağı doğru akan terim tuzlu tuzlu, dudaklarıma değip damlıyordu boyuna. Başıma güneş vurmuştu. Gözlerim kararıyordu. Orağın burnundan sıvışıp kayan yılana bile bakmadım. Öfkemden konuşmak, bir şey söylemek istemiyordum kimseye. Hiç durmadan bu eli (biçilmekte olan yer) bitirmeliydim.

Biçmekte olduğumuz eli de çıkınca, babam:

«Çocuklar şoo katranın dibine gidin, ben de geliyorum,» dedi.

Biz de babamın başıyla gösterdiği katran ağacına doğru yürüdük.

Katranın öyle bir gölgesi vardı ki, koyu, sepserin... Püfür püfür yel esiyordu. Yaprakları hışırdıyordu. Bu kavurucu sıcakta böyle bir gölgede oturmak, dağ başında her şeyden güzeldi. Aranandı..

Susuzluğumuzu gidermek için, su fıçısını sırayla ağzımıza diktik. Tas mas aradığımız yoktu bu kırın başında. Zaten lüks şeylerdendi tas da...

Yere serdikleri peştemalın üzerine yiyeceklerimizi getirdi bacılarım. Peştemalın üzerine getirilenler, yeşil soğan, büyük bir bakır tabakta bulgur pilavı, yine öyle bir tabakta ayran. Ayrıca peştemalın üzerine katlanıp konmuş yufka ekmekler. Bunlar, sabah, öğle, akşam şaşmaz yemeklerimizdi. Kırdan köye gidenler, kara erik de getirmişseler eğer, soframızın gözde meyvesinin seyrek de olsa bulunduğu günler olurdu.

Peştemalın çevresine oturarak bir daire çizdik. Yemeye başladık. Yufka ekmekleri parçalayıp parçalayıp bulgur pilavının üzerine atıyor, alabildiğimiz bulgurla beraber ağzımıza sokuyorduk. Biz buna pataz deriz. Patazın arkasına yeşil soğan, sonra tahta kaşıklarla aldığımız ayran... İşte böyle konuşmadan acele acele ye-

dik bitirdik yemeğimizi... Babam, tütününü çıkardı, bir sigara sardı, kalın İçmeye başladı, Kardeşlerim gölgeye uzandılar. Bacılarım sofrayı kaldırırlarken, ben de sırtüstü yattım. Böyle yatınca belimin ağrısını unutuyordum biraz.

Nedense çok yatamadım. Kalktım. Yemyeşil ormana, yanan ağacın alevlerine baktım ve babama:

«Böyle her gün ikişer katran yakarsak, iki üç yıl sonra gölgesinde dinlenecek ağaç da kalmaz,» dedim.

Babam :

«Kalmasın,» dedi. «Keyfimden yakmıyorum. Sizi düşünerek yakıyorum. Sekiz baş horantasınız. Yarın gözümü yumunca, el gapılarında sürüneceğinizi düşünerek yakıyorum. Kula kulluk etmenin daha ne olduğunu sen bilmezsin oğlum. Ben gocayacak adam mıydım? Hep bu gocattı beni. Bunun için topraksızlığın güç olduğunu bilirim. Siz de benim gibi sürünmeyesiniz diye yakıyorum. Toprağım olsa yakar mıyım? Köydeki beş dönüm verimsiz toprak, sekiz baş horantaya yetmez. Heç olmazsa buradaki tarlamızı genişletelim. Sonra ben senin maksadını anlıyorum. Okulda ormanın yararlarını öğretmişler sana. Kışın böyle bir şeyler okuduğunu unutmuş değilim. Sen benim yerimde olsan ne yaparsın bire oğlum. Hem hükümet bile bilmiyor bu ormanları, merak etme. Bilse orman koruma memuru göndürür. Sekiz yıldır görmüyorum böyle bir kimse ben buralarda. Demek hükümet de aldırış etmiyor. İsterse gorusun bu ormanları. Ama beni de düşünsün. Yalnız ormanı değil, bizı de gorusun. Sonra bu ağaçlar senetli toprağımın içinde...»

Babamın, böyle, benimle uzun uzun konuşması belki de ilkti. Hem gördüğüm ilgiye sevindim, hem de söylediklerine üzüldüm. Gerçekten, buralara üç beş köylü ailesinden başka gelenler yoktu. Yalnız yörüklerin arkasından, bir olay olmuşsa, iki jandarmanın gittiğini görürdük. Onlar da bize sorarlardı, «yörükler nerede olur?» diye..

Babamın konuşmasından cesaret alarak bir şeyler söylemek istedim. Fakat söyliyemedim. Dondum kaldım. Babam da beklemedi zaten. Yavaş yavaş elliklerini parmaklarına geçirdikten sonra, kalktı. Yeni bir el başına doğru yürüdü. Biz de kalktık. Orakları ellerimize aldık. Yürüdük babamızın arkasından. Yeni bir ele başlamak üzere, tok karınlarımızla, sıcak altında yürüdük. Biz yürürken katran ağacı yine çatırdıyla yanıyordu.

YUSUF ZİYA BAHADINLI

Bahadınlı'nın yazmaya ilk yönelişi Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında oluyor. Okulda oynanmak üzere hazırlanan bir oyunla işe girişen Bahadınlı, sonraları edebiyat araştırma ve incelemelerine, daha sonra da hikâye ve romana yöneldi.

Bahadınlı'nın ilk hikayeler toplamı **İtin Olayım Ağam** 1964 tarihini taşıyor. Bahadınlı, burada ve daha sonra gelen romanlarında hemen bütünüyle konularını köyden, köylüden alıyor. **«Bir yazarın unutamadığı, sevdiği iyi bildiği; bir de sınıfını yazması olağandır. Oysa ben işçi sınıfının romanını yazmayı çok isterdim»** diyor bir konuşmamızda.

Hem hikâyelerinde, hem de romanlarında **öğreticiliği** esas olan Bahadınlı'nın, en yetkin ürününün, kucakladığı mesaj bakımından, son romanı **Güllüceyi Sel Aldı** olduğu söylenebilir.

Bahadınlı, konusunu köyden, köylülükten alan sanatçının takınması gereken tavrı şöyle koyuyor: **«Köylü bugün yoksulluğunu, sömürüldüğünü, bugüne dek hiç bir iktidarın kendisini düşünmediğini biliyor. Bilmediği bir şey var : Şikâyetçisi olduğu şeylerin nasıl ortadan kalkacağı, insanca yaşamının kestirme yolunun ne olduğu! İşte köylünün sorunlarını kendine dert edinen sanatçıya düşer görev...»**

ESERLERİ :

Hikâye : İtin Olayım Ağam (1964)

Roman : Güllüceli Kâzım (1964), Güllüceyi Sel Aldı (1972)

Gezi : Dört Sosyalist Ülke (1970)

İnceleme-Araştırma : Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm (1968), Dünya Edebiyatından Seçme Eserler Klavuzu (955), Deyimlerimiz ve Kaynakları (1958), Türkçe Deyimler Sözlüğü (1964), Açıklamalı Atasözleri (971)...

LİZA'NIN ELLERİ

YUSUF ZİYA BAHADINLI

Sıradaydık. El sıkışacaktık. İğreniyordum bu elden.

«Bize sıra bir saatte gelir bu gidişle» dedi önümdeki.

«Bir saatte gelirse yine de iyi» dedi onun önündeki:

«Baksana adama, el değil de başka şey veriyor gibi ağır ve nazlı.»

Salon genişti, tavan yüksekti. Duvarlarda tablolar vardı. Mona .Liza, tabloların en göz alıcısıydı. Mona Liza'nın en güzel yeri elleriydi. Ama güzellik adamına göreydi.

Anamı aylardır görmemiştim. On iki, on üç yaşlarındaydım. Anam tarladan arpa yolmadan dönüyordu. Güneş yeni batmıştı. Ufukları kızıllık bürümüştü. Babam atlı, anam yayaydı. Beni gördüler, şaşırdılar. Babam attan inerken anam koştu. Ben de koştum, kucaklaştık. Anamın ellerini aradım ,öpmek için. Bir elinde orak vardı, bir elinde dirgen. Oraklı elini elime aldım öpmek için. Eli rende gibiydi anamın. Taze, çocuk dudaklarımı bastırınca anamın rende eline, dudağımda bir acıma duydum. Dudağım kanamıştı. Anamın oraklı, kanlı, rende ellerini hep özlemişimdir. Ama anamın oraklı, kanlı, rende ellerini Leonarda hiç görmedi.

Ağır ağır ilerliyorduk. Elini sıkacağım adam, içi boş kara bir söğüt kütüğü gibi ayakta duruyordu. Elini her sıktığına birşeyler söylüyordu. Önümdeki, onun önündeki konuşmalarını sürdürüyordular. Mona Liza gülümsüyordu. Elleri gerçekten güzel miydi Mona Liza'nın. Ama güzellik adamına göreydi.

Okula gittiğimin ilk günüydü. Okulun tek bir öğretmeni vardı. Sınıfa girdiğinde öğretmenimiz, hep birlikte ve büyük bir coşkuyla ayağa kalktık. Sevincim sonsuzdu. Yüreğim bir serçe yüreği gibi kıpır kıpırdı. Öğretmenimizin ağzından çıkanı dinlemiyor, yutuyordum. Tahtaya bir «A» yazdı. «Ben gelinceye kadar buna bakarak yazacaksınız, durmadan» dedi. Harfleri biliyordum. Yalnız A'yı değil, yirmi dokuzunu da. Yeni defterime, yeni açılmış kalemimle başladım yazmaya. Durmadan yazıyordum. Bir sayfa doldurdum, sayfayı çevirdim. Arkadaşlarım amma da bağrışıyorlar! Ben durmadan

yazıyordum: A A A ... Sıranın üstünde duran yeni silgimi almışlardı. Belki kaybolur, kim götürdü acaba! Ayağa kalktım. Tam o anda öğretmenimiz içeri girdi. Yüreğim atmağa başladı. Yazdıklarımı görecekti, «aferin» diyecekti belki de.

«Niçin gürültü ediyorsunuz?» diye bağırdı. «Bak bir de ayakta!» diyerek bana doğru yürüdü. «Daha bir A bile yazmamışsın!» Küçücük yüzümde «şırraaak» diye bir sesle kocaman bir el duydum. Ağzımla yüzüm yer değiştirdiler sandım Bağıra bağıra ağlamağa başladım. «Niçin vuruyorsunuz?» dedim, «silgimi almak için kalkmıştım. İki sayfa yazdım!» Arkadaşlarımın çoğu yarım sayfa bile yazmamışlardı. Öğretmen defterime baktı, bilemediğini, haksızlık ettiğini söyledi. Yine de öğretmen düşlediğim dünyamı yıkmıştı. Beni zamanla çok sevdi. Ben de unutmuştum o olayı. Beş yıl geçmişti aradan. Okulu bitirecektim. Sınıfça bir fotoğraf çektirdik. En önde öğretmenimiz vardı. Bu fotoğraf hâlâ albümümde durur. Ne var ki, öğretmenimizin resimdeki elleri kesiktir. Bugünkü gibi aklımda. Fotoğrafı aldım, eve götürdüm. Önüme koydum, bir bir bakıyordum fotoğraftakilere. Gözlerim, öğretmenin ellerinde durdu. Öğretmenin elleri üstündeki damarlar belli belliydi. Damarlar, bakarken bakarken ince ve uzun birer yılan gibi görünmeğe başladılar. Yılanlar uzuyor, kısalıyor, kıvrılıyor, başlarını uzatıyor, dillerini çıkarıyorlardı. Fotoğrafı elimden yere attım. Koştum, bir cilet bulup getirdim ve öğretmenin ellerini kesip attım fotoğraftan. Rahatlamıştım. Leonardo, bu elleri bir görmeliydi!

Sıra kısalıyordu. Elini sıkacağım adamı daha yakından görüyordum. Gözleri birer sümüklü böcek gibi, baktığı yerde yapışıp kalıyordu. Bir palyaçonun burnu ne denli insan burnuysa onunki de öyleydi. Bir de gülüyordu. Mona Liza da gülüyordu; hayır gülmüyordu, gülümsüyordu. Ama Mona Liza'nın en güzel yeri elleriydi..

İlk kez sinemaya gitmiştik onunla. Işıklar sönmüştü. Karanlık cesaret vericiydi insana. Bana vermiyordu. Ben çok gençtim. Yanıp tutuşuyordum. Hele elleri! Elini elime bir alsaydım! Elini elime almak! Beni öldürüyordu bu duygu. Biz neredeydik, oynayan filmin adı neydi, oyuncular kimlerdi! Birşey oldu birden: dünyada olmayacak, düşünü bile göremeyeceğim birşey! Sol eli, sağ elimin içindeydi. Bu bir el değildi, bir topak kordu. Elimin yandığını duyuyordum. Yüreğimin sesi, bir duvar saatının tiktaklarından daha gür, bir sel suyundan daha hızlıydı. Yirmi yıl geçti aradan. O el, şimdi çocuk bezi yıkamaktan çatlak, soğan doğramaktan kesik, yemek pişirmekten yanık... Ama elime aldığımda, yirmi yıl öncesinin koru kadar yakıcı. Yüreğimde yine bir kıpırdama... Leonardo, karımın ellerini görmedi.

Sıra daha da kısalmıştı. Yüz çizgilerini yakından görüyordum. Önümdekiler fısıldaşıyorlardı.

Evin önünde köpekler vardı.. Avluda köpek, damda köpek, yolda köpek. Mart ayındaydık. Mart ayı Gümüş'ün ayıydı. «Gümüş», bizim köpeğin adıydı. Erkek dostları yılda bir onu görmeğe gelirlerdi. Gümüş'ün dostuydular, ama biribirlerinin değil. Hırlaşır dururlardı. Gümüş, o gün en güçlü olanın olurdu. Gümüş'ü çok severdik. Gümüş evden biriydi. Bizlerden biri eve geç gelse, pek aldıran olmazdı. Ama Gümüş'ün bir anlık yokluğu herkesi kaygılandırırdı.

Bir sabah, kapı pece yine Gümüş'ün dostlarıyla doluydu. Babam evden bir hışımla çıktı. Elinde bir kazma vardı. Olanca gücüyle kazmayı köpeklerin üstüne fırlattı. Kaçan kaçanaydı. Kazma evin damına düşmüş, hiç birine değmemişti. Babam içeri girdi. Bir süre sonra elinde ucu nar gibi kızarmış demir bir çubukla yeniden dışarı çıktı :

«Gümüş! Gümüş! gel, gel!» diye bağırdı. Gümüş koşarak geldi. Gümüş'ün o günkü bakışını hiç unutamıyorum. Babam Gümüş'ün bir eliyle başından tuttu, bir eliyle de tuttuğu kızgın demir çubuğu Gümüş'ün arkasına soktu. O anda bir cızırtı duydum. Ardından bir duman yükseldi yukarlara. Gümüş'ün gökleri çınlatan sesini kulaklarımı tıkadım. Ama kızgın demiri tutan babamın elini unutamıyorum. Leonardo'nun, babamın kızgın demir çubuğu tutan elini görmesini isterdim.

Arkamdaki ceketimin eteğini çekti. Sıramız gelmişti, önündeydik. Ağzından soluyordu. Elini uzattı, baktım bir süre (arkamdaki ceketimin eteğini bir daha çekti). Ben de uzattım elimi. Eli kılsızdı. Eli iriydi. Eli vıcık vıcıktı, pelte gibiydi.

Bir koşuda lavaboya vardım. Öğürüyordum. Hayır hayır güzellik adamına göre değildi. Elimi bir çabuk sabunladım. Sonra musluğu sonuna dek açtım. Ayaklarıma zincir vuran bu ellerdi. Ağzıma kilit asan bu ellerdi. Bu ellerdi beni itin kurdun ağzına atan. Ellerimi birdaha sabunladım. Hayır hayır güzellik adamına göre değildi. Öğürmeğe başladım. Bu ellerdi benim idam fermanıma mührünü basan. Bu ellerdi beni insanlığımdan eden. Sonra bir iyice kustum. Biraz rahatlamıştım. Leonardo kılsız, iri, vıcık vıcık, pelte elleri mutlaka görmeliydi...

MEHMET BAŞARAN

Yazınsal çalışmalarına şiirle başlayan Başaran, bu alandaki çalışmalarını bugün de sürdürüyor. Bu kesintisiz çalışma sonunda altı şiir kitabı yayımladı bugüne değin. Konuya bu açıdan yaklaşılınca Başaran'a, enstitülüler kuşağının şiirdeki asıl temsilcisi demek yanlış olmaz.

Şiirin yanında köy notu, anı, öykü türü ürünlere de yer veren Başaran'da toplumsal gelişmelere uygun bir ilerleme gözlüyoruz. Şiiri de, anlatı çalışmaları da sürekli ileriye yönelen bir çizgide gelişiyor. Yani sanatını gelişmelere uyarmasını biliyor. Burada, Başaran'ın birinci dönem ürünleriyle Ahmed Arif, Enver Gökçe.. Çizgisinde yürümemesini bir kayıp; **«Pıtraklı Memleket»** ve **«Gök Ekin»**i bir atılım olarak kabul ettiğimi belirteyim. Bunu şunun için söylüyorum. Başaran da adı anılan ozanlar gibi folklorik ögeyi devrimci bir özle birleştirseydi daha özgün bir şiir yaratabilirdi.

Başaran'daki bu atılımın anlatı çalışmalarında da sözkonusu olduğunu belirtmek gerek. **Elif Diye Bir Türkü** buna tanıklık ediyor.

Sanatın, dar anlamda şiirin işlevini şöyle anlatıyor Başaran : **«Şiir, insan gerçeğine, toplumsal gerçeğe en vurucu biçimi vermektedir. Gücünü oluşmakta olan tarihten, gerçek insanın yaşamından, bu insanın önüne çıkan sorunlara verilen karşılıklardan alır. Dünyayı, kendini açıklamanın sınırsız gerçekliğidir. (......) Bu anlayışla, yaşadığım günlerin 'ahlat ağacı' gerçeğini, acılarını, sevinçlerini, özlemlerini, atılımlarını vermeğe çalıştım halkımın. Köyümden, ana kaynaktan gelen özsu, şiirlerimin, sözcüklerimin yüküdür.»**

ESERLERİ :

Şiir : Ahlat Ağacı (1953), Karşılama (1958), Nisan Haritası-Köy Enstitüleri Destanı (1960), Kocakent (1963), Pıtraklı Memleket (1969), Gök Ekin (1975)

Köy Notu-Anı-Hikâye : Çarığımı Yitirdiğim Tarla (1955), Aç Harmanı (1962), Zeytin Ülkesi (1964), Sürgünler (1970), Elif Diye Bir Türkü (1976), kitaba adını veren hikâye TRT başarı, ödülünü;

Ayrılanmak hikâyesi de **Sabahattin Ali** ödülünü aldı.)

Çocuk Kitapları : **Dilek Yüzüğü (1959), Cingöz Çoban (1960), Kuş Dili (1968), Evvel Evvelken Deve Tellalken (1974), Aç Kapıyı Bezirganbaşı (1974), Yağmur Gelini (1975)**

Anı-İnceleme : **Tonguç Yolu (1974)**

TONGUÇ BABA

MEHMET BAŞARAN

Otlar böcekler gibiydik bozkırda
Acılarda gökyüzü kadardık
Bizden geçerdi zamanın karanlığı
Yorgun öküzler kara sabanlarla
Unutulmuş, unutulmuş unutulmuş
köylerdik

Sonra sen geldin nisanlar geldi
Durdu o içimize akıttığımız kan
Yenilendi gücümüz bembeyaz
Köyler babası halk babası
Bize çalışmağa başladı tarlalar

Komadı karanlığın ağaları
Halk uyansın ülke çiçeğe dursun
Komadı aydınlıktan korkanlar
Terledin dayattın bizim için

Hep Cılavuzlar Kepirler Hasanoğlanlar
Adın bir destan şafağı işte
Umudu sevinci büyütüyor okullar
Halk babası köyler babası

Ha desen horana kalkar milyonlar
Sen anadolusun halksın köylersin

SESSİZ YÜRÜYÜŞ

Topraktı güneşti bildikleri yasa
Ekmeğe ve aşka inanıyordular
Doğu dağlarında çoban
Kıyılarda balıkçı işçi
Çukurovada pamuk
Bozkırda başaktılar

Bin yıldır kurumuyordu sırtlarının teri
Hacet kapılarında
Bin yıldır ırgattılar
Bir avuç bulgurdu Tarih ve Cumhuriyet
Kıtlıkta yardım buğdayı insan hakları
Neydi bu açlık bu karanlık
Her çağda
Neden gürültüye gidiyordu elleri
Anlamıyordular

Uyandı derinlerde bekleyen tohum
Bir sabah doğruldular
En önde dağların yalnızlığı
Hüznü mağraların
Ardında yalnayak gömleksiz köyler
Gurbet acıları yanan ormanlar
Kavrulmuş tarlaları kurak yılların
Yeraltı yerüstü insanlarının sabrı
YÜRÜYÜŞE başladılar

Gözlerinde büyük karar
Kim durdurabilir denizi
Yaklaşan ayak seslerinden belli
Çoğala çoğala geliyorlar.

N Ö B E T

S. Berfe'ye

Ellerimle bastırıp yaramı
Acının nöbetini tutuyorum
Gözlerinde yıldızlar yanan
Kardeşlerim dönmediler
Vaktim yok ağıda gözyaşına
Talan ettiği bahçede devin
Yaşamın nöbetini tutuyorum.
Akan sulara bakıp düşünüyorum

Sarp dağlara bakıp düşünüyorum
Onların soluğu titretiyor yaprakları
Daha ne kadar sürecek diyorum
Bu her şeyi örten karanlık
Biliyorum konuşmazlar dilleri yok
Kanın nöbetini tutuyorum

Kimdi toprağı güverten tırnaklariyle
Dikip büyüten bu ağaçları
Yüreğiyle sulayan kimdi
Gökyüzü tadında elmalara
Nasıl da dadandı düşman
Ah nasıl da uyudunuz
Terin nöbetini tutuyorum.

Acıdan ve umuttan doğdum
Ben küçük oğluyum halkın
Dokunamayacak gece de gelse
Dokunamayacak oyun da bilse
Ucundan süt damlayan dalların
Şafakta açacak güllerin
Y a ş a m ı n nöbetini tutuyorum

GÜLLER

Çamlıbelde bir gül açsa
Uykuları kaçar Bolu Beyinin
Çünkü kırmızıdır gül
Halkın ve toprağın uyanışına benzer

Bir değil bin gül açıyordu Anadoluda
Ekmeği ikiye bölsen
Aydınlık sesi duyuluyordu halkın
Köyleri tutmuştu
Aşkın ve terin hünerleri

Bir oldular da Bolu Beyiyle
Kapattılar Enstitüleri

FAKİR BAYKURT

Fakir Baykurt, yazma işine şiirle başlıyor. Şiir yazıcılığı ilkokul öğrenciliği yıllarına dek gidiyor. Köy Enstitülü sanatçıların çoğu gibi o da şiirden köy notlarına, giderek hikâyeye, romana geçiyor.

Baykurt'un edebiyat çevrelerinde ünlenmesi, **Yılanların Öcü**'yle Yunus Nadi Roman Ödülü'nü almasından sonra gerçekleşiyor (1958).

Baykurt'un ürünlerinin, yaşamıyla doğrudan ilişkisi, ilintisi var. Biçimden öze, ürünleriyle yaşadığı toplumsal ortam arasında diyalektik bir birlik vardır. Köy çocukluğundan getirdikleri, enstitü öğrenciliğinden aldıkları, köy öğretmenliğinden kazandıkları, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliğinden edindikleri, sendika yöneticiliği ve nihayet hapishane izlenim ve gözlemleri adım adım onun yapıtlarına sinmiştir.

Yaşanılanları olduğu gibi aktarma yöntemiyle işe başlayan sanatçı, dünya görüşü ve sanat anlayışı değiştikçe ürünlerine yeni bir konum kazandırdı: **«Hareket noktam çoğunlukla yaşamdır. Yaşamdan aldığım deney ve etkilenimleri, düşüncelerim ve inançlarımla emiştirerek yazmaya yönelirim. (......) Gözlemci, çözümcü, toplumsal eleştirici bir tutumu, devrimci tavır ve davranışla her zaman elde ve gözününde bulundurmak isterim.»**

Sanatın işlevini de şöyle belirliyor: **«Sanatçı, en önde döğüşen devrimcinin yanında olmalı. Türkü, şarkı, olmalı onların dilinde şiir. Romanlar, hikâyeler okuyucusunu hayata karşı devrimci tavırlı yapmalı ve devrimci davranışa itmeli. Sanatın ürünleriyle ilişki kuran in**san, daha güçlü devrimci olmalı, olabilmeli. Bilenmeli **körelmişse. İçi umut dolmalı, eğer birazcık kararmışsa.»**

ESERLERİ :

Roman : Yılanların Öcü (1959), İrazcanın Dirliği (1961), Onuncu Köy (1961), Amerikan Sargısı (1967), Kaplumbağalar (1967), Tırpan (1970), (TRT 1970 Roman Başarı Armağanı, 1971 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü), Köygöçüren (973), Keklik (1975), Kerem ile Aslı (halk romanı-964)

Hikâye : Çilli (1955), Efendilik Savaşı (1959),, Karın Ağrısı (1961), Cüce Muhammet (1964), Çilli-Cüce-Karın Ağrısı bir arada (1971) Anadolu Garajı (1970) On Binlerce Kağnı (2. bas 1973), Can Parası (1973, 1974 Sait Faik Hikâye Ödülü) İçerdeki Oğul (1974) Sınırdaki Ölü (1975, 1970 TRT Hikâye Başarı Ödülünü alan hikâyelerle)
Deneme : Efkâr Tepesi (1960).

KALEKALE

FAKİR BAYKURT

Kalekale, baktı babası evde yok, anası da ekmeğin başında, koyunları ağıla katıp koştu. Çıktı direksiyonun başına. Boncukları sallanıyordu kamyonun. Dikiz aynasının yanında babasının resmi vardı, mika içinde. Bir belgeye yapışıktı. Ama neyle açacaktı kontağı? Evirdi çevirdi. Bilmiyordu anahtarsız çalıştırmayı. Belki evde deri ceketin cebindeydi anahtar. Kamyon evin önünde durduğuna göre.. Babası belki fasulye sulamağa gitmişti...

«Gel gel, ekmeğini ye!» diye bağırdı anası. «Baban gelir birazdan. Yorgun argın suya gitti. Gitmese sıra geçecek. Gel, yağ süreyim...»

Yağ almak için ambarın üstündeki takı tuku karıştırmağa başladı anası. Fırsat bu fırsattı. Hemen atıldı Kalekale. Deri ceketin cebinden destesiyle avuçladı anahtarları. Alıp beline soktu hemen. Tahta kaşığı yağla doldurmuş geldi anası. Bütün beze'yi kabaca açtı. Tepertti sacın üstünde. Yağı sürdü. Ala pişik indirdi. Attı öteki yufkaların üstüne. «Acıkmışındır, yiyiver!» dedi.

Yağlı ekmeğini soğutmadan aldı Kalekale. Dürümledi. Ağzı avurdu yanıyordu yerken. Yaş geldi gözlerinden. Aldırmadı. Öyle istekliydi ki! Köyün içinden boruya kadar sürecekti. Sonra biçilmiş tarlaların arasından yukarlara çıkacaktı. Bayındırlı İbrahim gibi bitirim bir şoför olmayı kuruyordu. Babası gibi de dikkatli, sabırlı falan sürmeyecekti, uçuracaktı! «Çoban ol oğlum!» diye öğütlüyordu akıllı babası. Çoban falan olmayacaktı. Elindeki yağlı ekmeği yarı edince kalktı.

«Dur! Dur bir daha yapayım, nere gidiyorsun?»

Duymadı anasının sesini. Tıp tıp indi merdivenleri. Çıktı direksiyonun başına. Uydurdu anahtarı. Çevirdi hemen. Fazla harlamadı motor. Biliyordu hangisi debriyaj, hangisi firen, hangisi gaz. Vitesler geri, ileri, bir, iki, üç, dört... Kalkış yaptı hemen. Kaşla göz arasında büktü direksiyonu. Köy içine çıktı çabuk. «Kızlaaaar, nerdesiniz emlik kuzular? Nerelerdesiniz kimseyi beğenmeyen lafçı karılar?» Kornaya da bastı ayak altındaki çocuklar kaçışsın. Kör İlyas'ın eviyle Kadıoğlu Mustafa'nın evleri önünden yel gibi geçti. Korulara indi bir solukta. Bu kadar hızla koskoca bir kamyonu sürebilen çocuk niçin çoban olup ziyan olsun? Koskoca kamyona, kamyonun göğsündeki koca motora aslan gibi egemen bak! Arap Güllüğü'nün içinde kadın kız vardı. Anason tarlalarında, göverti aralarında kadın kız... Bastı kornaya, bastı kornaya, düüüüüüt düt, inletti ortalığı.

Ve döndü Göçmen tarlasının yanından. Daha fazla gidip ne yapsın? Elbet isterdi, ama babasının fasulye suladığı yere yaklaşıyordu. İşitirdi düt düt'leri, koşar gelirdi bakarsın. Yılların şoförü. İsterse dağların ardından duysun, tanırdı kendi öz kamyonunun sesini. Ustalıkla döndü Kalekale. Çıplak eşeğin sırtında gibi kalkıp iniyordu giderken. Coşkunlukla sürüyordu. Birden koruların arasınden, leylek sereninin dibinden geçip köy içine girdi. Sap yüklü bir kağnı geliyordu. Kırdı direksiyonu. Çarpmamak için kırması gerekiyordu. Ama hızı yüksekti. Anası da merdiven başına çıkmış bağırıyordu :

«Bu yaptığın doğru mu Kalekaleeee?»

Her nasılsa, belki de sert kırdı, belki de firene basacağım diye gaza bastı, şimşek gibi ileri atıldı kamyon. Kürüş Ibrahim'in kerpiç eve girmesiyle gözden silinmesi bir oldu. Kerpiç evin duvarı yağmurdan yaştan aşınmıştı epey, ama ana duvardı, yağmura yaşa, yılların aşındırmasına epey daha dayanırdı. Böyle şahin gibi bir kamyon, tamgaz gelir toslarsa nasıl dayansın? Açılıverdi çift kanatlı koca kapı gibi. Kamyon daldı içeri. Yarıya inmiş samanlıktan geçti, danalıktan çıktı, avlunun dibine, oturdukları odanın önüne gelip durdu. Geçtiği yerlerde duvar, direk bırakmadı dikili. Çivileri bile söktü. Kattı karıştırdı ortalığı. Dikiz aynası, kilometresi, yakıt göstergesi falan yamuldu, yılıktı adamakıllı. Bereket motor kendiliğinden durdu. Kalekale'nin durdurması olanaksızdı.

Kürüş İbrahim'in karısı hayatta yamalık yamıyordu. Önce deprem oluyor sandı. Sonra, «Heralım dünyanın sonu geldi, köy yıkılıyor...» diye düşündü. Sonra Kulakçı'nın kamyonunu görünce düşüp bayılayazdı. Direksiyonda Kalekale'yi görünce de önü aydınlandı. Topladı kendini. «Vaaay eşşeğin dölü! Babandan habersiz aşırdın

kamyonu! Yıktın evimi, yurtsuz yuvasız koydun çoluk çocuğumu!..» Sonra baktı boynu bileği sıyrık içinde, alnı avurdu kan, hem de beti benzi uçup gitmiş, arpa samanı gibi sarı bir yüzle titreyip durur; acıdı. Fırladığı gibi sol kapağın kulpundan tuttu, açtı, çekip çıkardı çocuğu. «Gel, gel yanıma, gel de dik dur! Dik dur, yıkılma bakayım!..»

Günde dura dura ılımıştı ırbığın suyu. Çarpa çarpa elini yüzünü yudu Kalekale'nin. Seleden bir giysi eskisi bulup sildi yüzünü. Sonra bir tas su içirdi. «Bir yanına bir şey olmasın! Çok yaramazsın ama korkusuzsun. Ne severim seni şu köyün içinde! Üç dene kazık gibi oğlum var, kızım olsa birini verirdim, birer odun oğullarım. Babandan habarsız aşırdın değil mi? Evde yokmuydu? Suya mı gitmiş?..»

Çıt çıkmıyordu Kalekale'nin ağzından. Derin bir mahçuplukla önüne önüne bakıyor, susuyordu. Ne yapacağını, nereye sineceğini bilemiyordu. Keser, etini itlere doğrardı babası. Evinin ekmek teknesiydi. Kimbilir kaç yüzlük, kaç binlik zarar açılmış? Parça nerde, usta nerde, nerde oto onarımcısı, doğrultmacısı?

Köyün içi anacık babacık günü oldu birden.

«Girdi valla girdi!»

«Bodoslamadan sokuldu yavu!..»

«Çok yaman şoförmüş neme lazım?»

«Olacak oğlan ee'sinden belli olur dememişler mi?»

«Aşkolsun velete canım!..»

İkişer, üçer, koşan geldi, doldu Kürüş İbrahim'in evi. Yıkığa döküğe bakıyorlar, kamyonun çevresinde fır fır dönüp, «Geçmiş olsun şoför ağa!» diye Kalekale'nin başına çöküyorlardı. Harren gürran olmuştu avlunun içi.

«Yığışmayın milleeeet!» dedi kürüş karısı. «Şamatasız mı kaldınız? Kursunu görmüş, sınavdan geçmiş şoförler bilem yapıyor kaza! Macıroğlu yapmadı mı? Kalender Ismail yapmadı mı? Kulakçı Salim kendi yapmadı mı? Kesin bakalım gülüşmeyi! Hemi de dağılın, çocuk kendine gelsin...»

«Toplananlar birer ikişer dağılıyordu, Kalekale'nin ana'sı Güldane çıkıp geldi döğünerek: «Tüüüüh tüh!.. Nerelere gideyim, kimlere gideyim? Kaşla gözün arasında alıp kaçtın ay oğlum! Gözüne gözükecekler mi vardı ay goçum? Baban gelince keser beni alır ayağının altına çiğner, mars eder köyün içinde, neden yaptın bunu ay aslanım?..»

«Sus Güldane! Olmadan diyecektin bunları, olmadan ağlayacaktın yeşil yeşil! Sus, olmuşla ölmüşe çare yok. Dağılsın şu mil-

let, al götür sıpanı, sakla bir yere. Babası gelince, öfkenin ağırıyla vurmasın. Öfkesi dağılır gibi olunca çekin kamyonu evimin önünden. Kürüş İbrahim de beni keser: «Neden bakmadın, neden yıktırdın? Kerpiç mi kestireceksin, taş mı kaldıracaksınız, devrilmiş direkleri doğrultmak için Yaka'dan, Gökçekaya'dan usta mı getirteceksiniz? Paklatıp onarın evimi de. Haydi bakalım. Haydi millleeeet, dağılın dedim, duymadınız mı?..»

Millet dağıldı birer ikişer. Ellerini birbirilerine vura vura gidiyorlardı. «Haggaten usta şoförmüş haa! Tam göbeğine getirmiş, avlunun ortasından çıkıvermiş! Kürüş karısını görünce de selâm durmuş...» diye diye gittiler.

Kalekale yeniden direksiyona oturup çalıştıracak oldu kamyonu, bırakmadılar. Güldane aldı oğlunu gitti. Önce eve vardı, yeniden yıkadı elini yüzünü. Sıtma tutmuş gibi titriyordu oğlu. Öldürücü bir pişmanlığın içindeydi. Sap yüklü kağnıyı görünce sağa alsa, geçip gidene kadar beklese ne vardı? Babası şimdi çıkar gelirdi. Alırdı ele, girerdi yola, yer misin, yemez misin, daha ister misin?...

Bostanın başına kaçsa, akşam orada mı yatsaydı acaba? Yoksa teyzesigile mi gitseydi. Gömülse miydi çuvalların arasına?

«Dur dur titreme! Teyzengile götüreyim seni!.»

Bereket anası işkence etmiyordu, neden aldın, neden vurdun?

Güldane, kolundan tuttu oğlunun, Dedeşçe'nin damın ardından kardeşigile götürdü. Evde Zekiye gelin vardı. Ötekiler orağa gitmişlerdi. Hasta çocuğuyla uğraşıyormuş Zekiye. Ona anlattı Güldane: «Enişten gelirse keser. Sizde saklansın. Kamyonu aşırıp gezmeğe çıkmış akıllım! Kürüşgil'in eve toslamış. Herifin evinin yıkıldığına mı yanarsın, kamyonun kırılıp döküldüğüne mi, yoksam kan öfke Kulakçı'nın yapacaklarına mı? «Sen neredeydin? Sen eşşek çobanı mıydın? Neden bakmadın, neden engel olmadın» deye az uz döğmez beni. Bari bunu döğmesin. Saklayın...»

Bırakıp gitti. Kocasının gelmesini, gelip kendisini döğmesini bekledi. Yiyeceği dayakları adı gibi bildiği için selede sepette, eskibeki ne varsa çıkarıp giydi. Bari daha fazla acıtmasın sopaları, odunları...

Kulakçı Salim, Göçmen tarlasının yanına gelince duydu olanı. Koştu hemen. Karısını döğecekti. Elbet onundu bütün suç. Söve saya yürüdü. Niçin bakmamış Niçin engel olmamış? Niçin dur oğlum, otur dememiş? El kadar çocuğu kendi haline bırakırsan duvardaki tüfeği kapar adam vurmağa gider. Niçin dikkat etmemiş?.. Arap Güllüğü'ne geldi, «Ne kabahati var karının?» dedi. Bütün suç o sıpada! Kalekale olacak alçakta! Pire gibi çocuktur! Kimbilir na-

sıl görmez yanına getirip aldı anahtarı? Aldığı gibi fırladı kapıdan. Çıktı direksiyona, bastı gaza, bastı gaza! Bütün suç o sıpanın..»

Köy içine geldi. Kürüşgil'in yıkılan evi, avlunun dibinde süt dökmüş kedi gibi duran kamyonu gördü, arttı öfkesi. Çıktı direksiyona, kontağı açıp çalıştırayım dedi, iki tiz, bir kız, bir daha fıs edip kaldı kamyon. Nasıl götürecekti kasabaya, nereden bulup getirecekti oto onarımcısını? Kaça gelecekti adam? Borçları da bitmemişti daha. «Aaaah ah!.. Koştu evine doğru. Soruyordu: «Neredeeee? nerede o çakalın eniği? Nerde gösterin!..»

Kılbıyık'ın Cafer: «Ben biliyorum Salim dayııı!..» dedi

«Söyle dayım Cafer, at da sana avrat da...»

«Güldane Teyzem alıp bacısı gile götürdü...»

İşitti Güldane. «Naha gözün kör olsun sidikli Cafer!..» dedi. «Bir gün sen de benim elime geçersin, ben de senin pekmezini akıtmazsam..»

Kulakçı Salim koştu. Düşündü, belde yoktu omuzunda. Acaba nereye koymuştu? Taş aldı yerden. Attı taşları: «Nereye gidiyorsun Salim?» diye sordu kendine. «Düşman mı karşındaki? Sopa bul bir tane. Terbiye et dölünü. Terbiye amacıyla döv. Korkut gözünü. Bir daha yapmasın. Kamyonla oynamak bilmem neyiyle oynamak değil...»

Ekizgil'in ağıldan bir kara ağaç dalı söktü. Bastı ayağı ile, kırdı ucunu. Budağını yaprağını temizledi. Koştu gene.

Zekiye köy içine bakıyordu ne var, ne yok bakıyor dikiliyordu tahta sekide. Görüverdi Kulakçı eniştesinin yıldırım gibi geldiğini. Hemen indi, gübre deliğinden aşırdı Kalekale'yi. Tortop edip attı taze gübrenin üstüne.

«Kaç, kaç baban geliyor, söylemiş biri!..» Yumuşak gübrenin üstünde bir kaç takla attı, kalktı Kalekale. Kaçmağa başladı. Zekiye'yi deliğin önünde gördü Salim. «Kaçırdın oğlanı Zekiye!» dedi. «Kaçırdın ama yanlış yaptın! demek koca kamyonu alsın, elin koca evini yıksın; koskocaman anasıyla yengeside şımartsınlar bu serseriyi!.. Eferin...»

«Öfkenin esiri olma Salim enişte. Öfken geçsin, otur önüne, öğütle. Döğmekle de olur deme. Bir yanını sakat edersin çocuğun..»

«Sus sus! Bana akıl vereceğine, şimdiden kendi sıpanı terbiye et! Bugün yarın kocan Aziz Efe'de bir kamyon alır belki!» dedi, çarptı koca kapıyı. Köy içine koştu.

«Nere, nere gitti o sıpa?» diye bağırarak koşuyordu. Hacı Osman'ın torunu Numan çıktı bu sefer önüne: «Ekizgil'in ağıla, koyunların arasına sindi...» dedi.

Kulakçı Salim koştu:

«Burda, burda Salim dayı! Koyunların arasında!..»

Bu sefer bağırmadan koştu Kulakçı Salim. Sine sine vardı. Atmaca gibi atılacak, omuzlarından basacaktı. Sonra döğecekti kana kana, dinlene dinlene. Çitten atlasa duyardı. Kapıdaki çalıyı kaldırdı usulca yanmış pişmişti. Yanmış pişmişti koyun gübresi güneşin altında. Gübrelerin üstünde, koyunların arasındaydı Kalekale. Koyunlar silkindiler. Çanları ötmeğe başladı beşinin onunun.

Usulca başını kaldırıp baktı Kalekale. Evet, babası geliyordu. Arada, tam kapının olduğu yerdeydi. Düşündü, nereye fırlasın, nereye dalsın? Düşündü bir anda: «Babam kocaman adam, basamaz koyunların üstüne, ben basıp geçeyim. Ölecek değillerya! İsterlerse ölsünler .Ben öleceğime...» Şimşek gibi fırladı. Önce babasını üstüne çeker gibi yaptı. Sonra yön değiştirdi. Çitten kapıdan atladı koştu köy içine.

Kulakçı Salim ağılın içinde bir o yana, bir bu yana yalpalayıp duruyordu. Düşüp kalkıyordu. Uğraşa uğraşa çıktı koyunların arasından. Dört yanına bakındı. «Nerede o sıpa, nere gitti? Söyleyin, gösterin...»

Numan olacak oradaydı gene. Görevli gibi hazır duruyordu: «Caminin avlusuna girdi Salim Dayıııı!...»

Köyün tam ortasındaydı cami.

«Ah it, ah it!.. Nasıl da bildin sinecek yeri! Ama yakalarım! Caminin avlusundaysan yakalarım seni! Ama içine girmişsen başka. İçine girmeden yakalamak isterim seni...» koştu.

Abdest musluklarının başına çıkmış bekliyordu Kalekale: «Her yeri arar babam, burayı aramaz, arayamaz! diye bekliyordu.

Kulakçı Salim girdi caminin avlu kapısından. Baktı sağa, baktı sola. Abdest musluklarının başında gördü oğlunu. «Kıstırdım! diye sevindi. Gülüp sırıtacak oldu hattâ. Ama sırası değildi. Artan bir öfkeyle atıldı musluklara doğru. Fırlayıp indi Kalekale. Babasının üstüne doğru koştu. Bir anda attı kendini koskoca adamın ayaklarına. Adam düştü. O zaman toparlanıp kalktı Kalekale. Bu oyunu biliyordu. İki yıldır. Kendinden güçlülerle döğüşürse kaçıyor sonra birden dönüyor, ayaklarına atılıp düşürüyordu onları. Gene öyle yaptı. Babası hâlâ yatıyordu yerde. Düşündü: «Eve kaçsam yakalar. Başka eve kaçsam geveze çok...» Birden buldu: «Caminin içine saklanayım! Cami en emin yer!.» Biliyordu Kalekale. Yedi yıldır dargındı babası Molla Mehmet'le. En güvenilir yer camiydi. Babası toparlanmadan koşup daldı camiye. Usul usul habaların, kilimlerin üstünden. Kadınların mevlüt dinlediği, teravi kılındığı yere çıkmadı, çöktü du-

varın dibine. Yönü de kıbleye değil, kapıya doğruydu. Belki girer gelirdi, görebilmek için. Yok ama gelmezdi, girmezdi camiye babası.

«Kalekaleee, ay Kalekale!.. Çık, çık dışarı!.. Bak çık diyorum. Çık dövmeyecem. Dövsem de az dövecem. Belki sadece burnunu kanatacam. Yemin ettim, onun için. Burnunu kanatıp bırakayım. Böylesi daha kârlı senin için. Çıkmazsan daha çok döverim. Haydi çık oğlum. Biliyorsun kavgalıyız Molla Mehmet olacakla! Yedi yıldır küsüz biliyorsun... Yedi yıldır girmediğim yere şimdi sokma beni, çık..»

Kulakçı Salim, bir yandan kırılıp dökülen kamyonun zararını düşündü, bir yandan da, «Çık oğlum Kalekale!..» diye bağırdı. Bir yandan Kürüşgil'in yıkılan evi, taşını kerpicini, işçisini ustasını, Kürüş'ün çalımını düşündü, bir yandan da, Kalekale, bak bana bu kötülüğü yapma babam, yedi yıl sonra sokma beni camiye. Çık bak, bir vurup kanatayım burnunu tamam olsun. Yeminim yerini bulsun, çık oğlum...» Kapının eşiğinde duruyor, bir adım atamıyordu içeri. Kalekale de babasının andını bildiğinden çıkmıyordu.

Baktı etti, yalvarıp yakardı Salim, daha fazla yalvarmayı da doğru bulmadı, çarptı ellerini birbirine: «Yedi yıldır girmedim, şimdi hiç girmem ulan! Affettim ulan!..» dedi, yürüdü evine, doğru. Elini yüzünü yıkayıp kamyonun başına gitti. Köy içinden geçerken bir daha bağırdı: «Kalekaleee! Affettim babam, affettim, çık artık! çık sinip durma!..» dedi.

Ama ne olur, ne olmaz, bekliyordu Kalekale. Adamlar namaza geleceklerdi akşam. O zamana kadar bekleyecekti.

Salim kamyonu gene çalıştıramadı.

Kürüş İbrahim'le konuştu: «Zararın ziyanın kabulüm arkadaş, yeter ki gürültü etme. Yaka'dan, Gökçeyaka'dan iki usta bulur gelirim, yaparlar yıkılan yerlerini...» Kürüş'ün karısına da söyledi: «Olmuş bir kere! Çocuk işte. Mal değil ki satasın. Böyle böyle terbiye olacak, ne yapacaksın?»

Dönüp caminin önüne geldi. Akşam ezanı okunmadan çıksaydı da eve gitseydiler, mars olmasaydılar köyün içinde. «Çık babam çık, adam gibi gidelim evimize. Bak şimdi ezan okunacak, çık...»

Kalekale:

«Döversin, çok döversin! Çok kanatırsın burnumu!..» diye seslendi içerden.

«Hayır, ondan da vazgeçtim! O bir küçük yemin. Adam üleştirip bozacam. Molla Mehmetle nasıl küsüm biliyorsun. Büyük yeminimi bozamam. Çık babam...»

«Bir yemin daha et dövmeyeceğine!..»

«Üçten dokuza şart olsun, hiç dövmiyeceğim! Çık! Bak, olacağımız kadar mars olduk, daha fazla olmayalım, çık...»

Karanlık basarken çıktı Kalekale. Baba oğul elele tutuşup gittiler köyün içinden. «Sap kağnısına çarpmamak için kırdım direksiyonu baba!» dedi Kalekale. «Değilse dosdoğru gidiyordum...» Hâlâ kendinde suç yok gibi konuşuyordu. Çok kızdı Kulakçı Salim: «Eşşekliğin gereği yok, hatanı kabul et, sus. Yeminim var dövemiyorum, yoksa karışmam bak!..»

ADNAN BİNYAZAR

Köy Enstitülü sanatçılar içinde deneme, inceleme, eleştiri türündeki çalışmalarıyla tanınan Adnan Binyazar, yazınımızda bu alanın en verimlilerinden biri aynı zamanda. Köy Enstitülerinin bu alanda sanatçı yetiştirmediği ya da yetiştiremediği düşünülünce, Binyazar'ın bu alana yönelmesini sonraki çalışmalarına bağlamak gerekiyor.

Binyazar, yazmaya, Selahattin Şimşek'in ölümü üstüne yazdığı bir yazıyla başladığını söyler. O günden bugüne aralıksız sürdürüyor çalışmalarını.

Ele aldığı ürünlere iyi niyetle ve nesnel ölçülerle yaklaşan Binyazar, deneme-eleştiri türündeki yazılarının bir bölümünü **«Toplum ve Edebiyat»** konulu kitabında topladı. Son çalışması, **Dedem Korkut** üstüne geniş oylumlu bir inceleme.

Sanat anlayışını şöyle belirliyor Binyazar : **«Sanat toplumu bilinçlendirici olmalıdır. Aslında işlevi de budur sanatın. Belirli bir kesimin keyfine yöneltilmiş bir sanat da, sanatçı da yozlaşmıştır. Ülke sanatına yarardan çok zararları vardır. (......) Tarihsel ve toplumsal gerçekler, sanatın bilinçlenmesini de zorunlu kılar. İnsanımızın birikimlerini yok sayan bir sanat anlayışı geçerliliğini yitirmiştir.»**

ESERLERİ :

İnceleme : Yazmak Sanatı (1969), Dedem Korkut (1973), Aşık Veysel (1973).

Deneme-Eleştiri : Toplum ve Edebiyat (972)

Sadeleştirme : Dedem Korkut'tan Öyküler (1972)

Antoloji : Atatürk Yolunda 40 Yıl, (1973)

ÇAĞDIŞI ÖĞRETİM

ADNAN BİNYAZAR

Kültür ve eğitim konularında zaman zaman görüşlerine baş vurulan, bu tür kuruluşlarda danışmanlıklara getirilen bir bilim adamı şu sözleri rahatlıkla söyleyebilmektedir günümüz Türkiye'sinde: «Okul, bir tartışma yeri değil, eğitim ve öğretim yeridir. Okul, belli kıymetleri genç nesillere telkin eden bir yerdir. Mümkün değil okulda bir tartışma havasının olması... Bir defa öğretmenin durumu, bir nevi diktatör veya bir cemaate yukardan tesir eden bir rahip gibidir. Öğrencinin münakaşaya ne yaşı, ne de kültürü müsaittir.»

Yukarki sözlerde geçen «belli kıymetleri telkin etme» nin tutarsızlığını bir yana bırakalım, burada özlenen, tam anlamıyle bir medrese öğretimidir. Okul bir tartışma yeri olmayacak. Ağızsız dilsiz, öğrenci oturacak öğretmenin karşısına. Nedenleri sonuçları araştırıp bir bileşime vardıran eleştirel yöntemin yerini donmuş kalıplar, ezberci bir öğretim alacak. Öğrenci, kavramların derinliğindeki düşünsel gerçeği anlamadan, olduğu gibi varsayacak bilgileri, Her yargıyı doğrulayan, söylenenlerin üstüne hiç bir kuşku düşürmeyen bir anlayışın doğruluğuna inanacaklar. Öğretmenin her dediğini bilimsel «buyruk» sayıp «telkin edilen» leri öğrenecekler. Çağın verilerini uslarından bile geçirmeden, çağı anladıklarını sanacaklar. Toplumsal, düşülsel ve ekonomik yönden dünya nerden gelip nereye gidiyor, kıyısından köşesinden de olsa, hiç yanaşmayacaklar böyle «yasak sorular» a. Öğrenci, gör deneni görecek, işit deneni işitecek, konuş deneni konuşacak...

«Diktatör» bir öğretmen çıkacak kürsüye, kendi kafasında yarattığı «utopia» nın erdemine inandıracak öğrenciyi. En yüce düşüncelerin kendi kafasında doğduğu sanısına kapılacak. Bir «rahip» hoşgörüsüyle, yapılan tüm yanlışlıkları doğal bulacak. Giderek, yanlışlıkların erdemine inandıracak öğrencileri. «Zaman» ötesinde bir felsefeye inanacak, öğrencisine de bu yolda «telkin» lerde bulunacak. Öğrenci küçük görülecek, «tartışmaya yaşı da, kültürü de müsait değil» denip çıkılacak işin içinden. Her insanın bir kültürünün olduğu, sorunlara bir yaklaşım yönteminin bulunduğu göz önü-

ne bile alınmayacak. Ondan sonra da öğretmen - öğrenci sargınlığından söz açılacak:

Oysa daha ilkçağlarda Sokrates, tartışmayı (diyalektiği) en etkili öğretim yöntemi olarak toplumların kafasına sokmaya çalışıyordu. Özellikle de bir şeyler bildiğini sanan gerçek bilgisizleri alıyordu karşısına. Gençler Sokrates'in çevresinde toplanıyorlar, ondan örnek alıyorlardı. Sonra da uyguluyorlardı bunu. Kıyamet de buradan kopuyordu: Gençler eleştirel bir yöntemle kişileri, kavramları, değer yargılarını sarsıyorlardı. Kişilerin gerçek kimlikleri ortaya çıkıyordu. Bilgisizliğin «bilgi» biçiminde gösterilmesinin gerçeğini kavrıyorlardı gençler. Bu gerçekler onlara eski değer yargılarının çürümüşlüğünü gösteriyordu. İşin bilincine varıyorlardı gençler. Böylece, kendi yarattıkları bilgilerle düşünmenin yollarını öğreniyorlardı Sokrates'ten.

Bugün de gerçek öğretimin amacı bu değil midir? Kendi yarattığımız bilgilerin ötesinde, gerçeğe götürücü yol var mıdır? Ezber bilmenin «bilmek» olmadığı bir gerçektir. Ne var ki, işlevsiz bilgilerle dolup taşması isteniyor öğrenciden. Üretken bilgi veren tüm yöntemlerden kaçınılıyor. Bu nedenle öğretim, «memur» yapıcı, düşündürmeyici bir anlayışın aracı oluyor. Herhangi bir öğretim dalı, «kapital» den büyük pay koparttığı ölçüde değer kazanıyor. Kişinin kafa gelişimi ise çok ötelerde düşünülen bir sorun.

Çağdaş öğretim yöntemi, öğretmenin bir «diktatör», bir «rahip» olmasını değil, kılavuz olmasını gerektirir. Öğretmen, öğrencilerden biri gibi olmalıdır sınıfta. Onlarla tartışmaya katılan, ama aynı zamanda tartışmayı «doğruluk», «gerçeklik» yönünde geliştiren bir kılavuz olmalı. Diktatörce davranıp baskıcı kurullar uyguladıkça, rahip olup sınıfı öğüte boğdukça öğrenci kopacaktır ondan. Böylece bir öğretmen - öğrenci ikilemi doğacaktır. Bugünkü kopukluğun kökeninde kuşkusuz, bu ikilemin etkisi çok büyüktür. Çünkü öğrenci, ezberci öğretim yönetiminin etkisi altında, gerçek öğrenimi okul dışında bulacağı kanısındadır. Bu bilgiyi aramaya koyulmuştur. Öğretim, öğretmen gibi, «okul» kavramı da çok değişti çağımızda. Bilgiler sınıf duvarlarını çoktan aştı. Öğrenci, bilgisiyle, yaşamın içine girmek istiyor. Yaşamdan kopuk bilgilere tepki gösteriyor. Yaşamla bağlantı kuran bilgilerin verildiği yere «okul» diyor. Sesinin tonunu artistçe biçimleyip rol kesen öğretmene «öğretmen» demiyor. Bu artist - öğretmenlerin yapaylığını daha ilk dersin ilk sözcüklerinde seziveriyor. «Mest-i naz» ın havasındaki kendinden geçmeler etkilemiyor öğrenciyi. İlkel şiir heveslerini öğrenci üstünde deneyen öğretmenlere ortaçağdan kalma bir beğeninin sözcüleri gözüyle bakılıyor. Çağımız, duyarlığın, «şiir» in gerçeğini arama çağıdır, bilgiyi yaşama dönüştürmenin çağıdır.

Öğretmen diktatörce, rahipçe davranıp baskı kurdukça, kendini tanrısal bilgilerle yüklü bulup öğüt verdikçe koparacaktır öğrenciden. Toplumsal, ruhsal patlamalara da yol açacaktır. Hele öğrenciyi «cemaat» sayıp ona «telkinlerde bulunma» yöntemlerin en yanlışıdır. Öğrenci, çağımızda «cemaat» liği çoktan aşıp bilinçli bir toplum olmuştur. Bunda direnmek, yani öğrenciyi din dersiyle, ahlâk dersiyle «cemaat» leştirmeyi düşünmek, ortaçağı yeniden yaşatmak demektir ki, zaman, tarihin hep ileriden yana olduğunu göstermiştir. Bu nedenle yöneticiler, eskinin özlemlerine yaslanacaklarına, çağdaş verilerin önemine değer vermek zorundadırlar. İyice anlaşılmıştır ki, öğrenci, gerçeğin yorumunu istememektedir öğretmenden, okuldan.

Büyük sanat yapıtları verenler, bilimsel ürünler yaratanlar bu düzeye nasıl gelmişlerdir, bunu düşünmenin zamanı çoktan gelmiştir. Bizim uyguladığımız öğretim yöntemleri, onların yarattıklarını anlamaya bile yetmiyor. Onlar kitapla, düşünceyle varıyorlar gerçeklere, biz kitapları toplatıyoruz, hemen her dönemde kitap üzerinde bir korku bulutu gezdiriyoruz. Bu da yetmiyormuş gibi, parlamentolarda şöyle sözler söyleniyor: «Kitapsız da olur. Kitap okumadan da olur. Kitap çok mu önemli? Barbaros Hayrettin Denizcilik okulundan mı mezun olmuş da, o kadar ünlü bir denizci olmuş. Mimar Sinan hangi Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olmuş da, ünlü bir mimar olmuş?..»

Kitabı kaldıracaksın, öğrencinin başına diktatörler, rahipler dikeceksin. Kimi yüksek sesle nutuk atacak, kimi «telkin» lerde bulunacak. Buna da öğretim diyeceksin. Onu tartışmadan uzaklaştırıp bir ortaçağ kafasıyla düşündüreceksin. Her şey yoluna girecek böylece...

İşte çağdaş bir anlayışın çağdışı uygulamalar karşısındaki direnişini bu kafalar yaratıyor.

KEMAL BURKAY

Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarına dek uzanıyor yazınsal çalışmaları, Burkay'ın. Şiir, hikâye, roman aşamalarından sonra şiirde karar kıldı. 1967'de **«Prangalar»**, 1975'te de **«Dersim**'le çıktı okuyucu karşısına.

İlk şiir denemelerinde, örneğin Prangalar'ın ilk bölümünü oluşturan «Gülümse» bölümünde İkinci Yeni havası sezilir. Ancak özellikle 1965ten sonraki ürünlerinde önemli bir tavır değişikliği içine girer. Bu tarihten sonra, önceki biçimci söyleyişi bırakarak; gerçek anlamda **«sosyalist şiir»**e ulaşır «Dersim», Burkay'ın şiirinde bir aşamadır. Burkay, buradaki şiirleriyle toplumcu şiirdeki yerini daha bir pekiştirmiştir.

«Sanatçı hangi toplumda yaşıyorsa, hangi sınıfın içinde yeralıyorsa, sanatı da ister istemez o toplumun, o sınıfın damgasını taşıyacaktır» diyen Burkay, sanatın işlevini şöyle özetliyor : **«Sanat, insanoğlunun kendisini, içinde yaşadığı toplumu, dünyayı, giderek evreni kavrama, yorumlama, değiştirme araçlarından biridir. O, kişioğlunun yaratıcı gücünü geliştiren, yaşamaya anlam veren güçlü bir araçtır.»**

ESERLERİ :

Şiir : Prangalar (1967), Dersim (1975)
Roman : Yaşamanın Ötesinde (tefrika-1964)

YÜZLER

KEMAL BURKAY

Yüzleri ne güzeldir
Yontucuların ve yontuların
Kimizaman yiğitliğe düzülmüş bir övgü
Yürek oklayan bir Afrodit'tir kimizaman
Köpüklerden ve gün ışığından süzülen yaşam
Fırat'ın cam yeşili suları, Bodrum dolayları
Mermerin canına çakılıp kalan

Yüzleri ne güzeldir çocukların, bilginlerin
Hamlet'in ve Hamlet'i oynayan adamın
Sevdalı yüzlerinde nisan yağmurları
Sanki yüzyılların bir konçertosu
Anlatır savaşları, deneyleri, umutları
Toprağı süren adamın yüzü

Yüzleri ne güzeldir
Özgürlük için ölen kahramanların
Lorka'nın, Pikaso'nun, Nazım'ın
Gaz odasına giden kurbanların
Belki de çukura kaçmış gözlerindeki hüzünle
Bir çocukluk gününü, çimenleri, bir derenin çağıltısını düşünürler.

Bir ölü yüzünü andırır azizlerin yüzü
Biraz aptalca, ama saftır kuşkusuz
Çocuklarımızı güldüren sevimli Donkişot
El Greko'nun ince süzgün resimleri gibidir
Yiğitliğin, onurun ardından at koşturur
Mezbelesinde batıp giden bir soyluluğun

Kuşkusuz çok ünlü şeytanın yüzü bile
Zeki ve bir parça sevimlidir
Hilenin ve serüvenin binbir dolambacında
Aşklar da vardır onun oyunlarında

Çünkü her dram bir ikilemdir
Olaki bir kuytulukta gözgöze gelince tanrıyla
Bir kahkaha patlar ikisinin arasında
Okudunuzsa Cek Landın'ın «Beyaz Diş» ini
Kuşkum yok, sevmişinizdir o ünlü kurt melezini
Ben itlerin, atların yüzünde de gördüm çok
Dostluk pırıltılarını, sıcaklığı, yaşama sevincini

Ama dostlar öylesi değil bunlar
İnsana çılgınca tükürmek arzusu veriyorlar
Bir balgam gibi suratlarında katmer katmer yalan
Sabah akşam sökün etmiyorlar mı gazetelerden, televiz-
yonlardan
Ellerinde çocuklarımızın kanı
Yaşamı kemiren urlar, aşağılık sülükler, insan canavarları
Yazık değil mi insan yüzüne, yazık değil mi dostlar..

1976

H E L İ N

O doğduğu gün ben dağ köylerindeydim
O altı aylıkken hapisteydim
Döndüğümde unutmuştu beni
Üç yaşındayken süngüler arasında buluştuk
Bana ve jandarma amcalara bisküvit vermek istedi
O altı yaşındayken sıkıyönetim çaldı kapımızı
Bir yıl Ankara, İstanbul, Diyarbakır arasında dolaştım
Mapusaneye görmeye gelişinde
Eve dönmüyorum diye küstü benden
Ve o yedi yaşındayken
Kaçtım ondan ve ülkemden
O şimdi sekiz yaşındadır
Nedenini bilemez ayrılıkların
Acısını bilir
Ve onun için bütün bu olup bitenler
Bir oyuncağın kırılışına benzer

PRANGALAR

Ben ki yalnızca sevmek isterdim
Sizi, kırları, yaz akşamlarını
Bir kadın eli gibi geçsin
İsterdim saçlarımdan rüzgâr
Bir Hasan var orda dağ köylerinde
Daha hiç okşanmamış
Bir Elif var saçları taranmamış
Trahomsuz büyüsünler isterdim
Öyleyse nedir bu prangalar

Ben kimin ağlamasını istedim ki
Yok ki benim kurşunlarım
Dikenli tellerim, taş duvarlarım yok ki

Bir türkü söylerim güneş vardır içinde
Alınteri, toprak ve hayat
Beni elleriniz ilgilendirirdi
Gözleriniz, o hilesiz ve dost
Öyleyse nedir bu prangalar

Çocukları kılıçlara büyütmeyelim
Çocukları ağlamaya büyütmeyelim
Ağaçları küstürmeyelim kendimizden
Bombaları çoğaltmasak sevinçler çoğalırdı
Kinleri bilemesek ne güzel gülümserdik

İstesek bölüşürdük doğan günü
Birleşirdi ellerimiz ve türkülerimiz
İstesek bölüşürdük bir dilim ekmeği
Ama ne çoğalırdı yaprakların sevinci
Ne mutlu büyürdü çocuklar

Ben sizden bir maviyi gizledim mi
Hangi denizleri kaçırdım sizden
Hangi yağmuru, çiğ tanelerini
Size şiirler getirirdim, nisan aylarını
Yalnızlığımı getirirdim ısınmanız için
Öyleyse nedir bu prangalar

Ben kimin ağlamasını istedim ki
Yok ki benim kurşunlarım
Dikenli tellerim, taş duvarlarım yok ki

ÜMİT KAFTANCIOĞLU

Kaftancıoğlu, enstitülü sanatçılar içinde en geç duyulanlardan biri oldu. Yazma işine 1954'lerde başladığı halde, ancak 1970 TRT Hikâye Büyük Ödülünü aldıktan sonra adını duyurabildi. Kaftancıoğlu, bu tarihten sonra yoğun biçimde gözükmeye başladı. Arka arkaya hikâyeler, romanlar yayımladı. Bu çalışmalarında yazma işinin hiç de yabancısı olmadığını hemen kanıtladı.

Kaftancıoğlu, ürünlerinin büyük bir bölümünde konularını Kuzeydoğu Anadoludan alıyor. Daha önce Dursun Akçam'ın röportaj ve hikâye örnekleriyle yansıttığı Kuzeydoğu Anadolu gerçeği, Kaftancıoğlu ile röportaj ve hikâyeye ek olarak roman düzleminde verilmeye başlandı. Tüfekliler'se konusunu Güneydoğu Anadolu'daki iktidar kavgasından alıyor.

Kaftancıoğlu'nun hemen bütün konuları, kendi yaşamı ve çevresinden kaynaklanıyor. Konularını köyden almayı düşünsel bir zorunluluk olarak görüyor sanatçı : **«(Köyü, köylüyü işlememiz) bazılarının ileri sürdüğü gibi, köyü bilmemiz, köy anılarıyla dolu olmamızdan, kalemimizin oraya daha yatkın olmasından değil. Gören göz, anlağı olan herkes bilir ki Türkiye köylüsü uşaklık ölçüsünden aşağı yaşatılmıştır, yaşatılmaktadır. Bu köyün, bu köylünün gözünü açmak benim için özel bir görev...»**

«Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir» diyor sanatçı,

ESERLERİ :

Roman : Yelatan (1972), Tüfekliler (1974)

Hikâye : Dönemeç (1972), (kitaba adını veren hikâye 1970 TRT hikâye büyük ödülünü aldı), Çarpana (1975)

Röportaj : Hakullah (1972, 1973 Karacan Armağanı)

Masal : Tek Atlı Tekin Olmaz (1973)

Halk Destanları : Köroğlu Kolları (1974)

TİLLO ADAYI

ÜMİT KAFTANCIOĞLU

Bugün erken gelenler azdı. Bir masada üç kişi. Öbür masada iki. Yaşlı ikinin ne konuştuğu duyulmuyor. Üçler gençten. En yaşlısı on altı yıllık. Dışardan gelen birini çağırdılar masaya. Gelen, birini arar gibiydi. Üçlerden biri seslendi:

— Kimi aradınız?

— Doğan'ı.

— Hangi Doğan?

— Doğan Erdoğan.

— O biraz geç gelir. Gel otur, bir çayımızı iç.

Oturdu dışardan gelen. Üçlerden birinin elinde yüz dörtlük oyun kâğıdı. Karıştırıyor.

Dışardan gelip oturanı masaya çağıran:

— Ne içersiniz, dedi.

Öbürü güç durumda, kimseden birşey içmek istemiyor:

— Bilmem. İçmesem?

— Olmaz olmaz, dedi öbürü. Çaycıya seslendi. Çaycı geldi.

— Bir açık çay olsun, dedi dışardan gelen, açık çay daha ucuzmuş gibi.

— Sıfır bilir misiniz?

Bunu elinde oyun kâğıdı olan söyledi.

— Bilir canım, koy ortaya, keselim, dedi masaya çağıran.

— Sıfır dediğiniz ellibir mi?

Masaya çağıran :

— Sen bilirsin canım. Sen buraya bir kaç dönüş daha gelmiştin.

— Bilirim. Dördüncülük yapayım.

— Bir iki oynuyoruz. Öyle paralı değil, dedi çağırıcı, çay söyleyen.

Çayı içen :

— Ben paralı oynamam.

— Olsun canım, parasız oynarız, dedi birisi.

Çaycı yanaştı fiş kesmeye başladı.

— Saat parasını, kâğıt parasını karşılamak gerek, dedi çay söyleyen.

İçeri birisi daha geldi. Uzun boylu, eli çantalı, ceketi sırtına atmış.

Yüksek, açık bir sesle :

— Gel yahu seni bekliyorduk. Gel sıkıldık, dediler masadakiler.

Dışardan yeni gelen umursamadı :

— Oğlum sabah sabah benim kumarlık işim yok.

Geldi oturdu masaya. Öbürleri omuzuna vurdular. «Ne var ne yok» dediler. «Karababa gecesi için mi gene.?» Dediler. Birisi dışardan gelenin gömleğine takıldı. Belki de beğendi:

— Gömleğin güzelmiş.

Yeni gelen kendinden beklenmeyen bir ağırbaşlılıkla:

— Çok iyi gömlek. Kırk beşe aldım. Karaköy alt geçidinde. Bak şuraya...

Gömleğin eteğini pantolonun içinden çekti, çıkardı. İki elinin arasında oğuşturdu, parlattı. Gömleği övdü.

Öbürü beğendi gömleği :

— Yolun ordan geçerse bana iki tane al. Para için korkma.

Gömlekçi kızdı :

— Oğlum siz gözü kapalı gelmiş, gözü kapalı gidiyorsunuz. Bu gömlekler Beyoğlu'nda yetmiş beş lira. Aklınız olsa hemen gelir alırsınız. Kaç gündür dalımda, nah gön gibi, dimdik..

Gömleğin omuzundan asıldı, çekti, çarptı.

— Bırakın gömleği, dedi öbürü, eğer oturacaksan dördüncülük et. Bir iki oynuyoruz.

— Oğlum ben seçimle uğraşıyorum. Ben sizin gibi...

İlk geleni masaya çağıran kızdı :

— Bana şu anda yüzbin verseler adaylığımı koymam. Koysam elimi öpüyor Malatya'lılar. Benim işim yok. Bak yalanım yok, Tillo bana dedi ki «yeğenim seni sevdim. Sana etek dolusu para. Gel adaylığını koy, kazan» dedi. Gene koymadım. Sen Tillo'yu tanımazsın, aha şu arkadaşım bilir.

— Ben de duydum. Akçadağ'ın Kürecik'ten değil mi bu?

— Üstüne bastın üstüne.

— Tillo kim, dedi öbürü, ilkin oturan.

— Tillo! Tillo Türkiye'deki en büyük kaçakçı. Amerikan enterpolu yakalar onu ancak. Binliklerden sandalya yapar, üstüne oturur. Öyle biri Tillo. Adaylığını koyacaktı bir seçimde. Tabanca yakalattı. Altı ay gün gibiydi. Yargıtaya kaldı iş. Kalkıp gidiyor Yargıtay daire başkanı mı, bilmem ne onu buluyor. «Ağam diyor al sana otuz bin.» Ortaya koyuyor parayı. «Olmazsa elli bin» diyor. «Erkek

tabanca taşır. Sen de taşımışsındır. Benim suçumu bozuk çıkar burdan, milletvekili olacağım» diyor. Yargıtay başkanı parasına marasına aldırmıyor. «Şimdi zile basarım suç üstü yakalanır daha ağır suç işlemiş sayılırsın. Al paranı» diyor. Sonra dosyasını çıkartıp bakıyor ki iş kötü. «Iş bildiğin gibi değil. Kurtuluş yok. Sen bu altı ayı çekeceksin» diyor. Yoksa Hamidonun adı mı olurdu Tillo'nun yanında?

Dışardan son gelenin adı Cemal'miş. Bir konuşma arasında anlaşıldı.

Cemal :

— Tillo'nun Akaydın kardeşlerle geçen bir...

Öbürü sözünü kesti :

— Ben de onu anlatacaktım. Bu tabanca işi için Akaydın kardeşlere gidiyor. On bin lirada anlaşıyorlar. Tillo veriyor onbini. Onlar da, «bu işi bitirdik say» diyorlar. Aradan gün geçiyor, ay geçiyor işten sonuç çıkmıyor. Tillo gidiyor bunlara. «Ağam benim paramı geri verin» diyor. Yalvar yakar... Vermiyorlar. Tillo hemen Pötürgeli beş on adam topluyor. Aydınların yazıhanesini basıyorlar. Tabancayı çıkarıp ortaya koyuyorlar. «Tez on bin» diyorlar. Birisi çıkıp on bini bulup getiriyor. Tek kuruş almadan on bini Tillo Pötürgelilere dağıtıyor.

Cemal denen :

— Öyle biri arkamda olsa şimdi çıkarım seçim işine.

Elinde kâğıt olan şaşkınlıkla :

— Sen adaylığını koymadın mı?

— Koymadım. Para ister. Hani para?

Doğan'ı aradığını söyleyerek oturan söze katılıyor:

— Hangi partiden koyacaktın? Çok mu para istiyorlar?

— Birlikten. İki bin. Öğretmenlere iki bin, diğerlerine üç binmiş.

— Nerden koyacaktın?

— Sıvas'tan.

— Orası Timisi'nin. Kazanabilir misin?

— Vallahi parçalarım Timisi'yi, parçalarım. Eheyyy, ben kimim? Bir çıkayım köylere. Cemal dedim mi bitti. Timisi'nin Tanrısı bile yıkılır karşımda.

— Böyle bir kesinlik için iki bin borç bulunur.

— İki bini bulduk diyelim, gezmeyecek misin? Eşek parası bile yok. Dur bakalım. Benim bir tanıdık Almanya'dan geliyor. Arabası var. Hele bir Boğaz yapalım, bir Emirgân diyelim... Eğer kandırabilirsem alçağı, seçim işine girişirim...

— Boğaz'a gidersen bizi de al arabaya. Biz de bir gezelim şu meret yeri.

Cemal gücenik:

— Daha dün senin bir arkadaşın seni almış arabasına gezdirmiş. Alman parasını yemişsiniz; Kumkapı, Yenikapı dememiş gezmişsiniz. Arayıp sordun mu beni? Hem de böyle oturmuşsun anlattıklarına göre, böyle reisicumhur gibi.

Birisi :

— Sunay gibi.

Sunay'a benzetilen kızdı :

— Sunay kim be? Ben, ben gibi bindim.

Bu ara telefon çaldı. Cemal'i aradılar. Telefonu aldı eline Cemal. Oturulan yer de kalabalıklaştı. Öğretmenlerin aylıklarındaki yanlışlıkların düzeltim işi tartışması başladı. Fatih bitmemiş. Zeytinburnu bitmiş. Bir ilçe daha varmış.

Kâğıtlarla oynayan :

— Eyüp'tür. Bizim bölgenin işi hep ağır aksak gider, dedi.

Çoğunun kulağı Cemal'de. Cemal aşağıdan konuşmuyor. Kalabalığın sesini bastırdığı gibi, gereğinden de çok yüksek konuşuyor:

— Hııı... Hemşehri... Hemşehrim sen karşındakini tanıyor musun? Ben kimim? Beni yakından tanırsın. Beşe kadar gelemem. Ne kalmış? Kaç paranı yedim? Sen yaz, yaz, bas hemşehrim... Yazıklar olsun. Hemşehri böyle olur. Ulan bana Cemal denir, Cemal! Haa şöyle gel yola gel... Sen bas. Ben beşte gelirim... Ne? Paragözlülüğü bırakın bırakın. Ulan canınız çıkacak para diye. Ben de kimsenin... Sizin de... Kaç kuruşsa gel al... Ben gelemem... Sen oku bakayım baştan... Haa birisi yanlış. Âşık Ahmet Fidanî... Fidani. Fida- ni! İyi aç kulağını. Paraya gelince kulağımız açık. Yazmaya gelince... Fİ - DA - Nİ... Fe, İ, Da, Ne, I... Ulan Fidani, Fidani'yi nasıl anlatam başka. Fidani Fidani'dir...

Uzak bir masada oyuna başlayanlardan birisi :

— Yavaş ol, kulağımız gitti, dedi.

Sesin kimden geldiği anlaşılmadı. Cemal bey konuşmayı kesti, baktı baktı baktı... Kızgın. Patlayacak, sövecek, Öbürü iyice sindi. Sustu. Belli ki Cemal'den çekindi. İyi de etti. Akıllı birisi olmalı. Cemal kimsenin bakmadığını anlayınca :

— Kim o? Erkekse çıksın ortaya, dedi.

Kimseden ses gelmedi. Cemal telefona ses verdi :

— Sana demedim ulan, hem desem ne olur? Peki peki... İşin rast gitsin, işin rast gitsin hemşehrim...

Cemal'in telefonu uzadı. Tadı da kaçtı. Herkes anladı ki Cemal bir yere takıntı bırakmış. Karşı istiyor, Cemal verecek durumda değil.

Cemal'i de masaya çağırmış olan :

— Bakmayın siz Cemal iyi çocuktur. Her şeyi açıktır. Bizim gibi değil. Ne yapmış ne etmiş açıkça söyler. İçi dışı bir.

Öbürleri kuşkulu. Ses etmediler. Bu ara şişman birisi masaya yaklaştı. Oturanların hepsi kıpırdadı. Sandalya tuttular. Masada yer açtılar.

— Buyur müdür bey, buyur müdür bey, dediler.

Müdür bey oturdu. Aynen söylediler. Müdür ilk yudumu aldı :

— Ekşimiş, dedi.

— Siz de yanmışsınız, dediler.

Birisi :

— Nerden giriyorsun denize, dedi.

Müdür :

— Nerde açık yer var oradan. Bir küçük kısa don... Ayıp mayıp yok.

— Girecek yer buldun mu? Biz bulamadık. Bankaların, kurumların, özel kişilerin, şekerin, ptt'nin, ittenin, jandarmanın, savunmanın, havacıların, karacıların, sporcuların...

Elinde kâğıtla oynayan sözü kesti :

— Sporkent denen yeri mi dedin? Halk gazetesinde anlatıyordu iç yüzünü. Hele bir Ecevit geçsin başa... Metresi iki liraya satılmış. Oturanların hiçbiri de...

— Hangisi alnının teriyle oturuyor. Hepsi öyle. Sporkente gelenecek akşam olur...

Müdür :

— Ecevit'in geçeceğini mi sanıyorsun? Nerdeeee? Adalet çoğunlukla...

Tillo'nun sevgilisi :

— Bu seçimde Ecevit 150 milletvekiliyle gelir. Yüz elli milletvekili AP'nin dört yüzünden daha çok sayılır.

— Yasalar, anayasalar, kurumlar, her türlü yönetimin, kurumun, gücün başındakiler şimdiden ayarlandı. Gık diyenin başı gitmiştir seçimlerden sonra.

Hiçbir nedeni yokken Tillo'nun yeğeni, yakını, sevgilisi:

— Bu arkadaş bizim Doğan'ı aramış.

Cemal :

— Hangi Doğan? Madanoğlucu mu?

— Evet, dedi arayan.

Müdür :

— Bunlar birer devrimciydi. Şimdi anarşist deniyor.

CHP'ci biri :

— Eğer suç işlemişlerse çeksinler. Kültür sarayını yakanların yakayı kurtarmasını istemem. İşte köprü! Yıksınlar mı? Sirkeci'de çektiklerimiz...

— Yüksel Çengel İstanbul'a ayak basınca yer yerinden oynardı. Şimdi yatıyor, adı sanı unutuldu, dedi birisi.

— Ellinci yıl hepsini aklar, paklar.
Müdür :
— Keşki öyle olsa da bizim İsmail beyler de var ya.
— Keşke biz de yapsaydık. Seksen bin lira aldı adam. Ellinci yılda paçayı da kurtarırsa; oh...
— Kurtarmaz. Dolandırıcılık çünkü.
— Hırsızları kurtarıyor ya.
— O başka. Aç kalmış, hırsızlık yapmış.
— Öğretmenden açı var mı?
Cemal Bey cebinden üçyüz elli kuruşu çıkarıp ortaya yapıştırdı :
— Öğretmenin cebindeki para bu? Niye satmasın paralı diploma? Niye hırsızlık etmesin?
— Sende üçyüz elli var, bizde o da yok. Şimdi şurdan Davutpaşaya yürüyerek gideceğim, dedi kâğıtla oynayan.
Müdür :
— Aylıklardaki ayarlamalar kurtardı sizi. Gözünüz aydın!
— Benimki geldi mi, dedi kâğıtla oynayan.
— Geldi, söylemem. Bira içireceksin bir tane.
Çaycıyı çağırdılar. Tekel birası getirildi. Müdür yudumladı:
— Dokuzun üçüne geldin. Hadi gözün aydın.
Bira söyleyen kızgın
— On iki yıllık öğretmen, dokuzun üçü...
Doğan'ı arayan sordu :
— Önce kaçtan alıyordunuz?
— 11'in üçünden. Şimdi gel diploma satma, hırsızlık yapma.
Tillo'nun sevgilisi :
— Türkiye'de hırsızlık yapmayan yok ki. Sen de yap.
Doğan'ı arayan, ağız yokladı:
— Benim bir tanıdık var, bana yalvarır durur; bir diploma. İş adamı. Paralı. Yollayım size, üç beş bin alın, verin diplomayı.
Kimseden ses çıkmadı. Kuşkulular. Doğan'ı arayanı iyice tanımıyorlar.
— Susacak birşey yok. Ben de öğretmenlik yaptım. Hem yüz kırk üç lirayla. Alın teriniz sayılır paralı diploma.
— Sayılır sayılmasına ya, her yıl ellinci yıl değil...
Bunu söyleyen Tillo'nun adayı.
Öbürü :
— Kültür sarayını yakanların ezilmesini istiyordun.
— Ne bileyim yahu. İçinden çıkılmaz... Var mısın ellibire?..
Cemal Bey kalktı :
— Ben gidiyorum arkadaş. Timisi'nin Sivas adayı olacağım.
Diğerleri, dördü, müdürle başladılar oyuna, bir iki...

HASAN KIYAFET

1969'da yayımladığı «Gomünist İmam» romanıyla adını duyuran Hasan Kıyafet, özellikle daha sonra «Baraç»ta yer alan hikayeleriyle yeteneğini belirledi. Konularını genellikle kendi yaşamından seçen ve olaylara toplumcu-gerçekçi bir tavırla yaklaşan Kıyafet'in **«Baraç»** ve **«Boz Tosun»** hikâyeleri Sabahattin Ali Hikâye Yarışması'nda başarılı hikâyeler arasında yer aldı.

Burjuva sanatı ile devrimci sanat arasındaki ayrımı şöyle koyuyor Kıyafet : **«Her sınıfın bir sanat anlayışı vardır. Burjuva sınıfının sanat anlayışı, kendini eğlendirme, çalışanı uyutmaya yöneliktir. Toplumsal değil, bireyseldir. Bunun karşısında bir de devrimci sanat vardır. İyiye güzele dönük, her türlü sömürüye karşı, emegi en yüce değer bilen bir sanattır bu. (......) Bir büyük düşünürün deyişiyle (sanatçı canının istediğini yazar, okur da hoşuna gideni okur çağı kapanmıştır artık) sözü bence çok doğrudur.»**

ESERLERİ :

Roman : Gomünis İmam (1969)
Hikâye : Baraç (1974)
Çocuk Romanı : Çingene Çocuğu (1975)

BOZ TOSUN

HASAN KIYAFET

«Öküz olacak dana bokundan belli olurmuş.»

— Valaha billlaha doğru avrat. Aha bu Bozo var ya. İşte taa o zamandan belliydi. Belliydi daşşağını yidiğimin bokundan belliydi!..

Gazi, sabanın ökçesine çöküp tutağı bıraktı. Saban bulgurlanan tavlı toprakta bir süre öyle devrilmeden kendi kendine gitti. Göksünü gerip, omuzlarını dikerek, Bozo'nun sıçışını taklit etti. Bir gözü karısı Eşe'nin hayran bakışlarını yokladı :

— Yattığı yerden şöyle gerinerek bir kalkar. Tepeden yöresini süzer. Süpürge kuyruğuylan sırtını döğer. Kaz duruşu bacaklarını gerer. Sırtına döğen döşü, tatlı bir kanburluk verip, başlardı galıp galıp dökmeye. Çok bir ağırdan eder işini. Gatı gatı tam yedi kıvrım sıçar. Sanarsın ki mübarek şeher yerin gurabiyesi. En birinciye aşçıbaşı dikmiş ucundaki imameyi. İsterse günde kırk kez sıçsın, tahreti bozulmaz. Dersin ki Ellez Bey'in Ebesi silmiş götünü. Temizdir mübarek, sür yüzünü git Cuma'ya korkma...

Eşe katı ellerindeki bir tutam ayrığı karanfil gibi okşadı. Açık ağzı çarpılmış, kara gözleri kocasına saplı, öyle donmuş kalmıştı. Gözleri kocasından Bozo'ya kayınca, kuru dağarcık göğüsleri kıvançla doldu. Kara taşların kemirdiği yalın ayaklarının yangınını unuttu. Mutluluk bir tas soğuk pınar suyu olup, ataşlanan dabanlarına serpildi.

Gazi, evleğin başında çifti eğlemiş, düşük bıyıklarının ucundan taşan övünçle bir cuvara doluyordu. Çoban aldatanların taze sürülmüş toprakta debelenen solucanlar üstüne kurulmuş şamatası, onun sesini de yükseltti :

— Gıız, gız biliyon mu? Bozo'yu anası buzularken, sen de Bilal'e sancı çekiyordun. İkisi gün be gün yaşıtlar. Kelamıgadim'in içine tevellüt düştüm. «Mayıs bir acer ay celep boynuzu». O zaman kendi kendime dedim ki :

«— Ehey kurban olduğum yaradan! Bana iki muradı bir verdin. İnek tosun buzaladı, avrat oğlan doğurdu. Oğlan senin ku-

lun haşa ona karışamam. Emme şu tosunu, ay boynuzlu ve de dik başlı yap. Yap ki bir eş bulup çifti düzeyim. Yap ki, ata armağanı sabanımın boyunduruğu yerden kalksın. O yerde kaldıkça el önünde, ev önünde benim de başım yerde. Yeter el kapılarında çektiklerim. Yeter gultar allahım» dedim. Dedim ve besmeleylen çaldım elimi yüzüme. Eh işte, hacet kapısı açıkmış. Duvam kabul oldu. Yürü kulum dedi, çiftimiz yürüdü. Boyunduruğumuz yerden, kendimiz el kapısından kurtulduk. Bu günü gösterene şükrolsun..

Gazi mesesi kapıp coşkuyla bağırdı:

— Haydi oğlum, haydi kurbanım. Haydi Bozo'm, Sürmelim diye sabanı döneğin başından salladı. Nacağı bulgurlanan tavlı toprağa gömdü, çekti.

Akşam üstü hava umulmadık biçimde bozdu. Yükseklere, Çopurlu'ğa yumurta iriliğinde dolu düştü. «Dedelerin cennet kırık tutmuş, Ese'nin Ümüş, Dolaklı Türbe'den cenabet geçmiş ondan» dediler. Kim ne derse desin yazı yabanda mal güden çobanlar hoşnuttu bu işten. Az bir erken düştüler köye. Çocuk omuzlarının taşıyamıyacağı dek ağır sorumluluklarını, analarının üstüne, atıp, köyün çamurlu sokaklarında, yitik çocukluklarını aramaya koyuldular.

Gazi'nin büyük oğlan Bekir, giysilerini kurutmağa ocağın başındaki yatağa anadan doğma girince gevşedi. Yüzünü, yalama dudaklarına dokunmayan yarım bir gülücük kapladı :

— Ağa bizim Bozo var ya? Dün ne yaptı biliyon mu?

Evcek kulak kesildiler. Gazi öyle avrat uşak sözü dinleyenlerden değildi. Fakat Bozo'nun sözü edildi mi iş değişiyordu. Elindeki saban demirini, kayışı rasgele bıraktı :

— Hee n'olmuş yani?

— Ellez Bey'in Çakal'a bi godu götüstü oturttu. Arkasından bi de kızılkoltuktan taktı. Çakal, vallaha bangır bangır bağırdı. Yetişmeseler öldüreceğidi. Karnını deşeceğidi. Oraya toplanan bütün millet «Profo şu Gazi'nin Bozo'ya» dediler.

Bekir, gerçekmiş gibi anlattığı düşünü bitirmeden Gazi ahır sekisinden aşağı yürüdü. Taa beriden elini uzatarak, ağırdan yaklaştı Bozo'ya. Katı elleri bir süre onun sırtında, kıçında, taşaklarının arasında dolaştı. Bozo övüldüğünü anlamışçasına gerindi. İvmesiz kuyruğunu dikip, aralıklı sidiğini serpti. Dönüp anlamlı Gazi'nin gözlerinin içine baktı. Az ötede çöplenen sürmeli kıskançça huysuzlandı.

Tüm ev horantası Bozo'nun çevresinde halka olmuştu. Bozo'nun yiğitliği üstüne her kafadan bir ses çıkıyordu. Bozo'ylan gün bugün yaşıt Bilal bile eline geçirdiği bir tutam mercimeği kendi ye-

memiş onun ağzına tutuyordu. Bekir dayanamadı. Yarı çıplak yataktan doğruldu. Kıvançtan çatallanan bir sesle :

— Ağa var ya, ötöğün n'oldu?

Tüm yüzler yine ona çevrildi :

— Çöküğün kara-kağnı Kurucaöz'de mazısına dek çamura oturdu. Kağnı ki, dağ gibi yaş kavak yüklü. Kaç öküz koştularsa tutmadı. Ellez Bey'in Sarı bile yattı. Sonunda bi yana Veli'nin Camızı, bi yana bizim Bozo'yu koştular. Gözüne köle olduğum, bi ılgadı, camızı yamılttı. Bi daha ılgayınca söktü attı. Bütün millet «Prafo şu Gazi'nin Bozo'ya» dediler.

Bekir'in beyninde çimlendirdiği düşün tatlı heyecanı kendi bedenini sarmış, kesik kesik soluyordu. Gazi'nin çok seyrek duyulan kahkahası tüm evi sardı. Eşe gözlerinin çevresini ıslatan sevinç yaşlarını, eteğinin ucuylan silerken :

— Bunun anası da pek cinsti. Benden başkasına öldür allah memesini elletmezdi. Bir gün kötü Gamer, sağayım demiş de süt kovasını bi tekmede başına geçirmiş.

Eşe'nin neşesi körüklendi. Gazi bile karısını onayladı :

— Dabii, öyle olacak gız. Bozo gibi bir oğul ancak böyle bir anadan doğar. Şindicin söz gelimi atalar ne demiş : «Ossuran gancıktan gurtcu enik doğmaz» demiş. Helbet de doğru bi söz bu...

Yılın ağzı kötü geldi. Boz tosunun kuyruğuna takılmış yarım yamalak bir mutluluk, Gazi'nin eve çok gürüldü. Ne olduysa, Alaman haberinden sonra oldu. Ağızlarının tadını o haber kaçırdı. Boz tosuna kimse kıymadı. Alaman haberi kıydı... Devran bir ters döndü. Boz tosun Ellez Bey'in kapıya çekildi. Peşin para ancak ondan çıkardı...

Gazi'nin evde çolçocuğunun ağzını bıçak açmaz olmuştu. Artık dar dünyalarının güneşi sönmüştü. Akşamları düşlerini süsleyen, alınmamış öclerini alan bir kahraman yoktu. Ellez Bey'e baş kaldıran yiğitleri yitmişti...

Gün günden kötü geldi. Gazi İstanbul'da varını yoğunu, kâğıt, mühür ve imzaya döktü. Fakat olmayınca olmuyor işte. Gazi tam işlerini bitirirken bir kara haber duyuldu : «Alamanya işçi alımını kesti» diye...

Gazi, köyde el içine çıkamaz olmuştu. Kendi horantasının bile gözünden düşmüştü bir hoş. Akşamları ortalık kararmadan, kötü mitili başına çekip karanlığı tezleştiriyordu.

Bekir Ağa'sından ürkek, anasına :

— Ana gız var ya, bizim şey, Bozo ne etmiş? Ellez Bey'in arkadan bi takmış şalvarını yırtmış atmış. Az kalsın öldüreceğimiş.

Ana gız biliyon mu, ötüğün yeni nasıl kaçıp bize geldi? Ellez Bey'in çırakları, ben olmasam götüremiyeceklerdi. Onların kapıya hiç alışmadı...

Eşe, oğluna katıldı :

— Elleri kırılsın o Ellez Bey'in. Dün hayvanı nasıl da döğdü. İçim parçalandı. Tüm bize inadına yapıyo. N'olacak kanlı dürzü, merhamet yok ki zaten!...

Gazi hiçbir şey duymak istemiyordu. Öyleye yakın uyuşuk kalktı. Bezgin, çevresine bakındı. Canı yüzünü bile yumak istemedi. Uzamış sakalını dalgın dalgın karıştırdı. Bu sıra çocuklar, yine yolda Bozo'yu gördüklerini anlatıyorlardı. O kulaklarını tıkadı. Ahıra inip eline rasgele bir ağaç aldı. Astardan keseri çekip yontmaya durdu. Bu kez Bilal gelip Bozo'nun boş hatılına oturdu. Sanki öğütlenmiş gibi, o da çocuksu bir neşeyle Bozo'yu anlatmaya başladı. Eskiden ağasını en çok mutlu eden öyküydü...

Gazi keseri eline kaçırdı, canı yandı :

— Yeter ulan yeteeer... Geçmişi boklunun dölleri yeter dedik. Siz başka söz bilmez misiniz yahu? Bozo, bozo. Öf be, cana yetti gayrı!...

Ellez Bey'in, Bozo'yu eneteceği haberi Gazi'yi yıkmıştı. O gün akşamı edemedi. Evin içinde döndü durdu. Yüreği bakır göksüne sığmaz oldu. Akşam-üstü kalkıp harman yerine aşağı, başı yerde yürüdü. Ellez Bey'in mallarının geleceği yola gözünü dikip öyle dondu kaldı.

Ellez Bey, sap kağnısıyla mezarlığın ucundan görününce gövdesini bir üşütme aldı. Karakış ayındaymışcasına dişleri şakırdadı. Ellez Bey, en önde eşeğe yan binmiş, peşinde malı davarı, çırak çoban vardı. Gazi'nin gözü acele Bozo'yu buldu. Özlemişti onu. Uzaktan gözleriyle okşamıştı. Kayış atmışlardı Hayvana. Tüm yükü omuzlamıştı yokuş yukarı ıkınıyordu.

Ellez Bey Gazi'yi seçince, eşeği yana alıp Bozo'ya soldan iyi bir dürttü. Bozo alışık olmadığı bu davranışla şaşkın «Böö» etti. Gazi yarı düşte kağnıya yanaştı.

— Selamın aleyküm Bey...

O bir süre duymazlandı. Neden sonra :

— Ohooo, sen misin Alamancı? Ne o, bişimi diyon?

Gazi ezik :

— Bey bana bir babalık et. Oğlunu öldürüp ocağına düştüm. Bozo'yu bana geri ver. İstersen iki misline sat!

Ellez Bey eşeğinin başını çevirdi. Bir süre Gazi'yi tepeden yercesine süzdü. Bıyık altı bir gülüşle :

— Ulan! Sen Ellez Bey'in kapısından mal alacak kadar oldun mu lan? Hemi de olsa bile senin gibi bir cıbırın ona gücü yeter mi lan! Hı, yeter mi!

Gazi'nin başı iyice düşük :

— Herneyse, borcumun kölesiyim, borçlanır öderim Bey.

Ellez Bey içine işleyen paslı bir sesle, iri iri güldü :

— Vaay, borçlanır ödermiş. Borçlanır ödersin ha? Hı hı hı...

Ellez Bey gülşünü hırpadan kesti. Gözlerini irileştirip:

— Bana bak Sümüklü'nün Gazi, Bey kapısından yallanıp yetişip de Bey'e karşı çıkarak öğütlemeyi bilirsin. Ellez Bey'e çırak olacağıma kendi işimde köpek olurum demeyi bilirsin. Şimdi böyle kır kır kıvranırsın ya nasıl? Haydi yallah. Yıkıl karşımdan. Seni Alamanın kurtarsın. Benim aleyhimde meşveret ettiğin baidırı çıplak, eski çıraklarım kurtarsın...

Ellez Bey, bir süre gittikten sonra, eşşeğin başını çevirip yine Gazi'nin önüne dikildi :

— Bana göğürüp gezen tosun Bozo değil, inek gibi uysal çalışan başı yerde bir Bozo gerekli. Hemen şimdi bu akşam yıktırıp taşşağını burduracağım. Gel istersen, taşşağını sana tuttururum. İyi mi, hı hı hı...

Gazi'nin gövdesi tere kesmişti. Soluğu körüklendikçe körüklendi. Oğlu Bekir'le, Bilal yanı başına bitmişler, bir Ağalarına bir Bey'in ağzının içine umutla bakıyorlardı. Gazi enenmiş başı yerde, inekleşmiş bir Bozo'yu görür gibi oldu. Bozo sanki kendisine yalvaran gözlerle bakıyordu. Gazi perişan, sıtmalı bir sesle son kez :

— Bey enettirme Bozo'yu, diye inledi. Bozo inekleşecek can değil...

Ağa huysuzlandı. Elindeki mesesi Gazi'ye mızraklandırdı. Bu kez Gazi, çağların uykusundan uyanırcasına silkindi. Beyin elindeki mesesin imballı ucunu, Bey'in karnına şimşek gibi çevirdi. Meses süngülenen bir keskinlikle, Ellez Bey'in karnından girip sırtından çıktı...

EMİN ÖZDEMİR

İnceleme, deneme, eleştiri türlerindeki çalışmalarıyla tanınan Emin Özdemir'in, son yıllarda çalışmalarını daha çok dil konularında yoğunlaştırdığı görülüyor. Dilin arılaşmasında önemli bir yeri bulunan Özdemir'in, Öz Türkçe'yi en iyi kullanan yazarların başında geldiğini söylemek yanlış olmaz sanımca. Dil alanında gerici ve tutucularla yapılan savaşımda da önemli yeri var ayrıca.

Şöyle anlatıyor sanat anlayışını kısaca : **İster söze dayansın, ister sese; ister renge dayansın, ister mermere kısacası, hangi gereçten yararlanırsa yararlansın sanat insanoğlunu insanoğluna tanıtmaya yönelik soylu bir yaratı, bir edimdir. (...) Ancak bu tanıtmada bir araç değildir insan; tam tersine bir amaçtır.»**

ESERLERİ :

İnceleme-Deneme-Eleştiri-Araştırma : Yazma Tekniği (1966), Türkçe Öğretimi (1968), Yazmak Sanatı (A. Binyazarla, 1969), Dil Devrimimiz (1969), Öz Türkçe Üzerine (1969), Erdemin Başı Dil (1969), Terim Hazırlama Klavuzu (1973), Dil ve Yazar (1973), Öz Türkçe Klavuz Sözlük (1975), Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı (1976), Anlayarak Okuma Tekniği (1975)

NASIL BİR İNSAN?

EMİN ÖZDEMİR

Tevfik Fikret «Halûk'un Amentüsü» adlı şiirinin bir dizesinde şöyle der: «Dünya dönecek cennete insanla, inandım.» Fikret'in bu dizesinden nice yıllar önce Pir Sultan Abdal da insana olan sınırsız güvencini büyük bir coşkuyla belirtmiş :

Pir Sultan Abdal'ım şunda
Çok keramet var insanda
O cihanda bu cihanda
Aliye saydılar bizi

Daha böyle nice ozanlar, yazarlar, bilginler, düşünürler insanoğlu için övgüler düzmüş, yüceltmişlerdir onu. Yazgısını, serüvenini; doğa ve toplum içindeki yerini açıklamaya, aydınlatmaya çalışmışlardır. Kimdir insanoğlu? Nedir varoluşunun anlamı? Bir amaç mıdır, bir araç mı? Bunlara benzer birçok soruları eşeliyerek düşünmüşlerdir çağlar boyunca. Değişik yanıtlar vermişlerdir bu sorulara. Kimi, insanoğlunu evreni yönelten, olayları dilediği yönde biçimlendiren, yazgısına başkaldıran üstün bir güç saymış; kimi de onu, kendini, kendi soyuna tutsak kılan, zavallı bir yaratık olarak görmüş.. Kimi sevginin, erdemin, güzelliğin kısaca tüm değerlerin kaynağı ve yaratıcısı saymış; kimi de kötülüklerin, erdemsizliklerin elinde bir araç, bir oyuncak diye adlandırmış.

İnsanoğlunu değerlendirme, anlamlandırmayla ilgili yaklaşımlar değişir çağdan çağa. Kuşkusuz her çağın sorusu, her dönemin sorusu değişiktir. Klan döneminde başka, şehir devletleri döneminde başka, imparatorluk dönemlerinde başkadır bu sorular. Çağdan çağa değiştiği gibi, ülkeden ülkeye; dinden dine, kültürden kültüre de değişir bu sorular. Değişmeyense bu soruların sürgitliğidir. Dün olduğu gibi bugün; bugün olduğu gibi yarın da değişik kalıplar içinde sorulacaktır bu sorular. Her çağ, her toplum, özlemini çektiği, gereksediği insan tipinin özelliklerini belirleyecek, arayacaktır bunları...

Bu uzunca girişi son yıllarda sık sık sorulan, bugünlerde yeniden ülkemizde tartışma konusu olan bir soruya, «nasıl bir insan

yetiştireceğiz?» sorusuna gelebilmek için yaptım. Diyebiliriz ki Tanzimattan bu yana bu sorunun yöresinde döneleyip duruyoruz. Yeni bir bir insan tipi yaratmanın özlemi içindeyiz. Ancak özlemini çektiğimiz bu yeni insanın düşün ve duygu evrenini oluşturacak, kişiliğini kuracak özelikleri aydınlığa kavuşturamamışız bir türlü. Yıllar yılı bu özelliklerin tümünü, tek bir kavramda toplamışız: **Bilgi.** Bilgili insanı, özlemi çekilen bu yeni insan tipinin kendisi saymışız... Bu düşünüş, eğitim felsefemizin, eğitim programlarımızın ana fikri olmuş. İlkokulda «Mısır Tanrılarının adını», üniversitede «Dante'nin, cehennemin kapısına yazdığı sözü» belletmeye yönelmişiz... Bu yönelimin doğal bir sonucu olarak baş tacı yapmışız her şeyi bilen insanı.

Bilgili insan kavramı kökten değişmiştir bugün. Her şeyi bilen değil; iyi düşünme, iyi yargılama yetisini kazanmış kişidir bilgili insan. Çünkü yüzyılımızda bilgi birikimi altüst olmuştur. Uygulayımsal (teknolojik) bulgulardan toplum bilimsel verilere değin her şey, hızlı bir değişim süreci içindedir de ondan. Dün değişmez, tartışılmaz birer doğru sayılan nice kavramlar, öğretiler bir kenara itelenmiştir; yeni yeni öğretiler, yeni yeni kavramlar almıştır bunların yerini...

Sallantısızca denebilir ki öğrendiğimiz her şey, öğretmeye başlayışımızla birlikte eskimeye de yüz tutar. «Bilgi, balıktan tez kokar.» sözü, bu gerçeğin saptanmasıdır bir bakıma. Buna, bilginin eskimesi, geçerliğini yitirmesi gerçeğine, doğal bir olgu olarak bakmalıyız. Şundan ki bilgilerin değişmemesi, olduğu gibi kalması, insanoğlunun da değişmemesi demektir. Bellediğimiz, öğrendiğimiz şeylerin eskimesi, değişmesi ise insanoğlunun evrim çizgisini, gelişme çizgisini yansılar.

Sözü kendi sorunumuza aktaralım. Bilgiye, bilgili insana bakışımızdaki tersliği düzeltmeyişimizin acılı sonuçlarını aydınlarımızın davranışlarında görmekteyiz. Hiç bir yargılamadan geçirmeksizin kimi kavramları olduğu gibi bellemiş, gözü kapalı inanmışlardır bunlara. Ama bunları, belledikleri bu kavramları yan yana getirip yeni çıkarımlara gidememişlerdir. Daha doğrusu düşünmeyi öğrenememişlerdir. Düşünmek, kavramları aralarındaki düşünsel ilişkiye göre bir araya getirme, birleştirme edimi değil midir? Aydınımızın baş eksiği bu olmuştur. İçe bakmayı, sorulamayı becerememiştir. Dahası içe bakmaktan, soru sormaktan ürkmüştür bile. Sezgisiyle anlamıştır ki bilme, sorguda olma tedirginliğe, mutsuzluğa iteleyecektir onu. Cahit Sıtkı, bir şiirinde «yel dalında bırakır yarı olgun yemişi... Bilmek yanmakmış meğer...» dizeleriyle dışa vurur bu sezgiyi..

Bilmekten, düşünmekten kaçışı, belledikleri kavramlara sıkı sıkıya sarılmalarına yol açar aydınlarımızın. Aydın sözcüğünü, sözün gelimi olarak kullanıyoruz, gerçekte aydın denemez böylelerine. Aydın olmanın ilk koşulu, J. Dewey'in deyişiyle «kendilerini aklın buyruğuna göre yönetme» dir. Bunlarsa aklın değil, belledikleri birtakım kavramların, eleştirel bir tartıdan geçirilmemiş bilgilerin kulu kölesi olmuşlardır. Softalaşmışlardır. Bu gibileri tek bir düşünceyi dondurur, o düşünce açısından bakarlar dünyaya. Son yıllarda geçirdiğimiz toplumsal sarsıntıda bu tutumun türlü örneklerine tanık olmuşuzdur.

Bilginin ve kavramların kölesi olanlar sözcükleri de putlaştırırlar. İnanç bunalımına düşerler sık sık. Örneğin, «Biz kimleriz? Altaylardan kopup gelen erleriz... Uygarlığı yeryüzüne biz yaydık.» sözlerine büyük bir gururla inananların, başka sözcüklerin albenisine kapılarak yön değişdirdiklerini az mı gördük? **Geçmişin değerleri, atalarımızın izinden yürüme, şanlı tarihimiz, soylu gelenek ve göreneklerimiz** sözlerini coşkuyla kendinden geçercesine söyleyenler, birden ağız ve inanç değiştirerek Bazarof'laşmışlardır. Bazarof'laşmıştır derken küçük de olsa bir ayrımı belirlemekte yarar var. İvan Turgenyev'in **Babalar ve Oğullar** adlı romanının o unutulmaz tipinin öfkesi de, başkaldırısı da bilinçlidir. Yaşadığı dönemin ilerisindedir. Uyumsuzluğu, çevresiyle çatışması bundandır. Bizim Bazarof'larımızsa salt yadsırlar. Niçin yadsıdıklarını bilmezler, düşünmezler.

Düşünmek için, kişinin kavramlara, bilgiye gereksinimi vardır. Ancak duruk değil, devingen bir bilgi olmalıdır bu. Yaşantının getirdiği bir bilgi. Böyle olmaz da kitapçıl, yaşamdan ve insandan kopuksa süs bilgidir o. Gerçek bilgiyle süs bilgiyi ayıramamışsızdır birbirinden. Gerçek bilgi, insanı aramaya, soru sormaya iteler. Yorum yapmayı zorunlu kılar. Her yorum, dünyayı ya da gerçeği içimizde yeniden kurmadır. Bu bakımdan çağdaş insan, bilgili insan değil; yorumlama gücü olan insandır. Kaldı ki her yorum, kişiyi yeni bilgilere de ulaştırır. Bunu, Erich Fromm şöyle belirtir :

«Kişi dünyayı yorumlamakla yetinmemeli, gerekiyorsa onu değiştirmeli de. Gerçekten, yorumdan yoksun bir değiştirme kör olduğu kadar; değişimsiz bir yorum da boştur, yararsızdır... Bunlar birbiriyle öylesine bağlantılıdır ki, uygulama bilgiyi besler ve güçlendirir; bilgi ise uygulamaya öncülük eder.» Bu öncülük de gerçeği aramaya yöneltir kişiyi. Çağdaş insanın belirleyici özelliklerinden biri de gerçeği arama tutkusudur. Bu tutkuyu açımlarken şunları da ekliyor Erich Fromm **Cağımızın Özgürlük Sorunu** adlı yapıtında : «Hakikatın araştırılması ve hayallerin üzerindeki örtünün kaldırılması; insana yalnız bilgi ve sezgi kazandırmakla kalmıyor, bu yo-

lun yolcusu olan insanı değiştiriyor da. Zamanla onun gözleri açılıyor; uyanıyor. Dünyayı olduğu gibi görmeye başlıyor ve sonunda, hakikatle başedebilmek için, kendi aklını ve duygusal güçlerini kullanmayı ve geliştirmeyi öğreniyor. Gerçekçi olan, gözleri açılmış olandır.» (Bozkurt Güvenç çevirisi, s. 176)

İnsan aklının gelişmesi de gerçeği aramanın ürünü değil midir? Bu yönden çağdaş insan, sürekli bir arayış içindedir. Beledikleri, öğrendikleriyle yetinmez. Bunları çevresiyle, içinde bulundukları koşullarla değerlendirir. Bellenenler, öğrenilenler bu koşulları, olumlu yönde değiştirmeye geliştirmeye yaramıyorsa anlamsız, yararsızdır bu bilgiler. Gereksizdir de.

Bizim orta ya da yüksek öğrenim düzeyinden geçmişlerimizse öğrendiklerini bir sınavdan geçirmemişlerdir. Ne kendileri için, ne de üyesi bulundukları toplum için bir değişken olarak görmezler öğrenilenleri. Bu yönden etkileme gücünden yoksundurlar. Öte yandan duygu ile düşünce, bilinçle duyarlık arasında tam bir denge kuramamışlardır. Bir başka eksikliğimiz de budur. Adam doktor, mühendis, subay, avukat olmuştur; ama, tüm sanatsal ve yazınsal etkinliklere kapalıdır. Özdeksel bir çıkar sağlamayan her şey boştur, saçmadır onun için. Öte yandan sanatsal ve yazınsal etkinliklere açık olanlarsa gerçeğin üstündeki tülü çekmeye, gözlerindeki perdeyi kaldırmaya yanaşamazlar. Diyesim o ki ekinsel açıdan dengeli bir düşün ve duyarlıktan yoksundur bizim okumuşlarımız.

Çağdaş insan düşün ve duyarlık açısından bir bütünsellik kazanmıştır. Olaylara, olgulara, insanlara yaklaşımındaki çok yönlülük de bununla açıklanabilir. Hem uygulayımcı (teknokrat) hem bilgedir yerine göre. Bunun gibi hem kendi özüne, hem yaşama karşı eleştirel bir bakış, eleştirel bir bilinç geliştirmiştir. Sorar, düşünür, yargılar... Bu edimler, hiç bir zaman sallantıda bırakmaz onu. Ama bir iç hesaplaşmasına girişmeden de kaçınmaz. Insanları mutlu kılma, yaşamı güzelleştirme yolunda insanın üstleneceği sorumluluğun bilincine bu tür hesaplaşmalarla varmıştır. Bunun için de iş ahlâkını, ödev sorumluluğunu her şeyin üzerinde tutar.

Edimlerinin yönünü ve anlamını düşünme insanın ana sorumluluklarından biridir. Çağdaş insan ya da aydın niteleğini verebileceğimiz kişi, kaçınmaz bu sorumluluktan. Bir bakıma, bu yönüyle, Saint Exupéry'nin **Gece Uçuşu**'nda canlandırdığı Riviére tipine benzer gerçek aydın. Onun gibi, yaptığı işin anlamı, attığı adımın yönü üzerinde; çevresiyle olan ilişkileri, bağlantıları üzerinde inceden inceye düşünür.

Soruyu bizim insanımız, okumuşlarımız, aydınlarımız açısından sorduğumuzu varsayalım, olumlu bir yanıt veremeyiz. İçimize bak-

maya, kendimizle hesaplaşmaya alışmamışızdır çünkü. Öyleyse aydın olmanın çağdaş anlamda insan olmanın bir başka koşulu da özeleştiri alışkanlığını kazanmış olmaktır.

Pir Sultan Abdal, alıntıladığımız dörtlüğünde **çok keramet var insanda** diyor. Bu keramet nasıl çıkar ortaya? Kestirmeden söyleyelim: Onu, sözcüklerin, kavramların tutsağı olmaktan kurtarıp aklını kullanabilecek bir düzeye getirmekle... Aynı şeyi öneriyor Erich Fromm da: «Insan, ancak ileriye doğru giderek, akıl ve sevgi gücünü geliştererek bütünüyle bir insan olmakla insanlık sorununu çözebilir ve böylece diğer insanlar ve Doğa ile yepyeni bir ahenk kurabilir ve dünyadaki yerini alabilir...»

(**Varlık,** Sayı : 801, Haziran 1974)

MAHMUT MAKAL

Makal'ın yazınsal çalışmaları Köy Enstitüsü öğrenciliği yıllarında şiir ve köy notlarıyla başlıyor. İlk öğretmenlik yaptığı Nurgöz köyünde yazarak Varlık'a gönderdiği köy notları büyük yankı yarattı ve **«Bizim Köy»** adıyla 1950'de kitaplaştırıldı. Zamanında bir bomba etkisi yapan bu yazılar, Makal'ın kısa zamanda ünlenmesini sağladı.

Makal, daha sonra aynı doğrultuda bir dizi kitap yayımladı. Ancak bunların hiçbiri Bizim Köy'ün yarattığı yankıyı yaratamadı. Bu yüzden Makal adı **«Bizim Köy»**le özdeşleşti.

Makalın 1960 sonrası çalışmaları daha çok toplum ve eğitim sorunları üzerinde yoğunlaştı.

Sanat anlayışını şöyle özetliyor : **«Sanat anlayışım, sanatın güdümlü olmasıdır. Yani, Türk toplumu aç ve çıplak ve de bilinçsizlikten tam anlamıyla inlerken, Osmanlıcılık, Amerikancılık, sözcük oyunları yaparak burjuva evlerine şenlik getiren yapıtların oluşturulmamasından yanayım.»**

ESERLERİ :

Köy Notu-Deneme : Bizim Köy (1950), Hayal ve Gerçek (1952), Memleketin Sahipleri (1954), Kuru Sevda (1957), 17 Nisan (1959), Köye Gidenler (1959), Kalkınma Masalı (1960)

Makale-İnceleme-Deneme : Eğitimde Yolumuz Nereye (1960), İplik Pazarı (1964), Kamçı Teslimi (1965), Bu Ne Biçim Ülke (1968), Zulüm Makinası (1969), Kokmuş Bir Düzende (1970), Açlık Pınarı (1974), Karanlığı Zorlayanlar (1976).

Gezi : Ötelerin Havası (1965), Yer Altında Bir Anadolu (1968)

KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN YOKLUĞU YA DA EĞİTİMİN SEFALETİ

MAHMUT MAKAL

Çağımızın ve bu arada yurt gerçeklerinin, çözüm bekleyen toplum sorunlarının isterlerine uygun insan yetiştirmek; eğitimin, eğitimi yönetme işini yüklenenlerin kaçınılmaz görevidir. Düşüncesi, tutumu, bilgi ve becerisiyle yeni insanı ancak eğitim yaratabilir. Üretime, yaşama dönük somut ve pratik bir eğitim uygulaması bu yüzden şarttır. Pratikde ve bilimde derinleşme, nesnel ve gerçekçi olma, zamanın değerini de bilerek ve toplumsal açıdan gelişmeye dönük bir sonuç beklenir bu uygulamadan. İnsanların iç dünyasını ve kişisel karakter ayrımını da gözönünde tutmak koşuluyla, iş eğitimini hiç mi hiç ihmal etmemek, yeni okulun ana ilkesi olmalıdır. Çünkü, yaşamı boyunca kendine ve toplumuna yararlı olabilecek insanlar, bunun için de kişiliklerinin olanca yaratıcılığını kullanabilecek insanlar, başka türlü yetişemezler ve özgürlüğe, yurduna ve ulusal sorunlara kıskançlıkla sarılamazlar...

Ayrıca, bu yeni insan, aldığı bilimsel gerçeklere ve olumlu düşüncelere dayalı eğitimden sonra, toplumu yerinde tutan, hatta çözüp geriye götüren safsata ve boş inanışlara savaş açabilir. Çağcıl eğitimin ana ilkesi olarak Batı dünyasında çoktan kabul edilmiş olan, doğayı ve toplum koşullarını insan yararına değiştirmek, doğayı sömürmek, toplum gelişmesini sekteye uğratmadan sürdürmek konularında okulların ve oralarda uygulanan eğitim sistemlerinin yeniden düzenlenmesi de şarttır. Bütün bu düzenlemeleı yapılırken, artık iyice anlaşılmıştır ki; iş eğitimini bütün yönleriyle uygulamak, kafa ve kol birliğini sağlamak, gelecek kuşakları da laf ebeliğine dönük eski eğitim çarkına kaptırmamak, aklı başında ulusların ve eğitkenlerin baş derdi olmuştur günümüzde. Çünkü iş eğitimi yeni insanın yaratılmasında başlıca rolü oynar.

Birleşmiş Milletler eğitim, bilim ve kültür kurumu Unesco'nun üç yıl önce hazırlatıp kabul ettiği bir rapor da deneme uygulamaları yapılması için üye uluslara yollanmıştır. Unesco'nun sürekli eğitim

raporu diye adlandırılan bu rapor, şimdilerde üye ülkelerde tartışılmakta ve uygulamaya çalışılmaktadır. Belli; ilerde, kıyımdan ve uyutumdan ferman okunmayan ülkemizde de bu raporla ilgili bir tartışma ve de raporun uygulanması için deneme ortamı yaratılabilir.

İşte, bu rapor da, çağdaş eğitim ilkelerinin artık kaçınılmaz bir biçimde uygulanması gerektiğini, dünyanın değiştiğini, eski eğitim sistem ve ilkelerinin işe yaramaz hale geldiğini, bu eski eğtim sistemlerini beğenmiyen, istemeyen gençlerin haklı olduğunu... kabul etmektedir. «Bugün okulların çoğunda, hâlâ çağını yitirmiş bilgi ve yöntemlerle öğrenci yetiştirilmektedir. Okullar kalıplaşmış, özlerini yitirmiş, çoğu yerde biçimden öteye gidemeyen birer araç olmuşlardır. Öğrencilerin bilgi ve görgü ölçüleri, toplumun gerektirdiği ölçülerin altında oluyor. Okulu bitirmek bir işe yaramıyor. Diplomalı işsizlerin sayısı gittikçe artıyor. Iş bulamayanlar, okullarda öğrendiklerini hiç değerlendiremeden başka çalışma alanlarına yöneliyorlar. Bir yığın emek ve para boşa gidiyor. Bu da eğitim sistemindeki bozukluğu göstermiyor mu? Işte öğrenciler bu düzeni yeriyorlar» denilmekte raporun bir yerinde.

Bu cümleler, bizim de örnek aldığımız Fransa eğitim sistemi için söylenmektedir. Geniş halk kitlelerine değil, mutlu azınlığa göre ayarlanmış bu sistemin; artık teknolojik ve bilimsel gelişmeler karşısında geçersiz bilgiler vermekten öteye gitmediği de belirtilmektedir. Görme ve işitme araçlarının, elektronik beyinlerin karşısında, hâlâ karatahta, ders kitabı ve not defterlerinin kullanılması gerçekten çağ dışıdır. Klasik okul sistemi artık çağını yitirmiştir, yetersizdir, hatta diyebiliriz ki gereksizdir. Zora, baskıya, korkuya dayanmayan, ihtiyaçlara ve dileklere göre düzenlenecek eğitim sistemi gerekmektedir. Dün okuduğunu anlatan, anlaması şart koşulmayan öğrenciye, bir yerde okudukları üstüne düşüncesi sorulur olmalı, giderek de öğrenci düşünceye, eleştiriye yöneltilmelidir. Unesco'nun eğitim devrimi tasarısıysa, öğrenciye düşünme yollarını göstermeye yöneliyor. Öğrencinin, elindeki kitaplarla, metinlerle bağlı kalmamasını istiyor. Sınavları da, tarihe karışması gereken ilkel bir kontrol aracı olarak kabul ediyor. Çünkü, yarınki toplumda öğrenci başarısını işiyle ispatlayacaktır, diploma ile değil.

Unesco'ya bağlı uluslararası komisyon, eğitim sorunlarının çözümlenmesi için bilimsel ölçüler getiriyor ve bütün ülkeleri bunlar üzerinde düşünmeye çağırıyor. Çağını yitirmiş bir eğitim düzenini ayakta tutmaya kalkışmanın olanak dışı olduğunu kesinlikle ortaya koyuyor.

Biz de Unesco'ya üye olduğumuza göre, külahımızı önümüze koyup düşünmemiz gerekir. Acaba, yukarda, üye ülkelerce uygu-

lanması için ileri sürülen ilkeler karşısındaki durumumuz nedir? Bir tek sözcükle, sefalettir... Bir kere, geçtik devrimden, Unesco'nun çağ dışı olarak nitelediği klasik eğitim sistemini bile yürütemiyoruz. Elimizde çağa uygun düşünen kaç kişi varsa sistem dışına itip ondan sonra da gazete ilânlariyle emeklileri işe çağırıyoruz. Eğitim düzeninin de işe yarar yanları kalmışsa, törpülüyoruz. İlk ve orta dereceli okullara din dersleri koyup, çocuklara anlamını bilmedikleri arapça sureler ezberletiyoruz. Hababam İmam-Hatip Okulu açıyoruz... Bilimselliğe ve olumluya karşı bir uygulamayı yürütmekte direniyor, boş inanışlarla kafa karıştırmayı sürdürüyoruz. Karatahtayı ayrı tutarsak, Unesco'nun yetersiz bulduğu sadece ders kitabı ve not defteri sorununu bile çözmüş sayılmayız.

Çünkü Anayasamıza göre örneğin ilkokullar zorunlu ve parasız olduğu halde, orta öğretimle birlikte bu okulları nerdeyse paralı hale getirdik. Bazı yüksek okulların da paralı oluşu ve yabancı dille öğretim yapmaları ayrı sorun... Ders kitaplarını önüne gelen basmakta, çeşitleri, yazılış biçimleri, dilleri, anlattıklarının doğruluğu-yanlışlığı, basılışları... Yönünden onulmaz dert olmaktadırlar. Fiyatları da öylesine...

Dahası, Köy Enstitüleri gibi, dünyanın ileri gelen eğitkenlerince, iş eğitimi içinde insan yetiştirmeye, üretime yönelmiş oldukları için yeğlenen kurumları bulan biz olduğumuz halde, onların da yerinde yelleri estirdik. Bu bir geriye gidiştir. Unesco, geri kalmış ülkelere bir eğitim kurtarıcısı olarak yıllarca önce bizim Köy Enstitüleri'ni salık vermişti ve Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapan bir çok arkadaş, o ülkelere gidip bunlara benzer kurumları kurmuşlardı. Bu sözü de; Hem Köy Enstitülerinin Kuruluşunun otuz altıncı yıldönümünde olmamız dolayısiyle bir hatırlatma olarak, hem de Unesco'nun iş eğitimi ilkesi üstünde durduğumuzdan, bir örnek verme ereğiyle ediyorum. Bir de, yüzelli binin üstündeki köylü çocuğunun, bu yıl da ilkokuldan sonra gidecek yer bulamıyacaklarını düşündüğüm için...

İş eğitimini, laik eğitimi, devrimci eğitimi gerçekleştirmek, uygulanmakta olan çağ dışı sistemi değiştirmek için bir şeyler yapılması gerekmez mi? Gerekir ama, biz nedense daha başka şeylerle uğraşıyoruz. O yüzden de, okullarımızı, bugünkü sistem içinde bile dörtlü, üçlü ve ikili öğretimden olağan öğretime geçiremiyoruz. Köylerimizi, kent ve kasabalardaki semtleri okula, öğretmene kavuşturamıyoruz. Öğretim çağında milyonlarca çocuğu eğitim olanağına kavuşturamıyoruz. Eğitim yatırımlarını kısıtladıkça kısıtlıyoruz. Bunun yanında da, sanki süs eğitimine yönelmiş bir durumdayız. Okullarda yoksul çocukları ötekiler yanında ezmek için çare arar gibi, tanışma çayı, yoksullara yardım, emeklilere dinlenme evi parası, okula ödenti adı altında para toplayıp duruyoruz. Yoksul çocukları daha

da ezmek için, eğitimciliğin, E'sinden haberimiz olmadığını da göstermek için, Bakanlıkça ve de törenlerle okullarda on kalem, onbeş silgi dağıtıyoruz. İpe sapa gelmez ama eğitim yetkililerinin yazmış olduğu, kazanç yolu olan manzume ve hikaye kitaplarını zorla verip ağlaya ağlaya çocukların evden para getirmesini önleyemiyoruz. Haftalık dergiler resmî araç durumuna geldi. Bakanlıksa bir yandan bunların yasak olduğunu, bir yandan da yapılmaları gerektiğini çelişkili genelgeleriyle önerir durur.

Öte yandan, orta öğretim kurumları, özellikle Anadolu illerinde, karatahtada ders verecek öğretmenlerden bile yoksun. Bu çocuklar üniversite sınavlarına eşit koşullar altında mı giriyorlar sanki? Hoş, üniversitenin alacağı da ne ki? Yine dönüp dolaşıp başladığımız yere geliyoruz. Çünkü hiç bir tutar yanı yok eğitim sistemimizin, Dershane ticareti, özel okul ticareti de tüy dikiyor...

Ne mi yapmalı? Önce kafalarımızı değiştirip, duygusallığı bir yana iterek aklımızı kullanmalı ve yurt gerçeklerinden, dünya gerçeklerinden uzaklaşmadan işe girişmeliyiz. O zaman, iş eğitimi, laik eğitim, bilimsel ve devrimci eğitim, halk eğitimi... Bunları çözmeye sıra gelr. Ama, eldeki yetersizi bile daha geçersiz yapma yollarını aramaktan vazgeçersek?... Bugünkü yetersiz ellerden kurtarırsak eğitim işini!...

OSMAN ŞAHİN

Osman Şahin, 1970 TRT ödüllerinin ortaya çıkardığı bir başka Enstitülü sanatçı. **Kırmızı Yel** hikâyesiyle Büyük Ödülü almasından sonra dikkatleri birden üzerine çeken Şahin, Kaftancıoğlu gibi yoğun bir çalışmayla çıkmadı ortaya. Nitekim ogünden bugüne iki kitabı yayımlandı.

Her iki kitabında Güneydoğu Anadolu feodalizminin çarpıcı ve acı gerçeklerinden yararlanan ve köy emekçilerinin yaşam gerçeklerinden kesitler veren Şahin'in, ikinci kitabıyla biraz daha değişik bir yola girdiği görülüyor. Şahin'in bundan sonraki ürünlerinde daha çok kentteki köylülere yöneleceği anlaşılıyor.

«Öykülerimi, işçiler, yoksul köylüler, küçük burjuva emekçileri ve aydınlar adına yazıyorum.» diyor sanatçı.

ESERLERİ :

Hikâye : Kırmızı Yel (1970 TRT Hikâye Büyük Ödülü) Acenta Mirza (1974)

ACENTA MİRZA

OSMAN ŞAHİN

Ey Lâtif Ağa Gardaşım!.. Nasılsın? Keyfin iyi midir? Sana hürmet ederim.

Aylar geçti. Bir mektubum nasip olmadı. Diyeceklerim de, kar suyu gibi birikti içimde. Horozuna gitmeye ama, bu ara sen de bir arayıp sormadın kirveni. Besbelli şehirlerden yurt tutalı, senin de burnun büyüdü. Gölgeni aranır ettin. Unuttun yıllardır köyde kalıp «ağalık ocağı» tüttüren bizleri, unuttun!..

Lâtif gardaşımız! Ben böyle yazdırdım diye, yüzün ekşimeye. İnan ben Kirven Mirza'nın keyfi beter bozuktur. Yönüm dünyaya yorgundur. Artık, yaylarımızı yatıranımız yok bizim. Sezgim odur ki, ağalığımızın önü günbegün dardan yana incelmede. Makbûl selâmlarımız havalara gitmede. Zaten, 'ağalık' diye ötedenberi kırk düğümlü bir büyük berat asmışlar boynumuza. Çözmek istesen bile çözemezsin. Elinde değil. Hem sözün harbisi, ağalığın iyi gittiği günlerde, cihan üstümüze kalksa, vazgeçmek kim isterdi hey Lâtif?.. Oysa şimdi, ağıta dursan ağlıyamazsın gönlünce. Nedir, «ağalık üstüne ağıt gelmez» demiş töremiz.

Sen iyi akıl ettin. Vakitli gittin, önünü bağladın şehire. Şimdi keyfin, getir yiyeyim, getir giyeyim... Bizimkinden on kat rahat yani. Beri yanda eskimiz ağalığa sahiplenen bizim gibi hırpolar kaldı.

Meğer eskidenmiş o yolumuza çekilen saygılar, gardaşım. Öyle şimdiki gibi ağaya-büyüğe yaka germek nerede? Geçmiş zaman: şöyle bir Sivereğ'e varışlarımı bilir, hatırlarım da, küme küme insanlar, can koşardı atımın dizginlerini tutmaya. Bahçelerimin önü-ardı çepersiz bostan gibi iyiye gelene açıktı. Konuğun ardı arkası kesilmezdi soframdan. Hele hele konağımının damında az mı, vali-vükela ağırlayıp sulamıştım vaktiyle. Sünnet düğünlerimiz zaten onlarsız olmazdı. Ama, nedersin ki, herkesin suyu da, bizim arkımızdan akardı o zamanlar. Şimdi nerede kalmıştır o kırk harmanın emeğini dişlediğimiz yıllar?

Bilmem ki niye önlerimiz karardı? Hangi rüzgardır, nefes olup boyumuzdan boylandı?

Artık çiftçilik öldü, Lâtif. Rençberliğin tadı tuzu kalmadı. Marabanın gözbağları açıldı. Damaklarına parmağını takıp çeksen durmaz oldu. Hele hele, alamanya diye bir tütsü sokuldu son zamanlarda marabanın aklına. Bir ince hastalık olup işledi. Daha düne kadar Sivereğ'in yolunu bilmezler, şimdi alamana gidebilmenin sözünü eder oldular. Gücü yeten, eli azıcık işboğan, sılacı etti kendini. Sanırsın elin kabuklusu berdel tutmuş onları oralıkta. Yani demen odur ki Lâtif Ağa, el elden üstün çıktı da, yanımızdan sökülenler, başka ağalığa mekân tuttu. Bu ara olan da bize oldu. Hem öyle bildiğin gibi değil. Şimdiler de daha bir beter oldu.

Maraba damları boşaldı. Ağalık yurdu köylerimiz viran oldu. Keşke öyle kalsaydı, inan alnım kırk kat olmazdı bu kadarına. Asıl kıpırdamıyan taşlara oldu ne olduysa. Herşey oynadı yerinden. Bir Samsatı'lı Berho Ağa vardı. O da senin gibi erken davranıp satıp gitti köyünü. Şehirlerden yurt tuttu. «Berho Palas» adıyla otel açtı. Eskiden, dokuz köyün toprağına çöken adam, sonunda önünü bir masaya bağladı. Bağladı ya, otelinde yatıp kalkandan da para alır oldu yıllardır.

Bir de Zalo ağamız vardı. O da gitti. Etek dolusu parayı, dört tekerlek bir otobüsün kıçına bağladı. Gün geçtikçe nam salmadaymış şimdi. «Zaloğlu otobüsleri» diye.

Bedirhan ağa gene öyle. Komisyonculuğa başladı. Zamanla dönümlerce bağa-bostana hükmeden ağa, çoluğunun çocuğunun rızkını gitti, terazi gözüne bağladı.

Ey Lâtif gardaşım, daha sana ne diyem? Böyle böyle niceleri gitti. Kimi toprağının taban yerini uşaklarının üstüne yazdırdı. Kimi kahyasına devretti. Tüccar oldu, odalara kaydoldu. Kimi de, il encümeninde üye şimdi.

Hele bir tane Bokçu Efo vardı ki, inan söylesem, aklın durur şaşarsın. Vaktiyle, daha yağın yoğurttan çıktığını bilmezdi. Harman vakti gelir, dilenirdi. Tütünümü sarıverir, yüzü çenemin altından çıkmazdı dürzünün. Kışlarıysa görme yüzünü. Urfa, Antep gezerdi. Omuzunda kıl heybe, çatılardan kuş boku toplar toplar da, getirip satardı kavun-karpuz mevsiminde, birer timin buğday fiyatına. Zamanla kulaklardan derleme bir söz geldi ki, o da sılacı etmiş alamana kendini. Beş mi, altı mı yıl geçti aradan. Gelip gösterdi yüzünü. Gözlük takmış, elinde kara çanta. Sanırsın karşındaki muallim... Neyse ne de, bu garip zamanla yer beğendi, yer sattı. Şimdi Siverek Urfa yolunda benzinlik sahibidir. Önünde atlı kanatlı levhalar, bayraklar. Günbegün de büyütmede işini. Itibarına itibar katmada. Adına takvim bile bastırmış ki, namı dillerde şimdi, «Efo ticaret»tir.

Elbette, olsunlar. Gözüm yok. Varsın hepsi kahır elinden lütfe uğrasın. Uğrasın ama demem o değil. Vaktiyle bu hırpoların ağalığı

benden aşağı çekerdi. Atları daha koçumu çekemezdi benim. Fakat şimdi ne hikmetse burunları havada. Sanırsın dünyayı kucaklayan onlardır. Bazan yolum düşüp vardığımda inan çoğu, gözüm önünde paralarını sayar oldu. Hele hele o Bokçu Efo'nun oturuşu yok mu? Sanırsın karşımda bin koyunlu Aliağa. Yani nedir biraz paranın kuyusunu kazınca, kibirleri yükselmiş?.. Hem misafirlikleri bari öyle eskisi gibi danayı kesip kesip de, keyfini buyur edecek cinsten olsa. Ne gezeer... İnan, iki kıt kıt çayla savuşturur oldular önümü. Ulan gözü yassılar? Ulan gök görmedikler! Daha bir zamanlar mendil atılmazdı boyunlarınıza pislikten. Şimdi kıravat takıp bey olunca, kasıltınızın yeli kime? Kimdir bu havayı size vuran, aslına gülmeyi öğreten?

Lâtif Ağa, gardaşım! Bilirsen sana hürmet ederim. Sen beyim oğlusan. Hassan, büyüksen. Vaktiyle ağalığın hepimizden üste çekerdi. Ucu deyy Örfiyeliğe dayanırdı. O hesaptan söyle ki, nedir sebebi hikmeti? Yoksa toprağın sırtına bastık diye cahillenen biz miyiz? İşte budur ha, aklımı çelen benim.

Bazan bu heriflerin buğuzunu düşündükçe, cana gelip satmak gelir köyümü. Bir derim, belki bu hırpolar haklıdır. Köylerin zaptı geçti. Şehir dediğin, günümüzde su başı gibi aziz bir yer oldu. Ama gel gör ki, kime satam? Nasıl, ve de kim ala? Öyle ağa dengi, tok alıcı biri yok ki? Zaten toprak dediğin yalama. Bağrı öyle eskisi gibi yiğit değil tohuma. Hem satsam satsam da, göçsem varsam şehire, bu sefer de aklım dalar, acep aşiret görgülerimiz yaşar mı oralıkta diye. Eskiye olan ağalık sızısı yüreğimde tüter mi? Nefislerim can eziyeti çeker mi?

Hem kolay mıdır babo, onca toprağı bir solukta boşamak? Güneşin, havanın kokusunu gönlümden söküp almak? Sen de bilirsin ki, az at sürüp nal eritmedik bu dağların yüzünde. Yarlağanlara topuk basıp incitmedik. Aha şu mezarların dilleri ne söyler? Kimi kirvem oğlunu, kimi amucam Tahsino'yu ve daha nicelerini. Kim diyebilir ki, göğüslerinde ak kıllar bitti de öldü onlar? Vâdeleri geldi? Keşke öyle olsaydı da, kader deyip, ahlarımla avunsaydım bir bir... Her ay, her yıl biri gitti. Hep bu topraklar uğruna. Şuraya bağa mı indi biri, pusu kurup vurdular. Su içmeye pınara mı eğildi, vurdular. Onun için bilmem ki caiz midir, atam kanlı toprağı, etek etek parayla değişmek? Sonunda, bir hokka mürekkebe toka etmek, caiz mi?

Ey Lâtif gardaşım, vaktini aldım. Şimdilik yazdıracaklarım bu kadar. Sen ulusun. Gölgene sığındım. Beklediğim akıl sende. Düşün, taşın. Benim için bir iyi danış et ki, bundan böyle hangi geçim çarelerine başvuram?

Sana hürmet ederim...

Kirvem Mirza,

Mektubunu dün aldım. Diline sağlık, uzun olmuş. Baştan sona döne döne okudum. Şimdi masamın gözünde. Sevindim. Artık dedim, bizim Mirza geç de olsa farkına vardı bu işin. Çünkü, bilirsin vaktiyle sana kaç kez demiştim ben, «gel Kirve, bu gidişler bize göre yön değil. Her şey makinayla kimyaya dönüşmede. Onun için satak gitsin köyleri de, birlikte yurt tutalım şehirde,» diye. Ama, ne mümkün. Bir türlü huyunu suyuma katmamıştın o zamanlar. Altında at, başın kaf dağında, salın daşşağım salın misali. Neyse... Anlamışsın artık o atların meydanı meydan değil şimdi. Değil ama, gene de mektubunun bir yerinde diyorsun ki, «göçsem varsam şehire, acep aşiret görgülerimiz yaşar mı oralıkta? Ağalık nefsim can eziyeti çekmez mi?» Bire babam, sen daha ne ağalığından söz edersin? Ortada Ağa, aşiret mi kaldı ki? Besbelli dağ ardında kalalı, kulağın dünyaya kısalmış senin. Aklın gitgide ötesine çalışmış. Neyse... .

Şimdi kulağını ver, fikrime göre yön doğrult ki, gene sözüm aynıdır. Köyden kop. Ucuz pahalı demedn sat gitsin. Artık o eski kalıplar bozuldu. At nallandığıyla kalmadı. Inan, evveli uzakken, şimdi sıkıntıların sana yakın olması, bu yüzden. Herdayım ağaç kapı, demir kapıya muhtaç olacak. Iyi bil. Onun için de vakitli kapağı atmaya bak şehire. Masayı falan da hor görme. Evet, masanın boyu küçüktür ama, bereketi de nice harmanın emeğinden üstedir. Akıllı ol. Çıkar kılabayı sırtından. Yönünü batıya ver. Artık gereği yoktur, dağı taşı köy niyetine sırtlamaya. Onca maraba-mahlükâtla didinip uğraşmaya. Düşün ki, doğarlar sen çıkartırsın kafa kâğıtlarını, ölürler gene sen düşersin önlerine. Oysa ne lüzum? işin mi yok? Sat gitsin köyünü. Acıma. Deriğin gibi, baktın ki müşterin yok, çıkmıyor. O zaman gazetelere ilânat ver. Gene olmazsa, fazla can sıkıpta, yüreğini eskitme. Diyeceğim şu ki, sabret biraz. Belki şimdiye kulağına çalmıştır haberi. Yakında reform diye bir kanun çıkacak. Geçende Ankara meclisinden vekil beyler geldi. Vilâyette konuşuldu. Sohbet edildi. Inan ki, niyetleri iyidir. Yani, bazı ağaların dediği gibi, sanmaki, bu kanunla ağalık ocağı sönecek, mezarları ak kâğıtlara kazınacak... Değil babam. Vekil beyler, yemin billah ediyorlar ki, aslında bu reform işi, biz ağaların iyiliği içindir. Yani kısaca, sen şimdi köyünü şahsın birine satacağına, kaldırıp devlete satacaksın. Devlettir yani mülkümüze has alıcı. Odur, toprağımızla yarışan. Öte yanda şimdiye kadar ekip biçtiğiniz de yanınıza kâr kalacak. Eee, bundan ötesi de, can sağlığı bire babam.

Gene, mektubunun bir yerinde diyorsun ki, «artık marabanın gözbağları açıldı. Alamanya işi, bir ince hastalık olup, işledi.» Elbette. Bunda şaşılacak ne varki Düşünsene, aç öküz başı ipte ne kadar kalır? Bir, bilemedin, iki gün. Ondan sonra çeker alı ipini. Zaptı güçleşir. Daha da üstüne varırsan, kıyamet olur. Şimdi hükümet edenler de, farkında bunun. Açla tokun kavgası günbegün artmada. Vardan birşey olmaz, olursa dardan olur, diyor. Işsizin, boşgeznin önünü gâvur elerine açıyor. Hattâ, otuziki çalgı, dümbeleklen uğurluyor ardını. Teşvik ediyor. Hem elin oğlu bırakır mı sanırsın, şehirler de buzdolabı, gazlı çakmak dururken, kuyularda ayran soğutup içmeyi, kuru kavla tütün tüttürmeyi? Hele hele bir de kanlıysan, silâh elde, kefen sırtta gezmeyi? Düşün ki, adam surdan büyük fabrikalar kurdurmuş. Mal almış, mal üretmiş. Satmak, pazarlamak ister. Sermayesi büyüsün ister. Onca vitrin, mağazalardaki kumaşlar, giyinekler ne güne? Makinalar, mobiletler ne güne? Herif razı olur mu, senin ağalığın hatırı, onca yoksul kirmançonun yalınayak, başı çıplak dolaşmasına? Dünya ne güne? Dünya ticaret üstüne. Ticaret öyle bir ahlâktır ki, mübarek, tıpkı Fırat'a benzer. Nerde dere, çay varsa, gelsin karışsın ister. Büyüsün taşsın ister. Eee, sen yoluna engel olursan, dinler mi bire babam? İşte onun içindir, şıhlığın-ağalığın son yıllarda yerin dibine batırılıp çekilişi. Hamlelerin kentten köye yönelişi. Artık aklını kullan. Daha fazla köyde kalıp ta, namlarını el diline maymun ettirme. Gel vakitli, bu ticaret kervanına sen de, katıl. Avantana, bak. Hiç bir iş bulamasan, oturur. Fırat'ın kumunu-çakılını satarsın. Kum-çakıl müteahhitliği yaparsın. Ama, köyde kaldıkça, bilemezsin kumun-çakılın ne paraya geldiğini...

Hem sana o sözünü ettiğim «acenta» işi sanırım olacak. Ancak, telefonla, yazışmayla olmaz bu. Acele gel. Birlikte bir Ankara'ya gitmemiz, sonra da, Istanbul'a geçmemiz lâzım. Önden biraz teminat, rüşvet lâzım. Kumpanyayı kurmuşum ben. Işi silâhla değil, evrakla sökmenin yolunu bulmuşum. Sağolsun Ankara'dakiler. Gücüne gitmesin kıravat takmak. Bu işlerin raconudur gardaşlık. Sözün kısası, fazla körleştirme aklını. Fırla gel... Inşallah Magirusun güneydoğu acentalığı da, senin hissene düşer.

Baki selâm!..

ALİ YÜCE

1954'lerden bu yana yazan, ancak bugüne değin şiirlerini bir kitapta toplama olanağı bulamayan Ali Yüce, toplumcu şiirimizin özgün yapıcılarından biridir. Onun şiirini en iyi karşılayacak terim, sanıyorum **«sosyal şiir»** terimidir.

İlk dönem şiirlerinde daha çok İkinci Yeni etkisinde bulunan Yüce, özellikle 1967'den sonra Halk Edebiyatının tekerleme söyleyişinden yararlanarak özgün bir şiir yarattı. Toplumcu bir özle tekerleme söyleyişini edebiyat gündemine getiren ilk ozan sayılabilir. Ancak şimdilerde bu söyleyişi bırakarak bütünüyle normal serbest şiire yöneldiği görülüyor.

«Ben yetkin bir ozanın bir tek dizesinin işlevini binlerce politikacının bir ömür sıktığı palavraya değişmem» diyen Yüce sanatı, **«gerçeklerin sanatçının bilincinden geçerek aldığı biçim»** olarak niteliyor. Toplumcu sanatın niteliğini de şöyle belirliyor Yüce : **«Toplumcu sanatın birinci ve en belirgin özelliği devrimci oluşudur. Toplumu ve doğayı değiştirmeyi amaçlar. Basit anlamda bir değiştirme değil bu. İnsanla insan, insanla doğa arasındaki bütün ilişkileri kapsayan karmaşık bir değiştirme. İnsanın kafa yapısını, doğaya bakış biçimini değiştirir.»**

ESERLERİ :

Roman : Şeytanistan (tefrika-1970)
Deneme-İnceleme : Şiirin Dili, Yapısı İşlevi (1975)

BOYUNDAN UTAN DAR AĞACI

ALİ YÜCE

Çürümüş karanlık
Bin kere bin yıl
Kuyularda beklemekten
Kokmuş küflenmiş
Ürkmüş kendi renginden
Kaçmış karanlık

Yıllanmış soğuklar doluyor
Yetimlerin et koynuna
Polis düdükleri doluyor
Uyuyor altın dişli bir köpek
Ağzında sönmüş bir köz
Güneşi ısırıyor düşünde

Nedir bu diye
Soruyor yalınayak çocuklar
Sağımız solumuz diken
Önümüz yokuş ardımız yokuş
Ya kuşlar çocuk olsun
Ya çocuklar kuş

Gebe bir kadın gibidir
Kafalarımızda düşünce
Büyümeye başladı dünya
Tohum toprağa düşünce
Korkuyor kanlı canavar
Kendi çirkinliğinden

Eşkin bir attır şimdi
Kanımızla beslediğimiz bahar
Bindirmiş rüzgârı sırtına
Kişner orman orman

Koşar ırmak ırmak
Yelesinde yangın var

☆

Kovulacak yılan ıslıkları
Taze gelinlerin yatağından
Et koynundan genç kızların
Boyundan utanacaksın dar ağacı
Kırk canlı oğlan doğuracak
Kocasını astığın kadınlar

SOKRATES

İçimiz bir ışık bir ışık
Aman bir görsen öğretmenim
Bir sıcak bir sıcak yüreğimiz
Yüzümüz gül okyanusu
Hoş geldin öğretmenim

☆

Öyle kocaman ki dünyamız
Aman bir görsen öğretmenim
Gönlümüz öyle çoğul
Öyle kalabalık seninle
Iğne atsan yere düşmez
Hoş geldin öğretmenim

☆

Çınlıyor toprağın kulakları
Ellerimiz buğdaya değdikçe
Öyle büyüyor ki
Halkımın elindeki ekmek
İnsan insanı sevdikçe
Dost geldin öğretmenim

☆

Ekmeğimiz biraz kuru
Suyumuz biraz acı
Ama alın teri gibi temiz
Ana südü gibi helal

Yorgunluk madalyamız olmuş
Bayrağımız olmuş sevmek

Rüzgâr geldin öğretmenim
Sevinirmiş Sokrates
Kendinden daha bilge
Birini gördükçe
Eğilirmiş Sokrates
Ana südü gibi içmiş de ölümü
Eğilmemiş celladın önünde
Sokrates geldin öğretmenim

ABOOOV

Biz Mürselekli kadınlar
Geceleri tütün dizerik
Acılarımızı dizerik ipe
Karanlığı dizerik abooov
Yüzlerimiz ay tutulur
Yıldız tutulur gözlerimiz

Kök sökerik gündüzleri
Geceleri kömür yakarık
Karanlığı yakarık abooov
Ağaçlar ürker geceden
Yapraklar dil tutulur
Biz ürkmezik abooov

Biz Mürselekli kadınlar
Kazma kazarık çift sürerik
Yorgunluk ekerik toprağa
Gürültüye bata çıka
Bir uçak geçer üstümüzden
Bizi duyamaz abooov

Sessizliğe bata çıka
Ay ışığında biçin biçerik
Yorgunluk biçerik abooov
Sap çekerik sırtımızda
Ay ışığında başka ne yapılır
Bilmezik abooov

☆

Kurumuş kenger çalıları
Karanlığa bata çıka
Dörtnala geçer yanımızdan
Onlar mı rüzgâra binik
Yoksa rüzgâr mı onlara
Seçemezik abooov

ŞEVKET YÜCEL

1957'den bu yana şiir, hikâye, deneme türlerindeki çalışmalarıyla görünen Şevket Yücel, yazmaya başlayışını şöyle anlatıyor: «Bir kış günü sınıfta ders verirken gözlerim kız çocuklarından birinin moraran ayak parmaklarına ilişmişti. O gün ilk kez şiir yazmak gereğini duydum».

Hikâye konularını genellikle yaşadıklarından ve gördüklerinden alan Yücel'de, Anadolu insanının dramını vurgulama eğilimi ağır basar. Ürünleriyle ne yapmak istediğini şöyle anlatıyor : «**İnsana verilmesi gereken değer ve sevgiyi sunmak önde gelen amaçlarım arasındadır. Kandırılan, uyutulan, acı çeken, haksızlıklara uğrayan, küçük görülen, ancak seçim zamanlarında hatırı sorulan insanları sabır, öfke, sevgileriyle birlikte anlatmaya çalıştım. Bu alanda bağlandığım yol toplumsal gerçekçiliktir.**»

ESERLERİ :

Hikâye : Görmeden Gidenler (1966), Güneşin Parmakları (1970)

Şiir : Kuş Gölgesi (1967)

Deneme : Kendini Yenilemek (1976, **Kendini Yenilemek ve Eşek** adlı denemesiyle TRT 1970 Deneme Başarı Ödülü'nü aldı; **Cumhuriyet Yönetiminin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Yeri»** konulu denemesiyle TDK'unca anılmaya değer bulundu.)

HAYDARIN DÜNYASI

ŞEVKET YÜCEL

Şahin yirmi yıldır kentte. Bu süre içinde onca özlem duyduğu köyüne ancak birkaç kez gidebildi. Her yaz gitmek istiyor, ama olmuyordu. Çocukları büyümüş, giderler çoğalmıştı. Çoğu günler evindeydi. Köyün yaşlılarını, kendi yaşında olanları, kardeşini, dereleri, kayaları, ağaçları özlemişti. Bulunduğu yerde gürültüden, dumandan duramıyordu. Üstelik yalanlar arasındaydı. Ne edeceğini bilemiyordu. Sıkıntılıydı. O özlediği yerler kuş olup uçmayı düşündüğü günler çok oldu. Sıcakların yoğunlaştığı bir gündü. Şöfor olan kardeşinin, «Seni götüreceğim» demesiyle çekip gitti. Yanına karısıyla iki çocuğunu da aldı. Kardeşi de karısıyla iki çocuğunu almıştı. Taksi vadilerin arasındaki dönemeçli yolları gerıde koydu. Derken köyün dağları göründü. Dağlar... Dağlar... dağlar... O dağlar ki bir yerde sabırlı, öbür yerde öfkeliydiler.

Şahin taksinin camından bakarken bir hoş oldu. «Ah!» dedi, «şu kayaların ucuna bir otursam, otursam da doya doya baksam ufuklara». Sonra bu düşünce eriyip gitti. Köyünü düşündü. Bir sigara yaktı. Köye girer girmez köpürüp akan çeşmeden bir su içecek, yüzünü yıkayacaktı. Dönemeçler aşıldı. Köy göründü. O boy veren kavaklarla cevizler kanında büngüldedi. Yeşiller orada bir başkaydı. Yayla yeşili.. Renklerden ayırdı gözlerini. Sıvasız evlere baktı. Durgunlaştı. Yirmi yıllık zaman da değişen az şeyler vardı. Ona göre oralar şimdiyece ışıl ışıl olmalıydı.

Taksi köyün giriş yerindeki çeşme önünde durdu. Kapıları açıp indiler. Soğuk sudan içtiler. Yüzlerini yıkadılar. Eşekleriyle, öküzleryile, işten dönen kadınlarla erkekler «Hoşgeldiniz» diyerek hal hatır sordular. Çocuklar Şahin'i tanımıyorlardı. Orada doğup büyüyen, davar güden, çift süren o adam onlara karşı bir yabancıydı. Bu iki kardeş oradaki kardeşlerinin evinin yolunu tuttular. Taksi, pınarın yanında bırakıldı. Taşlı, çamurlu yollardan geçip kardeş evine vardılar. Sarılı, kırmızılı minderler atıldı. Minderlerin gerisine yastıklar konuldu. Gün aştı. Tatlı bir serinlik yayıldı köye. Şahin o sarp kayaların neresine baksa kendinden bir şeyler görüyordu.

Yılların uçup gitmesi alabildiğine düşündürdü onu. Yıllar... O zaman cam parçalarıyla yüzündeki sarı kılları yülüyordu. Bugün ise sakalının dörtte üçü bembeyazdı. Bir keçi geçti önünden. Karşısında oğlaklar meledi. Kayalarda keklikler takıladı. Bütün bunları hem görür, hem de duyar gibi oldu. Bu arada kardeşinin çocuklarını kucağına aldı, öptü. Onlar da kendisine yabancı gibi bakıyorlardı. Zaman hemen geçivermişti. Ay ışıkları karşı dağın doruklarından aşağı süzüldü. Bahçedeki karanlığın içinden birkaç çekirge sesi geldi. Şahin'in kafası bir daha karıştı. Geçmiş yıllarda da o çekirgeler öylesine öterdi. Anılar birbirini durmadan kovaladı. Bir ara sessizlikten sıkıldı. Köydeki kardeşine: «Haydar ne yapıyor?» diye sordu. Kardeşi, «Haydar mı; Haydar düşünce yönünden tıpkı sana benziyor» dedi. «Istersen gel gidelim yanına, yatmış olsa bile uyanır. İyi çay demler. Gerçekler üzerine konuşur.»

Şahin kararını verdi. Gece yarısına az kalmıştı. Kalkıp gittiler. Haydar'ın evinin böğründe tahtadan yapılmış dar köprü üzerinden hızla akan suyun sesi kulaklarında uğuldadı. Şahin suya yaklaştı. El fenerinin düğmesini ileriye sürdü. Çırpınan su tıpki ayran gibiydi. Geceyi istemeyen bir hali vardı. O dar tahta kanaldan taa ileriye gidiyordu.

Kapıyı çaldılar. «Haydar Dayı.. Haydar Dayı..» Ses yok. Bir daha, bir daha derken Haydar'ın sesi geldi. «Geliyorum.» Bekletmeden geldi. Ayağında yırtık bir don, üstünde ak bir gömlek vardı. Haydar yıllarca görmediği Şahin'e sarılıp yanaklarını öptü. Şahin kendisini gecenin bir yarısı rahatsız ettiğini söyleyince, Haydar: «O ne demkmiş yahu,» dedi. «Siz gelesiniz, kapımı çalasınız, ben de duymamışlıktan geleyim öyle mi? Olmaz öyle şey. Bizim yüreğimiz dostlara, insanlara uzanık. Hele gelin bakalım. Oturalım, konuşalım.»

Haydar, evinin önündeki yazlığa minderleri serdi. Birlikte oturdular. Çok durmadı. Çay demledi. Bu işin tam ustası olduğu belliydi. Değirmenin suyu çırpınmaktan yorulmadı. O yiğit sesini karşı kayalara dek iletti. Haydar konuklarıyla gaz lambasının ışığında konuşmasını sürdürdü. Birbirlerinin yüzlerini iyice seçemiyorlardı. Sanki bir masal dünyasının insanları gibiydiler. Haydar yaşamından kısaca söz etti: «Evlendim» dedi. «Önceki karım öldü. Ondan olanlar büyüdüler. Şimdi her biri bir tarafta. Kimi Çukurova'da kimi Maraş yazısında. Yeni avrattan bir çocuk oldu. İşte şurada yatıyor.» Sonra sözü değiştirerek başka şeyler konuştu. Yurt, dünya sorunlarına eğildi. «Tadı yok» dedi, «hiç tadı yok dünyanın. Ne hak, ne adalet, ne de doğruluk ...Başkalarını düşünmeyenler öbürlerinin anasını ağlatıyor. Bunların kolları taa bize dek uzanmış.

Ben eskiden bilmezdim böyle olduğunu. Biraz düşününce her şeyi anlamaya başladım. Meğer ki neler yapmışlar. Bizi ilerletmemek, bizi bize düşürmek, her türlü çıkarlarını sağlamak için neler yapmışlar. Bizimkiler de yıllardır anlamamış bunu. Onları öve öve gökyüzüne çıkarmışlar. Şu değirmen suyu akar, ben düşünürüm. Bizden olupta bizi düşünmeynleri düşünürüm. Bu ne kötü şey yavu. Ortaya çıkıp erkekçesine konuşan, perperişan yaşayan halkımızı kurtarmak isteyenlere neler diyorlar. Ey gidi be. Öyle de aldatıyorlar ki deme gitsin. Düşünmek suç onlara göre. Yazmak, kafaları değiştirmek için çalışmak suç. Yok mu ya Şahin Bey. bunları düşündükçe şu gördüğün göğsümün ortasına bıçaklar saplanıyor. Yavu bunlar hiç mi düşünmezler, hiç mi sevmezler? Nedir bu kepazelik? Eller göbek atsın ben bir parça ekmek için parça parça olayım. Bu haksızlığı konuya komşuya anlatıyorum. Sözden anlayan yok. Eh arada bir doğruyu görenleri görünce bağrıma sokasım geliyor. Bu böyle gitmez diyorum. Bu böyle sürmez. Bunu deyince bana kızıyorlar. Nerdeyse kafamı taşla parçalayacaklar. Sen tut kendilerini kurtarmak için çalış, sonra da sana düşman kesilsinler. Dünynın nereye gittiğini bilmeyenler, ayağının ucunu görmeyenler böyle yapıyorlar işte. Neylersin, biz böyleyiz. Haftalar, aylar geçer yüzümüz gülmez. Uğraşır dururuz, midemize et girmez. Belki başka yerlerde iyi düşünenler vardır. Bu ulus kalkınırsa onlarla kalkınır. Ama şimdiki gidiş köryola. Elinoğlunun bir gün de harcadığı benim gibilerin eline bir yılda geçmiyor. Çocuğuna karşı mahçupsun, karına karşı mahcupsun. Kendine karşı mahcupsun. Ta içine s...m böyle yaşamanın!»

Haydar demli çayı yudumladı. Ay ışığının kucakladığı dağlara, Şahin'e duvarlara baktı. Kendine benzer birini görmenin mutluluğu içindeydi. Düşüne düşüne yüzü yorgun düşmüştü. Bir elini böğründe yatan çocuğunun başına koydu. Saçlarını usul usul okşadı. O sırada değirmenin abarasına giden su geceye bir şeyler anlatmak istiyordu. Haydar demli çaydan bir yudum daha attı. Başını yana eğdi: «Şahin Bey, bu çocuklardan beklediğimiz çok. Ne dersin? Acaba adam olurlar mı? Kanı ciğeri beş para etmeyen, kafaları karanlık kişiler yüzünden neler çekmedik, neler... Hele o göz göre göre yalan söylemeleri yok mu? Billahi adamın içini yakan bu. Birazcık düşünüp sümüklüböceklerin ardından gitmeseler. İlle de yalan söyleyeceksin bunlara. Dinle ilgisi olmadığı halde masallar anlatacaksın. O zaman iyisin, doğrusun, güzelsin. Vay dünya vay!...»

Haydar böyle dedi. Çayın bittiğini görünce bir daha demledi. Sabaha dek konuşmak boşalmak istiyordu. Şahin Beyle kardeşi dağ başındaki bir adamın bu denli düşünmesinden sevinç duydular. İkisinin de yüzleri ışıltılıydı...

Değirmenin suyunun sesi gittikçe büyüdü. Evin kedisi gelip Haydar'ın kucağına yumuldu. Araya sessizlik girdi. Saat yirmi dörttü. Çekirgelerden biri daha öttü. Yalnızlığı büyüten bu sesler değirmen suyunun seslerine karıştı. Şahin içinden Haydarların çoğalmasını diledi. Bu yurdun yücelmesini, yüz bin türlü haksızlıkların gitmesini o adamın kişiliğinde düşündü. Tüm ilgisiyle Haydar'ın yüzüne baktı. O yüzde insan olmanın korkusuzluğunu, bilincini gördü. Sesindeki içtenlik ona umut verdi. Karşısındaki kişi memnun olsun diye sözlerini evirip çevirmiyordu. Bedenindeki uyuşukluk gitti. Gecenin o saatında hiç yorulmadan dağlara çıkabilirdi. Ölüm bile güzelleşirdi onunla. Onu daha çok uykusuz koymamak için kardeşiyle kalkıp evin yoluna düşmek istediler. Bunu gören Haydar, Şahin'in kolundan yapıştı. «Gidemezsiniz» dedi, «burası Haydar'ın evi. Ben bir çileli kişiyim. Izin verin de azıcık döküleyim. Görmeyenler, duymayanlar arasında bulunmaktan usandım. Bir de adımı deliye çıkardılar. Değişmeliyiz deyince kızıyorlar. Ben belki kısa zamanda toprak olup gideceğim. Ya o bizim insanlarımız.. Çocuklarımız... Umutluyum. Siz de umutlu olacaksınız. İnsan kanı emerek geçinenler yaptıklarının karşılığını görürler nasıl olsa. Ah be, ah be!... Şu değirmene giden su bile bizden daha iyi. Hiç değilse çırpınıyor. Gürül gürül akıyor. Taşı döndürüyor. Buğdayı un ediyor. Toprağı suluyor. Makinaları çalıştırıyor. Aydınlatıyor. Isıtıyor. Daha neler, neler... Ya biz... Biz ne yapıyoruz? Kendimizden uzaklaşıp ezilip büzülüyoruz. Daha doğrusu bizleri böyle yapmak istiyorlar. De gel de katlan buna. Ah bir yeter diyebilsek! Ah bir kendimiz olabilsek! Haydar olarak nasıl dayanırım ben bunlara. Yokluktan değil, kaderden, kısmetten söz ediyorlar. Kadermiş, kısmetmiş.. Vay anasını be!...»

Şahin Beyin özünde Haydar denen o adam bir bahar güneşi oldu. Şaşırdı. İnsanların çoğunu, hiç değilse çoğunu Haydar gibi görmek istedi. Kalkıp oynamayı düşündü sevincinden. Bu ileriye bakan kişiyle günlerce konuşmayı düşündü. Duramadı, ayağa yekindi. Haydar'a; «Gel» dedi, «gel şu değirmen suyunun hızlanmaya durduğu yere gidelim. Orada ayklarımızı suya sokalım. Gecenin sıkıntısı seninle gitti. Varsın orada biraz daha gitsin.»

Üç kişi birden yekindiler. Suyun abaraya döküldüğü yere vardılar. Çoraplarını, ayakkabılarını, pantolonlarını çıkardılar. Oturdular. Dağlardan dökülüp gelen yayla suyu dizlerine dek çıktı. Suyun hızlanışı değirmeni döndürmek içindi. Üçünün de bakışları ay ışıklarıyla sevişen dağlara devrildi. İçlerinden gelen bir dürtü onları oynamaya sürükledi. Suyun içinde kolkola tutup halay çektiler. Haydar uçarcasına oynuyordu. O iştahlı sesler gecenin saçlarında dağılıp gitti. Haydar: «İnsan dediğin böyle olmalı işte» dedi. «Acı-

ların parçalanması adına haydin bir halay daha çekelim.» Haydar'ı kırmadılar. Sanki suyun akışıyla birleşmişlerdi. Halay çekme işi bitince gene o üç kişi ayaklarını suya daldırdılar. Sessizdiler. Bu kez ışıklı dağlar, akıp giden sular konuştu. Haydar'ın yüzüne cevizlerin dallarından süzülüp gelen serçe parmağı büyüklüğünde ay ışığı düşmüştü. Hava soğudu. Yıldızlar çoğaldı. Şahin'le kardeşi Haydar'ın kocaman elini sıkarak savuşup gittiler. Haydar o gece rahat bir uykuya daldı. Düşünde henüz kandırıldıklarının ayrımında olmayan milyonlarca insan gördü. Bunların arasında uyanık olanlar güneşi bellerine iplerle bağlamış çekiyorlardı.

Ay dağlardan aştı. Sabaha az kalmıştı. Şahin şöfor olan kardeşiyle karılarını, çocuklarını yanlarına alarak daha gün doğmadan köyden ayrıldılar. Dağlar geride kaldı. Ama Şahin'in kafası güzel anılarla doluydu. Kardeşine döndü: «Gördün ya, Haydar ışıklanmış» dedi. «Bu gördüğün yerler öylelerinin çoğalmasıyla kurtulacak. Evet Haydarların çoğalmasıyla... Nereye bakarsa baksın, Haydar'ın yüzünü unutamıyor, onun sesi kulaklarında çınlıyordu. Değirmenin suyuna ayaklarını daldırdıklarında Haydar'ın yüzüne düşen serçe parmağı büyüklüğündeki titreşen ışık usundan çıkmadı. Eve varınca Haydar'ın resmini yapacaktı. Belkide günlerce çalışacaktı o resim için. Çalışmasını bitirdiğinde oturma odasının tam ortasına asacaktı o resmi. Onun gözlerinde aydınlığın, sevginin ne olduğunu duyuracaktı. Bu karara varınca resmin altına yazılacak bir cümle düşündü.

İNSANLARA KOŞAN ADAM
HAYDAR...

ZİRAAT MARŞI

Sürer, eker biçeriz güvenip ötesine
Milletin her kazancı milletin kesesine
Toplandık baş çiftçinin Atatürk'ün sesine
Toprakla savaş için ziraat cephesine

Biz Ulusal varlığın temeliyiz köküyüz
Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz

İnsanı insan eden ilkin bu soy, bu toprak
En yeni aletlerle en içten çalışarak
Türk için yine yakın dünyaya örnek olmak
Kafa dinç, el nasırlı, gönlü rahat alın ak.

Biz Ulusal varlığın temeliyiz köküyüz
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz.

Kuracağız öz yurtta dirliği, düzenliği
Yıkıyor engelleri ulus egemenliği,
Görsün köyler bolluğu, rahatlığı şenliği
Bizimdir o yenilmek bilmeyen Türk benliği

Biz Ulusal varlığın temeliyiz köküyüz
Biz yurdun öz sahibi efendisi köylüyüz

17 NİSAN UMUDU

Mevlüt Koca

Acı yellerin alıp götürdüğünü
Gün yine getirir anacığım
Uzun sürmez bu tipi, bu kar...
Bakarsın bir sabah--şafak misali
Ahlat ağaçlarında bahar...
Hükmü geçer kara kışın
Ovalar uyanır, dağlar uyanır, ısınır sular
Uyanır köylerim bu kargın uykusundan.
Yağmur dileğince yağar
Gönlünce eser eskin.
Diner ağrıların anacığım senin de;
Isınır ellerin...
Bahar havası doldukça can kafeslerine,
Allanır kül rengi yanakları çocukların.
Bir bayram şenliği ovada, dağda...
Bir bereket, bir bolluk başaklarda...
Dilerim, sonsuz olur baharın.
Aydın alınların şavkı vurmadıysa
karanlığına,
Aydın gönüllerin aşkı gelir.
Tasalanma anacığım,
Gün böyle kalmaz..
Bakarsın bir başka bahar,
Bütün ışıkları evrenin
Senin karanlığındaki gerçeğe yönelir.

YETER

Cesarettin ATEŞ

Yüzyıllarca çektin bitmedi derdin;
Gitmedi alnından çamurlaşan ter,
Sesin duyulmadı, göğsünü gerdin;
Yeter artık bugün, çektiğin yeter.

Her sabah yol aldın, türkü dilinde;
Tırpan omuzunda, orak belinde;
Ektin, biçtin, nasır kaldı elinde
Yeter eller için ektiğin yeter.

Yazlar geldi orağını biledin,
Biçmedin, bahtım böyledir dedin;
Buğday ektin arpa ekmeği yedin;
Yeter artık arpa yediğin yeter.

On koyunun çoban oldun peşinde;
Baharın da dağda kaldın, kışın da;
Boyun eğdin daha küçük yaşında,
Yeter beyim, paşam dediğin yeter.

KÖY ENSTİTÜLÜ SANATÇILAR :
DİĞERLERİ

•

Mehmet BAYRAK

Yukarıda kısaca değinerek ürünlerini verdiğimiz sanatçıların dışında kalanlarıysa ürünleriyle şöylece sıralayabiliriz. (Buraya yalnızca yazınsal çalışma yapanlar alındığından, başka alanlarda ürün verenler alınmamıştır):

Ş i i r

Recep Bulut : Tamamı şiir türünden olan şu kitapları yayımlandı: **Beyaz Mavi** (1959), **Doğudan Çizgiler** (1968), **Halk Trenleri** (1972).

Nebi Dadaloğlu : Şiir kitapları şunlar: **Gardaşlarım** (2. bas. 1968), **Ellerimiz** (1971).

Hazım Zeyrek : **Gada** (şiir-2. bas. 1966)

Haşim Kanar : **Yadırgadılar Bizi** (şiir-1968)

Mecit Aşkan : **Bizimkiler** (şiir-1969)

Maksut Doğan : İkisi de şiir olmak üzere şu kitapları var: **Yağmura Durmuş Üç Kişi** (1960), **Bırak Büyüsün** (1975)

Fehmi Salık : Tümü şiir olan şu kitapları var: **Düş** (1961), **Hoş Geldin Mustafa Kemal** (1964), **Şiro** (1969).

Enver Atılgan : İkisi şiir, **Nuh'un Adamı** (1963), **Eko-Can** (1969); biri araştırma **Ergani** (1967) olmak üzere üç kitabı var.

Şerif İken : **Akvaryum** (şiir-1972).

Vehbi Polat : Biri şiir, **71'in İniltisi** (1974), öteki köy notları, **Acı Anılar** (1965) olmak üzere iki kitabı var.

Osman Bolulu : Yardımcı ders kitabı niteliğindeki çalışmaları dışında üç şiir kitabı var: **Dalların Ucundaki** (1955), **Bileşim Çizgisi** (1963), **Gündemdışı** (1970).

Hüseyin Avni Tatar : **Andımız** (şiir-1968), **Bu Vatanda Bu Bayrak** (şiir-1968).

Mehmet Adem Solak : **İçimde Yeşeren Bahar** (Şiir-1968).

Bu bölüme, çoğu henüz şiirlerini kitaplaştıramayan şu adları da ekleyelim: **İbrahim Osmanoğlu, Kemal Bayram Çukurkavaklı, Hasan Turan, Arif Arslan, Hüseyin Başaran, Yusuf Gür, İbrahim Şimşek**...

Ayrıca şiirsel ürünleri olup başka alanlarda kitapları bulunanlar var:

Ahmet Uysal : **Mapusane Şiirleri Antolojisi** (1974).

Aydın Aydemir : **Nâzım** (inceleme-1970).

D ü z y a z ı (Anlatı türünde)

Selahattin Şimşek : **Hakkari Dedikleri** (köy notları-1969), **Köycü Oktay** (çocuk romanı-1961).

Hayrettin Uysal : **Yollar Çamur** (köy notları, hikâyeler-1960), **Sapanca** (1957).

Ali Kemal Gözükara : **Yırtık Pabuçlar** (hikâye-1965), **İbili'ye Mektuplar** (hikâye-1970).

Mahmut Yağmur : **Dertler Pazarı** (köy notu-1957), **Ekmek ve Özgürlük** (deneme, makale-1965).

Mustafa Şanlı : **Yeşil Kent** (gezi notları-1967).

Arif Baş : **Kısır** (hikâye-1971).

Bu bölüme de **Ali Dündar, Hüseyin Sezgin, Esef Işık**... gibi adlar eklenebilir.

D e n e m e - İ n c e l e m e - E l e ş t i r i

Bu öbeğe girebilecek durumda olan üç kişi var : **Ahmet Köklügiller, Ali Çiçekli** ve **Refet Özkan.**

Şiirle başlayan **Köklügiller**'in sonraları deneme, inceleme türüne yöneldiği görülür. **Ağrılı Üçgen** (şiir; M. Uz ve İ. Atlıhan'la birlikte-1960); **150 Soruda Türkçe Temel Bilgiler; Noktalama ve İmlâ Sözlüğü** (1973); **Nutuk** (Atatürk'ün söylevinin çocuklar için kısaltılmış ve sadeleştirilmiş baskısı-1973); **Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar?** (1974). Köklügiller'in bu kitapları daha çok yardımcı ders kitabı türünde. Deneme ve eleştirilerini henüz toplamadı.

Özellikle edebiyat, araştırma ve incelemelerine ağırlık veren **Ali Çiçekli**'nin ise şu kitapları var : **Divanü Lügat-it Türk** (1970), **İslâmlık Öncesi Türk Edebiyatı Ve En Eski Metinler** (1970), **Yunus Emre** (1971), **Kompozisyon Klavuzu** (1972).

Önceleri daha çok köy notları yazan **Refet Özkan**, son yıllarda daha çok deneme-eleştiri türünde yazdı. Ancak çalışmaları kitaplaşmış değil..

Burada adı anılmamış olup edebiyat alanında kitap yayımlamış olanlar olabilir. Bu tip ilk çalışmalarda mutlaka gözden kaçan oluyor; ancak buradaki dökümün Köy Enstitülü ozan ve yazarların tamamına yakınını yansıttığı söylenebilir.

c — S o n u ç :

Köy Enstitülü sanatçılar dün çok şey söylediler, bundan sonra da uzun süre söyleyecekler. Dün kentli için kapalı kutu olan köy gerçeğini serip döktüler tüm çıplaklığıyla. Köy ve köylü dünyasını değişik boyutlarıyla edebiyat gündemine soktular. **«Rasgele doğup, ezbere ezbere büyüyen ve yanlışlıkla ölenleri»** tanıttılar bilmeyenlere.

Bugün de görevleri sürüyor onların. Bilinç ve sorumlulukları daha da artmış olarak sürüyor. Ve üstelik hem toplumun, hem de edebiyatın sorunları olgunlaştı, netleşti. Kapitalistleşme süreciyle köy ve kent emekçileri yeni bir konum kazanırken, toplumcu edebiyat da yeni bir konum kazandı.

İnanıyorum ki, bu alanda en iyi, en güzel sözü; sanatsal yeteneğinin yanısıra köyü, köylülüğü çok iyi bilen bilimsel dünyagörüşüne sahip insanlar söyleyecekler. Tabii **sanatsalla bilimsel** arasındaki **ilgi** ve **ayrımı** gözden kaçırmaksızın.

Son olarak şunu söyleyeceğim: **Edebiyatın halklaşmasında, toplumcu edebiyatın halkla bütünleşmesinde ve Türkiye'de bir okuyucu kuşağının oluşmasında önemli bir dönemeç olmuştur Köy Enstitüleri...(*)**

(*) Köy Enstitülü sanatçıların ürünlerinin omurgasını köy ve köylü sorunları oluşturduğu için, bu nitelikteki her tür sanatsal çalışmayı tanımlayabilmek için sık sık **«köy edebiyatı»** terimini kullanıyoruz. Tek tek köy notu, köy hikâyesi, köy romanı vb. dememek için olumlu anlamda bunları karşılayan bu terimi kullanıyoruz. Yoksa bir **şehir edebiyatı, köy edebiyatı** ayırımı için değil...

KÖY ENSTİTÜLERİ ÜSTÜNE

BİBLİYOGRAFYA

Hazırlayan : Şevket GEDİKOĞLU

Bu çalışmada Köy Enstitüleri ile ilgili yasa, yönetmelik, program, genelge, kitaplar ile dergi ve gazetelerde çıkan yazıların toplu bir dökümü yer alıyor. Yasalar, yönetmelik, program ve genelgeler yayın tarihlerine; kitaplar, dergi ve gazetelerde yayınlanan yazılar, yazarların soyadlarına ve alfabe dizisine göre sıralanmıştır.

A

YASALAR

No.	Başlığı	Kabul tarihi
3238	Köy Eğitmenleri Kanunu	11.6.1937
3704	Köy Eğitmen Kurslarıyle, Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun	14.7.1939
3803	Köy Enstitüleri Kanunu	17.4.1940
4274	Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu	19.6.1942

4459	Köy Ebeleri, Köy Sağlık Memurları Teşkilâtı Yapılmasına ve 3017 numaralı Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun	16.7.1943
5012	Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununun 25. maddesinin Birinci Fıkrasında değişiklik yapan Kanun	24.2.1947
5082	Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları Teşkilâtı Yapılmasına ve 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun	21.6.1947
5117	Köy Enstitüleri Kanununa ek Kanun	26.6.1947
5129	Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3003, 4274 ve 4459 sayılı Kanunlara Ek Kanun	4.9.1947
5210	3003, 4274 ve 4459 Sayılı Kanunların Köy Okulu Öğretmen evi, Köy Sağlık Memurları ve Ebeleri evleri İnşa Ettirilmesiyle İlgili Maddelerin değiştirilmesi 5012 ve 5082 Sayılı Kanunları kaldıran kanun.	24.5.1948
5352	3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanununun 9. maddesini Değiştiren Kanun	18.3.1949
5479	Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini düzenlemek üzere 3803, 4274 ve 4459 sayılı Kanunlara Ek 5129 sayılı Kanunu Değiştiren Kanun	2.1.1950
5541	Köy Enstitüleri Kanununun 3. Maddesinin I. Fıkrasını Değiştiren Kanun	18.2.1950
6234	Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarını Birleştiren Kanun	27.1.1954

B

YÖNETMELİKLER

Deney evresinde uyulan Öğretmen Okulları Yönetmeliği, Yönetim işleriyle ilgili Bakanlık yönerileri.

1942 «Köy Enstitüleri Yönetim Esasları» (184 Maddeden ibaret)

1947 «Köy Enstitüleri Yönetmeliği,» ve bunun üzerinde yapılan çeşitli değişiklikler.

C

PROGRAMLAR

Deney yıllarında öteki eğitim kurumlarının programları ve Enstitülerin özellikleri dikkate alınarak, Enstitülerce yapılan programlar.

1943 Köy Enstitüleri Öğretim Programı

1947 Köy Enstitüleri Öğretim Programı

1948 Köy Enstitülerinin hazırlık sınıfı geçici Öğretim Programı ve Yönetmeliği

1952 Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı.

D

GENELGELER

«Tebliğler Dergisinde»

Eğitmen Kurslarının Tesisat Eşyası H., sayı 7, 1939

Öğretmen Okulları Ve Eğitmen Kursları Mütedavil Sermaye Talimatnamesi, sayı 44, 1939

Köy Öğretmen Okullarına Alınacak Öğrenciler H., sayı 59, 1939

Köy Öğretmen Okullariyle Eğitmen Kurslarına Tahsis edilecek arazi H., sayı 63, 1940.

Köy Enstitüleri Binalarının Avan projelerine ait Müsabaka şartnamesi, sayı 70, 1940

Köy Enstitüleri Kanununun Uygulanması H., sayı 77, 1940

Köy Enstitülerinin Eğitim ve Öğretimle İlgili İşleri H., sayı 77, 1940

Köy Enstitülerinin Faaliyeti H., (Maarif Vekili Yücel), sayı 93, 1940

Köy Enstitüsü mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak Okul Binalarının Planlarına ait Müsabaka şartnamesi, sayı 100, 940

Köy Enstitülerinin ve Eğitmen Kurslarının Mütedavil Sermaye ile alım, satım Mahsupları H., sayı 112, 1941.

Köy Enstitülerinin Askerlik Dersi H., sayı 119, 1940.

3803 Sayılı Kanuna Tevfikan Ankara Hasanoğlan Köyünde Açılan Enstitünün Avan Projelerine ati Müsabaka Şartnamesi, sayı 121, 1940

Köy Enstitülerine alınacak Talebe H., sayı 136, 1941

Köy Öğretmenleri Emekli Sandığı Nizamnamesi H., sayı 146, 1941

Köy Öğretmenleri Emekli Sandığı H., sayı 160, 1942.

Eğitmen Kursları H., sayı 170, 1942

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunun H., sayı 179, 1942

Eğitmenlerin Bölgelerin Büro işlerine yardımları, sayı 180, 1942

Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Köy Enstitülerine Öğretmen yetiştirme kursları açılması H., sayı 159, 1942

Köy Enstitülerinde Okuyan Öğrenci H., sayı 210, 1943

Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı Nizamnamesinin Yürürlüğe Girmesi, sayı 222, 1943.

Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı Nizamnamesinin Tatbiki H., sayı 227, 1943

Köy Enstitüsü, Öğretmen Okulu mezunlariyle İlköğretim Müfettişleri H., sayı 232, 1943

Köy Enstitüsü Öğrencisine her Zaman Tenzilâtlı Tarife Tatbik Edileceği H., sayı 237, 1943
Kepirtepe Köy Enstitüsü Arteziyen Kuyuları H., sayı 261, 1944
Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı H., sayı 262, 1943
İlköğretimin Kalkınması H., (Bakanlar Kurulu Kararı) s. 272, 1944
Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı Nizamnamesi H., sayı 272, 1944
Köy Enstitüsü Mezunlarının Yerleştirilmesi ile ilgili işler H., sayı 280, 1944
Köy Okulları Bina Planlarında Helâllar H., sayı 284, 1944
Köy Okullarına Tahsis Edilen Devlete Ait Arazi H., sayı 292, 1944
Köy Okullarına ve Enstitülere Verilecek Kereste H., sayı 294, 1944
Köy Enstitülerinde Kurulacak Sağlık Memurları Kolu Ders Dağıtım Çizelgesi H., sayı 303, 1944
Köy Enstitüsü Mezunlarının Kısa Hizmete tutulmaları, sayı 305, 1944
Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerin Çalışacakları Okullarda Tatbik edilecek Öğretim Programı H., sayı 305, 1944
Köy Enstitüsü Öğretmenlerinin Fiilî Hizmetle Askere Alınmaları H,. sayı 306, 1944
Yüksek Köy Enstitüsü Talimatnamesinde Yapılan Değişiklikler H., sayı 320, 1945
Köy Okulları Planları H., sayı 323, 1945
İlköğretim işlerinin Planlaştırılması H., sayı 356, 1945
Köy Sağlık Memurları H., sayı 362, 1945
Yüksek Köy Enstitüsü Yönetmeliğinin 13 ve 15. Maddelerinin Değiştirilmesi H., sayı 375, 1946
Eğitmenli Okul Binalarına ait Okul Projeleri H., sayı 385, 1946.
Köy Enstitüsü Öğretmenlerinin ve Eğitmenlerle Gezici Başöğretmenlerin ve öğretmenlerin ne Suretle Tayin Edilecekleri H., sayı 424, 1947
Köy Öğrtmenlerinin Tayini Hakkında Esaslar, sayı 424, 1947
Köy Okulları İnşaatına Hükümetçe Yapılacak Yardımlar H., sayı 424, 1947
Köy Okulu Enstitü Mezunu Öğretmenlerin Arazi Durumu H., sa. 424. 1947
Köy Enstitüsü Mezunlarına alınacak İşlik aletleri ve İhtihsal Araçları H., sayı 428, 1947.
Köy Enstitüleri Yönetmeliği H., sayı 431, 1947
Köy Enstitüsü Mezunu çalışan Okullara Devletçe verilen İstihsal Demirbaşları H., sayı 432, 1947
Yüksek Köy Enstitüsü Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılarak Şeklinin Bağlı örneğe göre Kabulü, sayı 432, 1947
Köy Enstitüleri yönetmeliğinin uygulanması H., sayı 346, 1947
Köy Okullarında Başöğretmenlik Ödevinin Öğretmen Okulu Mezunu Öğretmenlere verilmesi H., sayı 441, 1947
Köy Enstitüsü Öğretim Programı H., sayı 442, 1947.
Köy Öğretmenleri İçtimaî Yardım Sandığı Tüzüğü H., sayı 447, 1947
Köy Enstitülerinde Serbest Okuma İşleri H., sayı 442, 1947
3803, 4274 ve 4459 sayılı Kanunlara Ek 5129 sayılı Kanun, sayı, 454, 1947

Köy Okulları Arazisi ve Kamulaştırılan Toprakların Tasviyesi H. s. 454, 1947

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerin, Sağlık Memurlarının Tarım Demirbaşlarının tasviyesi H., sayı 454, 1947

Köy Enstitülerinde Açılan Köy Öğretmenlerine Mahsus Tamamlayıcı Kurs Programı H., sayı 461, 1947

Köy Enstitülerinde Öğretmenleri Hakkında Öğretim Yılı Sonunda Müdür Tarafından doldurulacak Raporlar H., sayı 463, 1947

Köy Enstitüsü Mezunlarındaki Tarım Demirbaşlarının Tasviyesi H., sayı 463, 1947

Köy Enstitüleri Spor Yarışmaları H., sayı 463, 1947

Köy Öğretmenleri ve Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı H., 1947

1948 Yılı Köy Okulları İnşaat Programı H., sayı 472, 1948

Köy Enstitüleri Sağlık Memurluğu Kolu Ders Dağıtımı Cedvelleri Bağlı Örneklere Göre Değiştirilmesi H., sayı 464, 1947.

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinde 115. Maddenin Değiştirilmesi H., sayı 467, 1947

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinin 157, 158. Maddelerinin Değiştirilmesi H., sayı 468, 1947

Köy Enstitülerinde Açılacak Hazırlık Sınıfları, sayı 473, 1948

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinin 48. Maddesinin C Fıkrasının Değiştirilmesi H., sayı 474, 1948

Köy Enstitülerinin Sağlık Memuru Yetiştiren Sınıflarının Ders Dağıtma Cedvelleri H., sayı 478, 1948

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinin 128. Maddesinin Değiştirilmesi H., sayı 481, 1948

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenler için Açılacak Kurslar H., Sayı 486, 1948

Eğitmen Kursları H., sayı 486, 1948.

Eğitmenlerin Tayin, Nakıl, Terfi, İzin işlerinin Valiliklerce Yapılması H., sayı 486, 1948

Köy Öğretmenleri ve Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığının 1947 Yılı Murakabe Heyeti Raporu, sayı 488, 1948

Köy Okullarıyle Köy Enstitüleri İnşaat Malzemesinin Devlet Demiryolları vasıtasiyle taşınmasına Ait Özel Tarife H., sayı 497, 1948

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinde Yapılacak Değişiklikler H., s. 498, 1948

Köy Okulları Binaları H., sayı 505, 1948

Köy Okulu Yapımı ve Onarımı Birliklerinin İlgası ve Borçlarının Ödenmesi H., sayı 513, 1948

Köy Enstitüleri Spor Yurtlarının 1948-49 Çalışma Programı, sayı 513, 1948

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinin 98. Maddesinin Değiştirilmesi H., sayı 523, 1949

Köy Enstitüleri Hazırlık Sınıfları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi H., sayı 525, 1949

Köy Okuları Projelerinin Uygulanma Şekilleri H., sayı 530, 1949

Köy Enstitülerinde Yapılan Teftişler H., sayı 537, 1949

Köy Enstitülerinin Kuruluş Özellikleri, sayı 537, 1949

Köy Enstitüleri H., sayı 537, 1949

Köy Okulları İnşaat Malzemesinin Nakline Ait, sayı 538, 1949

Köy Enstitüleri Yönetmeliğinin 6, 96, 148, 162. Maddelerinin Değiştirilmesi H., sayı 538, 1949

Köy Enstitülerinden Mezun Öğretmenler için Açılacak kurslar, H, sayı 541, 1949

Köy Okuları İnşaatında Bayındırlık Müdürlerine Yaptırılacak işler, H., sayı 542, 1949

Köy Enstitüleri Uygulama Okulları H., sayı 542, 1949

Köy Enstitüleri Yönetmeliğindeki 142. Maddenin Değiştirilmesi, H., sayı 544, 1949

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlere Yaptırılacak Staj H., sayı 553, 1949

Köy Enstitülerinin Ders Dağıtım Cedvelleri H., sayı 559, 1949

Köy Enstitüleri Spor Yurtlarının 1949-50 yılı çalışma Programı H., sayı 560, 1949

Köy Enstitüleri Sağlık Kolları Haftalık Ders Dağıtma Çizelgesi H., sayı 568. 1949

Köy Okuları Yapımı H., sayı 600, 1950

Köy Öğretmenleri ve Eğitmenleri Disiplin Kurulları Kararlarının il Köy Öğretmenleri ve Eğitmenleri Disiplin Kurullarından Geçirilmeksizin Bakanlık Disiplin Komisyonuna Sevk edilmesi, s. 611. 950

Köy Enstitüleri Spor Yarışmalarının 1950-51 yılı Çalışma Programı, sayı 611, 1950

Köy Enstitüleri Yönetmeliği H., sayı 634, 1950

Köy Okuları Yeni Projelerinin Uygulanması H., sayı 636, 1950

Devlet Ortaokulu Yazılı Bölümü ile Köy Enstitülerinin Bitirme İmtihanları soruları, sayı 665, 1951

5210 Sayılı Kanun H., sayı 675, 1952

Köy Enstitüleri Yönetmeliğindeki 179. Maddenin Değiştirilmesi H., sayı 679, 1952

Öğretmen Yetiştiren Her Derecedeki Okul ve Enstitülere Öğrenci Kayıt ve Kabul İşleri, sayı 688, 1952

Köy Enstitülerinde Öğretim Süresinin Altı Yıla Çıkarılması, s. 693 1952

Öğretmen Yetiştiren Her Derecedeki Okul ve Enstitülerden Mezun olanların Tayinleriyle ilgili Esaslar, sayı 694, 1952

Köy Okulları Helâ ve Depo Projelerinin Uygulanması H., sayı 705, 1953

Öğretmen Yetiştiren Okul ve Enstitülere Öğrenci Kayıt ve Kabul İşleri, sayı 737, 1953

Köy Enstitüleri Hazırlık Sınıflarının Dinlenme Tatilleri, sayı 782, 1954

Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi H. Kanun sayı 183, 1954

Altı Sınıflı Köy Enstitülerinin Ayrı Sınıflarında İki Defa Başarısızlıklarından Dolayı İlişiği kesilenlerin Dışarıdan öğretmen Okulları İmtihanlarına Alınmaları, sayı 804, 1954

TEBLİĞLER DERGİSİ DIŞINDA YAYINLANMIŞ DİĞER GENELGELER (*)

Gezici Başöğretmen ve Öğretmen Olmak İstiyenler, 6/1572, 1940
Eğitmeni, Öğretmeni ve Başöğretmeni Askere Alınan Okullarda Alınacak Tedbirler, 6/10599, 1940
Eğitmen Kursu Grup Şefliğine Vekâleten Tayin Edilen Müfettişler H., 6/12144, 1940
Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı H., 6/3, 1942
Köy Enstitüsünde Okuyan Öğrencilerden Enstitüyü Terk Edenler H., 4394/12397, 1942
Köy Enstitülerine Alınacak Öğrencilerin Seçimleri, 1943
İlköğretimin Geliştirilmesi, Okul Yapımının Hızlandırılması, 6/7110, 1944
Köy Enstitüsü Mezunlarının Askerlik Sınıflarının Saptanması, 6/4164, 1945
Köy Okullarında Öğretime Son verme Zamanları, 6/4164, 1945
Köy Enstitülerinde Yetiştirilen Sağlık Memurlarının Yerleştirilmeleri H., 6/12759, 1945
Köy Okulları Projelerinin detay Resimleri, 6/12759, 1945
Yardım Sandığı Aidatı H., 6/12905, 1945
Köy Öğretmenleri Sandık Hissesi H., 6/13151, 1945
Sıcak İklim Köy Okulu ve Öğretmen Evi Planı H., 6/4001, 1946
Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerin Bulundukları Köy Okullarında Çalışma ve Tatiller H., 6/9807, 1946
Köy Öğretmen ve Eğitmenleri Disiplin Kurulu Üyeleri, 6/7180, 1946
Köy Okullarına Devam Etmeyen Çocukların Velileri Hakkında Mahkemelere Açılacak Dava ve Adalet Bakanlığının 9.7.1946 tarih ve 119-6 Sayılı Cevabı, 6/14421, 1946,
Köy Okulları İnşaat Raporları, 6/17547, 1947.
12. Dönem Eğitmen Kursları, 6/6384, 1947
Okul Yapımına Yardım Eden Hayırseverler, 7924, 1947.
Taşıt Araçları H., 6/8156, 1947
Komple Okula bir Derslik İlâvesine Ait Plan, 6/10618, 1947.
1946-1947 Öğretim Yılı Mezunlarının Tayinleri, 6/13323, 1947
Köy Okullarının Keşif Bedeli H., 6/17623, 1947
Enstitü Öğrencilerinden Alınacak Yüklenme Senetleri, 6/19871, 1947
5129 Sayılı Kanunun Uygulanma Tarzı, 6/19858, 1947
Terfiye Müstehak Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerin Raporları H., 6/20338, 1947
Enstitülerde Açılacak Hazırlık Sınıfları H., 6/21467, 1947
Enstitülerin Son Sınıfında Başarı gösteremeyenlerin Öğretmen Vekilliğine Tayinleri H., 6/25188, 1947
Köyde Doğmuş Şehirde Okumuş, Şehirde Doğmuş Köyde Okumuş olanların Enstitülere Kabul Edilemeyecekleri, 6/26084, 1947
5129 Sayılı Kanuna göre verilecek Öğretmen Ücretleri, 6/20339, 1947

(*) Tebliğler dergisi dışında yayınlanan genelgelere tarih sırasına göre sayı ve adlarıyle eklerinin kaynağı, R. Gökalp Arkın'ın «Temel Kitap»ıdır. 1948, Türkiye Yayınevi, sayfa 623-703.

E

KİTAPLAR, BROŞÜRLER

AĞANOĞLU Halit ; **Köy Enstitüleri Yolunda,** 1949.

APAYDIN Talip ; **Karanlığın Kuvveti** (Köy Enstitüsü Yılları), 1967.

ARMAN Hürrem ; **Piramidin Tabanı-Köy Enstitüleri ve Tonguç-Anılar-I** 1969.

BALKIR S. Edip ; **Yeni Hızla Köye Doğru,** 1939. **Eski Bir Öğretmenin Anıları** (Cilt 1), 1968. **Dipten Gelen Ses-Arifiye Köy Enstitüsü** (1940 -1946), 1974.

BAŞARAN Mehmet ; **Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri : Eğitim,** 1974.

BAYIR Ferit Oğuz ; **Köyün Gücü,** 1971.

DEMİR Mustafa ; **Köy Enstitüleri ve Solculuk,** 1959.

EMİRALİOĞLU Mehmet ; **17 Mart'tan Doğdu 17 Nisan** (Broşür), 1962.

FAY Kirby ; **Türkiye'de Köy Enstitüleri,** 1962.

GEDİKOĞLU Şevket ; **Niçin Eğitmen Kursları Köy Enstitüleri?,** 1949. **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılariyle Köy Enstitüleri,** 1971.

GÜNER İ. Safa ; **Köy Enstitüleri Hatıraları,** 1967.

TAHİR Kemal ; **Bozkırdaki Çekirdek,** 1967

KOLÇAK Sabri ; **İlköğretimin Temel Davaları,** 1947.

MAKAL Mahmut ; **17 Nisan,** 1959.

SOYSAL Emin ; **Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi,** 1940. **Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü,** 1943. **Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi** (II), 1944. **İlköğretim Olayları ve Köy Enstitüleri,** 1945,.

TEKBEN Şerif ; **Canlandırılacak Köy Yolunda,** 1947. **Neden Köy Enstitüleri,** 1962

TONGUÇ Engin ; **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç,** 1969.

TONGUÇ İ. Hakkı ; **Köyde Eğitim,** 1938. **Köy Enstitülerimizde Eğitim ve Öğretim İlkeleri,** (Broşür), 1943. **İlköğretim Kavramı,** 1946. **Canlandırılacak Köy,** (İkinci Basılışı), 1947.

TÜTENGİL Cavit Orhan ; **Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler,** 1948.

YALMAN Ahmet Emin ; **Yarının Türkiye'sine Seyahat,** 1944.

Kuruluşlarca çıkarılan broşürler :

17 Nisan Köy ve Halk Eğitimi Günü, **Aydın Öğretmen Dernekleri,** 1963

Kızılçullu Köy Enstitüsü Çalışmaları, **Gazi Eğitim Pedagoji Bölümü,** 1940.

Tonguç'a Kitap, **İmece Yayınları,** 1961.

Köy Enstitüleri (I, II), **Millî Eğitim Bakanlığı,** 1940, 1944.

Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni Anket Cevapları, **Öğretmen Dergisi Yayını,** 1950.

Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940. **Orta Doğu Tek. Ü. Öğ. Birliği,** 1957.

Köy Enstitüleri Günü (17 Nisan 1940-17 Nisan 1964), **Üniversite Fikir ve Sanat Kulübü**, 1964.
Köy Enstitüsü Uygulamasından Çıkan Sonuçlar, Bildiri, Hürrem Arman, Cevat Geray, C. A. Kansu, **Devrimci Eğitim Şurası** 1968.
Köy Enstitüsü Defteri (1, 2, 3), **17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği**, 1974, 1975.

F

DERGİLER

ABADAN Prof. Yavuz ; Kültür Seferberliği, **İlköğretim**, sayı 164-165,, 1944.

ADIYAMAN Süleyman ; Yüksek Köy Enstitüsünde Yabancı Dil, **Köy Enstitüleri Dergisi**, Sayı 1, 1945.

AĞANOĞLU Halit ; Köy Enstitüleri ve Ankara, **İlköğretim**, sayı 113, 1942. Köy Enstitülerinin Amacı, **İlköğretim** 116, 1943

AKALIN Bedri ; Göl Enstitüsünde Müzik Çalışmaları, **İlköğretim**, sayı 189-191, 1945.

AKALIN İlhan ; İşçi Sınıfı ve Köy Enstitüleri, **TÖB-DER Dergisi**, s. 97 957

AKARSU Macit ; Kuruluşunun 12. Yıl Dönümünde Köy Enstitüleri, **Gayret**, sayı 5, 1952.

AKÇA Adalı ; Yeni Öğretim, **Yağmur ve Toprak**, sayı 11.

AÇKAKOCA Ülker ; Ekonomik ve Toplumsal Kalkınma Açısından Köy Enstitüleri, **Köy ve Eğitim**, sayı 99, 1963. Kalkınmamış ve Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 25, 26,1963.

AKÇAM Dursun ; 17 Nisan, **Şölen**, sayı 27, 1966. 17 Nisan, **Demet**, sayı 27, 1966. Bugün 17 Nisan, **Demet**, sayı 73, 1959, Köylülerime mektup **İmece**, sayı 72, 1967.

AKIN Necip ; 17 Nisan, **Şölen**, sayı 27, 1966.

AKKOYUNLU A. Süleyman ; Köy Enstitüleri, **Erciyes**, 1947.

AKOL K. Osman ; Muharrem Âyini, **Demet**, sayı 26, 1955. 17 Nisan, **İmece**, sayı 84, 1968.

AKPINAR Halit ; Zavallı Köy Enstitüleri, **Öğretmen**, sayı 47, 1951. Köy Enstitüsü Tecrit Kampı Değildir, **Öğretmen**, sayı 56, 1952,

AKYAVAŞ Halil ; Köy Enstitüleri mi, Yüksek Öğretmen Okulları Mı? **Gayret**, sayı 1, 1952, Köy Enstitüleriyle Öğretmen Okulları Birleştirildi, **Gayret**, 26, 1954. Köy Enstitüleri Öğretmen Okulları Haline Getirilirken, **Gayret**, sayı 2, 1952. Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye Açık Mektup, **Gayret**, sayı 4, 1952.

ALANGU Tahir ; Türkiye'de Köy Enstitüleri, **Yön**, sayı 39, 1962.

ALİCAN Cahit ; Neden Kapatıldı? **İmece**, sayı 109. Devrimci Eğitim ve Köy Enstitüleri Politikası, **İmece**, sayı 99, 1969.

ALKAN Erdoğan ; Yarım Saat Ötede Çağ Değiştiriyordu, **Yön**, sayı 36, 1962.

ALKAN Nazif ; 17 Nisan'ın Dünü ve Bugünü, **Gayret**, sayı 62, 1956.

ALOGAN Bedri ; Köy Enstitülerinin Halk Terbiyesindeki Yeri, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

ALPAN Necip ; Köy Enstitüleri, Öğretmen Okulları, **Gayret**, Sayı 70, 1961.

ALPASLAN Fahri ; Köy Enstitüleri İfşaatımız Devam Ediyor, **Büyük Doğu**, sayı 31, 1959.

ALPTEKİN Mehmet ; Köy Enstitüleri, **Öğretmen**, sayı 182, 1962.

ALTUNYA Niyazı ; Niçin Yıkamadılar? **İmece**, sayı 109, 1970.

ANTEL Sadrettin Celal ; Köy Kalkınması için Halkın B. Aldığı iyi Tedbirler. Kül. B. D. S. 154-159, 1937.

APAYDIN Sıddık ; Pulur Köy Enstitüsü Demircilik İşliği ve Gelişimi **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 7-8, 1947.

APAYDIN Talip ; Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 549, 1961. Düşmanlık Nereden Çıktı, Nasıl Gelişti, **Yön**, sayı 17, 1962. Öğretmenlik mesleğinin Fedakâr, Fakat Talihsiz Nesli, **Demet**, sayı 36, 1956. Köy Enstitülerinin Getirdiği, **Köy ve Eğitim**, sayı 92, 1962. Köy Enstitüsü Yılları, İmece, sayı 12, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 46, 47, 48, 49, Köy Enstitüleri Üstüne, **İmece**, sayı 72, 1967. Bilinçleştiren Eğitim Köy Enstitüleri, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967. 17 Nisan, **İmece**, sayı 62, 1966. Köycü Eğitim, TÖS, sayı 5, 1968.

ARIKAN Salâhattin ; Toprakla Geçimden Dönüş, **Öğretmen**, sayı 3, 1948. Köy Öğretmeninin Geçim Durumu, **Öğretmen**, s. 10, 1948, Köy Öğretmeni Mutlaka Kendi Köyünde mi olmalıdır? **Öğretmen**, sayı 16, 1949. Köy Öğretmeninin Manevî Durumu, **Öğretmen**, sayı 13, 1948.

ARIKOĞLU Haydar ; Köy Enstitüleri ve Varlık, **Varlık**, sayı 324, 1947.

ARMAN Hürrem ; Köy Enstitüleri ve Tonguç Üzerine, İnceleme, **İmece**, sayı 99, 1960. Köy Enstitüleri ve Bozkırdaki Çekirdek, **Forum**, Sayı 344, 1968. Ütopya, **İmece**, sayı 101, 1969, Klasik Okul Karşısında Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 97, 1969. Köy Enstitüleri,. Sınıf Bilinci, Tonguç, İmece, Sayı 111, 1970.

ASLANKAYA Sadık ; Niçin Köy Enstitüleri?, **İmece**, sayı 72, 1967.

ASLANTAŞ Satılmış ; 10 yılda İlköğretim Davamızı Nasıl Gerçekleştirebiliriz, **Köy ve Eğitim**, sayı 11, 1954.

AŞKIN Kâmuran ; Köy Enstitülerini Daha Verimli Kılmaya çalışmalı, **Edebiyat Dünyası**, sayı 17, 1947.

ATAY Falih Rıfkı ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Ne Gördüm, **İlköğretim**, sayı 111, 1942. Yeni Köy Öğretmenleri Vazifelerinin Başına Gittiler, Kültür Bakanlığı D. sa. 123-128.

ATAY Zahit ; Hakikî Köy Davamız (Enstitüler), **İlköğretim**, s. 113, 1942.

ATAY Behzat ; Köy Enstitülerine Mutlaka Dönülmelidir, **Aydınlık**, sayı 11, 1961.

ATILGAN Enver ; Beş Bin Köylü Yürüdü, **İmece**, sayı 111, 1970.

AY Behzat ; 17 Nisan Işıldakları, **İmece**, Sayı 24. 1963.

AYDIN M. ; 17 Nisan, **Pazar Postası**, sayı 18, 1957.

AYDEMİR Orhan Köksal ; 17 Nisan'a Selâm, **Şölen**, s. 13, 1965.

AYDOĞAN Dündar ; Unutulan Köy, **Şölen**, Sayı 5, 1964.

AYGÜN Ahmet ; Gönen Köy Enstitüsü, **Demet**, Sayı 2, 1953.

AYTEKİN Halil ; Köy Enstitüleri Hakkında, **Forum**, sayı 187, 1962. 17 Nisan **İmece**, sayı 109, 1970. Dokuz Yıl Sonra, **İmece**, sayı 99, 1969.

AYVALI M. Nuri ; Köy Enstitüleri ve Halk Düşmanı, **İmece**, sayı 84, 1968. Köy Enstitüleri Yeniden Açılacaktır, **İmece**, sayı 97, 1969. Köy Enstitülerini Kimler Yıktı?, **İmece**, sayı 99, 1969.

AZRA Erhat ; Atatürk'ten Köy Enstitülerine, **Yeni Ufuklar**, sayı 139, 1963.

BAHADINLI Yusuf Ziya. Köy Enstitüleri ve Taş Köylüler, **İmece**, s. 62, 1966.

BALKIR S. Edip ; Köy Enstitüleri (Konuşma), İlköğretim, sayı 91, 1941.

BALTACIOĞLU İ. Hakkı ; Pedagojim ve Köy Enstitüleri, **Yeni Adam**, sayı 659, 1950.

BAŞARAN Mehmet ; Köy Enstitüleri ve Halk Eğitimi, **Pazar Postası**, sayı 18, 1959. Köy Enstitülerine Edilenler, **Varlık**, sayı 547, 1960. Köy Enstitüleri Üzerine Açık Oturum, **Varlık**, sayı 567, 1962. Bağımsız Türkiye'nin Eğitim Kurumları, **Varlık**, sayı 670, 1966. Ülkeyi Eğitim Haline Getiren Kurumlar, Yelken, sayı 43-44, 1960. Düşük İktidar ve Köy Enstitüleri, **Demet**, sayı 96, 1961,. Karabekirler Günaltaylar ve Düşünseller, **Yön**, sayı 17, 1962. Türkiye'de Köy Enstitüleri ve Varılan Sonuçlar, **Yön**, sayı 48, 1962. Yüksek Köy Enstitüsü, **Öğretmenler Gazetesi** sayı 121, 1967. 17 Nisan Devrimi, **İmece**, sayı 72, 1967. Hasanoğlan Açık Hava Tiyatrosunda, **İmece**, sayı 12, 1962.

B. M. ; Türkiye Köy Enstitüleriyle bir kat daha İftihar Edebilirdi. **Pazar Postası**, sayı 47, 1958. Düşmanlık Havasını Çözümleme Cesareti Gösterilmeli, **Pazar Postası**, sayı 13, 1967. Köy Enstitüsü Mezunları ve Edebiyatçılarımız, **Bilgi**, sayı 36, 1950. Enstitülerim, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

BAŞKAYA Süleyman ; Köy Enstitülerinin Memleketimize Kazandırdıkları, Gayret, sayı 17, 1953. Köy Enstitüleri, Köy ve Eğitim sayı 14, 1955.

BAYDAR Mustafa ; Köy Enstitüleri ve Köy Davamız, **Varlık**, sayı 344, 1949.

BAYKURT Fakir ; Nisan Acısı, **İmece**, sayı 36, 1964. Akçadağ'da Yanan Bir Işık, **İmece**, sayı 72, 1969. Köy Enstitüleri, **Varlık**, Sayı 358, 1950. Köy, **Demet**, sayı 48, 1957. Yıllar Sonra Köy Enstitüleri, **Ant**, sayı 16, 1967. 17 Nisan'dan TÖS'e, **TÖS**, sayı 5, 1968. Bu 17 Nisan, **TÖB-DER**, sayı 95, 1975.

BAYRAK Mehmet ; Köy Enstitülü Sanatçılar İncelenirken, **TÖB-DER**, sayı 106, 1975.

BEYHAN A. İhsan ; Birkaç Satırla Köy Enstitüleri, **Edebiyat Dünyası**, sayı 107, 108, 109, 1970.

BESİN Elkin ; Kalkınma ve İki Deneme, Köy Enstitüleri, Toplum Kalkınması **İmece**, sayı 107, 108, 109, 1970.

BİLGİN Şevket ; İlköğretim Davası Bir Hayat Davasıdır, **İlköğretim**, Sayı 162-163, 1944.

BİLEN Mehmet Yaşar. Sınıfsal Açıdan Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 109, 1970.

BİLİR Mehmet ; 17 Nisan. **TÖS**, sayı 5, 1968.

BİNBAŞIOĞLU Cavit ; 17 Nisan ve Köy İlköğretimimiz, **İlköğretim**, sayı 275-276, 1948.

BULUT Recep ; 17 Nisan Köy Enstitüleri, **Köy ve Eğitim**, sayı 60-61, 1959. Tonguçlu Yıllar, **İmece**, sayı 111, 1970.

CAN Bahaddin ; 17 Nisan'ın Düşündürdükleri, **Yelken**, sayı 63, 1958.

CAN Birsen ; Tohum Eken, Heykel, **Demet**, sayı 60, 1958.

CAN Cahit Ali ; Neden Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 60, 1966. Kapatılan Köy Enstitüleri Değil, Halk çoğunluluğunun bilsizliğe İtilmesi. **İmece**, sayı 72, 1967.

COŞKUN Fedaî ; Köy Enstitüleri, Büyük Doğu, sayı 32, 1959.

COŞKUN Sâkıp ; Köy Enstitülü Yazarlar Konusunda, **TÖB-DER**, sayı 103, 1975.

COŞKUNER İsa ; Öğretmenliği rayından çıkaranlar, **Türk Birliği**, sayı 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 1967-1968.

ÇAĞLAR Cemil ; Mutlu Bir Gün 17 Nisan, **Şölen**, sayı 14, 1965.

ÇAKALÖZ Hayri ; Yeni Yol (1, 2, 3), **İlköğretim**, sayı 167-168, 175-177, 178-180, 1945. Kızılçullu Köü Enstitüsü Tatbikatta, **İlköğretim**, sayı 164-165, 1944. Köy Enstitülerinin Pedagojik Davası ne İdi, **Gayret**, sayı 12, 1952.

ÇAKIR Cemil ; Köy Enstitüleri, **TÖB-DER**, sayı 75, 1974.

ÇAKIR Nurettin ; Köy Enstitüleri için, **Öğretmenler Gazetesi**, s. 71, 1966.

ÇALIK Nabi ; Köy Enstitüleri Adlı Romandan, **Gayret**, sayı 41, 1955. Köy Enstitülerinin Ardından, **Köy ve Eğitim**, sayı 60-61, 1959.

ÇANCI Mustafa ; Bir Köy Enstitüsü Âşığına Cevap, **Bilgi**, sayı 216, 1965.

ÇELİK Abdullah ; Köy Enstitüleri ve Bir Teklif, Köy ve Eğitim, sayı 60-61, 1959. Köy Enstitüleri, Köy Öğretmeni, Köy Davası, **Gayret**, sayı 4, 1952.

ÇELİKKANAT Kaya ; Köy Enstitüleri Yine Açılmalıdır, **Akış**, sayı 4, 1973.

ÇELİK Mustafa ; Köy Enstitüleri, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

ÇERÇEL Haydar ; Savaş (İlköğretim Davası), **İlköğretim**, sayı 164-165, 1944.

ÇINAR Nabi ; 17 Nisan Köy Eğitiminin Temel Köşesi idi, **Birlik**, sayı 64, 1965.

ÇIMİ Mehmet ; Köyden Gidiş, Dönüş, **Gayret**, sayı 41, 1955.

ÇOLAK Hüseyin ; Köy Enstitülerini Yıkanlar, **Köy ve Eğitim**, s. 60-61, 1959.

ÇORUH Salâhattin ; Köy Enstitüleri ve İlköğretim, **Radyo**, sayı 30, 1944.

DAĞLAR, Yalçın ; Köy Enstitülerine Muhalefet Edenler, Köy ve Köylüyü Öğrenmek İstemeyenler, **Gayret**, sayı 22, 1953.

DARENDELİOĞLU İlhan ; Köy Enstitüleri, **Toprak**, sayı 58, 1958.

DELA ; Neden Köy Enstitüsü, **Hilâl**, sayı 23, 1962.

DEMİNCAN Yusuf ; Yüksek Köy Enstitüsü Mezunları ve Bugünkü Gezici Başöğretmen, **Öğretmen**, sayı 34, 1950.

DEMİR Kan ; Köy Enstitüsü Mezunlarıyle Konuştum, **Edebiyat Alemi**, sayı 17, 1949.

DEMİRÖZ Veli ; Bizim Kümenin Gezisinden Görüşler, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 4, 1946.

DOĞAN Ay ; Biz Yıktık Başkaları Kuruyorlar, **Köy ve Eğitim**, sayı 14, 1955.

DÖNMEZ Rıza ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Kısa Tarihçesi, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 1, 1945.

DURMAZ Halil ; Köy Enstitüleri, **Öğretmen**, sayı 142, 19049.

DURSUNOĞLU Cevat ; Köy Enstitüleri, **Pazar Postası**, sayı 16, 1957.

DURU Kâzım Nami ; Kültür Sahasında Bir Deneme, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, sayı 133134, 1937.

DÜNDAR Ali ; Alın Yazısı, **Şölen**, sayı 26, 1966.

EBÇİN Sahiba ; Pazarören Köy Enstitüsü Çalışmaları, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 2, 1945.

EGE Süleyman ; Köy Enstitüleri Devrimini Zorlayan Temel Gerçekler, **Pazar Postası**, sayı 8, 1959. 17 Nisan Unutulmamıştır **Pazar Postası**, sayı 16, 1957. Aynı Yolda Aynı Emek, **Pazar Postası**, sayı 47, 1958.

EKMEKÇİ Mustafa ; Aksuda Bir Tartışma, **Ekin**, sayı 4, 1961.

ELİÇİN Asiye ; Sosyalist Açıdan Köy Enstitüleri, Köy Enstitüleri Üstüne, **Ant**, sayı 124, 125, 126, 1969.

ALİCAN Cahit ; Neden Köy Enstitüleri, **Şölen**, sayı 26, 1966.

EMİRALİOĞLU Mehmet ; 17 Nisan ve Köy Enstitüleri, **Gayret**, sayı 19, 1953. Başka Devletler Köy Enstitülerini Kopya Etmeye Çalışıyor, **Gayret**, sayı 29, 1954. Cumhuriyetin 50. Yılında Köy Enstitülerinin Fikir Ürünleri, **Birleşen Öğretmen**, sayı 1,2, 1973.

ERALP Necati ; Köy Enstitülerinin 25. Yıl Dönümü, **Yön**, sayı 107, 1965.

ERDEM B. ; Kızılçullu Köy Enstitüsünde Müşahedeler, **İlköğretim**, sayı 51, 1940.

ERDEM Fakir ; İlköğretim Davası ve İlk Sonuç, **İlköğretim**, sayı 167, 168, 1945.

ERDER Nejat ; Planlı Kalkınma Açısından Köy Enstitüleri, **TÖS**, sayı 27, 1969.

EREN M. Ali ; 4274 sayılı Kanunun Tatbikatında İlköğretim, **İlköğretim**, sayı 167-168, 1945.

ERGİN Nurettin ; Arifiye Öğretmen Okulu (Köy Maarifimizin 40. Yılı

Münasebetiyle), **İş ve Düşünce**, sayı 261, sayfa 22-41, 1968. Demokrasi Terbiyesi ve Köy Enstitüleri, **Bilgi** sayı 40, 41, 42, 43, 1950.

ERGUN Refik ; Köy Enstitülerinin Çalışmaları, Memleket Hayatımızdaki Değeri, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

ERİM Prof. Nihat ; Köy Enstitülerini Yıl Döneminde Konuşma, **Aydınlık**, sayı 23, 1963. Köy Enstitüleri, **Yön**, sayı 71, 1963. Köy Enstitüleri Etrafında, **Gayret**, sayı 4, 1952.

ERİŞİRGİL Emin ; İlköğretim Hakkında Yeni Bir Kanun, **İlköğretim**, sayı 123-124, 1943.

ERYİĞİT M. Ali ; Köy Enstitülerinde ve İlk Öğretmen Okullarında Tarım, Demet, sayı 103, 1961.

ESER Ahmet ; Köy Enstitüleri Bayramı, **Öğretmenler Gazetesi**, s. 71, 1966.

ERTUĞRUL Feyzullah ; Köy Enstitülerinde Aksiyon, **Aydınlık**, s. 1, 1961. Buggünün Ortamında Köy Enstitülerinin Kurulu Olanakları **Birlik**, sayı 64, Köy Enstitüleri, Kemalizm, Sosyalizm, Emek, sayı 4, 1970. Köy Enstitülerine İhanet Etmemek, Form, sayı 362, 1969. Köy Enstitüleri ve Faşizm, **Emek**, sayı 26. 1970.

ERTUNÇ Haban Refik ; Köy Enstitüleri Kanununun Neşri Münasebetiyle, **İlköğretim**, sayı 51, 140.

EYÜBOĞLU Sabahattin ; Köyler Bekleye Dursun, **İmece**, sayı 23, 1963. Türkiye'de Köy Enstitüleri, İmece, sayı 49, 1965. Köy Enstitülerini Anarken, **İmece**, sayı 72, 1967. 17 Nisan, **İmece**, sayı 84, 1968. Köy Kadınlığı ve Eiğtimi, **İmece**, **Yön**, sayı 17, 1962. Neden Köy Enstitüleri, **Yön**, sayı 1, 1962,. Köy Enstitüsü Üzerine, **Yeni Ufuklar**, sayı 36, 1956. Okur-yazarlar ve Köy Enstitüleri, **Yeni Ufuklar**, sayı 98, 160. İş ve Eğitim, **Yeni Ufuklar**, sayı 117, 1962. 17 Nisan Köy Enstitüleri Bayramı, **Yeni Ufuklar**, sayı 132, 1963. Köy Enstitüleri (Pınar'dan), **Yeni Ufuklar**, sayı 144, 1964. 17 Nisan Bir Gurbet Bayramı, **Yeni Ufuklar**, sayı 168, 1966.

FAY Kirby ; Amerika'da Köy Enstitüleri Üzerine Bir Mektup, **Aydınlık**, Sayı 3, 1964. Türkiye'de Köy Enstitüleri, İmece, sayı 12, 1961. Köy Enstitülerinin Gerçek Anlamı, İmece, sayı 16, 1962. İran'da Köy Enstitüleri Var mı?, **İmece**, sayı 26, 27, 28, 29, 30, 1963.

FEYZİOĞLU Yüksel ; Köy Enstitüsü Hızı, **İmece**, sayı 84, 1968.

FINDIKOĞLU Prof. Z. Fahri ; Köy Enstitülerinin Muallim Mektebine istihalesi, **Türk Yurdu**, sayı 243, 155. Kâzım Karabekir Paşa ve Köy Enstitüleri, **İş ve Düşünce**, sayı 78, 1948. Terbiye ve Tedvin Sosyolojisi Bakımından Köy Enstitüleri meselesi, **İş ve Düşünce**, sayı 257, 1967.

FİŞEK Kurthan ; Köy Enstitüleri ve Geriye Tepen Silâh, **İmece**, s. 84, 1967.

GEDİKOĞLU Şevket ; Pazarören'den Duyulan Ses (Konuşma), **Erciyes**, sayı 33, 1945. Atatürkçü Eğitim ve Köy Enstitüleri. **Akış**, sayı 4, 1973.

GELEN Arif ; 17 Nisan ve Vietnam, **İmece**, sayı 84, 1968,. Köy Enstitüleri Uygulamaları, **Köy ve Eğitim**, sayı 109, 1964. Kalkınma Hedeflerimiz ve Köy Enstitüsü Kavramı, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 71,

1966. Yüksek Köy Enstitüsü Nasıl Kapatıldı, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967.

GERAY Cevat ; Köy Kalkınması ve Tonguç, **İmece**, sayı 100, 1969. Köy Enstitüleri Hareketi, **İmece**, sayı 109, 1970.

GENÇOSMANOĞLU Aydın ; Köy Enstitüsü Sistemi Karşısındaki Akımların nedenleri, Etkileri, **Birlik**, sayı 64

GENÇTÜRK İsmail ; Köy Çocuğu ve Köy Enstitüleri, **Forum**, sayı 165, 1965.

GÖKŞAN Mustafa ; Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 72, 1967.

GÖKTAN Hikmet ; Köy Enstitüleri Hakkında Kısa Rapor, **Yeni Okul**, sayı 4, 1951. Köy Öğretmenleri ve Köy Enstitüleri, **Yeni Okul**, sayı 10, 1952. Köy Enstitüleri İçin, **Köy ve Eğitim**, sayı 1, 1954.

GÖNENÇ Fikret ; 17 Nisan ve Acı Gerçekler, **Bilgi**, sayı 172, 1962.

GÜÇLÜ Nazmi ; Köy Enstitülerine Dair, **Demet**, sayı 25, 1955.

GÜLEN Hidayet ; Bir Gezinin Hikâyesi, **İlköğretim**, sayı 204-205, 1946. Dicle Köy Enstitüsü, İlköğretim, sayı 167-168, 1945.

GÜLER Mehmet ; Köy Enstitülerinin Kuruluş Yıl Dönümü Nedeniyle Fakir Baykurt'a sorular, **Yansıma**, sayı 40, 1975.

GÜLSEREN Mehmet ; 17 Nisan **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 71-, 1966.

GÜNDÜZ Yusuf ; Köy Enstitüleri Üzerine Thailand (Siyam) Öğretmen Okulları Genel Müdürü ile Bir Konuşma, **Gayret**, s. 37, 1955.

GÜNDÜZALP Fuat ; Köy Enstitüleri Dokuz Yaşında, **İlköğretim**, sayı 265-266, 1948. On yılda Köy Enstitüleri İçin Yazılan Kitaplar, **İlköğretim**, sayı 275-276, 1948. Köy Enstitüleri Tarihe Karışırken, Yeni **Okul**, sayı 12, 1952. Köye Göre Öğretmen Yetiştirme Davası, **Köy ve Eğitim**, sayı 4, 1954. İlköğretmen Okulları Köye Göre Öğretmen Yetiştirebilir mi?, **Köy ve Eğitim**, sayı 5, 1954. Köy Enstitülerinin Kısacık Masalı, **Köy ve Eğitim**, sayı 14, 1955. Demokratik Eğitim ve Köy Enstitüleri, **Köy ve Eğitim**, sayı 26, 1956. Köy Enstitüleri ve Yabancı Eğitimciler, **Köy ve Eğitim**, sayı 39, 1957. Köy Enstitüleri Kurulmadan Önce, **Öğretmen**, sayı 30, 31, 1950. Köy Enstitülerinde İş Prensibi, **Demet**, sayı, 36, 1956. Köy Enstitülerinin 15. Yıl Dönümü, **Gayret**, sayı 41, 1955. Köy Enstitülerine Yazık Oldu, **Gayret**, sayı 30, 1954.

GÜNERİ İ. Sefa ; Enstitüye Yeni Gelen Köy Çocuğu, **Demet**, sayı 44, 1956. Düziçinde Disiplin, Demet, sayı 46, 1957 5 Köy Enstitüsü Hatıraları) Öğretmenler, **Demet**, sayı 48, 1957. Düziçinin Keresteleri, **Demet** sayı 50, 1957. Baykuşun Maarifetleri, **Demet**, sayı 59, 1958. Köy Tetkikleri, **Demet**, sayı 60, 1958. Bir Ders, Demet, sayı 71, 1959. Bakan Geldi, **Demet**, sayı 72, 1959. 17 Nisan, **İmece**, sayı 13. 1962. Köy Enstitülerine Karşı Olanlar, **İmece**, sayı 26, 1963. Toplum Kalkınması ve köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 84, 1968. Göl Köy Enstitüsü, **Ilgaz**, sayı 6, 1962.

GÜNYOL Vedat ; Köy Enstitüleri ve Bir Roman, **Yeni Ufuklar**, sayı 134, 1968.

GÜR Yusuf ; Köyde de Kaldım, **Demet**, sayı 60, 1958.

GÜRLER Galip ; Köy Enstitüleri, 17 Nisan, **Pazar Postası**, sayı 35, 1957. Geriye Dönemeyiz, **Köy ve Eğitim**, sayı 2, 1954.

HIZAL Hamdi ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Dört Gün, **Köy ve Eğitim**, 92, 93, 96, 102, 1963.

HIZAL Şevket ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünde, 17 Nisan, **İlköğretim**, sayı 153-154, 1944. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde 17 Nisan, **Köy Enstitüsü Dergisi**, sayı 1, 1945.

HORASAN Muhittin ; Enstitü Mezunu mu?, **Gayret**, sayı 41, 1955.

HÜSNÜ Sabahattin ; Köy Enstitüleri Konusunda Tekilden Çoğula Giderken, **Edebiyat Dünyası**, sayı 17, 1949. Anadolu'nun Kalkınması, **Edebiyat Dünyası**, sayı 19-20, 1949.

H. A. Hamson ; Köy ve Köy Enstitüleri Konusunda bir İnceleme, **Demet**, sayı 86, 1960.

ILGAZ Hayriye ; Köy Enstitülerine Dair, Bilgi, sayı 36, 1950.

IŞIKLI Yusuf ; Köy Enstitülerinden Yetişen Bir Şair ve Bir Düşünür, **Toprak**, sayı 7, 1962.

İLERİ Tevfik ; Lâdik Halkevi ve Akpınar Köy Enstitüsü, **19 Mayıs**, sayı 66, 1944. 1952-53 Öğretim Yılına Girerken, **İlköğretim**, sayı 341, 1952. Maarif ve Öğretmen Davası Bir Memleketin Büyük Meselesidir, **Öğretmen (Zafer'den)**, sayı 142, 1959.

İNAN M. Rauf ; İran'da Köy Enstitüler, **İmece**, sayı 22, 26, 27, 28, 1963. Köyde Eğitim ve Bölge Okulları, **İmece**, sayı 15, 1962. 17 Nisanların Öyküsü, **İmece**, sayı 60, 1966. 17 Nisan 1940. **Demet**, sayı 36, 1956. 17 Nisan 1940, 3803 Sayılı Kanun ve Eğitim Ülküsü, **Gayret**, sayı 41, 1955. Köy Enstitüleri Öncesi ve Sonrası, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 121, 122, 124, 1967. Bizim Köy Enstitülerimizle İran'daki Benzerleri Arasında Büyük Farklar, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 19067, 17 Nisan 1940, Köy Enstitüleri, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 71, 1966. Köy Enstitüleri Öyküsü, **Oğretmenler Gazetesi**, sayı 72, 1966. Gözler Eğitime Nasıl Çevrildi, **Köy ve Eğitim**, sayı 8, 9, 1954 Ilköğretim ve Köy Enstitüleri, **Köy ve Eğitim**, sayı 107, 1964. Yeni Bir Gün Doğacaktı, **TÖS**, sayı 5, 1968. O gün ve Anıtı (17 Nisan 1940 Köy Enstitüsü) **TÖB-DER**, sayı 71, 1974.

İNÖNÜ İsmet ; Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmenleri, **İlköğretim**, sayı 115, 1942. İlköğretim Davamız, **İlköğretim**, sayı 159-161, 1944. İlköğretimin Yeni Yılı, **İlköğretim**, sayı 178-180, 1945. İlköğretimde Çalışmalarımız, İlköğretim, sayı 2041205, 1946. Köy Enstitüleri Münakaşası, **Öğretmen**, **(Ulus'tan)**, sayı 142, 1959. İmeceye Başlarken, **İmece**, sayı 1, 1961.

KACAR Bekir ; Köy Enstitülerinin 12. Yıl Dönümü Münasebetiyle, **Gayret**, sayı 4, 1952. Köy Enstitüleri, **Gayret**, sayı 52, 1956.

KADIOĞLU A. ; Köy Enstitülerine Dáir, **Bilgi**, sayı 97, 1955.

KADIOĞLU Süleyman ; Köy Enstitüleri Kör Düğümü, Tonguç Oyunu, **Orkun**, sayı 46, 47, 1957. Hasanoğlan Köy Enstitüsünün özelliği ve Yüksek Kısım, **Orkun**, sayı 60, 1951. Köy Enstitüleri Kör düğümü, **Orkun**, sayı 61, 62, 63, 64, 65, 1961.

KAFLI Kadircan ; Köy Enstitüleri, **Öğretmen**, **(Tercüman'dan)**, sayı 142, 1959. Köy Enstitülerinde Olanlar, **Öğretmen**, s. 220, 1967.

KALAYCIOĞLU Kâzım ; Köy Enstitülerinden İlköğretmen Okularına, **Öğretmen**, sayı 79, 1954.

KALE Ahmet Yaşar ; Eğitim Sorunlarımız (1) Köy Enstitüleri, **Aydınlık**, sayı 17, 1961.

KALELİ Lütfi ; Tonguç ve Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 111, 1970.

KANAT Dr. H. Fikret ; Ankara Köylerinde Kültür Hareketleri, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, sayı 20-1, sayfa, 145-152, 1937.

KANAR Haşim ; Köyün Çocuğu, **İmece**, sayı 111, 1970.

KANSU Ceyhun Atıf ; Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 549, 1961. Köy Enstitülerinin Edebiyatımıza Getirdikleri, **İmece**, sayı 13, 1962. Köy Enstitülerini Neden Savunuyorum, **İmece**, sayı 12, 1962. Köy Enstitüleri ve Batı Uygarlığı, **Birlik**, sayı 65. Köylünün Devrimci Gücü, **İmece**, sayı 109, 1970.

KAPLAN Kadri : 17 Nisan (Konuşma, **İmece**, sayı 97, 1969.

KAPLAN M. ; Köy Enstitüleri niçin Kurulmuştu?, **Köy ve Eğitim**, sayı 60-61, 1959.

KAPLAN Rasih ; Aksu Köy Enstitüsünde Konuşma, **İlköğretim**, sayı 58, 1940.

KARA Mehmet ; Canlandırılacak Köy, **Akış**, sayı 4, 1973.

KARABEKİR Kâzım ; 17 Nisan'da Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Konuşma, **İlköğretim**, sayı 228, 1947.

KARADENİZ Yadigâr ; Köy Enstitülerinde Eğitim ve Öğretim, **İmece**, sayı 109, 1970.

KARAGÖZ Süleyman ; Kön Enstitüleri, İlköğretim, sayı 299-300, 1949.

KARA Mustafa ; Arifye Köy Enstitüsünde Müzik aÇlışmaları, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 3, 1946.

KARATAŞ A. ; Köy Enstitüleri Hakında Bir Hatıra, **Orkun**, sayı 62 1962.

KARTAL Numan ; 17 Nisan, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967.

KAYN Vecdi ; Köy Enstitülerinin İktisadî Önemi, **Uyanış**, sayı 39, 1952.

KIRMAN Mehmet ; 17 Nisan Üstüne, **Aydınlık**, sayı 12, 1961.

KİRAZ Ali ; Mutlu Gün, **İmece**, sayı 24, 1963.

KOCA Mevlüt ; Köy Enstitüleri Hakkında, İlköğretim, sayı 273-274, 1948.

KOCAÇINAR ; Köy Enstitülerini İçinden Tanıyalım. **Temel**, sayı 6, 1947.

KOÇAK Hüseyin ; 17 Nisan, **Aydınlık**, sayı 23, 1963.

KOÇ Mehmet ; Ama Niçin, **Şölen**, sayı 26, 1966.

KOÇ M. Şükrü ; Köy Enstitüleri ve Kişilik Gelişimi, **Köy ve Eğitim**, sayı 14-15, 1955. Köy Enstitülerine Dair, Demet, sayı 37, 1956. Köy Enstitülerine Dair, **Gayret**, sayı 41, 1955. Köy Enstitülerinin Yıl Dönümü, **Gayret**, sayı 52, 1956. Köy Enstitülerinin Gerçek Alanı, **Yön**, sayı 17, 1962. Millî Duygu ve Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 322, 1947. Köy Enstitüleri, **Aydınlık**, sayı 23, 1963. Köy Enstitüleri Üzerine,

Köy ve Eğitim, sayı 3, 1954. Köy Enstitüleri ve Değişiklik, Gelişim, **Köy ve Eğitim**, sayı 6, 7, 1954. Köy Enstitüleri, **Öğretmen Gazetesi**, sayı 114, 1967.

KOÇ Mehmet ; Güncel Sorun Köy Enstitüleri, **TÖB-DER**, sayı 95, 1975.

KOLÇAK Sabri ; Köy Enstitüleri, Gayret, sayı 41, 1955. Köy Enstitüsü Mezunlarının Geçim Durumlarına Dair, **Temel**, sayı 1, 1947.

KORHAN Yusuf ; Jan Jak Ruso ve Köy Enstitüleri, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

KORKUT Ahmet ; Kazan Köyü Eğitmeninin Tarım Çalışmaları, **İlköğretim**, sayı 32, 1940.

KORKUT Ali ; Köy Davamız ve Köy Enstitüleri, Pazar **Postası**, sayı 57, 1952.

KORKUT Ahmet ; Trakya Köy Öğretmen Okulunda İş Hayatı, **İlköğretim**, sayı 44, 1940.

KONUR Hamdi ; Köy Enstitülerinin Kapatılması Olayı, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967.

KOROLAY İsmail ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Heykel ve Mülâj işleri, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 3, 1946.

KÖKLÜGİLLER Ahmet ; Köy Enstitüleri İçin Neler Dediler, **İmece**, sayı 72, 1967. Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 77, 1967. Köy Enstitüsü sisteminde Okuma-yazma, **İmece**, sayı 84, 1968. Köy Enstitülerinde Eğitim, **İmece**, sayı 97, 19?9. Köy Enstitülerine Hücum, **Şölen**, sayı 26, 1966. Bozkırdaki Çekirdek Üstüne, **Forum**, sayı 356, 1969. Neden Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 644, 1965. 17 Nisan, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 114, 1967.

KÖKTEN Ömer ; Köy Enstitüleri, İlâhiyet Enstitüleri, **Toprak**, sayı 48, 1958.

KÖKSAL Ahmet ; İlköğretim Davamız ve Köy Enstitüleri, **Edebiyat Dünyası**, sayı 17, 1949.

KÖRÜKÇÜ Muhtar ; Köylerimiz ve Enstitü Davası, **Varlık**, sayı 322, 1947.

KÖŞE Mehmet ; Köy Enstitüleri Savunulacaktır, **Demet**, sayı 107, 1962.

KONİ Yunus Kâzım ; Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları, **Yeni Okul**, sayı 14, 1952. 17 Nisan Duyguları, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

KÖSE Niyazi ; Eşine Eğitim ve Köy Enstitüleri, **Köy ve Eğitim** s. 56, 958.

KURLU Nadi ; Köyden Gelen Mektup, **Yağmur ve Toprak**, sayı 3.

KURNAZ Ali ; Köy Enstitüleri ve Bugünkü Bozuk Eğitim Düzeni, **TÖB-DER**, sayı 72, 1974.

KUT Dursun ; Köy Enstitüleri, **Demet**, sayı 11, 1954.

KUYUMCU İbrahim ; Beşikdüzü Köy Enstitüsünde, **Köye Doğru**, sayı 2, 1946.

KÜÇÜK Sami ; Niçin Köy Enstitüleri, **Öğretmenler Gaze.**, sayı 71, 1966.

KULTUR Asım ; Orta Anadolu'da Eğitmen (1,2,3), **İlköğretim**, sayı 1, 2, 3, 1939. Kızılçullu Köy Enstitüsü, **Kültür Dergisi**, sayı 66, 1937.

KÜLTÜR İsmet ; Savaştepe Anıları, **Akış** sayı, 4, 19073.

LEVENT Agâh Sırrı ; İlköğretim Davamız ve Tuba Ağacı Nazariyesi, **İlköğretim**, sayı 167-168, 1945.

MAKAL Mahmut ; 17 Nisanın Ansıttığı, **Demet**, sayı 60, 1958. Köy Enstitüleri, **Form**, sayı 146, 1960. İkinci Kurtuluş Savaşı, **Şölen**, sayı 26, 1966. 17 Nisanlarda Karakterde İleriye, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967. Köy Enstitüleri Hakkında Açık Oturum, **Köy ve Eğitim**, sayı 62-63, 1959. Çıkmaza Giren Köy Eğitimi, **Pazar Postası**, sayı 51, 1958. İkinc Kurtuluş, **İmece**, sayı 72, 1967. Eylemsizler, **İmece**, sayı 99, 1969.

MEHMET Kâmil ; Arifye Köy Enstitüsü Balık Evi, **İmece**, sayı 58, 1965.

MUHTEREMOĞLU Afet ; Köy Enstitüleri Hatıraları, **Varlık**, sayı 603 1963.

NACİ Fethi ; 17 Yıl Sonra Gene 17 Nisan, **Ant**, sayı 16, 1967.

NABİ Yaşar ; Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 156, 1940. Köy Kalkınması ve Köy Enstitüleri, **Varlık**, sayı 358, 1950. Köy Enstitüleri ve Toprak Mahsulleri, **İlköğretim**, sayı 91, 1941. Köy Enstitülerinden Sonra Köy Okulları, **İlköğretim**, sayı 91, 1941. Kızma Dinle **Öğretmen**, (Cumhuriyet'ten), sayı 142, 1959.

NAZAN Feride ; Köy Enstitüleri (Kepirtepede 17 Nisan), **Damla**, sayı 54, 1949.

N. S. ; Köy Enstitüsü Toplum Düzeni, **İmece**, sayı 49, 1965.

O. B. ; Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler, **Yağmur ve Toprak**, sayı 7.

OKÇUOĞLU A. ; Köy Enstitülerindeki Komünizm Propagandası Unutulmamalı, **Millî Yol**, sayı 1, 1962. Köy Enstitüleri Gericiliği, **Millî Yol**, sayı 2, 1962. Köy Enstitüsü Mezunları Hakkında, **Millî Yol**, sayı 4, 1962. Vatansever Köy Enstitüsü Mezunlarına Açık Mektup, **Millî Yol**, sayı 21, 1962.

OKUTURLAR Şahap ; Köy Enstitülerinde Sınıf Kitaplıklarının Kuruluşu Münasebetiyle, **İlköğretim**, sayı 265-266, 1948.

ONAR Mustafa ; Anıların Ötesinde, **İmece**, sayı 72, 1967.

ÖNGER Fahir ; Köyden Gelen Ses, **Edebiyat Dünyası**, sayı 17, 1949.

ONOGUR Cemal ; Köy Enstitüleri Kurulurken, **İlköğretim**, sayı 50, 1940.

OSMANOĞLU İbrahim ; Köylü Köy Enstitülerini İstiyor, **İmece**, sa. 24, 1963.

AYKUT Ziya ; Öğretmen ve Enstitülü, **Yağmur ve Toprak**, sayı 10.

OZANSOY Halil ; Maziden İstikbale, **Bilgi**, sayı 36, 1950.

OCAL Şevki ; Çağdaş Pedagoji Gözüyle Köy Enstitüleri, **Pazar Postası**, sayı 57, 1962.

ON Abdullah ; Hasanoğlan Köy Enstitüsünde Müzik Çalışmaları, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 1, 1945.

ÖNDER Mehmet ; Köy Davaları ve Enstitüler, **Toprak Dergisi**, s. 31, 1946.

ÖNEN M. Agâh ; 17 Nisanın Değerleri, Gayret, sayı 70, 1961.

ÖNER Necati ; Köy Öğretmeni Yerli, Yoksa Başka Köylü mü Olmalı?, Öğretmen, sayı 18, 1949.

ONERTÜRK Ahmet ; Köy Enstitüleri ve Yeni Okul, **Öğretmen,** sayı 17, 1949. Köy Enstitülerinde Öğretim, **Öğretmen,** sayı 24, 1949. Modern Eğitim Köy Enstitülerinde Eğitim, **İlköğretim,** sayı 376, 1954.

OZ Mustafa ; Geleceğin Köy Enstitüleri, **İmece,** sayı 72, 1967. Köy Enstitüleri Gerçeği, **İmece,** sayı 97, 1969.

ÖZDEMİR Tahsin ; Eğitmenli Köylerde Kültür Faaliyeti, **İlköğretim,** sayı 99, 1942.

ÖZER Ali ; Köy Okuları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunun, **İlköğretim,** sayı 123-124, 1943.

ÖZER Ahmet Savru ; Hasanoğlandan Karadenize Gezinti, **Köy Ens. Der** sayı 1, 1945.

ÖZKAN İsmail ; Asılsız Suçlamaları Kim yaptı, **İmece,** sayı 97, 1969.

ÖZKAN Refet ; Bir Kuruluşun Yıl Dönümünde, **Gayret,** sayı 41, 1955. Bir Kuruluşun 17. Yıl Dönümünde, **Demet,** sayı 36, 1956.

ÖZKAN Ziya ; Köy Enstitülerinin Kapanış Sebepleri, **Demet,** sayı 96, 1961. Ha Şimdi Anladım, **Öğretmenler Gaz.** s. 71, 1966.

ÖZMENEK Hamdi ; Köy Enstitülerinde Kız Erkek Münasebeti, **Köy ve Eğitim** sayı 95, 1962.

ÖZSOY Cemil ; Eğitmenin Öğüdü, **İlköğretim,** sayı 35, 1940.

ÖZTEKİN Mehmet ; Millî Oyunlarımız ve Köy Enstitüleri, **İlköğretim,** sayı 123-124, 1943.

ÖZTÜRK Hüseyin ; 17 Nisan, İlköğretim, sayı 273-274, 1948.

ÖYMEN H. Raşit ; İlköğretim ve Köy Enstitüleri, **İlköğretim,** sayı 55, 1940. Köy Enstitüleri ve Köy Öğretmeni, **İlköğretim,** sayı 51, 1940. Köye Varan İlköğretim, **İlköğretim,** sayı 111, 1942. Köy Enstitüleri, Köy Öğretmen Okulları, **Eğitim Hareketleri,** sayı 55-56, 1959. Köy Enstitüsü Mezunlarının Hakları, Eğitim Hareketleri, sayı 25, 1957. Köy Okulları ve Köy Enstitüleri, **Eğ. Hareketleri,** sayı 62, 1958. Köy Okullarının Teşkilâtlanma Hareketine Toplu Bakış, **Eğitim Hareketleri,** sayı 63, 1958. Köy Enstitülerinin Formu, **Eğitim Hareketleri,** sayı 83-84, 1961. Köy Enstitüleri Hakkında, **Öğretmen,** sayı 3, 1948. Köy Enstitüsü Davası Etrafında Fikirler, **İş ve Düşünce,** sayı 63-64, 1947.

PARS Vedide Baha ; Eğitmenler Ne Alemde?, **Köy ve Eğitim,** sayı 48, 1958.

POLAT Vehbi ; 17 Nisan Tutkusu, **İmece,** sayı 109, 1970.

SADEN Kemâl ; Akpınar Köy Enstitüsünde, **İlköğretim,** sayı 104, 1942.

SANCAR Necdet ; Köy Ensttüleri Hakkında, **Toprak,** sayı 60, 61, 62, 1959. Köy Enstitüleri Mücadelesi Bir Türkçülük-Moskofluk Mücadelesidir, **Toprak,** sayı 6, 1962.

SANIR Ferruh ; Hasanoğlan Yüksek Köy Enstiüsü Öğrencilerinin Coğrafya Öğretim Gezileri, **İlköğretim,** sayı 164-165, 1944.

SARAY Ömer ; Köy Enstitüler ve Hintli Eğitimci SHUKALA, **Demet,** sayı 48, 1957.

SARIKAYA ; Köy Enstitüleri, **Öğretmen,** sayı 30, 1950.

SAVCI Prof. Bahri ; Köy Enstitüleri ve Devrimler, **Birlik**, sayı 64, 1967. Türk Köylüsünü Öğretecek Tek Köy Enstitüleridir, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 71, 1966.

SAVRANOĞLU Fettah ; Köy Enstitüleri, **Gayret**, sayı 6, 1952. Köy Enstitüsü Sistemi Üzerine, **Gayret**, sayı 29, 1954.

SARAY Muzaffer ; Çiftelere Vardığım Gün, **Gayret**, sayı 41, 1955.

SAYILGAN Aclan ; Köy Enstitüleri (İnkâr Fırtınası)ndan, sayfa 191 -198 1962.

SELÇİKOĞLU Şükrü ; Muharrem Âyini, **Eğitim ve Psikoloji**, sayı 17, 1955.

SEMERCİ Bekir ; Köy Ensttüsü Hareketi İçinde Tonguç, **İmece**, s. 99, 1969.

SERİN Ömer ; 17 Nisan Anıları, **İmece**, sayı 72, 1967. Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 97, 1969.

SEVAL Osman ; Köy Enstitülerinin İç Yüzü, **Büyük Doğu**, sayı 70, 1947.

SEZGİN Hüseyin, 17 Nisan, **Demet**, sayı 141, 1965.

SINAL İlyas ; Aksu Köy Enstitüsünde Spor Çalışmaları, **İlköğretim** sayı 310, 311, 1949.

SİNAN Murat ; Bir 17 Nisan Vardı, **Ilgaz** sayı 33, 1964.

SİRER R. Şemsetttin, Hasanoğlan Köy Enstitüsünde 17 Nisan Töreninde Konuşma, **İlköğretim**, sayı 228, 1947.

SOFUOĞLU ; Köy Enstitülerinin Ruhuna Fatiha, **Gayret**, sayı 28, 1954.. Kızılçullu Köy Enstitüsünde Yükselme, Gerileme, İslâhat Devreleri, **Gayret**, sayı 29, 1954.

SOYSAL İlhami ; Enstitüler Üstüne, **İmece**, sayı 85, 1968.

SOYSAL Doç. Mümtaz ; Köy Enstitüleri ve Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, **Birlik**, sayı 64, 1965.

SÖNMEZ Cemil ; 17 Nisan ve Köy Enstitüleri, **Damla**, sayı 3, 1955. Nisan 17 Bugün, **Öğretmenler Gazetesi**, sayı 113, 1967.

SÜCE Necati ; Bir Anekdot ve Bir Mükayese, **Demet**, sayı 36, 1956. Köy Enstitülerinin Gerçek Manası, **Demet**, sayı 48, 1957.

SUNAR Şaban ; Bir Eğitmeni Ziyaret, **İlköğretim**, sayı 11, 1939.

SUNGU İhsan ; Yeni İlköğretim Kanunu, **İlköğretim**, sayı 123, 124, 1943.

ŞAHİN Ahmet Nedim ; 17 Nisan, **Gayret**, sayı 62, 1956.

ŞANLI Mustafa ; Köy Enstitülerinden Öğretmen Okullarına, **Demet**, sayı 107, 1962. 17 Nisan Üzerine, **Demet**, sayı 108, 1962. 17 Nisan Devrimi, **Köy ve Eğitim**, sayı 9, 1959.

ŞENER Muzaffer ; Köy Enstitüleri, **TÖB-DER**, sayı 99, 1975.

ŞİMŞEK Salâhattin ; 17 Nisan Yazıları, **Pazar Postası**, sayı 9, 1959.. Köy Enstitüleri Anıları, **Öğretmen Gazetesi**, sayı 113, 1967.

TAMER Şinasi ; Eğitmenin Sezişi, **İlköğretim**, sayı 59, 1940.

TANIŞIK Refet ; Düziçi Köy Enstitüsünde Mutlu Bir Gün, **İlköğretim**, Sayı 157-158, 1944. Düziçi Köy Enstitüsü Mezunlarını Uğurlarken,

İlköğretim, sayı 166, 1944. Düziçi Köy Enstitüsünde 17 Nisan, **İlköğretim**, sayı 178-180, 1945.

TANRIKULU Ömer ; Köy Enstitüleri ve 17 Nisan, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 7-8, 1947.

TANSEL Oğuz ; Köy Enstitülerinin Verimi, **Varlık**, sayı 352, 1949.

TARAKÇIOĞLU Reşit ; Neden Eğitmen Kursları Açıldı?, **Bilgi-** s. 6, 1947.

TARHAN Prof. Mümtaz; Köy Enstitüleri Masalı, **Türk Yurdu**, sayı 8, 1959.

TAŞER Zühal ; Kadın Gözüyle Köy Enstitüleri, **Akış**, sayı 4, 1973.

TEKBEN Şerif ; Köy Enstitüleri Ne Değildir, **İmece**, sayı 109, 1970.

TEKÇE Osman ; Köy Enstitülerinde Öğrencilerin Test Metodu ile Kendi Kendilerini Yoklama Etmeleri, **İlköğretim**, sayı 319-320, 1950.

TELEME A. ; Köy Enstitüleri ve yıkıcı kitap, **Yeni Ufuklar**, sayı 100, 960.

TEVETOĞLU Dr. Fethi; Millî Eğitimde Kızıl Faaliyet, **Türk Kültürü**, sayı 40, 1966.

TEZER Ahmet ; Köy Enstitüleri Karşısında bir Profösör, **Demet**, s. 26, 1955.

TOKGÖZ Dr. Turhan ; Yarının Köy Enstitüleri, **Yön** sayı 36, 1962. Eğitimin Gücü (Köy Enstitüleri Anketine Cevap), **Yön**, sayı 45, 1962. Tek Başına Köy Enstitüleri Yetmez, **Yön**, sayı 70, 1963.

TONGUÇ Engin ; 17 Nisanın Düşündürdükleri, **İmece**, sayı 3, 1961 Millî Eğitim Bakanlığı ve Köy Enstitüleri, **İmece**, sayı 12, 1962. Tonguç'un Ölümünde Köy Enstitüleri Gerçeği, İmece, sayı 47, 1967. Neden Köy Enstitüsü?, **Yön**, sayı 8, 1962. Dünün ve Yarının Köy Enstitüleri, **Yön**, sayı 38, 1962. 17 Nisan 1961, **Varlık**, sayı 548, 1961. Köy Enstitüleri ve Türkiye'nin Sağlık Soıunu, **TÖB-DER**, sayı 98, 1975.

TONGUÇ İ. Hakkı ; Aksu Köy Enstitüsü Kurulurken, **İlköğretim**, sayı 51, 1940. Gönen Köy Enstitüsü Açılırken, **İlköğretim**, sayı 55, 1940. Pazarören Köy Enstitüsünün Kuruluşu, **İlköğretim**, sayı, 71, 1941. Maarif Vekili Köy Enstitülerinde, **İlköğretim** sayı 114, 1942. Köy Enstitülerini Bitiren Öğretmenlere Mektuplar, **İlköğretim**, sayı 171 -174, 175-177, 183, 185, 1945. Köy Enstitüsü Öğrencilerini Yoklama ve Gözlem Yolu, **İlköğretim**, sayı 178-180, 181-182, 1945. Öğretmen Okullarından ve Köy Enstitülerinden çıkanlara Mektup, **İlköğretim**, sayı 186-188, 1945. Köy Okullarının Yönetimi, **İlköğretim**, sayı 189 191, 1945. Köy Bölge Okuları, Bir Bölge Okulu Örneği, **İlköğretim**, sayı 195-197, 1946. Köy Okularında Teknik Eğitim ve Öğretim, **İlk-**öğretim, sayı 201, 203, 204, 205, 1946. Köy Enstitüleri, **Aylık Ansiklopedi**, sayı 51, 1948. 17 Nisan, **Köy ve Eğitim**, sayı 62-63, 1959. Gezi Notları, Sivas'tan Malatya'ya, **İmece**, sayı 12, 13, 1962.

TOPLU Halis ; Neden Köy Enstitüleri?, **Pazar Postası**, sayı 11, 1959.

TORUS Aydos ; Köy Enstitülerini Övenler, Pazar Postası, sayı 24, 1959.

TURAN Prof. Osman ; Köy Enstitüleri Hasreti, Millî Şuuru, **Türk yurdu**, sayı 7, 1959.

TURAN Kemâl ; Köy Enstitüleri, **İlköğretim**, sayı 62-63, 1951.

TURANLIOĞLU ; 17 Nisan, **Damla**, sayı 54. 1949.

TURGUT Mehmet ; Köy Enstitüleri ve Maarifcilerimiz, **Türk Yurdu,** sayı 8, 1959. Köy Enstitüleri ve Yabancılar, **Türk Yurdu,** sayı 7, 1959.

TÜMER Ali Rıza ; Eğitmenli Okullarda Bahçe Ziraatı Faaliyeti, **İlköğretim,** sayı 71, 1941. 4274 Sayılı Kanun ve İdare Amirlerimiz, **İlköğretim,** sayı 144, 1944. 4274 Sayılı Kanuna göre Okullara Arazi Sağlama İşleri, **İlköğretim,** sayı 164-165, 1944. Ankara İlinde Köy Okulları yapımı ve Köy Enstitüsü Öğretmenleri Yerleştirme Hazırlıkları, **İlköğretim,** sayı 186-188, 1945.

TÜRK İbrahim ; Köy Enstitüleriyle Öğretmen Okullarını Birleştiren Kanun, **Eğitim Hareketleri,** sayı 13, 1956.

TÜRKOĞLU Pakize ; Bir Çalışmanın Nedenleri (Köy Enstitüleri), **İmece,** sayı 33, 1963. Öğrencinin Yönetime Katılması ve Köy Enstitüleri, **İmece,** sayı 97, 1969.

TÜTENGİL Cavit Orhan ; 17 Nisan ve Köy Enstitüleri Bayramı, Bilgi, sayı 25, 1949. 17 Nisanın Eşiğinde, **Yeni Ufuklar,** sayı 7, 1954. Köy Enstitüleri, **Yeni Ufuklar,** sayı 78, 1958. Köy Enstitülerinde Tamamlayıcı Kurslar, **İş ve Düşünce,** sayı 88, 1948. Köy Enstitülerinde Sosyoloji Öğretimi, **İş ve Düşünce,** sayı 104, 1950. Dünden Bugüne, Köy Enstitüleri, **Demet** sayı 36, 1956. Köy Enstitüleri Davası, **Damla,** sayı 51, 1949. Millî Eğitimimizin Köy Enstitüsü Denemesinden Kazançları, **Form,** sayı 58, 1956. Köy Enstitülerinin Önemi, **Yücel,** sayı 5, 1950.

UÇAR Ali ; Çığlık Köyü Ne diyor?, **İmece,** sayı 111, 1970.

UÇAR Hüseyin ; 17 Nisan ve Tonguç'la Gelen, **Öğretmenler Gazetesi,** sayı 71, 1966.

US Asım ; Mühim Bir Derdimiz, **Kültür Bakanlığı Dergisi,** sayı 20-1, sayfa 137, 1937. Bize Nasıl Köy Öğretmeni Lâzım?, **Kültür Bakanlığı Dergisi,** sayı 20-1, sayfa 138-140, 1937.

URGANCI İbrahim ; 17 Nisan Anıları, **İmece,** sayı 72, 1967.

UYANIK Muvaffak ; Köy Enstitülerinde Beden Terbiyesi, **İlköğretim,** sayı 113. 1942.

UYGUR Ali ; Anma Törenine Karşılık Telin Töreni mi İsteniyor?, **Türk Yurdu,** sayı 6, 1963. Köy Enstitülerinin İç Yüzü, **Türk Yurdu,** sayı 6, 1963.

UYGUR Durmuş Ali ; Hasanoğlan Köy Enstitüsü Çevresinin Bitkileri Hakkında, **Köy Enstitüleri Dergisi,** sayı 1, 1945.

UYSAL Ahmet ; Köy Enstitüsü Yazarları Üzerine, (Mehmet Bayrak'la Konuşma) **TÖB-DER,** sayı 101, 1975.

UYSAL Hayrettin ; Bugün 17 Nisan, **Birlik,** sayı 85 1965. Masal Gibi, **Öğretmenler Gazetesi,** sayı 113, 1967. Köy Enstitüleri, **Demet,** sayı 48, 1957. Köye Dair (Köy Enstitüleri), **Demet,** sayı 60, 1958. Köy Enstitüleri Üzerine, **Yön,** sayı 70, 1963.

UZUN Ali ; Köyden Enstitüye, **Köy Enstitüleri Dergisi,** sayı 1, 1945.

ÜLKER ; Kalkınmamız ve Köy Enstitüleri, **İmece,** sayı 25, 26, 1963.

ÜLKÜMEN Osman ; Köy Öğretmeni yerli mi, Yabancı mı Olmalıdır?, **Öğretmen,** sayı 7, 8, 9, 10, 11, 1948.

ÜNSAL Ömer ; İlköğretim Davasında Köy Enstitüleri, **Pazar Postası**, sayı 26, 1952.

ÜSTÜN Kemal ; Köy İdealizminin Kızılçullu'daki Realitesi, **İlköğretim**, sayı 55, 1940. Köy Enstitülerinin Islâhına Doğru, **Temel**, sayı 5, 1947. Köy Enstitülerinin Dünü, bugünü, Yarını, **Öğretmen** sayı 31, 1950. Bir Öğretmen Okulunun Kuruluş Hikâyesi, Unesco, sayı 3, 1958. Kepirtepe Köy Enstitüsünde öğrenci ve Öğretmen toplantıları, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 5-6, 1946.

VURAL Halil ; 17 Nisan, **Aydınlık**, sayı 1, 1961. Köy Enstitüleri için Mehmed Ağa Ne Diyor?, Gayret, sayı 41, 1955.

YALÇIN Mehmed ; Köy Enstitülerine Girişim, **Demet**, sayı 141, 1965.

YALÇINÖZ Ali ; Gölköy ve Hasanoğlan Köy Enstitülerinde Bir İnceleme gezisi, **İlköğretim**, sayı 212-214, 1946.

YALMAN Ahmet Emin ; Köye Işık Taşıyacak Köylüler, **Kültür Bakanlığı Der.** sayı 20-1, sayfa 140-144, 1937.

YAŞAL Kemal ; 17 Nisan, **Gayret**, sayı 70, 1961.

YAVUZ İsa ; Arifiye Köy Enstitüsünde Okuma, **Köy Enstitüleri Der.**, sayı 2, 1945.

YAZAR Veli ; PAZARÖREN Köy Enstitüsünde Okuma İşi, **İleri Türkiye**, 1945.

YAZICI Adil ; Köy Enstitüleri Tartışması, **Birlik**, sayı 84, 1967.

YETİM Rıza ; 17 Nisanda Esen, Öğretmen Gazetesi, sayı 71, 1966.

YILDIRIM Muzaffer ; Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okullarında Sosyal Bilgiler Programı Hakkında Bir Dilek, **İlköğretim**, sayı 354-355, 1953.

YILDIRIM Hüseyin ; Çığlık Köyü Muhtarı, Köy Enstitülerini ve TÖS'ü Anladık, Köy + Köy Enstitüleri = Halk Düzeni, **İmece**, sayı 111, 1970.

YILMAZ Hayatî Tahsin ; Köy Enstitüsü Düşü, İmece, sayı 110, 1970.

YILMAZ Erol ; Köy Enstitüleri Üzerine, **Aydınlık**, sayı 12, 1961.

YÜCEL Fahri ; Hasanoğlan'da Eğlentiler, **Köy Enstitüleri Der.**, sayı 2, 1945.

YÜCEL Hüseyin ; Yüksek Köy Enstitüsünde İç süslemeciliği, **Köy Enstitüleri Dergisi**, sayı 2, 1945.

YÜCEL Hasan Ali ; Köye Doğru, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, sayı 20-1, sayfa 128-131, 1937. İşitmediğimiz Bir Ses, **Kültür Bakanlığı Dergisi**, sayı 20-1, sayfa 131-133, 1937. 4274 Sayılı Kanun Üzerine, BMM'inde Konuşma, **İlköğretim**, sayı 111, 1942. İlköğretim Davası, **İlköğretim**, sayı 123-124, 1943. Köy Enstitüleri (Radyo Konuşması), **İlköğretim**, sayı 153-154, 1944,. İlköğretim Kongresi ve Bir Konuşma, **İlköğretim**, sayı 162-163, 1944. 17 Nisan Bayramının Enstitü Öğrencilerine Öğütleri, **İlköğretim**, sayı 178-180, 1945. Konuşmalar, I, II, III, **İmece** sayı 11, 12, 13, 1962. Ülkümüzün Yolculuğu, Köy Enstitüleri Der. sayı 1, 1945. Köy Enstitüleri, **Öğretmenler Gaze.** sayı 121, 1968.

G

GAZETELERDE

AKBAL Oktay ; Milyonların Horonu, **Cumhuriyet**, 17.4.1973. Boz renkliler, **Cumhuriyet**, 17. 4.1974.

ALANGU Tahir ; Beklenen Kitap, (Türkiye'de Köy Enstitüleri), **Vatan**, 15. 9.1962.

KARSU Sami ; 17 Nisan ve Köy Enstitüleri, **Bekçi**, sayı 49, 1959.

AKOL K. Osman ; 17 Nisan, **Vatan**, 17.4.1963. Bir Yıl Dönümü ve Anlamı, **Vatan**, 22.4.1963.

ALPAR Hayri ; Aydın Vatandaşlar İstiyoruz, Fakat Işık Veremiyoruz, **Vatan** 29.10.1948. Çöken Ocakların Yası, **Dünya**, 14.4.1964.

ALTAN Çetin ; Köy Enstitüleri Yine Açılacaktır, **Akşam**, 18.4.1968. Köy Enstitüleri, **Akşam**, 18.4.1967. Yarım Kalmış Bir Türkünün Acısı, **Akşam**, 17.4.1970. Köy Enstitüleri Yeniden Kurulurken, **Akşam**, 17. 4.1971.

ANDAY Melih Cevdet ; 17 Nisan İçin, **Cumhuriyet**, 20.4.1963.

APAYDIN Talip ; Köy Enstitülerinin Getirdiği, **Vatan**, 17.4.1962.

ARISOY Nuri ; Pamukpınar Köy Enstitüsünde Bir Gezi, **Ülke**, 15.4.1947.

ARAMAN Hürrem ; Köy Enstitüleri Daha da Derinliğine İncelenecektir, **TÖS, Gazetesi**, sayı 52, 15.4.1970. Köy Enstitüleri Neydi, ne Değildi, **Yeni Ortam**, 17.4.1973. Köy Enstitüleri ve Köy Kentler, **Cumhuriyet**, 17.4.1974.

ATAY Falih Rıfkı ; 16 000'nin Bayramı, **Ulus**, 18.4.1944. En Büyük İşlerimizden Birine Başlıyoruz, **Ulus**, 19.4.1940. Köy ve Köylü Davamızın Ruhu, 24.4.1940. Gidişat, **Dünya**, 17.4.1962.

BABAN Cihat ; Köy Enstitülerindeki Öğretmen Ödevleri, **Cumhuriyet**, 7. 4.1945. Köy Enstitüleri İçin İleri Sürülen Tenkitler, **Cumhuriyet**, 17.4.1945.

BAŞARAN M. ; Tonguç Okulu, **Akşam**, 18.5.1965.

BAYDAR Oya ; 17 Nisanda Geleceğe Bakmak, **Yeni Ortam**, 17.4.1974.

BAYKURT Fakir ; Köy Enstitüleri Ülküsü, **Cumhuriyet**, 16.4.1968. Köy Enstitüleri, **Cumhuriyet**, 17.4.1969. Köy Enstitüleri Yeniden Kurulur, **Cumhuriyet**, 17.4.1970. Köy Enstitüleri ve İçtenlik, **Cumhuriyet**, 17.4.1971. Köy Enstitüleri Örneği, **Cumhuriyet**, 17.4.1974.

BİSALMAN Kemal ; Kaybettiklerimiz, Kaybedeceklerimiz, **Milliyet**, 18.4. 1970.

CEYLAN F. ; Köy Enstitüleri, **Dünya**, 17.4.1960.

CILA H. Hüsnü ; Köy Enstitüleri, **Ulus**, 18.4.1952.

COŞKUNER, K. Fedaî ; Halâ mı Köy Enstitüleri?, **Hüryol**, 11.9.1961.

DEDEOĞLU Ord. Prof. H. Veli ; Köy Enstitülerinin 27. Yılı, **Cumhuriyet**, 18, 19, 20, 21. 4. 1967. (Baltalanan Bir Kalkınma Hamlesi, Var Ol-

manın Şartı Müsbet İlim, İnceleme ve Gözlemler, Köy Enstitülerinin felsefesi).

DEMİR Öksel ; Millî Eğitim Davamız ve Köy Enstitüleri, **Vatan,** 4.4.1963.

DENİZ Cahit ; Köy Enstitüleri Faciası ve Çetin Altan, **Yeni İstanbul,** 24.4.1966.

DİNO Abidin ; Görüntü, **Öncü,** 29.8.1962.

DÜNDAR Ali ; Köy Enstitüleri, **TÖS Gazetesi,** sayı 52, 15.4.1970. Köy Enstitüleri Üstüne ve Basın Oturumu, **Barış,** 14.4.1974.

ECEVİT Bülent ; Köy Enstitüleri Neden Tarihe Karıştı, **Ulus,** 31.1.1954.

ECEVİT Fahri ; Köy Enstitüleri Kanunu ve Kültür İnşacılığı, **Ulus,** 26.4.1940.

EKMEKÇİ Mustafa ; Köy Enstitülerine Kıyanlar Kof İnsanlardı, **Milliyet,** 28.4.1962. 17 Nisanlar Anılırken, **Yeni Ortam,** 17.4.1974.

EMİRALİOĞLU Mehmet ; Memleket Hizmetinde Köy Enstitüleri, **Bekçi,** sayı 49, 1959.

ERDURAN Refik ; Nutuksuz, **Milliyet,** 17.4.1967.

ERİM Nihat ; Köy Enstitüleri Etrafında, **Ulus,** 1951. Köy Enstitüleri Yıkılırken, **Ulus,** 1954.

ERTUĞRUL Feyzullah ; Köy Enstitüleri ve Bir Çelişme, **Akşam,** 17.4.1968

EYÜBOĞLU B. Rahmi ; Köy Enstitülerine selâm, **Cumhuriyet,** sayı 106000.

FAY Kırby ; Eski Dosyaları Kapatalım, **Yeni Ortam,** 17.4.1973.

FINDIKOĞLU Prof. Z. Fahri ; Köy Enstitülerinin Dayandığı Fikirler, **Cumhuriyet,** 1.2.1947. Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar, **Cumhuriyet,** 17.4.1947.

GEDİKOĞLU Şevket ; Köy Enstitüsü Sistemi ve Eğitim Reformu, **Barış,** 1973.

GELEN Arif ; Köy Enstitüleri Kanunu Kabul Edildi, **Ulus,** 17.4.1970.

GÜNER, Fuat ; Köy Gerçeği ve Enstitüler, **Öncü,** 17.4.1972.

GÜNER İ. Safa ; 17 Nisan Halk Günüdür, **TÖS Gazetesi,** 5.4.1969.

GÜVEN Ferit Celâl ; Kervan Yola Çıkıyor, **Ulus,** 19.4.1946.

HARMANDALIOĞLU ; İlköğretim Seferberliği, **Tan Gazetesi,** 18.8.1945.

HEKİMOĞLU Müşerref ; Bu Kültür Ocağını Yeniden Tütütelim, **Öncü,** 17.4.1962.

HORASANLI Osman ; Politika Kurbanı Bir Kurum, **Dünya,** 17.4.1962.

İNAN M. Rauf ; Köy Enstitüleri Gözü ile Köyde Eğitim, Ulus, 17, 18, 19, 4. 1961. Köy Enstitüleri Hakkında, **Ulus,** 19.4.1962. Enstitülerde Yetişenler, **Ulus,** 20.4.1962. Köy Enstitüleri, **Ulus** 17.4.1965. O Gün, O Eseri, **Ulus,** 17.4.1967. Köy Enstitüleri ve Halkın Eğitim Kaderi **Ulus** 17.4.1969. Köy Enstitüleri,, **Barış,** 17.4.1973. Köy Enstitüleri, **Milliyet,** 17.4.1971.

İSFENDİYAROĞLU Fethi ; Köy Enstitüleri, **Havadis,** 23, 29 Temmuz, 12, 29. Ağustos, 8, 13, 19, 21, 29 Eylül, 21 Ekim, 5, 16, Kasım 1960.

KAFLI Kadircan ; Köy Enstitüleri, **Türcüman**, 16.1.1961. Köy Enstitüleri Savunulamaz, **Tercüman**, 17.1.1962. Köy Enstitülerinde neler Olmuştu, **Tercüman**, 18.1.1962. Bu İsrar niçin, **Tercüman**, 22.4.1960.

KANSU Ceyhun Atıf ; 17 Nisanın Arkasından, **Öncü**, 24.4.1961.

KAPLAN Kadri ; Köy Enstitüleri ve Köy Kalkınması, **Milliyet**, 17.4.1967.

KARAMAN Suphi ; Kemalizmin yarattığı Köy Enstitüleri, **Cumhuriyet**, 17.4.1967.

KARTEKİN Enver ; Köy Enstitüleri ve Sonrası, **Cumhuriyet**, 29.4.1968. Millî Eğitimde 17 Nisan, **Dünya**, 17.4.1964. Yıkılan Bir Eser, Köy Enstitüleri, Dünya, 17.4.1963. Sevinçten Acıya, **Cumhuriyet**, 17.4. 1973

KEMAL Yaşar ; 17 Nisan

KOÇ M. Şükrü ; Köy Enstitülerini Yıkanlar, **Akşam**, 17.4.1967. Köy Kalkınmasının Öncüleri, **Öncü**, 16.4.1962. Bir Denemenin Bıraktıkları, **Vatan**, 16.2.1962. Köy Enstitüleri, **Vatan**, 17.4.1962. Köy Enstitülerinden Kalanlar, **Ulus**, 22.4.1968. 30 Yılda 17 Nisan **Ulus**, 17.4.1970.

KOLÇAK Sabri ; Nisan Ayının Getirdikleri, Demokrat İzmir, 19. 20.4. 1974. Köy Enstitüleri Gerçeği Ne idi?, **Barış**, 17.4.1974.

KONUR Hamdi ; Köy Enstitülerinin Kapatılması Olayı, **Vatan**, 14.4.1967 Vatan Kurtarıcısı Aslanların Kurbanı Cumhuriyet Kurumu; Köy Enstitüleri, **Yeni Halkçı**, 17.4.1973.

KONİ Yunus Kâzım ; Maaşa Geçen Köy Enstitüsü Mezunları, **Ulus** 29. 12.1949.

MAKAL Mahmut ; Unutulmaz 17 Nisan, **Vatan**, 17.4.1967. Sel Gider Kum Kalır (1), **Cumhuriyet**, 1973, Elbirliği İle Değişikliğe saygı ile İleri (3), **Cumhuriyet**, 1973, Köylünün Öğretmene, Araca Kavuşması (4), **Cumhuriyet**, 1973. Kendi Kendine Yetmenin Tek Yolu (5), **Cumhuriyet**, 1973. Bugün de Aynı Oz, Kurtuluş Yoludur (6), **Cumhuriyet, 1973.**

NADİ Yunus ; Bir Zafer, **Cumhuriyet**, 19.4.1940.

NADİ Nadir ; 17 Nisan, **Cumhuriyet**, 17.4.1968.

NADİ Nadir ; Yıllardır Beklenen, **Cumhuriyet**, 17.4.1971. Bir Yıl Dönümü, **Cumhuriyet**, 17.4.1973. 17 Nisan, **Cumhuriyet**, 17.4.1974.

OKAY Musa ; Köy Enstitüleri Bayramı, **Dünya**, 17.4.1957.

OKÇU Işınsu Emine ; Sebep: Köy Enstitüleri, **Sabah**, 21.4.1966.

OKURER Cahit, Niçin Köy Enstitülerine Karşıyım, **Yeni İstanbul**, 5,6,12. Şubat 1962.

ÖLÇMEN Himmet ; Köylerimizi Nasıl Yapacağız, **Ulus**, 27.4.1943.

ÖNERTÜRK Ahmet ; 17 Nisan (Konuşma) 26, 27 Nisan 1947.

ÖYMEN M. Raşit ; (Köy Enstitülerini İncelemedn önce), (Köy ve Köylü), Köyün İç ve Dış Hayatının Bütünlüğü, **Vakit**, 24.11.1944. 3, 7.12. 1944.

REŞAT Dr. Mehmet ; Bir Yıl Dönümü, **Vatan**, 17.4.1964.

SAFA Peyami ; Köy Enstitüleri Propagandası, **Tercüman,** 23.4.1960.

SANCAR Necdet ; Köy Enstitüleri, **Son Havadis,** 16-26 Ağustos 1961. Köy Enstitüleri Toplantısı Hakkında, **Son Havadis,** 30.11.1961.

SAVCI Prof. Bahri ; Köy Enstitüleri ve Halk Eğitimi, **Cumhuriyet,** 17.4. 1968.

SELÇUK İlhan ; Türkiye'de Köy Enstitüleri, **Cumhuriyet,** 19.4.1963. 17 Nisan, **Cumhuriyet,** 17.4.1967. Köy Enstitülerini Kim Yıktı, **Cumhuriyet,** 31.1.1970.

SİRER Reşat Şemsettin ; Köy Enstitülerine Dair, **Ulus,** 7.3.1951.

SOYSAL Emin ; Köy Enstitüleri, **Ulus,** 31.7.1951.

SOYSAL İlhami ; Adı Kaldı Yadigfâr, **Akşam,** 17.4.1968. 17 Nisan, **Akşam,** 17.4.1970.

SOYSAL Prof. Mümtaz ; 17 Nisan, Milliyet, 17.4.1974.

ŞAHİNTAŞ Osman ; Bir Tebliğ ve Köy Enstitüleri, **Yeni İstanbul,** sayı sayı 320.

ŞANLI Mustafa ; 17 Nisan Gelirken, **Vatan,** 10.4.1964.

TATAR Hüseyin Avni ; Neden Köy Enstitüleri, **Vatan,** 20.4.1963.

TİMUROĞLU Vecihi ; Nisan Özlemi, **Barış,** 17.4.1970.

TOPUZ Hıfzı ; Köyde Eğitim Reformu, Cumhuriyet, 29.4.1970.

TONGUÇ Engin ; Köy Enstitülerinin 30. Yıl Dönümü, **Cumhuriyet,** 7,8, 9.4.1970.

TUĞRUL Mehmet ; Köy Enstitülerine Güveniyoruz, **Ulus,** 17.4.1946.

TURAN Kemal ; Köy Enstitülerinin 7. Yıl Dönümünde, **Ulus,** 21.4.1947.

TURAN Tan ; Köy Enstitülerinde Toplum Kalkınması, **Cumhuriyet,** 17. 4.1965.

TÜRKEŞ Reşat ; Köy Enstitülerimiz ve Ortadaki Hakikatlar, **Cumhuriyet,** sayı 3679.

TÜRKOĞLU Pakize ; Köy Enstitüleri ve Devrimci Eğitim, **Akşam,** 18.4. 1969. Türk Devriminde 17 Nisan, **Akşam,** 25.4.1967.

TÜTENGİL Doç. Cavit Orhan ; Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler, **Cumhuriyet** 1948. 17 Nisan Bayramı, **Cumhuriyet,** 17.4.1964. Köy Enstitüsü Tecrübesi, **Cumhuriyet,** 18,19 Nisan 1966. Köy Enstitüsü Olayının toplumsal yanları, **Milliyet,** 17.4.1968. Köy Enstitüleri Hikâyesi, **Dünya,** 19.11.1955. Köy Enstitülerinden Ne kaldı? **Dünya,** 17.4. 1966. 17 Nisan İçin, **Cumhuriyet,** 20.4.1963.

UYSAL Ahmet ; Köy Enstitülerini Eleştirmek, **Yeni Halkçı,** 17.4.1974.

UYSAL Hayrettin, Köy Enstitüleri, **Dünya** 20.4.1955. Bugün 17 Nisan, **Milliyet,** 17.4.1966.

UNAL Kemâl ; Köyde Yeni Bir Unsur Öğretmen, **Ulus,** 20.4.1940.

USTUN Nevzat ; 17 Nisan, **Vatan**, 13.4.1963

YALMAN Ahmet Emin, Köy Enstitüleri Davası, **Vatan**, 17.8.1950. Köy Enstitüsü Kızlarının Baş İdeali: Çocuk Bakımı Davası, **Vatan**, 5. 4.1944. Köye Sağlık Getirecek Akıncılar, **Vatan**, 26.4.1944. Meğer İş Başarmak Ne Kadar Kolaymış, **Vatan**, 27.4.1944,. Araplar Köyünde Bir Macera, **Vatan**, 30.4.1944. Köylere Yayılan Hızırlar, **Vatan**, 2. 5.1944.

YÜCEL Hasan Âli ; 3803 Sayılı Kanun Münasebetiyle BMM'inde Konuşması, **Ulus**, 18.4.1940. 17 Nisandan 23 Nisana, **Cumhuriyet**, 26.4.1959. Bir Anma, **Cumhuriyet**, 22.4.1957. Neticeye Bakalım, **Cumhuriyet**, sayı 12601,. Görülen Lüzum Üzerine, **Cumhuriyet**, 8.8.1959. 17 Nisan ve Solculuk, **Cumhuriyet**, 18.4.1960. Dün Bir Bayram Günü idi, **Cumhuriyet**, 18.4.1954. Köy Enstitüleri, **Cumhuriyet**, 17.4.1955. 17. 4.1955. 17 Nisan, **Cumhuriyet**, 15.4.1956. 17 Nisanı Karşılarken, **Cumhuriyet**, 15.4.1958.

İ Ç İ N D E K İ L E R

KÖY ENSTİTÜLERİ GERÇEĞİ

SORUŞTURMA

KÖY ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLERİ ANLATIYOR

KÖY ENSTİTÜLÜ SANATÇILAR

KÖY ENSTİTÜLERİ ÜSTÜNE BİBLİYOGRAFYA

TÖB—DER YAYINLARI

1 — İŞ VE MESLEK EĞİTİMİ:
İ. Hakkı Tonguç .... 10,— TL.

2 — HUKUK YAZILARI: Halit Çelenk 20,— TL.

3 — YARDIM VE YABANCI SERMAYE
SÖMÜRÜSÜ: .... 7,50 TL.
(TÖB—DER Araştırma Bürosu)

4 — BESLENME SORUNU: .... 6,— TL.
(TÖB—DER Araştırma Bürosu)

TÖB—DER EĞİTİM YAYINLARI

1 — ÖĞRETMENLERİN MESLEK
VE ÖZLÜK SORUNLARI .... 5,— TL.
Binali Seferoğlu

2 — SOSYAL MÜCADELEDE
TÖB—DER'İN YERİ VE İŞLEVİ 3,— TL.
(Kurul)

3 — MEMUR SENDİKACILIĞI
VE TÜRKİYE DENEYİ .... 3,— TL.
Gencay Şaylan

4 — ÜRETİM-EĞİTİM İLİŞKİLERİ 3,— TL.
Prof. Sadun Aren

5 — EKONOMİ SINIFLAR ve EĞİTİM ...... 5,— TL.
Yalçın Küçük

BÜLTENLER

1. CİLD	1 — 60 SAYI	100 TL.
2. CİLD	61 — 93 SAYI	100 TL.
3. CİLD	94 — 106 SAYI	40 TL.